Stefan Zweig

MARIA STUART

••

COLECȚIA
CLEPSIDRA

Coperta de
Andrei Olsufiev

1974
București Piața Scînteii 1

Stefan Zweig

MARIA STUART

Roman

Vol. II

Traducere de
Bianca și Nicolae Balotă

Editura Eminescu

QUOS DEUS PERDERE VULT *

(Februarie — aprilie, 1567).

O mare pasiune este capabilă să trezească și să descătușeze forțe nebănuite, energii covîrșitoare, supraomenești pînă și într-un suflet liniștit, oarecare, mediocru, să-l împingă în prăpastia adîncă și întunecată a crimei. Dar dezlănțuirea unei asemenea forțe titanice presupune o încordare nervoasă maximă și permanentă, o tensiune care sfîrșește prin a osteni sufletul și a uza pasiunea însăși. Unei atari izbucniri sălbatice ceea ce îi urmează firesc este o cădere bruscă în inerție, febrilității nestăpînite de pînă atunci îi ia locul o ciudată pasivitate, o neputință de acțiune, o indiferență care pare a paraliza în individ toată forța și energia vitală. Tocmai această reacție ulterioară faptei este ceea ce deosebește crima pasională de crima cu sînge rece. Cel pe care pasiunea îl îndeamnă la crimă, după ce mai întîi i-a tulburat echilibrul sufletesc, acționează orbește, sub imperiul impulsului tumultuos, incandescent, dar odată fapta săvîrșită, rămîne dezarmat în fața evenimentelor, năucit, covîrșit de consecințe. Toată energia lui dezlănțuită se concentrează și se

* Cel pe care Domnul vrea să-l piardă.

canalizează spre o singură idee, către o unică țintă ; de îndată ce o atinge însă, energia lui se frînge, încordarea cedează, fermitatea se prăbușește extenuată, puterile îl părăsesc mai înainte de a-și fi luat vreo măsură, de a se pune la adăpost de urmări. Pentru el bătălia s-a sfîrșit, în timp ce pentru ucigașul cu sînge rece, de-abia de acum începe adevărata luptă : cu acuzatorii, cu judecătorii. Puterile acestuia rămîn treze, încordarea lui are în vedere nu numai fapta ci și consecințele ei.

Maria Stuart, acționînd ca hipnotizată de forța unei voințe străine și făcînd cu supunere jocul criminal al complicelui ei, nu s-a putut totuși adapta situației pînă în cele din urmă, nu și-a jucat rolul pînă la sfîrșit cu aceeași abilitate cu care îl începuse. Pusă în fața faptului împlinit puterile o părăsesc brusc lăsînd-o dezarmată, față în față cu crima sa. Pentru ea nu există acum decît două căi de a se salva : să se desolidarizeze cu hotărîre de Bothwell, adevăratul făptaș, să se lepede de crimă punînd-o în întregime pe seama lui pentru a-și salva onoarea și a-și dovedi nevinovăția ; sau, dimpotrivă, rămînînd alături de el, să-și adune toate puterile pentru acoperirea făptașului, pentru înlăturarea oricăror bănuieli. Cu alte cuvinte să se prefacă și, cu nerușinată îndrăzneală, să simuleze cea mai profundă durere, cea mai răscolitoare deznădejde, cea mai aprigă revoltă pentru a îndepărta de la ea și complicele ei orice urmă de suspiciune.

Ca și în alte împrejurări, în loc să aleagă cu luciditate una din aceste două căi, ea optează pentru o a treia, pentru cea mai absurdă, mai prostească și mai fără sens atitudine posibilă, și anume aceea de a nu lua nici o atitudine, de a nu întreprinde nimic. În fața veștii care i se aduce, Maria Stuart refuză să se manifeste în vreun fel : rămîne înlemnită, pietrificată într-o adîncă și semnificativă tăcere. Nici nu se putea atitudine care s-o demaște

mai fățiș. Ca o jucărie mecanică, învîrtită cu cheia și programată să execute automat un anumit număr de mișcări ea a plecat la Glasgow fără să opună vreo împotrivire, a adormit bănuielile lui Darnley, l-a momit și l-a adus la locul crimei. Dar atît a ținut arcul resortului ei. Acum, cînd trebuie să facă față situației, mecanismul nu mai funcționează, masca pe care și-o lipise de obraz cade și ea rămîne inertă, pradă unei rigidități și indiferențe de neînțeles.

De fapt acest bizar fenomen de împietrire sufletească în momentele culminante ale unei acțiuni ce solicită o îndelungă încordare nervoasă, o maximă concentrare a tuturor energiilor vitale, această bruscă paralizare a voinței, această indiferență cotropitoare și de neînvins care pune dintr-o dată stăpînire pe individul ce de multă vreme trăia cu toate corzile sufletului întinse la maximum, în chiar clipa cînd toate simțurile lui trebuie să fie în alarmă și să-și intensifice însutit forțele pentru a lupta din răsputeri cu primejdia, cînd mintea lui trebuie să fie mai lucidă și mai activă decît oricînd pentru a se putea apăra, nu este decît un avertisment sau poate o răzvrătire a naturii umane împotriva celui ce a depășit măsura, ce a încălcat normele și limitele firești, fiziologice ale acestei naturi.

Este cunoscut faptul că în seara hotărîtoare a fatalei bătălii de la Waterloo, Napoleon este cuprins de o stare asemănătoare : îl părăsesc brusc puterile, voința îi slăbește, îndrăzneala și încordarea dispar și puternicul, invincibilul bărbat rămîne inert, pasiv, împietrit și mut fără a putea rosti vreun ordin sau da vreo dispoziție, exact în momentul cînd o acțiune frenetic dezlănțuită a minții sale ar fi putut întoarce evenimentele în favoarea sa și ar fi evitat catastrofa. Cum se prelinge vinul dintr-un butoi găurit, așa s-au scurs din genialul strateg toate

forțele, toată vlaga lui de războinic. Și de asemenea, aceluiași fenomen i-a căzut victimă Oscar Wilde cu puțin înainte de arestarea lui. Fusese avertizat de prieteni, sfătuit să plece în grabă, să se salveze ; nimic nu-l împiedica s-o facă : mai este încă timp, banii nu-i lipsesc, nu trebuie decît să părăsească hotelul, să se suie în tren. să traverseze Canalul Mînecii ! Dar nu. El rămîne pe loc. Îi lipsește puterea să se ridice și să plece. Stă și așteaptă... o minune sau dezastrul.

Numai printr-o astfel de anomalie — și cazurile asemănătoare abundă în istorie — se poate explica purtarea absurdă a reginei în săptămînile de după crimă, atitudinea ei de o nepăsare provocatoare, sfidătoare, care îi atrage atîta neîncredere și o expune bănuielilor. Căci pînă la comiterea crimei purtarea ei putea găsi justificările cele mai plauzibile și nimic nu o putea acuza fățiș de complicitate la crimă ; vizita la Darnley putea fi atribuită unei firești dorințe de reconciliere, la urma urmei. Dar îndată după săvîrșirea asasinatului, cînd ochii întregii lumi sînt ațintiți asupra văduvei, se așteaptă de la ea o atitudine fermă care să o scoată din cauză, care să dovedească opiniei publice nevinovăția ei. Acum ar fi fost momentul ca arta prefăcătoriei — de care dăduse nu o dată dovadă — să-și arate întreaga măsură și toate eforturile ei să se concentreze spre un unic țel : acela de a convinge lumea că n-are nici un amestec în odiosul atentat.

O mare silă, o imensă lehamite de minciună și fățărnicie trebuie să fi cotropit într-atît sufletul istovit al acestei femei, încît, în loc să caute în ea fie și o ultimă rămășiță de putere pentru a se apăra, se înfățișează cu o dureroasă indiferență mai vinovată decît, poate, era. Purtarea ei din acele zile este purtarea sinucigașei care se îndreaptă cu ochii închiși spre prăpastia ce-o ademenește cu liniștea și pacea neantului. Nu există în criminalogie

un caz mai tipic, un mai desăvîrșit exemplu patologic de crimă pasională în care resursele se concentrează pe momentul faptei, epuizîndu-se totodată și prăbușindu-se în chiar momentul comiterii ei. „*Quos Deus perdere vult...*" Celui pe care vrea Domnul să-l piardă, îi ia mai întîi mințile.

Care este reacția firească a unei soții cinstite, iubitoare, nevinovate, și cu atît mai mult a unei regine, cînd în toiul nopții este trezită din somn pentru a i se aduce la cunoștință sinistra veste că bărbatul i-a fost ucis în împrejurări misterioase, de către asasini necunoscuți? Răspunsul este simplu: strigăte sfîșietoare de durere, mînie și indignare, dorința nestăvilită, neostenită de a-i prinde și pedepsi pe ucigași. În asemenea situație nimic mai firesc din partea unei suverane decît porunca cea mai grabnică și cea mai imperativă de a fi arestați pe dată și aruncați în închisoare toți cei asupra cărora planează fie și cea mai firavă suspiciune. O regină pe care vestea uciderii regelui o surprinde și o lovește adînc, n-ar fi ezitat nici o clipă să ridice poporul, să și-l alieze în sfînta ei indignare, să apeleze la el și să-i poruncească totodată să-l demaște pe criminal, să se adreseze suveranilor străini cerîndu-le ajutorul, pretinzîndu-le să oprească la graniță pe orice fugar din țara ei. Ca și la moartea lui Francisc al II-lea s-ar fi cuvenit să se retragă în apartamentul ei, adînc îndoliată; să îndepărteze de la ea orice bucurie, orice distracție, orice jocuri și să nu-și afle liniștea pînă ce și cel din urmă părtaș la crimă nu a fost prins și osîndit. Dacă așa ar fi procedat în mod spontan și sincer orice soție credincioasă, nevinovată, din partea unei femei complice la crimă ne putem aștepta la o supralicitare a tuturor acestor manifestări, la o simulare cît mai spectaculoasă a durerii și a tuturor sentimentelor și impulsurilor mai sus amintite

pentru a se disculpa. pentru a îndepărta orice urmă de bănuială. Indiferența afișată de Maria Stuart după crimă a constituit însă o atitudine atît de șocantă, încît nu numai că a dat apă la moară răuvoitorilor, dar și-a atras suspiciunea și celor mai de bună-credință dintre supuși, a echivalat cu o autoacuzare. Nici urmă din apriga mînie ce-o însuflețise în noaptea asasinării lui Rizzio, nici un strop din melancolia ce-o vădise după moartea lui Francisc al II-lea, nici o elegie dedicată memoriei lui Darnley, așa cum îi dedicase odinioară memoriei nevîrstnicului ei soț, suveranul Franței. Tot ce face este să semneze pe deplin liniștită, cu un aer ciudat de resemnat, la cîteva ore după ce i se adusese la cunoștință groaznica veste, scrisorile adresate tuturor Curților, în care, cu scopul evident de a îndepărta de la ea orice bănuială, asasinatul este relatat printr-o grosolană denaturare a faptelor, care departe de a o scuza, dimpotrivă, o acuză o dată mai mult : se pretinde, falsificîndu-se datele cunoscute de toată lumea, că atentatul ar fi fost îndreptat împotriva ei, că ucigașii ar fi presupus că ea se afla alături de Darnley la Kirk o'Field în acea noapte și că numai datorită unei simple întîmplări — obligația ei de a participa la celebrarea nunții de la Holyrood — se mai află în viață. Se mai adaugă în acest document : *„Autorii crimei au rămas necunoscuți, dar regina nădăjduiește că prin zelul și străduința Consiliului îi va afla, urmînd să le administreze o pedeapsă care să servească drept pildă pentru toate timpurile“*.

Grosolana falsificare a faptelor nu izbutește însă să inducă în eroare pe nimeni ; tot Edinburghul știa că regina părăsise casa izolată de la Kirk o 'Field pe la ora unsprezece, însoțită de zgomotosu-i cortegiu cu torțe aprinse ce luminaseră orașul întreg. Or nu se putea face presupunere mai absurdă și mai stîngace decît aceea că ceea ce

aflase întregul oraș nu izbutiseră să afle tocmai cei interesați, criminalii care probabil că la acea oră pîndeau din întuneric fiecare mișcare ce se producea în locuința aceea singuratică, și că deci nu la viața reginei atentaseră, aruncînd casa în aer la trei ore după ce aceasta o părăsise. Mai mult chiar, nu va putea rămîne o taină faptul că aruncarea casei în aer nu fusese probabil decît o manevră menită să ascundă adevărata desfășurare a faptelor, și anume că Darnley fusese asasinat înainte. O asemenea relatare denaturată a faptelor nu numai că nu reușește s-o scuze pe regină, dar creează tuturora impresia vinovăției, a complicității sale.

Se petrece însă un lucru ciudat, de neînțeles pentru celelalte state care urmăreau cu înfrigurare în acele zile evenimentele din Scoția. Nu numai Maria Stuart este cea care afișează o neverosimilă indiferență față de crimă ci însăși țara întreagă ; nobilimea ca și poporul de rînd se cufundă într-o stranie tăcere. Să ne imaginăm situația : s-a comis o nelegiuire strigătoare la cer, unică în analele scrise cu sînge ale istoriei acestei țări. Suveranul a fost asasinat în dormitorul său, casa aruncată în aer, și asta în imediata apropiere a capitalei. Cum este primită o asemenea faptă fără precedent, ce urmări atrage ea după sine ? Orașul se agită, pradă tulburării ? Cetățenii sînt cuprinși de panică, își strigă indignarea contra făptașilor ? Nobilimea își părăsește de îndată castelele și se adună în jurul reginei a cărei viață se află în primejdie ? Preoții rostesc blesteme și amenințări de pe amvon ? Justiția desfășoară o activitate febrilă, se fac cercetări, se întreprind acțiuni pentru descoperirea și prinderea făptașilor ? Sute de suspecți sînt arestați și puși la caznă pentru descoperirea vreunui indiciu ? Se zăvorăsc porțile orașului ? Se închid granițele ? Cadavrul suveranului asasinat este plimbat într-o procesiune funebră pe străzile

capitalei, urmat de nobilimea îndoliată? S-a înălțat în grabă un catafalc unde victima să fie expusă privirilor îndurerate și indignate ale poporului? S-au aprins lumînări de priveghi, s-au făcut slujbe religioase, au bătut clopotele, lințoliul de doliu național s-a așternut asupra orașului, asupra țării? A fost convocat de urgență Parlamentul pentru a i se înfățișa crima aceasta odioasă și a i se cere s-o judece? S-au întrunit lorzii în jurul tronului pentru a depune jurămînt solemn că-i vor descoperi, urmări și pedepsi pe ucigași? Ei bine, nu! Nu s-a întreprins nimic din toate acestea. Tot ceea ce urmează este o tăcere apăsătoare, sinistră. Regina se închide în apartamentul ei fără a rosti un cuvînt de durere sau de revoltă în fața poporului, fără a adresa vreun îndemn, fără a da vreo poruncă. Lorzii se retrag într-o stranie muțenie; nici un comentariu, nici un protest, nici o amenințare. Pînă și Moray și Maitland, oameni de stat atît de versați, de abili, nu întreprind nimic, nu iau nici o atitudine, nu schițează vreun gest: asistă tăcuți la desfășurarea evenimentelor, ca niște observatori, ca niște spectatori străini. Nici vorbă nu poate fi de o dezbatere publică asupra asasinatului. Căci toți cei care învăluiesc fapta într-o penibilă tăcere, vorbind n-ar putea decît să dea în vileag lucruri primejdioase și compromițătoare, să recunoască printre altele că, unii mai mult, alții mai puțin, au avut cunoștință de urzirea complotului. Cetățenii orașului, la rîndul lor, înțeleg prea bine că tot ce au de făcut este să se închidă în case și să-și țină gura, căci în treburile celor mari nu e prudent să se amestece cei mărunți, și că celui prea curios i se poate întîmpla să plătească oalele sparte de alții. Șoaptele, bănuielile și presupunerile lor totuși circulă subteran, se rostesc nume suspuse, prea suspuse pentru a fi pronunțate cu voce tare și la lumina zilei. Turnura care se dă oficial faptelor este aceea a unui in-

cident supărător, dar nu din cale-afară, a unei întîmplări neplăcute, dar de o importanță minoră. Dealtfel așa și nădăjduiseră criminalii că vor fi privite lucrurile. Este pentru prima oară în toată istoria europeană cînd asasinarea suveranului unei țări stîrnește atît de puțină vîlvă în țara respectivă, cînd toți, curte, nobilime și popor încearcă să treacă sub tăcere, cu o unanimă lașitate, împrejurările comiterii crimei și pe făptuitor.

Mai izbitor încă decît atitudinea ce a urmat asasinatului este faptul că s-a putut trece peste el fără a se întreprinde o cercetare oficială, judiciară la locul crimei; nu s-a întocmit vreo dare de seamă, vreun raport asupra situației exacte a faptelor descoperite, a împrejurărilor, nu s-a publicat vreo proclamație, nimic din care să reiasă vreun cît de mic detaliu al crimei. Cadavrul regelui n-a fost măcar examinat de medici și misterul mai plutește și astăzi asupra acestei morți. Nu se știe dacă regele a fost sugrumat, otrăvit sau înjunghiat. Tot ce se știe este că a fost găsit în grădină, despuiat și cu fața neagră, și că locuința a fost aruncată în aer folosindu-se o mare cantitate de exploziv. Și pentru a se cerceta cît mai puțin, pentru a se răscoli cît mai puțin toate aceste mistere, Bothwell consideră că e mai prudent să nu expună cadavrul și grăbește înmormîntarea într-un mod de-a dreptul necuviincios și scandalos. Cu cît va fi mai repede îngropat adînc în pămînt cadavrul acesta, cu cît se va vorbi mai puțin despre el, cu cît va fi mai repede uitat, cu cît mai de nepătruns vor deveni tainele legate de asasinarea lui, cu atît mai bine, pare a spune această grabă. Deci regele asasinat în condiții misterioase de către asasini necunoscuți este înmormîntat fără funeralii naționale. Sicriul nu este depus pe catafalc, nu este purtat prin oraș urmat de convoiul funebru, de văduva îndurerată și de nobilii îndoliați; salvele tunurilor nu vestesc țării trista despărțire

de rămășițele pămîntești ale suveranului ei, nu bat mortuar clopotele în toate clopotnițele orașului. În toiul nopții, fără onoruri, fără nici o solemnitate, sicriul e dus la capelă și coborît în criptă cu atîta grabă, cu atîta spaimă de parcă nu regele căzut victimă unui asasinat odios ar fi fost înmormîntat acolo, ci însuși criminalul. Dar tocmai faptul acesta dezvăluie lumii pe adevărații vinovați, pe cei pe care ura nestăvilită și lăcomia nesățioasă i-a dus la crimă. O singură liturghie și s-a sfîrșit cu cel care fusese Henry Darnley, regele Scoției. Sufletul lui chinuit nu va mai tulbura de acum înainte pacea acestei țări.

„Quos Deus perdere vult...“

Atît regina cît și Bothwell împreună cu ceilalți lorzi ar prefera ca odată închis capacul peste sicriul lui Darnley să fie pentru totdeauna închisă și această lugubră istorie. Totuși în fața poporului, a opiniei publice și mai ales în fața exigențelor Elisabetei care ar putea să-și exprime într-o formă cam neplăcută nedumerirea că nu s-a făcut nimic pentru prinderea ucigașilor, se aranjează un simulacru de anchetă care „cercetează“, fără să reușească să dea de vreun indiciu deși numele conspiratorilor sînt cunoscute de tot orașul. Prea mulți complici au fost părtași la pregătirile crimei : la înconjurarea casei, la achiziționarea marilor cantități de exploziv, la transportarea sacilor. Apoi străjerii își amintesc prea bine cui au deschis în noaptea aceea, după explozie, poarta Edinburghului. Dar cum Consiliul de coroană al reginei însărcinat cu aflarea ucigașilor este format numai din Bothwell și Maitland — însăși ucigașul și complicele său — nimeni nu îndrăznește să sufle o vorbă și ca rezultat al așa-ziselor cercetări se lansează ipoteza unor „răufăcători necunoscuți“ pentru prinderea cărora se instituie un premiu de

două mii de pfunzi scoțieni. Sumă tentantă pentru oricare din cetățenii Edinburghului, care însă înțeleg jocul și nu se lăcomesc la premiul acesta, pe care știu ei bine că l-ar primi sub forma unui pumnal în coaste. Căci Bothwell și-a instaurat pe dată dictatura sa militară și oamenii lui — borderii — înarmați pînă în dinți patrulează neîncetat pe străzile orașului, ca o amenințare vie, mereu prezentă.

Și totuși, cu toată teroarea exercitată asupra lui, adevărul răzbește uneori și își croiește drum la suprafață, dacă nu pe căile largi, la lumina zilei, pe strîmte și întortocheate poteci de noapte. Nu mai tîrziu decît a doua zi după proclamația oficială, au apărut în piață și chiar la poarta palatului regal de la Holyrood liste avînd înscrise pe ele numele ucigașilor. Pe unele figurează Bothwell și omul său de încredere James Balfour la un loc cu slujitorii reginei Bastien și Josef Rizzio ; pe altele se mai adaugă cîțiva complici și tăinuitori. De pe nici una însă nu lipsesc două nume : Bothwell și Balfour — Balfour și Bothwell.

Dacă un demon n-ar fi pus stăpînire pe mințile ei, dacă puterea ei de judecată și toată rațiunea ei n-ar fi fost nimicite sub revărsarea de nestăvilit a pasiunii ce clocotea în ea, dacă voința ei n-ar fi fost pe deplin subjugată, Maria Stuart ar fi trebuit să înțeleagă că acum, cînd poporul și-a spus atît de răspicat cuvîntul, un singur gest o mai poate salva : despărțirea, desolidarizarea de Bothwell. Dacă sufletul ei n-ar fi fost atît de cotropit de noaptea întunecată a acestei pasiuni, ar fi putut vedea limpede ce are de făcut ; ar fi evitat orice întîlnire, orice relație cu Bothwell, l-ar fi ținut departe de ea pe bărbatul acesta atît de odios mulțimii, atît de compromis și de compromițător și pe de altă parte ar fi manevrat cu bine-

cunoscuta-i iscusință la dovedirea nevinovăției lui, l-ar fi scos basma curată din această prea murdară afacere și apoi, sub un pretext oarecare, l-ar fi îndepărtat de la Curte, l-ar fi trimis undeva departe, unde nici ochii, nici ura poporului să nu-l mai poată atinge. Asta ar fi avut ea de făcut acum, în cel de al doisprezecelea ceas. Iar ceea ce n-ar fi trebuit să facă cu nici un chip sînt tocmai lucrurile pe care le-a făcut : să lase guvernarea regatului în mîinile celui al cărui nume e șoptit în taină drept ucigaș al regelui ; să încredințeze conducerea cercetărilor pentru descoperirea „asasinilor necunoscuți" celui pe care opinia publică îl acuză drept instigator la crimă. Şi ca și cum n-ar fi fost suficient atît, ea mai adaugă încă o greșeală grosolană faptelor nesăbuite pe care le comisese : alături de Bothwell și Balfour mulțimea îi acuzase și pe cei doi slujitori ai ei, Bastien și Josef Rizzio — fratele lui David. În fața acestei situații regina se cuvenea să-i sacrifice, să-i predea de îndată justiției, ca un gest demonstrativ al bunei ei credințe, al neamestecului ei în toată afacerea, al nevinovăției ei. În loc să procedeze așa ea nu face decît să-și mai dovedească încă o dată culpabilitatea, concediindu-i în taină și ajutîndu-i să fugă peste granița, după ce le procurase pașapoarte în regulă. Nu se poate imagina gest care să provoace o mai mare stupoare și care să-i aducă o mai proastă faimă. Faptul acesta vine să se adauge la altele : că în zilele zbuciumate ce au urmat crimei, nimeni n-a văzut-o vărsînd o lacrimă pentru cel atît de monstruos suprimat ; că n-a respectat termenul de patruzeci de zile stabilit de eticheta Curții drept „doliul alb" ; că în loc să rămînă izolată în apartamentul ei simulînd o exemplară și pioasă austeritate, părăsește după o săptămînă Holyroodul și pleacă la castelul lordului Seton, unde — ultima picătură care umple paharul —

acceptă vizitele lui James Bothwell, omul al cărui portret circulă din mînă în mînă pe străzile Edinburghului cu inscripţia : *„Ucigaşul regelui“*.

Ochii întregii lumi sînt aţintiţi în aceste zile asupra Scoţiei. Dacă lorzii, care se simt implicaţi pînă în gît în treaba asta necurată, şi burghezia care, de frică, preferă să adopte politica lui „n-aude, n-a vede“, sînt dispuşi să considere incidentul închis, nu asta este şi părerea diplomaţilor din lumea întreagă, a oamenilor politici, a capetelor încoronate şi a Curţilor lor de la Londra, Paris sau Madrid. Dacă pentru Scoţia, Darnley nu reprezentase niciodată mai mult decît un intrus neînsemnat şi adeseori incomod, a cărui inoportunitate o rezolvaseră simplu, pe calea obişnuită, pentru suveranii Europei el fusese unsul Domnului ca rege încoronat, provenea dintr-o ilustră familie regală, le fusese egal în rang, constituise deci o persoană sacră şi inviolabilă, iar cauza lui era cauza lor. Că nici unul dintre ei, şi nimeni în toată Europa n-a acordat nici un moment crezare mincinoasei versiuni oficiale a asasinatului şi nimeni nu s-a îndoit că adevăraţii criminali sînt Bothwell şi complicea lui, Maria Stuart, este un fapt bine stabilit. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare decît cuvintele pline de indignare ale Papei, cînd i se aduce la cunoştinţă vestea atentatului, referitoare la femeia aceea orbită de pasiune. Dar nu asasinatul în sine îi indispune pe suveranii străini. Ne aflăm într-un secol în care înaltele sentimente etice nu prea erau exaltate de morala oficială, şi exigenţele nu erau împinse pînă într-acolo încît să se facă prea mult caz de o viaţă omenească. Şi apoi să nu uităm că învăţătura lui Machiavelli, conform căreia crima politică nu este altceva decît un act diplomatic perfect justificabil, fusese temeinic însuşită pe la toate Curţile europene, cu atît mai mult cu cît toate marile familii

domnitoare aveau înscrise în analele lor asemenea practici mai mult sau mai puțin diplomatice. Henric al VIII-lea nu făcea prea multe fasoane cînd vreuna din soțiile lui devenea din cale-afară de stingheritoare. Pentru Filip al II-lea asasinarea fiului său, Don Carlos, constituia desigur un subiect cam jenant. Cît despre familia papală Borgia este puțin probabil că, lipsită de iscusitele ei otrăvuri, şi-ar mai fi dobîndit atîta celebritate. Dar oricîte s-ar fi săvîrșit în umbra palatelor, suveranii și-au făcut de-a pururi o virtute și o normă sacră de conduită din salvarea desăvîrșită și fără fisuri a aparențelor. O crimă e o crimă și nimic mai mult : o corvoadă nedemnă care trebuie încredințată unei slugi. Ceea ce e important este ca mîinile şi onoarea suveranului să rămînă imaculate. De aceea faptul care-i indispune, îi irită și-i scandalizează pe toți monarhii străini în această istorie nu este asasinarea lui Darnley, ci atitudinea nesăbuită, imprudentă și inadmisibilă a egalei lor, care nu întreprinde nimic pentru a respinge bănuielile, pentru a-și etala nevinovăția și a-și salva onoarea. Ceea ce așteaptă ei de la ea este condamnarea grabnică la moarte și spînzurarea în piața publică a cîtorva neînsemnați oameni din popor și în loc de asta ea își vede liniștită de jocul cu mingea și-și alege ca partener de amuzamente nici mai mult nici mai puțin decît pe principalul acuzat. Ambasadorul ei la Paris îi raportează, cu sinceră îngrijorare, impresia proastă pe care o provoacă purtarea ei, la Curtea franceză : „Sînteți calomniată că ați fi direct amestecată în această crimă, că ați fi cauza ei, ba chiar mai mult, că ați fi pus-o la cale". Cu o franchețe care face cinste acestui bărbat credincios și îndrăzneț el caută să deschidă ochii suveranei sale, semnalîndu-i marea primejdie care planează asupra ei : dacă nu-i va pedepsi fără cruțare pe vinovați, lucrurile se vor întoarce astfel împotriva ei încît „ar fi fost de preferat în aceste

împrejurări să fi fost dumneavoastră victima, să vă fi pierdut viața !“

Acesta este sfatul unui prieten. Și dacă ar mai fi rămas o fărîmă de judecată în mintea ei tulburată, o scînteie de luciditate și de voință, ar fi trebuit să-l urmeze. Scrisoarea de condoleanțe a Elisabetei constituie un avertisment și mai serios prin nota de profundă gravitate pe care o introduce. Femeia aceasta, care i-a fost toată viața cea mai înverșunată dușmancă și care a consumat atîta fățărnicie în relațiile și în scrisorile ei către Maria Stuart, îi scrie de astă dată cu toată sinceritatea, adresîndu-i-se de la inimă la inimă. Căci cine mai bine decît o femeie, care a trăit ea însăși asemenea dramă, putea înțelege momentul greu, prin care trece regina Scoției, criza căreia i-a căzut pradă ? Și Elisabeta a trecut printr-un astfel de moment, iar crima din Scoția nu se poate să nu tulbure profund, să nu răscolească vechi amintiri în sufletul ei. Așa cum în calea reginei, orbită de pasiune pentru Bothwell se afla un soț incomod care trebuia înlăturat, tot astfel, cu ani în urmă, în calea pasiunii Elisabetei pentru Dudley-Leicester se afla o soție incomodă care trebuia înlăturată spre a putea face posibilă căsătoria. Și într-o dimineață Amy Robsort, soția lui Robert Dudley, a fost găsită asasinată de către ucigași rămași — ca și în cazul lui Darnley — cu totul și cu totul necunoscuți. Dacă a fost amestecată Elisabeta în această oribilă faptă nu s-a știut și nu se va ști vreodată nimic precis. Ceea ce se știe este că pe dată toate privirile s-au întors acuzatoare asupra ei. Chiar Maria Stuart, pe atunci foarte tînără regină a Franței, și-a bătut joc, cu multă ușurință, de ruda sa fiindcă, spunea, ea „dorește să se căsătorească cu mai marele grajdurilor *(Master of the Horses)* care și-a omorît nevasta“. Leicester a fost considerat atunci ucigașul — în-

tocmai ca Bothwell acum — iar Elisabeta complicea lui. Amintirea suferințelor îndurate atunci și a grelelor încercări prin care a trecut bietul ei suflet zbuciumat șterg pentru o clipă toată dușmănia ce o purta rivalei și nu lasă în loc decît o milă adîncă, o profundă înțelegere și compasiunea unei femei față de altă femeie, căreia îi este dat să trăiască astăzi ceea ce a trăit ea ieri. De aceea sfatul ei este înțelept și cinstit. Este sfatul unei femei, care la rîndul ei a avut inteligența și tăria sufletească de a învinge criza, și oricît de mult ar fi costat-o, de a-și salva demnitatea de regină. Înțelegînd cu realism situația, ea pornise atunci o anchetă și retezase toate clevetirile, toate suspiciunile renunțînd cu eroism la cea mai intimă dorință a ei, la căsătoria cu Leicester. În felul acesta regina dovedește lumii că n-are nici o legătură cu crima și-și menține imaculat prestigiul de suverană. Este ceea ce o povățuiește să facă pe sora și egala ei întru domnie.

Scrisoarea ei din 24 februarie 1567 este scrisoarea unei femei care se adresează, cu toată omenia, unei alte femei : *„Madame, groaznica veste a odiosului asasinat care a răpus viața soțului vostru, a vărului meu, am primit-o ca pe o atît de puternică și neașteptată lovitură încît cu greu îmi pot învinge uluiala și spaima pentru a vă scrie aceste rînduri. Din tot sufletul plîng moartea unei rude de sînge atît de apropiate, dar n-am să vă tăgăduiesc că și mai mult, și mai amar, vă plîng pe dumneavoastră decît pe el. Nu m-aș dovedi o adevărată prietenă, o vară credincioasă dacă v-aș înșira acum tot felul de nimicuri convenționale, fățarnice și măgulitoare, în loc să vă previn de întregul adevăr, să vă avertizez asupra marei bătălii pe care trebuie să o întreprindeți pentru a vă salva onoarea. N-am să vă ascund ce se vorbește pe seama dumneavoastră, și anume că tergiversați prinderea*

ucigașilor, că vădiți intenția de a-i ocroti de răspundere, de pedeapsă, creind astfel impresia că odioasa faptă s-a comis cu știrea și încuviințarea dumneavoastră. Vă conjur să credeți că pentru nimic în lume n-aș dori să nutresc în inima mea o asemenea bănuială, n-aș lăsa să sălășluiască în mine un asemenea sentiment inuman; nu-mi pot îngădui o asemenea detestabilă părere despre un suveran, și cu atît mai puțin despre cea căreia îi doresc tot ce inima dumneavoastră și-ar putea dori. De aceea vă previn, vă sfătuiesc și vă implor să acordați cea mai profundă și serioasă atenție rezolvării acestei chestiuni, să loviți fără cruțare în vinovat, fie chiar dacă acesta vă este persoana cea mai apropiată și nici o reticență, nici o slăbiciune să nu vă oprească de a dovedi lumii că sînteți deopotrivă o nobilă suverană și o femeie cinstită și dreaptă.“

Elisabeta cea fățarnică și duplicitară n-a scris niciodată în viața ei o scrisoare mai sinceră și mai omenească. Aceasta ar fi trebuit să aibă efectul unei salve de artilerie pentru sufletul amețit al Mariei Stuart, s-o zgîlțîie, s-o readucă, cu brutalitate, la realitate. Nu se putea învinuire mai fățișă la adresa lui Bothwell, nu se putea mod mai clar, mai violent de a o avertiza că orice îngăduință, orice bunăvoință la adresa lui o implică, o acuză ca părtașă la crimă. Însă în acele săptămîni — și lucrul acesta trebuie spus și răspus de o mie de ori — Maria Stuart încetase de a mai fi altceva decît o sclavă supusă, subjugată cu totul pasiunii ei amețitoare, năucitoare, nerușinate (*„shamefully enamoured“*). *„Regina ajunsese să declare sus și tare* — scrie la Londra unul din informatorii Elisabetei — *că de dragul lui ar părăsi totul și l-ar urma, numai cu cămașa pe ea, pînă la capătul lumii.“* Patima sîngelui era prea puternică în ea pentru a mai putea auzi vreun îndemn al rațiunii, vreun sfat cuminte și înțelept. Pentru că

regina își uitase datoria, își uitase onoarea și demnitatea, spera ca lumea, la rîndul ei, s-o uite pe ea și totodată fapta ce-o săvîrșise.

Toată luna martie tăcerea și inerția Mariei Stuart nu fac notă discordantă cu atmosfera ce domnește asupra țării. Pentru că tăcerea și inerția ei este tăcerea și inerția întregii Scoții din acele zile : nobilimea s-a adăpostit în carapacea tăcerii ei, cercetările conduse cu atîta zel de Bothwell au rămas fără rezultat, nici un indiciu și nici o pistă nu duce spre descoperirea „făptașilor necunoscuți", numai mulțimea îi știe și le șoptește numele la fiecare colț de stradă. Și totuși nici o mînă nu se întinde după premiul făgăduit, nici o voce nu cutează să se ridice răspicat, la lumina zilei fiindcă nimeni nu dorește să-și riște viața, pînă ce unul singur cutează : unul dintre cei mai de seamă nobili ai țării, contele Lennox, tatăl celui asasinat. Lui i se cuvine, i se datorează un răspuns. Plîngerea lui este cît se poate de îndreptățită : au trecut săptămîni întregi de la crimă și nu s-a întreprins încă nimic serios, nu s-a luat nici o măsură radicală pentru pedepsirea ucigașilor. Regina, căci ea este cea care trebuie să răspundă, se află sub stăpînirea a două personalități zdrobitoare : Bothwell, ucigașul cu care împarte patul și Maitland, complicele, care-i dictează răspunsul. Un răspuns cît se poate de evaziv : va face tot ce-i stă în puțință, va ordona Parlamentului să se ocupe de această problemă. Lennox însă nu se mulțumește cu asemenea răspuns care de fapt nu înseamnă nimic și revine stăruitor asupra plîngerii sale. El pretinde de-a dreptul să fie arestați toți cei asupra cărora planează fie și o cît de vagă suspiciune, și în primul rînd cei al căror nume figurează pe listele împrăștiate în oraș de către populația Edinburghului. De data aceasta

regina înțelege că situația se complică și că este ceva mai dificil să se eschiveze de la un răspuns exact. Încearcă totuși : sigur că ar da dispoziție să fie arestați toți cei incriminați numai că listele acelea conțin atît de multe nume și implică persoane atît de diferite încît este foarte greu să li se poată da crezare și să constituie un act de acuzare demn de a fi luat în seamă. Ar putea da curs cererii lui dacă el și-ar lua răspunderea de a indica negru pe alb numele acelora pe care îi consideră vinovați. Angajîndu-se în felul acesta ea contează pe intimidarea adversarului, pe lipsa de curaj a acestuia de a înfrunta mînia lui Bothwell și teroarea militară exercitată de trupele lui. Numai că Lennox și-a luat între timp și el măsurile de apărare, și în primul rînd, a avut chibzuința să-și asigure protecția Elisabetei. Avînd astfel spatele bine întărit el cutează să aștearnă pe hîrtie numele celor pe care toată lumea îi desemna ca ucigași ai lui Darnley, și în capul listei figurează însuși temutul Bothwell, urmat de Balfour, de David Charmers, și de alți cîțiva curteni mai neînsemnați, cîțiva slujitori aflați în slujba reginei și a lui Bothwell, expediați de mult peste graniță pentru a nu deveni prea vorbăreți în cazul că ar fi fost prinși și puși la cazne. Iată așadar că situația s-a agravat și că nu se mai poate juca jocul de pînă acum, acela al „uităturii printre degete". Regina este nevoită să deslușească îndărătul cutezanței lui Lennox amenințarea unei autorități mult mai puternice, a Elisabetei. Între timp și Caterina de Medicis a făcut-o să înțeleagă, într-un mod cum nu se poate mai clar și mai mușcător, că o consideră „dezonorată" și că nu poate conta pe nici un sprijin din partea Franței, atîta vreme cît acest asasinat nu va fi răzbunat cum se cuvine, cît ucigașii nu vor fi pedepsiți exemplar în urma unei cercetări judiciare reale și drastice. Așadar complicii se

văd nevoiți să schimbe placa și în locul înscenărilor de pînă acum, referitoare la acele „cercetări fără rezultat", să înceapă o nouă comedie, aceea a procedurii oficiale. Maria Stuart este constrînsă să accepte convocarea lui Bothwell în fața tribunalului de judecată constituit din nobili. La 28 martie contelui Lennox i se comunică invitația de a se prezenta la Edinburgh la 12 aprilie, pentru a-și susține în fața tribunalului acuzația împotriva lui Bothwell.

Numai că nu este Bothwell omul care să se înfățișeze sfios și umil, ca un delincvent oarecare, în fața judecătorilor. Dacă acceptă să se preteze la acest joc o face pentru că nu se îndoiește nici o clipă că va ști să întoarcă astfel lucrurile în favoarea lui încît în locul unei condamnări să se aleagă cu o achitare victorioasă. Pentru asta își ia din vreme toate măsurile : mai întîi obține de la regină comanda tuturor fortărețelor ; în felul acesta dispune de toate armele și munițiile existente în țară. El știe bine că dreptatea este în mîna celui puternic. Apoi își aduce la Edinburgh toată trupa borderilor săi, pe care îi înarmează ca pentru război. Fără vreo reticență, cu îndrăzneala luptătorului care nu se încurcă în ițe și considerente de ordin moral, el instaurează asupra orașului un regim de teroare fără precedent. Odată asigurat astfel, el lansează pentru oricine are urechi de auzit amenințarea că dacă-i va afla pe autorii listelor anonime nu va ezita să-și spele mîinile în sîngele lor. Amenințare cu adresă precisă : contele Lennox. Și toată demonstrația de forță pe care o desfășoară pe străzile orașului, sub privirile îngrozite ale cetățenilor, tot lui i se adresează, dimpreună cu lăudăroșeniile tuturor acelor borderi înarmați care spun pretutindeni că nu vor îngădui ca șeful lor să fie tratat ca un criminal oarecare. Acum Lennox se poate prezenta să-și

susţină acuzaţia şi procesul poate începe: să încerce judecătorii să-l osîndească pe el, dictatorul Scoţiei!

Fireşte că Lennox este ţinut la curent cu toate aceste pregătiri şi ştie exact ce-l aşteaptă: este liber să vină la Edinburgh şi să-l acuze pe ucigaş; nu-şi face însă nici o iluzie că va putea părăsi viu oraşul. De aceea cere din nou ajutor Elisabetei şi aceasta caută încă o dată s-o prevină — printr-o scrisoare — pe Maria Stuart de greşeala pe care o comite punîndu-se singură sub semnul complicităţii printr-o atît de făţişă încălcare a dreptăţii: *„Madame, îmi calc pe inimă scriindu-vă această scrisoare şi plictisindu-vă încă o dată cu asemenea chestiuni neplăcute, dar datoria de a ajuta un om oropsit, care apelează la sprijinul meu, mă obligă s-o fac. Am aflat că aţi lansat o nouă proclamaţie prin care aţi hotărît ca procedura juridică împotriva celor bănuiţi că au luat parte la asasinarea defunctului vostru soţ şi vărului meu urmează să aibă loc pe data de 12 ale acestei luni. E cît se poate de important pentru dumneavoastră să nu îngăduiţi în această perioadă nici un fel de tulburări, de zvonuri sau şiretenii care ar dăuna bunului mers al procesului. Tatăl şi prietenii victimei au apelat la mine cu rugămintea de a interveni pe lîngă dumneavoastră să amînaţi termenul fixat, întrucît au fost informaţi că anumiţi indivizi, lipsiţi de onestitate, fac presiuni pentru a obţine prin forţă ceea ce li s-ar refuza pe cale legală. Din dragoste pentru dumneavoastră — căci acest lucru vă priveşte în primul rînd — cît şi din dorinţa de a aduce puţină linişte unor nevinovaţi care nu doresc decît să se facă lumină într-o atît de tenebroasă şi intolerabilă crimă. Acesta este şi interesul dumneavoastră şi încă o dată vă atrag atenţia că procedînd nechibzuit vă puteţi atrage*

— cu toată nevinovăţia dumneavoastră — asemenea bănuieli care să vă spulbere demnitatea de suverană şi să vă încarce cu dispreţul poporului. Este de preferat de o mie de ori o moarte onorabilă decît o viaţă dezonorantă."

Odată cu scrisoarea aceasta o nouă salvă de artilerie ar fi trebuit să răsune în urechile Mariei Stuart, ar fi trebuit să o trezească din apatia în care zăceau sufletul şi conştiinţa ei. Împrejurările ne dovedesc însă că n-au reuşit s-o facă. De fapt nici nu este sigur că scrisoarea i-a parvenit la vreme. Căci Bothwell veghează cu străşnicie şi e hotărît să nu se lase intimidat de nimic. Curajul lui nebunesc a ajuns la apogeu în acele săptămîni, nimic nu reuşeşte să-l înspăimînte, să-l facă să dea înapoi: nici diavolul, nici moartea şi cu atît mai puţin regina Angliei. Solul însărcinat cu predarea scrisorii este oprit la poarta palatului de către oamenii lui Bothwell şi împiedicat să intre sub pretextul că regina doarme şi nu-l poate primi. Solul, care avea de predat scrisoarea unei regine către altă regină, este lăsat să rătăcească disperat, în neştire, pe străzile oraşului pînă ce, în cele din urmă, este adus în faţa lui Bothwell care, cu neruşinare, rupe sigiliul scrisorii adresată personal Mariei Stuart, o citeşte şi o bagă neglijent, ca pe un petic de hîrtie fără valoare, în buzunar. Dacă a predat-o sau nu reginei nu se ştie şi nici nu mai are vreo importanţă. Căci oricum ea este prea total subjugată de el pentru a mai putea acţiona altfel decît îi dictează voinţa lui. Ce dovadă mai concludentă putem avea decît gestul nesăbuit la care, în exaltarea ei de femeie inconştientă, se dedă în dimineaţa procesului: în momentul cînd Bothwell, înconjurat de ceata călări a brigan-

zilor săi înarmați ca pentru bătălie, pornește spre Tolbooth, regina se arată le fereastra castelului și-i face semne tandre de despărțire ca și cum i-ar ura succes la farsa judiciară, celui judecat pentru asasinarea soțului ei.

Chiar și fără avertismentul Elisabetei, primit sau nu, Maria Stuart se putea considera avertizată de un alt eveniment care nu putea fi altceva decît un semn de rău augur. Cu trei zile înaintea procesului, fratele ei vitreg, Moray, se prezintă la ea pentru a-și lua rămas bun. Găsește că este momentul să pornească într-o călătorie de plăcere prin Franța și Italia, să vadă Veneția și Milano. Experiența ar fi trebuit s-o prevină pe Maria Stuart că dispariția precipitată a lui Moray de pe scena politică înseamnă nici mai mult nici mai puțin decît eschivarea acestuia de la evenimente în care — chibzuința i-o spune — este mai cuminte să nu fie implicat și totodată dezaprobarea atitudinii ei. Și dealtfel Moray însuși nu face un secret din motivul plecării sale. El spune pretutindeni că a încercat să-l aresteze pe James Balfour — unul din principalii acuzați — și că Bothwell, care-l ocrotea pe complicele său, l-a împiedicat s-o facă. Iar opt zile mai tîrziu el avea să declare fățiș lui Silva — ambasadorul spaniol la Londra — că „n-ar mai fi putut să rămînă în țară decît cu prețul dezonorării lui, atîta vreme cît o crimă atît de abjectă este tolerată și acoperită de mister". Avem toate motivele să credem că cel care afișează o atitudine atît de categorică în fața lumii întregi n-a fost mai puțin clar și explicit în convorbirea cu sora lui. Dealtfel s-a remarcat că la întrevederea de despărțire Maria Stuart avea lacrimi în ochi după discuția purtată cu Moray. Dar nu mai este în puterile ei să-l rețină. Așa cum nu mai stă în puterile ei să acționeze altfel decît ii impune voința

stăpînului. Regina din ea a fost subjugată, înăbușită, strivită de pasiunea prea mare a femeii care stă dezarmată în fața poruncii iubitului.

La 12 aprilie începe procedura judiciară și precum începe tot astfel se și sfîrșește : sub semnul unei înscenări sfruntate, a unei măsluiri fără scrupule. Bothwell se îndreaptă spre Tolbooth de parcă ar purcede la asediul unei cetăți : călare, încins cu spadă și cu pumnal și înconjurat de patru mii — e posibil să fi intervenit o exagerare asupra numărului — de mercenari înarmați. Lennox, dimpotrivă, se bucură de cu totul alt regim : i se îngăduie să se înfățișeze curții de judecată însoțit de cel mult șase oameni. Regina nu-și putea etala mai fățiș parțialitatea. În aceste condiții Lennox nu-și poate asuma riscul de a se prezenta în fața unui asemenea tribunal în care teroarea armelor nici măcar nu este disimulată în vreun fel. Știindu-și cauza sprijinită de Elisabeta dimpreună cu toată autoritatea morală pe care o reprezintă ea — este informat asupra conținutului scrisorii pe care suverana engleză o adresase reginei Scoției — se mulțumește să trimită la Tolbooth, ca reprezentant al său, pe unul din vasali însărcinat cu citirea acuzației. Juriul, în parte intimidat de demonstrația de forță pe care Bothwell o desfășurase sub ochii lui, în parte corupt, mituit cu bani, domenii și titluri, se folosește de absența acuzatorului ca de cel mai fericit pretext pentru a-i nesocoti plîngerea. După o așa-zisă deliberare, judecătorii proclamă nevinovăția lui Bothwell, neamestecul lui în asasinarea regelui, întemeindu-se cu nerușinare pe motivarea că *„nu li s-a prezentat nici o acuzație“*. Bothwell primește sentința aceasta atît de puțin onorabilă ca pe o strălucită victorie. El cutreieră orașul într-un marș triumfal, urmat de răz-

boinicul zăngănit de arme și, cu spada în mînă, amenință în gura mare că va provoca la duel pe oricine va mai îndrăzni să insinueze că ar avea un cît de mic amestec în asasinarea regelui.

Roata se rostogolește acum vertiginos spre prăpastie. Poporul, înmărmurit de nerușinarea cu care a fost terfelită dreptatea, începe să murmure.

Devotații reginei, slujitorii și prietenii ei credincioși se caută din ochi, cu priviri înspăimîntate, cu inima apăsată — „*sore hearts*" — de negre presimțiri. Și ceea ce îngreuiază situația este că se văd neputincioși în fața evenimentelor, incapabili să o avertizeze asupra primejdiei, să o trezească la realitate pe femeia aceasta nebună de dragoste. Melville, prietenul ei cel mai devotat, scrie că „era zguduitor spectacolul pe care îl oferea această desăvîrșită suverană, îndreptîndu-se spre pieire fără ca cineva s-o poată opri sau întoarce din drum". Pentru că Maria Stuart refuza să înțeleagă, să audă sau să vadă adevărul, respingea orice avertisment, lăsîndu-se în voia primejdiei, abandonîndu-se cu o ciudată, morbidă voluptate, acestui sentiment absurd care o călăuzește sigur spre definitiva prăbușire. Înnebunită de patimă, ea gonește tot înainte, oarbă și surdă, Menadă dezlănțuită, amețită de iubire, pe singurul drum posibil pentru ea de aici înainte — acela al pieirii.

Și ca și cum n-ar fi fost suficientă provocarea pe care o zvîrlise Bothwell orașului în ziua rușinosului proces, ea mai adaugă încă o sfidare care se adresează de data aceasta întregii națiuni : la deschiderea Parlamentului îl investește, cu toată solemnitatea, pe personajul devenit atît de odios scoțienilor, cu suprema demnitate de a purta

cele două insemne sacre ale puterii : coroana și sceptrul regatului.

Din acest moment pentru oricare dintre scoțieni devine limpede că cel care ține astăzi, cu atîta siguranță în mîinile sale, coroana, fără îndoială că și-o va așeza mîine cu de la sine putere pe cap. Și dealtfel Bothwell însuși, bărbatul acesta fascinant și sălbatic, care acționează brutal și pe față, al cărui temperament nestăvilit refuză ascensiunea domoală, obscură, la umbra intrigilor tăinuite și a tacticilor ascunse, nu face cîtuși de puțin un secret din puterea sa. Dimpotrivă, este primul care o trîmbițează, o aduce la cunoștința națiunii. Cu acea cutezanță neobrăzată care-l caracterizează, el se ridică în fața Parlamentului și-l forțează, cu autoritatea dobîndită, să-l răsplătească pentru excepționalele servicii aduse țării — *„for his great and manifald gud service"* — atribuindu-i Dunbarul, castelul cel mai fortificat și-i smulge, cu pumnalul în mînă, consimțămîntul la căsătoria cu Maria Stuart. În seara închiderii Parlamentului el îi invită pe lorzi — ca mare senior și dictator militar — la un ospăț în Ainslies Taverne. Mîncarea și băutura au fost din belșug la această masă ; după ce vinul, care a curs în valuri și-a făcut datoria și a tulburat mințile oamenilor, Bothwell găsește că a sosit momentul cel mai potrivit — și aici trebuie să ne amintim de celebra scenă din *Wallenstein* — pentru a prezenta lorzilor un *„bond"* prin care ei se obligă să-l apere împotriva oricărei calomnii și să-l recomande pe acest *„noble puissant Lord"* ca soțul cel mai potrivit pentru regina lor. Iată argumentele expuse în celebrul document : deoarece juriul l-a declarat nevinovat de moartea suveranului și deoarece regina, rămasă văduvă, este datoare, pentru binele națiunii, să-și găsească un soț printre supușii ei, este recomandabil să-l aleagă pe numitul

lord. Iar ei, nobilii țării, pun chezășie viața și averea lor că-l vor sprijini cu jurămînt în fața lui Dumnezeu pe contele Bothwell împotriva oricui ar vrea să zădărnicească această căsătorie. Unul singur dintre lorzi se folosește de emoția și agitația provocată de citirea documentului și se sustrage semnării strecurîndu-se neobservat din tavernă. Toți ceilalți semnează docili, împresurați de ceata de războinici înarmați ai lui Bothwell chiar dacă în însăși clipa semnării sînt hotărîți, în sufletele lor, să-și calce în taină jurămîntul acesta silit.

Căci nimeni nu știe mai bine ca ei că ceea ce s-a scris cu cerneală se poate lesne șterge cu sînge. Așa că ce importanță poate avea o simplă trăsătură de condei ? Semnează în grabă și ospățul poate continua netulburat, în zăngănit de pocale. Iar deasupra tuturor tronează veselia dezlănțuită a lui Bothwell care și-a primit plata și a ajuns să-și vadă visul cu ochii.

În cîteva săptămîni de aici înainte acea măreață și de necrezut scenă din *Hamlet*, în care o regină *„încă înainte de a fi lepădat încălțările cu care a pășit în urma sicriului bărbatului"*, va înainta în fața altarului de cununie alături de ucigașul soțului, se va transforma în realitate. *Quos deus perdere vult...*

DRUMUL FĂRĂ ÎNTOARCERE

(Aprilie — iunie, 1567)

Iarăși ni se impune acum, cînd tragedia dezlănțuită de Bothwell se precipită spre deznodămîntul fatal, o paralelă între această poveste sîngeroasă și dramele lui Shakespeare. Asemănarea împrejurărilor cu acelea din *Hamlet*

este evidentă. În ambele, un rege este asasinat de amantul soției; în ambele, văduva pășește în fața altarului, alături de ucigașul bărbatului ei, cu o grabă scandaloasă; în ambele, acționează acea forță întunecată și de neînvins a crimei care, dezlănțuită, face ravagii și antrenează energii covîrșitoare nu atît pentru săvîrșirea cît pentru ascunderea și tăgăduirea ei. Surprinzătoare asemănarea dar și mai surprinzătoare analogia dintre unele momente ale acestei tragedii adevărate și tragedia scoțiană scrisă de Shakespeare.

Macbeth își are izvorul — cu sau fără știința autorului ei, — în drama reală a Mariei Stuart. Tot ce se petrece, grație imaginației creatoare a marelui artist, la castelul Dunsinan, sînt fapte trăite aievea cîndva la castelul Holyrood. Aceeași atmosferă sinistră bîntuie cele două castele, aceeași singurătate apăsătoare înnegurează sufletele după comiterea crimei; aceleași serbări posomorîte, lipsite de strălucire și de veselie, de la care invitații, cu figuri sumbre, crispate, pleacă pe furiș, strecurîndu-se unul după altul pe ușile dosnice, bucuroși să poată scăpa din casa aceasta deasupra căreia corbi siniștri se rotesc fără încetare cu croncănituri funebre, rău prevestitoare. Cea care rătăcește în neștire, prin vastele săli pustii, în puterea nopții, cu inima sfîșiată de cumplitele mustrări ale conștiinței, condamnată de-a pururi la chinuitoarele nopți fără somn, chemîndu-și moartea, să fie oare Maria Stuart sau lady Macbeth care vrea să-și spele mîinile mînjite de un sînge invizibil? Să fie Bothwell sau însuși Macbeth cel care după săvîrșirea nelegiuirii se transformă, văzînd cu ochii, în tiranul neînduplecat, înfruntînd ostilitatea întregii lumi, dar simțind totodată că orice curaj e zadarnic și că cea mai temerară, mai încleștată luptă cu dușmanii vii este neînsemnată pe lîngă aceea purtată în negurile

sufletului cu tenacile fantome ale propriului păcat? Şi într-un caz şi în celălalt femeia este cea care declanşează forţa ce va împinge lucrurile pe calea dezastrului, iar bărbatul cel ce săvîrşeşte crima. Dar mai asemănător ca orice în cele două poveşti este atmosfera sufocantă, strivitoare, în care cele două suflete torturate sînt înlănţuite amîndouă de monstruoasa crimă, se agaţă unul de celălalt şi se tîrăsc reciproc în hăul pierzaniei.

Nicicînd, în istoria sau literatura universală, nu s-a înfăţişat cu mai multă precizie şi măiestrie psihologia săvîrşirii unei crime ca în aceste două tragedii scoţiene — una imaginată, cealaltă reală — şi niciodată n-a fost mai profund şi mai tulburător relevată forţa misterioasă pe care victima o exercită asupra criminalului.

Să fie oare întîmplătoare această asemănare? Sau poate tragedia lui Shakespeare nu este decît expresia poetizată, sublimată a tragediei Mariei Stuart? Amintirile şi impresiile din copilărie — este ştiut — capătă, în sufletul unui poet, o pregnanţă, o persistenţă şi o forţă uluitoare, iar elanurile tinereţii sînt fructificate şi transformate în opere monumentale abia la maturitate. Shakespeare trebuie să fi cunoscut întîmplările zbuciumate de la Holyrood. În copilăria petrecută la ţară, trebuie să fi auzit nu o dată poveştile şi legendele despre romantica regină care a plătit cu coroana, cu libertatea şi chiar cu viaţa o prea înflăcărată iubire, care şi-a sfîrşit zilele ca prizonieră în Anglia, purtată dintr-un castel în altul. Tînăr fiind, bărbat în floarea vîrstei, se afla probabil la Londra cînd clopotele au vestit oraşului că securea călăului a retezat în sfîrşit capul rivalei Elisabetei, şi că Henry Darnley a fost răzbunat de crima pusă la cale de necredincioasa-i soţie. Mai tîrziu, prin intermediul cronicii lui Holinshed, el va afla despre sîngeroasa poveste a lui Macbeth, sinistrul rege al Scoţiei. Dar nu este

oare posibil ca prin acea tainică alchimie poetică marele artist să fi înfățișat în piesa sa, în mod inconștient, amintirea tragicului sfîrșit al Mariei Stuart ? Și dacă nu există argumente suficient de temeinice pentru o atare certitudine, nu e mai puțin adevărat că lipsesc și motivele pe baza cărora să se conteste categoric o asemenea ipoteză astfel încît presupunerea că în tragedia sa, Shakespeare a fost influențat de tragedia Mariei Stuart devine posibilă. Cert este însă că numai cine s-a pătruns de tragismul lui *Macbeth* va putea să înțeleagă, în adevăratele ei proporții, cumplita dramă petrecută la Holyrood în acele zile, se va putea cutremura în fața infernalei suferințe prin care i-a fost dat să treacă sufletului acelei femei cutezătoare la faptă, dar răpusă de consecințe.

Cît de sfîșietoare este — în ambele tragedii, cea plăsmuită și cea reală — schimbarea survenită atît în lady Macbeth cît și în Maria Stuart, după săvîrșirea crimei ! Lady Macbeth fusese o femeie energică, ambițioasă, pasionată, inimoasă, plină de dragoste și de vitalitate. Ambiția ei se concentrează asupra bărbatului iubit: pentru el ar vrea să cucerească toată gloria lumii, cele mai înalte ranguri și demnități i se par neînsemnate pe lîngă ceea ce i se cuvine lui. Versul acesta din sonetele Mariei Stuart i se potrivește atît de bine de parcă ea l-ar fi scris : *„Pour luy je veux rechercher la grandeur...“* Ambiția ei este forța motrice a întregii acțiuni, din ea izvorăște puterea bărbatului, ea este cea care îndeamnă la faptă. Mintea ei lucrează febril, toată viclenia ei este aruncată în joc, atîta vreme cît fapta nu s-a săvîrșit încă, atîta vreme cît mîinile și sufletul nu i-au fost scăldate în sînge. Cu aceleași ipocrite linguşiri cu care l-a ademenit Maria Stuart pe Darnley la Kirk O'Field, îl ispitește și-l momește ea pe Duncan în iatac, unde, din umbră, îl pîn-

dește pumnalul. Dar de îndată ce fapta s-a săvîrșit, s-a consumat, o mare, o neașteptată schimbare pune stăpînire asupra ei. Curajul a părăsit-o, puterile i-au secat. Conștiința păcatului îi devorează, cu vîlvătăile ei de nestins, sufletul. Cu privirile fixe în care pîlpîie sinistra licărire a nebuniei, sfîșiată de necruțătoare suferințe, ea rătăcește în neștire prin sălile pustii și lugubre ale castelului, strecurînd groaza în sufletele celor ce-i sînt aproape și ajungînd în cele din urmă să-i fie groază de sine însăși. În ființa ei nu mai sălășluiește decît o singură, o smintită, o aprigă și nepotolită dorință : să uite, să doarmă, să moară.

Același lucru se petrece și cu Maria Stuart după asasinarea lui Darnley. Schimbarea care survine este atît de profundă încît chiar și trăsăturile i se modifică, fața are un aer înstrăinat, greu de recunoscut ; Drury, iscoada Elisabetei scrie la Londra : *„Este un caz fără precedent o asemenea schimbare la față într-un timp atît de scurt și fără ca vreo boală să-i fi răvășit trăsăturile“*. N-a mai rămas nici urmă din femeia atît de veselă, de stăpînă pe sine, de amabilă și de prietenoasă care fusese pînă în urmă cu cîteva săptămîni Maria Stuart. Se închide, se izolează, se ascunde. Poate că mai nădăjduiește, ca și Macbeth și lady Macbeth, că fapta ei va fi îngropată în tăcere cu condiția să tacă și ea, și că uraganul stîrnit va trece pe deasupra, cruțînd-o. Pe urmă însă, cînd glasul mulțimii începe să se ridice tot mai stăruitor — cînd, la adăpostul nopții, numele ucigașilor sînt strigate pe străzile Edinburghului și sub ferestrele ei, cînd Lennox, tatăl celui asasinat, Elisabeta, adversara ei, Beaton, prietenul ei, cînd lumea întreagă îi cere să vorbească, să răspundă, să rostească o sentință de condamnare — o tulburare tot mai vădită pune stăpînire pe ea... Știe că ar trebui să facă ceva, ca să acopere, ca să scuze fapta. Îi lipsește însă

puterea de a da un răspuns convingător, de a rosti cuvîntul înțelept, cuvîntul amăgitor. Ca într-un somn hipnotic, răzbat pînă la ea glasurile din Londra și Paris, din Madrid și Roma, glasuri care o previn, o avertizează, și totuși nu se poate smulge din rigiditatea ei sufletească. Percepe toate strigătele, ca un om îngropat de viu care simte pașii celor ce calcă deasupra, pe pămînt : e dezarmată, neputincioasă și deznădăjduită. Știe că acum ar trebui să joace rolul unei văduve îndoliate, al soției disperate : să jelească, să se vaiete, să plîngă în hohote, pentru ca lumea să creadă în nevinovăția ei. Dar ochii îi rămîn uscați, gura încleștată, nu se mai simte capabilă de prefăcătorie. Trec astfel săptămîni și, în cele din urmă, nu mai poate suporta. Ca o sălbăticiune care, încolțită din toate părțile nu mai are altceva de făcut decît să-și înfrunte adversarul cu îndrăzneala disperată a fricii, ca Macbeth care, ca să-și salveze viața, îngrămădește crime noi peste crima care cere răzbunare — Maria Stuart se smulge, în sfîrșit, din această inerție ce nu mai putea fi îndurată. Îi este cu desăvîrșire indiferent ce gîndește lumea despre ea și dacă ceea ce întreprinde acum e cuminte sau absurd. Numai să se smulgă din împietrirea care a cuprins-o ; să facă ceva, orice, numai să scape repede, cît mai repede, de glasurile care o avertizează și de acelea care o amenință, să fugă de ele, departe, cît mai departe. O goană nebună, fără oprire în care, să nu aibă răgazul să gîndească, să chibzuiască — să nu fie silită să-și dea seama că nici o precauție, nici cel mai chibzuit gest n-o mai poate salva. Biet subterfugiu al unui suflet hăituit care-și crează iluzia că fugind de realitate se eliberează de propria-i spaimă, că avîntîndu-se orbește va izbuti să scape. Ca un vizitiu care dă bice cailor cînd simte puntea năruindu-i-se sub roți, căci știe că numai gonind înainte va putea scăpa, tot astfel Maria Stuart gonește cu disperare

pe calul negru al destinului ei, mereu înainte, ca să răstoarne în fugă orice îndoială, să strivească orice scrupul, orice încercare de împotrivire. Să nu se mai gîndească la nimic, să nu mai știe de nimic, să nu mai audă și să nu mai vadă nimic. Mai departe, tot mai departe, pe calea nebuniei sale! Mai bine un sfîrșit înspăimîntător, decît o spaimă fără sfîrșit! E o lege eternă: piatra se rostogolește tot mai vertiginos pe măsură ce se apropie de fundul prăpastiei; tot astfel și sufletul se năruie tot mai rapid, tot mai febril și mai nebun, cînd îl părăsește speranța.

* *

Tot ce întreprinde Maria Stuart în săptămînile care au urmat asasinatului nu este rezultatul unei judecăți limpezi, ci a fricii nemăsurate care o face să-și piardă mințile. Altă explicație pentru purtarea ei nu există. Normal ar fi fost să fie conștientă încă din clipa săvîrșirii teribilei crime că și-a pecetluit pentru totdeauna destinul, că toată Scoția, că Europa întreagă avea să considere drept o nemaipomenită provocare, o încălcare a dreptății, o sfidare a oricărei morale, căsătoria după numai cîteva săptămîni de la asasinat, și tocmai cu ucigașul soțului ei. După un an, după doi ani de atitudine rezervată, de tăinuire a relațiilor cu Bothwell, poate că lumea ar fi uitat, ar fi renunțat să mai facă vreo legătură între crimă și căsătorie; printr-o prudentă și lentă acțiune diplomatică, s-ar fi putut găsi poate, la un moment dat o justificare a faptului că și-l alege drept soț tocmai pe Bothwell. Un singur gest trebuia să evite ea, cu cea mai mare grijă, conștientă că o va duce neîndoielnic la pieire: acela de a așeza, cu o grabă atît de sfidătoare, coroana celui asasinat pe capul ucigașului, nesocotind pînă și perioada de doliu. Dar Maria Stuart, cu o nerăbdare cu

neputință de temperat săvîrșește tocmai faptul cel mai nebunesc dintre cîte săvîrșise vreodată.

Pentru această purtare inexplicabilă din partea unei femei ce făcuse adeseori dovada unei minți inteligente și echilibrate, există o singură explicație plauzibilă : Maria Stuart se considera constrînsă la această precipitare pentru a ascunde ceva ce n-ar fi acceptat cu nici un preț să mărturisească. Apare cît se poate de limpede faptul că exista o taină care nu-i mai îngăduia nici un răgaz, pentru care așteptarea și tărăgănarea însemnau deconspirare. Zorul frenetic de a grăbi căsătoria cu Bothwell, se datorește faptului că nenorocita purta încă de atunci o sarcină (și evenimentele vor adeveri această presupunere) și că pruncul așteptat nu este copilul postum al regelui Darnley, ci rodul unei pasiuni ilegale, dezonorante. Reginei Scoției însă nu-i este îngăduit să aducă pe lume un copil nelegitim și, cu atît mai puțin, în împrejurarea de față cînd faptul ar fi constituit dovada complicității sale neîndoielnice, ar fi echivalat cu o demascare scrisă cu litere de foc pe toate zidurile. Lumea întreagă ar fi aflat atunci cît de agreabil, cît de voluptuos și-a petrecut ea perioada de doliu în brațele amantului. Chiar și o minte mai puțin obișnuită cu ale matematicii ar fi putut număra și ar fi constatat că Maria Stuart întreținuse relații nepermise cu Bothwell fie înainte de asasinarea lui Darnley, fie foarte curînd după. Și într-un caz și în celălalt, faptul ar fi fost calificat deopotrivă de scandalos și de nerușinat ! Numai printr-o urgentă legitimare a relațiilor lor, printr-o căsătorie, s-ar mai putea salva onoarea copilului și cît de cît și a ei. Căci, dacă va da naștere copilului, ca soție legitimă a lui Bothwell, se vor putea închide ochii asupra datei prea timpurii a evenimentului și va exista cineva care să-i apere drepturile și să-l ocrotească, la adăpostul numelui

său, pe acest biet copil clandestin. De aceea, fiecare lună, fiecare săptămînă de întîrziere a căsătoriei cu Bothwell, îi apare drept o irecuperabilă pierdere de timp. Căci — cumplită eroare — fapta monstruoasă de a lua de soț pe ucigașul propriului ei bărbat, i se părea în acele împrejurări mai puțin gravă, mai puțin dezonorantă decît aceea de a-și da în vileag, în mod public, greșeala, aducînd pe lume un bastard. Numai dacă admitem probabilitatea unei atari constrîngeri, ne putem explica purtarea atît de aberant de ilogică a Mariei Stuart din aceste săptămîni. Toate celelalte presupuneri și justificări sînt șubrede și contravin realității. Numai cine înțelege această teribilă teroare — pe care au trăit-o în toate timpurile milioane de femei și care a împins, pînă și pe cele mai inocente și mai neînfricate dintre ele, să săvîrșească fapte smintite și criminale — numai cine intuiește această spaimă a femeii de a-și trăda, printr-o sarcină nedorită sau inoportună, relațiile ei amoroase, poate înțelege nesocotința unei minți dezechilibrate ca a Mariei Stuart. Este singura scuză care dă oarecare sens precipitării sale nebune și luminează o fracțiune de secundă, în toată profunzimea ei, tragedia acestui suflet chinuit.

Situație fără ieșire. Nici un demon n-ar putea imagina una mai teribilă. Pe de o parte, timpul o zorește, o biciuiește fără milă pe regina însărcinată ; pe de altă parte tocmai graba aceasta o acuză, îi demască complicitatea la crimă. Ca regină a Scoției, ca văduvă, ca femeie de onoare și de mare rang, a cărei purtare e în atenția orașului, a țării, a întregii lumi europene, Maria Stuart nu poate și nu trebuie să ridice la înalta demnitate de soț al ei pe un bărbat ca Bothwell, atît de dubios și de rău famat. Pe de altă parte, în situația fără ieșire în care se află, nu poate spera ajutor de la nimeni decît de la complicele ei. Nu-i e permis

să se mărite cu el și totodată nu se va salva decît mări-tîndu-se cu el. Dar pentru a tăinui adevăratul motiv trebuie găsit altul, trebuie inventat un pretext, trebuie combinat ceva care să facă explicabilă căsătoria cu Bothwell și graba ei inadmisibilă. Trebuie născocită și pusă în scenă, cu mare dibăcie și ingeniozitate, o împrejurare capabilă să dea sens acestei situații întru totul lipsită de sens atît pe plan legal cît și moral, și datorită căreia Maria Stuart să pară, de ochii lumii, silită la această căsătorie.

Dar care poate fi împrejurarea menită să silească o regină să se căsătorească cu un bărbat de rang inferior? Codul de onoare din vremea aceea nu admitea decît una singură: cînd o femeie e necinstită prin violență, siluitorul are obligația să o ia în căsătorie pentru a-i restabili onoarea. Numai dacă Maria Stuart ar fi fost siluită de Bothwell, s-ar putea justifica întrucîtva faptul că se mărită cu el. Și astfel s-ar crea impresia că ea n-a cedat din proprie dorință, ci de nevoie în fața ireparabilului.

Un plan atît de absurd și de fantezist se putea ivi numai într-o situație fără ieșire. Numai o minte de nebun poate imagina o asemenea nebunie. Chiar Maria Stuart, de obicei neînfricată și dîrză în momentele hotărîtoare, se dă înapoi îngrozită cînd Bothwell îi propune această farsă macabră. *„Ar fi de o mie de ori mai bine să mor căci întrezăresc un sfîrșit dezastruos“*, scrie deznădăjduită regina. Dar, oricum l-ar califica moraliștii, Bothwell rămîne același superb, cutezător și nesăbuit *desperado*. Nu reușește să-l impresioneze cîtuși de puțin faptul că va juca în fața întregii Europe rolul sceleratului nerușinat și impudic, al siluitorului unei regine, al tîlharului la drumul mare, care fără urmă de scrupule nesocotește și legi și moravuri. Și, chiar dacă s-ar prăbuși pămîntul, dacă s-ar deschide iadul la picioarele lui, nu e el omul care să șovăie,

cînd e vorba de o coroană. Nu există primejdie care să-l oprească la jumătatea drumului, care să-l facă să dea înapoi. Figura lui ne-o amintește pe aceea a cinicului Don Juan al lui Mozart, cel care, sfidător și trufaș, poftește statuia de piatră a comandorului la ospățul sinistru. Cu atît mai mult cu cît în preajmă-i tremură de groază un Leporello, cumnatul său, Huntly, care cu prețul cîtorva sinecuri îi vînduse consimțămîntul pentru divorțul surorii sale. Hrăpărețul acesta, mai puțin cutezător însă, e îngrozit de excentrica și primejdioasa comedie și pe dată dă fuga la regină, pentru a încerca s-o convingă să renunțe. Dar lui Bothwell îi este indiferent dacă se pune de-a curmezișul unul în plus, după o sfidare atît de insolentă zvîrlită lumii întregi ; nu-l oprește nici faptul că, în ultima clipă urzelile lui tainice au fost trădate (spionul Elisabetei comunica planul la Londra cu o zi înainte de a fi fost pus în aplicare) ; și la fel de indiferent îi este dacă această „seducere" va fi socotită drept ceea ce este de fapt, adică un adevărat bîlci, de vreme ce prin ea face un pas înainte spre atingerea țelului său : acela de a ajunge rege. Bărbatul acesta poate totul și trece de îndată la acțiune chiar dacă ar fi să dea piept cu satana sau cu moartea. Și are atîta energie încît s-o tîrască după el pe regină, oricît s-ar împotrivi ea, cu oricîtă indignare i s-ar opune !

Căci — scrisorile din casetă o dovedesc — de data aceasta instinctul ei o avertizează să se răzvrătească cu toată forța deznădejdii, să se sustragă poruncii aspre a stăpînului ei. Inima greu apăsată de negre presimțiri îi spune că, această nouă înșelătorie, departe de a reuși să înșele pe cineva, i se va întoarce împotrivă. Dar, ca întotdeauna, pînă la urmă roaba sfîrșește prin a ceda celui ce-i domină voința. Cu acea supunere, cu care i-a dat

ascultare cînd a fost vorba să-l ademenească din Glasgow, pe Darnley, este gata acum — cu inima grea — să se lase „ademenită“, ea de data aceasta. Deci conform planului pus la cale, comedia violului de bună voie este jucată pînă la capăt, scenă cu scenă.

La 21 aprilie, la numai cîteva zile după ce sentința de achitare fusese smulsă tribunalului alcătuit din nobilime, și după ce Bothwell își primise răsplata în Parlament, la două zile după ce „răsplătitul“ forțase mîna lorzilor la Ainslies Taverne, obținîndu-le consimțămîntul pentru căsătoria lui, la 21 aprilie deci, dată cînd se împlineau exact nouă ani de cînd regina Scoției, o copilă încă, pășea în fața altarului alături de Delfinul Franței, — iat-o pe această mamă pînă acum prea puțin grijulie, împinsă subit de nevoia imperioasă de a-și vizita fiul la Stirling. Contele Mar, însărcinat cu paza prințului moștenitor, o întîmpină cu o nedisimulată lipsă de bunăvoință și încredere căci, circulă de la o vreme pe seama reginei tot soiul de zvonuri care nu prea-i fac cinste. Maria Stuart obține permisiunea de a-și vedea fiul, însă numai în prezența unor doamne de la Curte ; lorzii o suspectează de intenția de a răpi băiatul și a-l preda lui Bothwell ; pînă și această suspiciune dovedește o dată mai mult că femeia — și faptul devenise notoriu — ascultă, cu supunere, orice i-ar porunci tiranul ei sufletesc, chiar dacă este vorba de o faptă criminală. Apoi, însoțită numai de cîțiva cavaleri, printre care Huntly și Maitland, cu siguranță inițiați în proiectul lui Bothwell, regina se întoarce călare spre reședința ei. La șase mile depărtare de oraș, le taie drumul o bandă de călăreți conduși de Bothwell, care „atacă prin surprindere“ suita reginei. E de la sine înțeles că nu se încinge de fapt nici o luptă, căci Maria Stuart, „spre a evita vărsarea de sînge“, interzice cava-

lerilor săi să pună mîna pe arme pentru a o apăra de agresori. Bothwell nu are altceva de făcut decît să apuce frîul calului ei, și iat-o pe regină „captivă" de bunăvoie și condusă la castelul Dunbar, unde o așteaptă o dulce și voluptuoasă întemnițare. Unui căpitan prea naiv, care în zelul lui vrea să aducă ajutoare și s-o elibereze pe „ostatică", i se face repede și discret semn să se potolească. Cît despre Huntly și Maitland, surprinși și ei de acest straniu „atac", sînt tratați cu o adevărată curtenie și lăsați să-și urmeze drumul în liniște. Nu este clintit nici un fir de păr din capul vreunui combatant; agresorii se mulțumesc s-o rețină în captivitate pe regină, la adăpostul brațelor puternice ale preaiubitului ei răpitor. Mai bine de o săptămînă, „siluita" împarte patul cu acela ce i-a pîngărit onoarea în timp ce la Edinburgh se fac intervenții și presiuni serioase, însoțite de mare risipă de daruri, care mai de care mai ispititoare, asupra autorităților ecleziastice, pentru obținerea divorțului lui Bothwell; tribunalului protestant i se înfățișează drept pretext faptul, mai mult decît penibil și anume că Bothwell s-ar fi făcut vinovat de adulter cu o servitoare; în fața celui catolic se aduce la cunoștință descoperirea tardivă că cei doi soți ar fi rude de gradul al patrulea, ceea ce ar anula de la sine căsătoria. În sfîrșit, este încheiată și această prea dubioasă afacere de divorț. Acum lumea întreagă poate și trebuie să afle că Bothwell s-a năpustit, ca un bandit nerușinat, la drumul mare, asupra candidei suverane pîngărind-o cu poftele lui animalice; doar căsătoria cu bărbatul care a necinstit-o astfel, printr-o nemaiîntîlnită siluire ar mai putea reabilita onoarea reginei Scoției!

E prea grosolan înscenată această trivială poveste despre „răpirea" și „siluirea" unei regine pentru a i se putea da crezare; pînă și ambasadorul spaniol, cu toată bună-

credința bine cunoscută pînă atunci, se vede silit să raporteze la Madrid că toată istoria fusese pusă la cale dinainte. Partea cea mai ciudată a întregii afaceri este însă faptul că tocmai cei inițiați în dedesubturile mascaradei se poartă acum de parcă ar fi încredințați de realitatea „agresiunii" ; lorzii, care au încheiat de curînd, în taină, un nou *„bond"* de data aceasta vizînd înlăturarea lui Bothwell, se pretează unui joc malițios, prefăcîndu-se că iau în serios tocmai ei comedia „seducerii". Extrem de emoționați de soarta reginei și deopotrivă de indignați de „rușinea" care s-a abătut asupra ei, proclamă cu toată solemnitatea că deoarece „regina țării e ținută prizonieră împotriva voinței ei, însăși onoarea Scoției e amenințată". Iată-i așadar uniți cu toții, ca niște preacredincioși supuși, în acțiunea meritorie de salvare a nevinovatei oițe din ghearele fiorosului lup-Bothwell. Au găsit în sfîrșit ceea ce căutau de atîta amar de vreme : pretextul pentru a-i sări în cîrcă dictatorului militar. Sub stindardul patriotismului, pot comite ceea ce de mult jinduiau ! Se adună, cu pilduitoare grabă, și pornesc ca niște adevărați cavaleri ce sînt, s-o „elibereze" pe Maria Stuart din captivitate, împiedicînd astfel căsătoria pe care tot ei o aprobaseră cu abia o săptămînă înainte.

Situație cum nu se poate mai neplăcută pentru Maria Stuart această subită și indiscretă sîrguință a lorzilor ei de a o apăra împotriva „seducătorului". Căci în felul acesta tot jocul lor măsluit, toată acea comedie penibilă mai devine și inutilă. Și cum, în realitate, ea nu dorește cîtuși de puțin să fie „eliberată" ci, dimpotrivă, legată pe veci de Bothwell, se vede nevoită să dreagă la repezeală gafa pe care au săvîrșit-o înscenînd povestea cu violul. Ceea ce ieri urma să fie înfățișat lumii în culorile cele mai sumbre, se cere astăzi mult atenuat și astfel, tot efectul

înscenării este anulat. Tot ce-i rămîne de făcut este să-și apere agresorul, uzînd de toată puterea ei de convingere pentru a-l salva de acuzație și de urmărire. Într-adevăr, inițial, gestul lui putea fi calificat cel puțin ciudat și justifica atît îngrijorarea lor cît și indignarea ei ; ulterior însă, printr-o exemplară purtare față de ea, Bothwell și-a răscumpărat vina. Și cum nimeni nu s-a grăbit să-i sară în ajutor, atunci „a fost silită să-și înfrîneze indignarea și să reflecteze la propunerea lui". Situația acestei femei, prinsă în mrejele propriei pasiuni devine pe zi ce trece tot mai penibilă, mai lipsită de demnitate pentru o regină. Ultimul văl menit să ascundă lumii rușinea în care se complace s-a agățat în spinii acestui mărăciniș și, cînd vrea să-l desprindă eforturile ei nu au alt rezultat decît acela de a se trezi descoperită în disprețul și batjocura lumii întregi.

Prietenii Mariei Stuart sînt cuprinși de o adîncă consternare cînd, pe la începutul lunii mai, le este dat să asiste la rușinosul spectacol al revenirii reginei la Edinburgh : în fruntea cortegiului se află Bothwell care ține de frîu calul suveranei și, ca o dovadă a faptului că ea îl urmează de bunăvoie, soldații lui își aruncă lăncile la pămînt. Încercările celor mai devotați și credincioși prieteni ai acestei femei căreia patima i-a luat și vederea și mințile, de a o trezi la realitate, rămîn fără ecou. Du Croc, ambasadorul francez, îi declară solemn și oficial că măritișul cu Bothwell înseamnă sfîrșitul prieteniei cu Franța. Lordul Hoarries, prieten și supus credincios, i se aruncă la picioare implorînd-o să nu comită această nesocotință. Cît despre încercatul Melville numai cu greu izbutește să se sustragă răzbunării lui Bothwell, pentru că cutezase s-o influențeze pe regină și s-o salveze în ultimul moment de la nefericita căsătorie. Toți privesc

cu inima grea cum această femeie curajoasă și liberă se află dezarmată și supusă la discreția voinței unui aventurier sălbatic ; toți înțeleg că, prin graba absurdă de a se căsători cu ucigașul soțului ei Maria Stuart își va pierde și coroana și viața. Roata norocului s-a întors în favoarea adversarilor ei : toate profețiile sinistre ale lui John Knox s-au dovedit triumfătoare. Succesorul acestuia, John Craig, refuză categoric să afișeze în biserică înștiințarea căsătoriei pe care o declară sus și tare ca fiind întinată de crimă, „odioasă și infamă în fața lumii" ; amenințat cu spînzurătoarea de către Bothwell, acceptă în cele din urmă să negocieze. Dar, pentru toate aceste negocieri, Maria Stuart se vede silită să plătească cu ultimul strop de onoare și demnitate ce i-a mai rămas. Căci acum, cînd nerăbdarea și graba cu care vrea să vadă împlinită această căsătorie, a devenit fapt bine cunoscut de lumea întreagă, fiecare încearcă, cu o lăcomie sfruntată, să stoarcă din această afacere toate avantajele posibile în schimbul consimțămîntului și ajutorului. Huntly își recapătă, cu acest prilej, toate bunurile ce-i fuseseră confiscate ca răsplată pentru că acceptă să dea o mînă de ajutor la despărțirea surorii sale de Bothwell ; episcopul catolic este uns din belșug, o adevărată ploaie de danii și de onoruri se revarsă asupra capului său ; dar partea leului îi revine clerului protestant. Pastorul se înfățișează suveranei și viitorului ei soț nu ca supus, ci ca necruțător judecător și pretinde un gest de maximă umilire : ea, suverana catolică, nepoata familiei de Guise, este nevoită să accepte celebrarea cununiei după ritul reformat, adică exact după acela pe care se știe că îl consideră eretic. După acest compromis reprobabil, ea poate considera partida definitiv pierdută căci în felul acesta a pierdut prietenia și ajutorul Europei catolice : favoarea Papei, simpatiile Spaniei si ale Franței. Acum e singură, cu adevărat

singură, împotriva tuturor. Cît adevăr dureros conțineau de fapt versurile ei :

„Pour luy depuis j'ay mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quite et amis."

Dar pentru cel care singur s-a condamnat la robie nu mai există scăpare. Zeii nu-și pleacă urechea la rugăciunea celor de bunăvoie sacrificați în mod stupid și lipsit de sens.

În patrimoniul universal nu se află nuntă care s-o egaleze în atmosferă tragică pe cea din 15 mai 1567 ; degradarea Mariei Stuart se concentrează, întreagă, în momentul acesta întunecat. Prima ei căsătorie, cu Delfinul Franței, s-a sărbătorit într-o zi senină : strălucitoare și glorioasă zi. Aclamațiile și uralele izbucnite din mii de piepturi au înălțat-o atunci pe tînăra regină pe culmile amețitoare ale bucuriei. De pretutindeni, din orașe și din sate, din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii floarea nobilimii a venit într-un suflet să asiste la cel mai măreț spectacol al acelor zile : Delfina îndreptîndu-se spre Notre Dame, înconjurată de familia regală, urmată de tot ce avea Franța mai nobil. A întîlnit în calea ei tribune din care tumultul creștea ca un uragan, ferestre la care se înghesuiau zeci de privitori ; un popor întreg și-a ațintit asupra ei privirile pline de adorație. Cea de a doua nuntă a decurs într-o atmosferă ceva mai potolită. Nu în miezul zilei, ci în zorii ei, pe la ora șase dimineața, preotul a unit-o în fața altarului cu strănepotul lui Henric al VII-lea. Au fost de față nobilii cei mai de vază ai țării și ambasadorii străini, iar zile de-a rîndul au răsunat atunci deasupra Edinburghului cîntecele de bucurie și zvonul ne-

sfîrșitelor serbări populare. Cea de a treia căsătorie, cu Bothwell — ridicat în ultimul moment la rangul de duce de Orkney — e săvîrșită însă în taină, ca și crima pe care o ascunde. La ora patru dimineața, înainte de a se fi luminat de ziuă, înainte ca orașul să se fi trezit din somn, cînd negurile nopții împresoară totul în jur, cîteva siluete se strecoară tăcute în capela castelului — aceeași capelă în care cu trei luni în urmă Maria Stuart, în voaluri de doliu, ascultase prohodul în fața sicriului abia închis al soțului ei, mișelește asasinat. De astă dată însă, capela rămîne aproape pustie. Dintre mulții oaspeți care au fost poftiți numai puțini au venit, insultător de puțini ; nimeni nu dorește să asiste la momentul înjositor cînd regina Scoției pune inelul în degetul aceluia care își pătase mîinile cu sîngele lui Darnley. Aproape toți lorzii regatului au absentat fără măcar să se scuze ; Moray și Lennox au fugit peste hotare, Maitland și Huntly, sfetnicii ei, rămași pînă atunci cît de cît credincioși, se eschivează ; pînă și singurul om căruia regina, catolică înfocată, îi putea încredința gîndurile cele mai intime, confesorul ei, a părăsit-o pentru totdeauna ; cu nespusă tristețe, preotul, păstorul ei sufletesc, mărturisește că o consideră iremediabil pierdută. Nici un om de onoare nu vrea să fie de față în momentul cînd ucigașul lui Darnley se căsătorește cu soția lui, nu vrea să asiste cum un preot, un slujitor al Domnului, binecuvîntează această legătură nelegiuită. Inutil l-a implorat Maria Stuart pe ambasadorul francez să fie de față, să salveze aparențele care se anunțau atît de sinistre prin participarea unui reprezentant al puterilor străine. Prietenul acesta, pînă nu de mult atît de gentil și de curtenitor, rămîne surd la rugămințile ei. Prezența lui ar angaja statul francez : „S-ar putea deduce că regele meu ar fi în vreun fel implicat în această istorie", se scuză el ; și apoi, prin participarea sa

ăr însemna să-l recunoască pe Bothwell drept soț al reginei, lucru care îi repugnă profund. Nici liturghia, nici orga n-au răsunat : ceremonia s-a sfîrșit penibil de repede. Iar seara saloanele au rămas neluminate, nu s-a ținut nici un bal la Curte ; nu s-a oferit nici un banchet. De sus, de la ferestrele castelului n-a plouat cu bani în strigătele de : „*Largesse, largesse !*" asupra mulțimii care n-a petrecut și nu s-a veselit pe străzi ca la nunta lui Darnley. Capela, rece, pustie și întunecată, pare un sinistru cavou ; gravi, posomorîți asistă martorii la această ciudată festivitate care aduce mai degrabă a priveghi decît a nuntă. Cortegiul nupțial nici vorbă să străbată apoi orașul, în alai triumfal la lumina torțelor, salutat de urale și aclamațiile mulțimii ; pătrunsă pînă la oase de frigul ostil și de negrele presentimente ce bîntuiau glaciala capelă, perechea regală se retrage repede în apartamentele ei, la adăpostul ușilor zăvorîte.

Căci tocmai acum, cînd se vede ajunsă la ținta spre care alergase mînată de o lacomă, oarbă nebunie, Maria Stuart se prăbușește fără vlagă, cu sufletul frînt. Și-a realizat suprema dorință : îl are pe Bothwell, îl poate păstra. Cu ochii învăpăiați de dragoste, tremurînd de nerăbdare așteptase ea această oră a cununiei, închipuindu-și că unirea cu el, că legiferarea dragostei lui îi vor domoli neliniștile și-i vor potoli zbuciumul. Acum însă, cînd nu mai trebuie să alerge orbește spre un țel, cînd nu mai trebuie să-și concentreze toate puterile pentru realizarea dorinței celei mai arzătoare, ochii ei, atîta vreme întunecați de patimă se limpezesc : privește în juru-i, dezmeticită, și ceea ce găsește este golul, nimicul ! Se pare că imediat după căsătorie între ei au început neînțelegerile. Ca întotdeauna, cînd doi oameni sînt complici la o ticăloșie caută să arunce răspunderea unul asupra celuilalt. La fel se întîmplă cu Maria Stuart și Bothwell, pe

care cu atîta nesăbuință îl adorase. Chiar în după-amiaza acelei sumbre festivități de nuntă, ambasadorul francez constată la Maria Stuart o ciudată schimbare : proaspăta căsătorită departe de a părea o femeie fericită pare mai degrabă una profund și iremediabil dezamăgită. Încă nu se lăsase seara, și iată că între cei doi soți se strecoară pe nesimțite, o umbră de gheață. „*Au și început remușcările*, relatează Du Croc la Paris ; *joi, cînd majestatea sa m-a primit, mi-a atras atenția comportarea ei nefirească ce mărturisea atmosfera grea dintre cei doi soți. Intuind nedumerirea mea a încercat să se justifice spunîndu-mi că tristețea îi e provocată de sentimentul apăsător că nu se va mai putea bucura de nimic de aici înainte și că nu mai are de așteptat nimic altceva decît moartea. Ieri, pe cînd se afla împreună cu contele Bothwell, a fost auzită de către cei din încăperea alăturată strigînd să i se dea un cuțit, ca să se omoare și oamenii care au auzit-o se temeau că, în disperarea ei, își va face seama dacă Dumnezeu nu-i vine în ajutor*". Curînd, tot mai multe rapoarte confirmă gravele neînțelegeri dintre soți ; se zvonește că Bothwell nu e dispus să renunțe la tînăra și frumoasa lui soție de care a divorțat numai formal, silit de împrejurări și că își petrece nopțile cu ea, nu cu Maria Stuart. „*Din ziua nunții*, raportează din nou ambasadorul, la Paris, *lacrimile și vaietele Mariei Stuart nu mai contenesc*." Acum, cînd femeii acesteia, orbită de patimă, viața i-a oferit tot ce-și dorise cu atîta înverșunare, înțelege în sfîrșit că obținînd totul a pierdut totul și că numai moartea ar mai putea-o mîntui de chinul acesta, pe care singură și-l pricinuise.

Trei săptămîni durează această lună de miere, atît de amară, a Mariei Stuart cu Bothwell ; nu e decît o continuă, prelungită agonie, zbuciumată de spaimă și de sufe-

rințe. Toate strădaniile de a salva aparențele, de a se salva pe sine, sînt zadarnice. În public, Bothwell afișează față de regină un mare respect, o ostentativă tandrețe, o falsă afecțiune, un fățarnic devotament, însă vorbele goale și gesturile demonstrative nu mai conving, nu mai înşală pe nimeni. Orașul rămîne mut, posomorît, priveşte cu neîncredere unirea nelegiuită. Părăsit de nobili, Bothwell, dictatorul, se zbate în zadar să-și atragă simpatia poporului ; pozează pe rînd în diverse postùri, vrea să pară cînd liberal, cînd cucernic, a devenit dintr-o dată suspect de amabil, de binevoitor. Le face vizite curtenitoare predicatorilor reformați ; curtenia lui însă se irosește în van : clerul protestant rămîne tot atît de ostil ca și cel catolic. Scrie Elisabetei scrisori pline de umilință la care ea nu răspunde. Scrie la Paris : Parisul însă îl ignoră, îl tratează ca pe un ins lipsit de importanță. Maria Stuart îi convoacă pe lorzi : aceștia nesocotesc chemarea ei și rămîn la Stirling. Își cere copilul : îi este refuzat pe motivul că nu prezintă suficiente garanții pentru a i se putea încredința moștenitorul tronului. Și ceea ce este și mai insuportabil este tăcerea ; o tăcere sinistră care planează asupra celor doi soți. Ca să spulbere această rezervă, ca să creeze impresia de veselie, de bună dispoziție, ca să pară sigur pe el și stăpîn pe situație, Bothwell găsește de cuviință să organizeze o petrecere populară și o luptă navală ; el însuși, pentru a deveni mai popular, participă la un *tournoi*, ia parte la luptele cu lancea, în timp ce regina îl urmărește, cu un palid surîs, rezemată de tribună. Mulțimea, curioasă, se îngrămădește să privească, amatoare de asemenea reprezentații dar, ca niciodată, rămîne rezervată, nu izbucnește în aplauze și urale. Țara întreagă pare paralizată de frică, încremenită de o teroare ce amenință să se transforme în ură și revoltă de la o zi la alta.

Bothwell nu este însă bărbatul care să se amăgească pe sine, autoliniștindu-se cu argumente false. Ca vechi și încercat marinar el simte că tăcerea apăsătoare din jur nu este alta decît cea prevestitoare de furtună. Hotărît ca întotdeauna, nu pregetă să-și ia măsurile de rigoare. Simte că viața îi e amenințată și că armele vor hotărî în ultimă instanță care pe care ; de aceea se grăbește să adune de pretutindeni călăreți și pedestrași, ca eventualul atac al dușmanilor să-l găsească bine înarmat. Maria Stuart sacrifică, de bunăvoie, tot ce mai poate sacrifica, pentru a-i da posibilitatea să-și întrețină mercenarii ; își vinde bijuteriile, se înglodează în datorii pentru ca în cele din urmă — o umilință pentru regina scoțiană și o insultă pentru cea engleză — să dea la topit cristelnița de aur, darul trimis la botez de către nașa copilului, Elisabeta, pentru a mai obține astfel cîțiva galbeni în plus și a-și mai prelungi agonia domniei. Dar lorzii își strîng rîndurile, tot mai tăcuți și mai amenințători ; ca niște nori negri, rău prevestitori împresoară castelul regal și fulgerul poate brăzda cerul din clipă în clipă... Bothwell care are toate motivele să cunoască perfidia celor ce pînă ieri i-au fost aliați, nu se lasă amăgit de ciudata lor tăcere ; a înțeles că se urzește din umbră o conspirație împotriva lui ; nu se simte în siguranță la Holyrood, care nu e o cetate cu adevărat întărită și, la 7 iunie, la numai trei săptămîni de la nuntă, se refugiază în castelul fortificat de la Borthwick, pentru a fi mai aproape de războinicii săi. De acolo, la 12 iunie, Maria Stuart îi convoacă pe toți nobilii și vasalii, cavalerii și arcașii care i-au mai rămas credincioși ; toți slujitorii ei sînt chemați să vină la Borthwick complet echipați și cu provizii pentru șase zile ; este, de fapt, o mobilizare generală care mărturisește limpede intenția lui Bothwell de a proceda la un atac fulgerător, care să surprindă și să zdro-

bească toată clica dușmanilor înainte de a fi apucat ei să-și unească forțele.

Dar tocmai fuga de la Holyrood stimulează îndrăzneala lorzilor. Pe dată pornesc spre Edinburgh şi pun stăpînire pe oraș fără să întîmpine vreo împotrivire. James Balfour, complice la crimă, nu ezită să-și trădeze tovarășul și predă de bunăvoie dușmanilor lui Bothwell fortăreața orașului, altfel cu neputință de cucerit. Acum, o armată de două mii de cavaleri gata de luptă pornesc în goană, spre Borthwick, ca să-l surprindă pe Bothwell, să pună mîna pe el înainte ca trupele lui să se fi adunat. Numai că Bothwell nu este un iepure încolțit în vizuina sa, care se lasă prins cu una cu două ; în ultima clipă sare pe fereastră, dă pinteni calului și se salvează. Regina însă a rămas în castel. În primul moment lorzii nu cutează să ridice armele împotriva suveranei lor ; se mulțumesc să încerce doar s-o convingă să-l părăsească pe Bothwell, să se despartă de nelegiuitul care a întinat-o. Însă această biată femeie e legată pe viață de tiranul ei ; la adăpostul nopții, deghizată în haine bărbătești, se aruncă în șa și, singură, fără escortă, călărește, cu îndrăzneala de pe urmă a deznădăjduitului, spre Dunbar, abandonînd în urma ei totul : să trăiască cu Bothwell sau să moară alături de el este unica ei dorință.

Un ultim semn, un ultim avertisment, ar fi trebuit s-o convingă pe regină că pentru ea nu mai exista nici o șansă de salvare. În toiul retragerii de la Holyrood spre Borthwick Castle, ultimul sfetnic ce-i mai rămăsese, Maitland de Lethington, se face nevăzut — *„without leave taking“ ;* doar el dintre toți întîrziase alături de ea în orele acelea grele, agitate și nesigure, își dovedise atașamentul, o slujise cu prietenie și devotament. Maitland mersese alături de stăpîna lui, pe calea greșită pe care o

apucase ; o întovărășise o bună bucată de drum și stăruința lui putea să-i pună pe mulți pe gînduri ; căci nimeni n-a depus mai mult zel la urzirea plasei în care a căzut Darnley. Acum, însă, el simte dincotro bate vîntul, și ca un desăvîrșit diplomat care știe să-și împingă întotdeauna corabia spre tabăra celor puternici și niciodată spre a celor slabi, învinși, lipsiți de putere, nu șovăie să abandoneze o cauză dinainte pierdută. În momentul fugii spre Borthwick, profitînd de dezordinea iscată, el își întoarce ușurel calul, se strecoară neobservat din suită și dă pinteni spre tabăra adversă. Ultimul șoarece a părăsit corabia gata să se scufunde.

Dar nici un avertisment n-o mai poate opri de acum înainte pe Maria Stuart, care nu vrea să învețe și să înțeleagă nimic. Ca întotdeauna, primejdia îi dă aripi, îi oțelește acel curaj sălbatic care-i încunună, cu o aură de o romantică frumusețe, toate prostiile și nebuniile săvîrșite. Sosește călare la Dunbar, travestită în haine bărbătești ; acolo însă n-o așteaptă nimic din ceea ce se cuvine unei regine : nici veșminte, nici armură, nici echipamentul cu care era obișnuită. Nu-i pasă însă. În vreme de război nu trebuie să ia în seamă ținuta sau eticheta, nici canoanele ceremonialului de la Curte ! Nu-i rămîne altceva de făcut decît să se mulțumească cu ce găsește : împrumută de la o femeie din popor o fustă scurtă, o bluză roșie, o pălărie de catifea. Nu are o înfățișare prea convenabilă nici prea regească îmbrăcată astfel, dar important în momentul acesta nu este decît un singur lucru, acela că poate călări alături de omul care reprezintă pentru ea totul, cu atît mai mult acum cînd totul este pierdut. Bothwell își alcătuiește la repezeală o armată improvizată. Nici unul dintre cavalerii, gentilomii și lorzii chemați la arme n-au răspuns chemării ; țara nu se mai supune ordinelor reginei. Cei două sute de archebuzieri, cu

soldă, merg în fruntea convoiului, spre Edinburgh, reprezentînd trupa de elită ; în urma lor tropăie o gloată de țărani și „borderii", prost înarmați, cu totul abia vreo mie două sute de oameni. Numai voința dîrză a lui Bothwell reușește să-i mîne înainte. Iar pe el îl călăuzește credința că numai o îndrăzneală oarbă, nebunească, mai poate face minuni în împrejurări în care rațiunea nu mai întrezărește nici o șansă de scăpare.

Cele două trupe (armate ar fi o denumire improprie) se întîlnesc la Carberry Hill, localitate situată la șase mile depărtare de Edinburgh. Din punct de vedere numeric efectivul Mariei Stuart este superior. Dar nici unul dintre gentilomii țării, toți călări și splendid echipați, nu se numără în tabăra ei sub steagul regal ce flutură provocator în bătaia vîntului ; afară de archebuzierii plătiți, nu se află decît escorta lui Bothwell, oamenii clanului său, prost înarmați și nu prea entuziasmați de luptă. În fața lor însă, la o depărtare de numai o jumătate de milă — atît de aproape, încît Maria Stuart îi poate recunoaște cu ușurință pe fiecare dintre adversarii ei în parte — se aliniază, călare, pe caii lor superbi, o falnică ceată de războinici : sînt lorzii mult încercați în războaie, nerăbdători să se avînte în luptă. Au și un steag pe care îl desfășoară cu semeție dinaintea stindardului regal ! O mare eșarfă albă în mijlocul căreia e pictată o prea înduioșătoare scenă : un bărbat zace, asasinat sub un copac ; lîngă el, îngenuncheat, un copil cu mîinile întinse spre cer, implorînd : „Fă dreptate, Doamne, și răzbună cauza mea !" Aliniați sub acest impunător stindard, aceiași lorzi care au pus la cale moartea lui Darnley, se înfățișează astăzi ca răzbunători ai lui. La adăpostul acestui stindard și sub scutul acestei nobile cauze stau ei atît de trufaș cu mîinile pe arme în fața reginei.

Cele două stindarde fîlfîie, înfruntîndu-se majestuos, în bătaia vîntului. Numai că ostașii celor două tabere, deopotrivă, nu par cîtuși de puțin însuflețiți de vreun elan războinic. Nici unii, nici ceilalți nu se avîntă la atac peste rîulețul ce-i desparte : amîndouă cetele nu fac altceva decît să se mențină într-o ciudat de liniștită expectativă. Țăranii de la granițe, adunați în pripă de Bothwell, nu sînt din cale-afară de nerăbdători să se lase uciși pentru o cauză care le este străină și din care nu înțeleg nimic. Pe de altă parte, lorzilor nu le prea vine la îndemînă să pornească împotriva suveranei lor legitime, s-o înfrunte fățiș cu lancea, să ridice sabia asupra ei. Deși conștiința lor n-a făcut niciodată caz de povara unor fapte nelegiuite sau a unor urzeli necurate, deși nu s-au dat niciodată în lături cînd a fost vorba să se descotorosească, să îndepărteze din drumul lor vreun stăpîn care le stătea în cale, fie și printr-o conjurație — căci știut este, se găsesc totdeauna la nevoie cîțiva țapi ispășitori, numai buni să se legene în ștreang în locul lor, ei rămînînd de fiecare dată basma curată — totuși a se ridica fățiș, la lumina zilei împotriva suveranei, ar însemna o încălcare prea flagrantă a ideii de feudalitate, care mai domină, cu deplină autoritate, veacul.

Du Croc, ambasadorul Franței, care a sosit și el pe cîmpul de luptă, ca simplu observator, remarcă atmosfera nu prea războinică în care se complac cele două tabere. De îndată se oferă să le servească drept mediator. Un steag alb flutură în lumina pașnică a acelei frumoase zile de vară, iar cele două cete își instalează taberele, ca pentru o lungă așteptare. Călăreții descalecă, pedestrașii se elibereasă de povara armelor și își aștern fiecare merindele în timp ce Du Croc, în fruntea unei mici suite, trece rîulețul și, călare, se îndreaptă spre tabăra suveranei.

Insolită întrevedere! Cea care-l primea de obicei pe ambasadorul Franței cu cea mai pretențioasă pompă, în cele mai costisitoare și epatânte toalete, așezată sub somptuoase baldachine, îl primește de data aceasta stînd pe o piatră, îmbrăcată în veșminte țărănești țipătoare: o fustă scurtă care abia îi acoperă genunchii. Însă ținuta ei demnă, neînfrînata ei trufie, sînt tot atît de evidente ca și atunci cînd se înfățișa în ținută de gală. Ostenită, cu obrajii supți, de o neobișnuită paloare, ea dă frîu liber indignării. Cu siguranța unei suverane care știe că nu i se pot încălca ordinele, ordonă lorzilor să plece imediat armele în fața ei și să se retragă. N-a trecut decît puțină vreme de cînd, cu deosebită solemnitate, în urma cercetărilor riguros întreprinse, l-au declarat pe Bothwell nevinovat de moartea suveranului pentru ca acum să-l acuze de asasinat. Nu de mult ei înșiși i l-au ales și propus drept soț, iar acum se ridică împotriva acestei căsătorii calificînd-o nelegiuită. Fără doar și poate că mînia reginei este îndreptățită; numai că nu despre dreptate se discută acum, în ceasul acesta care este cel al armelor scoase din teacă. În timpul întrevederii cu Du Croc, își face apariția și Bothwell, sosind în goana calului. Ambasadorul se mulțumește să-l salute, fără însă a-i întinde mîna. Atunci Bothwell intervine cu fermitate: vorbește răspicat, sigur de el, fără ocolișuri: nici urmă de teamă nu-i umbrește privirea dîrză și îndrăzneață; chiar Du Croc este impresionat de atitudinea semeață a acestui *desperado*. *„Trebuie să mărturisesc,* spune el în raportul lui, *că mi s-a înfățișat ca un mare războinic, sigur de sine, capabil să-și conducă supușii cu autoritate, un bărbat energic și îndrăzneț. Nu mă puteam opri să nu-l admir, cînd vedeam că în fața unor dușmani net superiori, el, care putea conta doar pe jumătate din oamenii lui, rămînea totuși hotărît, de neclintit.“* Bothwell pro-

pune soluționarea conflictului printr-un duel, pe care e gata să-l susțină cu oricare din lorzii de același rang. Căci a lui este cauza cea dreaptă, și Dumnezeu îl va ocroti. Nu-și pierde buna dispoziție nici în momentele cele mai critice și-i propune lui Du Croc să asiste la acest spectacol amuzant și antrenant instalat pe o colină. Regina însă respinge categoric soluția duelului. În sufletul ei mai speră încă în intimidarea lorzilor ; ceea ce i-a lipsit dintotdeauna acestei incurabile romantice a fost simțul realității. Du Croc sesizează curînd inutilitatea intervenției lui ; galantul bătrîn ar dori din toată inima s-o poată ajuta pe tînăra regină gata dintr-o clipă în alta să izbucnească în plîns — dar atîta vreme cît nu renunță la Bothwell, nu există scăpare pentru ea. Cum însă ea nici nu acceptă să asculte o asemenea propunere, tot ce-i rămîne de făcut este să se încline cu desăvîrșită curtoazie în fața ei și s-o părăsească pentru a se întoarce la lorzi.

Tratativele au eșuat ; e rîndul armelor să-și spună cuvîntul. Soldații însă se dovedesc mai isteți și mai realiști decît conducătorii lor. Ei văd prea bine că domnii sus-puși se tocmesc cu destulă amabilitate. La ce bun atunci să se măcelărească între ei, fără nici o pricină și încă într-o zi atît de luminoasă și de însorită ? Se foiesc, ezită, iar Maria Stuart, după ce își vede spulberată și cea din urmă iluzie, le poruncește zadarnic să pornească la luptă. Oamenii nu-i mai dau ascultare. Adunătura aceasta strînsă mai mult cu arcanul se împrăștie, se risipește pe neobservate după ore și ore de trîndăveală și hoinăreală fără rost ; lorzilor, cărora nu le scapă împrejurarea, trimit pe dată două sute de călăreți, care împiedică retragerea lui Bothwell și a reginei. Abia acum suverana înțelege cu adevărat gravitatea situației lor. Și,

ca o adevărată îndrăgostită, nu se gîndeşte nici o clipă să se salveze pe sine ; toate gîndurile, toate eforturile ei sînt pentru salvarea iubitului. E dealtfel încredințată că nimeni nu va îndrăzni să ridice arma împotriva unei regine ; după cum tot atît de încredințată este că nu-l vor cruța pe el, pentru a-l împiedica să dea în vileag unele amănunte care nu le-ar prea face cinste acestor așa-ziși răzbunători ai lui Darnley. De aceea, pentru prima oară se vede nevoită să-și calce în picioare mîndria : trimite un sol cu steagul alb spre tabăra lorzilor și-l roagă pe Kirkcaldy of Grange, comandantul trupei de călăreți, să se înfățișeze neînsoțit dinaintea ei.

Ordinul suveranei mai e încă sfînt, nu și-a pierdut puterea de fascinație, vraja lui mai funcționează încă. Kirkcaldy of Grange face semn războinicilor săi să se oprească. Se prezintă pe dată, singur, în fața reginei și, înainte de a rosti un cuvînt, îngenunchează cu supunere la picioarele ei. Asta însă nu-l împiedică să rămînă neclintit în condiția pe care o pune pentru încetarea ostilităților : să-l părăsească pe Bothwell și să-i urmeze pe lorzi la Edinburgh, promițînd la rîndul lui că-i va acorda deplină libertate lui Bothwell.

Tăcut, Bothwell asistă la această scenă solemnă şi dovedeşte că ştie să adopte o atitudine plină de demnitate : nu rosteşte nici un cuvînt, nu-și exprimă nici o opinie ca să nu influențeze hotărîrea reginei. Înfățișarea lui dîrză mărturiseşte limpede că e gata să se avînte, călare, singur, împotriva celor două sute de călăreți de la poalele colinei care nu aşteaptă decît semnul cu spada ridicată a lui Kirkcaldy ; cu toate acestea se apropie de regină, o îmbrățişează — fără să știe că este pentru ultima oară — încalecă apoi și, dînd pinteni calului, dispare într-un nor

de praf, însoțit numai de cîțiva slujitori. Visul a luat sfîrșit. Urmează acum trezirea cea de pe urmă și cea mai cumplită.

E o dezmeticire teribilă, de o violență nespusă. Lorzii i-au promis Mariei Stuart că o vor însoți la Edinburgh înconjurînd-o cu toată cinstea datorată unei regine și s-ar putea ca aceasta să le fi fost într-adevăr intenția. Dar de îndată ce se apropie de ei, umilită, în hainele ei sărace și prăfuite, gloata mercenarilor izbucnește în batjocuri și insulte. Cîtă vreme temutul pumn de fier al lui Bothwell o ocrotea, ura poporului mocnea înăbușită. Acum, cînd nimeni n-o mai apără, ura aceasta iese la iveală, insolentă, nestăpînită. O regină înfrîntă încetează să mai fie regină pentru niște hoarde dezlănțuite. Ele se năpustesc asupra ei, la început numai curioase, apoi de-a dreptul sfidătoare, nerușinate și huiduielile nu mai pot fi înăbușite: *„Tîrfa pe rug! În foc cu soția ucigașă!“* Kirkcaldy ține zadarnic piept lovind cu sabia în dreapta și-n stînga; tot mai aprinși mercenarii năvălesc din nou și steagul, pe care e înfățișat soțul asasinat și copilul ce imploră răzbunare, este fluturat ca o provocare în fața prizonierei. Drumul de la Langside la Edinburgh, străbătut în patru ore — de la șase după-amiază pînă la zece seara — e un adevărat calvar pentru regina sfichiuită tot timpul cu ocări și batjocuri. Poporul dă năvală din case, din sate, ca să o vadă pe regina prizonieră și uneori înghesuiala mulțimii curioase e atît de mare, încît rîndurile soldaților sînt rupte și ei nu pot înainta decît unul în urma celuilalt. Niciodată Maria Stuart n-a trăit o împrejurare mai cumplită.

Dar o femeie atît de orgolioasă oricît ar fi de înjosită nu poate fi totuși îngenuncheată. Ca o rană pînă nu de mult ignorată, care izbucnește dintr-o dată cu toată viru-

lența, tot astfel Maria Stuart își simte înfrîngerea abia cînd i se aruncă în față întreaga batjocură. Sîngele ei aprins, sîngele Stuarților și al familiei de Guise, clocotește în ea. În loc să plece capul cu fățărnicia prudenței, Maria Stuart îi trage la răspundere pe lorzi pentru vorbele de ocară ale mulțimii. Ca o leoaică înfuriată, se întoarce spre ei, îi împroșcă cu amenințări : că-i va spînzura, că-i va țintui pe cruce ; prinde brusc mîna lordului Lindsay care călărește alături de ea și rostește : „Jur pe mîna aceasta că voi avea capul tău". Ca întotdeauna în momentele de primejdie, curajul ei alimentat de o maximă enervare capătă dimensiuni grandioase, absurde. Deși știe că e în mîinile lor, nu se poate înfrîna să nu le scuipe în obraz toată ura și disprețul ei, în loc să tacă din prudență sau să-i măgulească din lașitate.

Poate că această atitudine violentă provoacă asprimea lorzilor. Căci acum, cînd își dau seama că i-au provocat într-atît mînia încît pe viitor nu se mai pot aștepta la iertare și împăcare din partea ei, consideră că nu mai au nimic de pierdut dacă fac totul pentru ca recalcitranta regină să simtă amarnic cît e de dezarmată. În loc s-o conducă la castelul ei din Holyrood, situat în afara zidurilor orașului, o silesc să intre călare în oraș, trecînd pe lîngă locul crimei de la Kirk o'Field și străbătînd apoi străzile înțesate de gură-cască. Pe urmă, e dusă la casa armașului din High Street și expusă mulțimii de parcă ar fi țintuită la stîlpul infamiei. Apoi este dusă într-o încăpere și i se pun străji la ușă ; nici una din doamnele ei de onoare și nici măcar servitoarele nu sînt lăsate să intre la ea. De șase zile nu și-a schimbat veșmintele, n-a pus nimic în gură de dimineață. De la răsăritul pînă la apusul soarelui, femeia aceasta a avut de parcurs un drum greu, de la mărire la decădere : a pierdut un regat, și-a pierdut iubitul... a pierdut totul. Afară, sub fereastra

ei, se adună, ca în fața unei cuști cu gratii, o mulțime dezlănțuită care-și bate joc de prizoniera dezarmată; vorbele de ocară ale plebei ațîțate răsună strident, zvîrlite spre ea ca o grindină de pietre, și abia acum, cînd lorzii consideră că au umilit-o destul, încearcă să trateze cu ea. De fapt, tot ce pretind ei este ca Maria Stuart să se dezică definitiv de Bothwell. Dar această îndărătnică femeie luptă cu și mai multă îndrăzneală pentru o cauză pierdută decît pentru una cu șanse de succes. Ea respinge propunerea cu dispreț — și chiar unul dintre adversarii ei e nevoit să mărturisească mai tîrziu: „Niciodată n-am văzut o femeie mai curajoasă și mai vitează decît fusese regina în momentul acela".

Lorzii n-au putut-o sili pe Maria Stuart să renunțe la Bothwell; amenințările n-au nici un efect asupra ei. Atunci, cel mai inteligent dintre ei găsește o altă cale, aceea a vicleniei. Maitland, vechiul și pînă mai ieri credinciosul ei sfetnic, are la îndemînă metode mai rafinate. El încearcă să-i ațîțe mîndria, să-i stîrnească gelozia; îi relatează — poate că e adevărat, poate că nu, cine poate despărți minciuna de adevăr din vorbele unui diplomat? — că Bothwell a înșelat-o, că a continuat să întrețină relații intime cu tînăra lui soție, în săptămînile ce-au urmat cununiei. Mai mult chiar, i-ar fi jurat că numai pe ea o consideră legitimă și că regina e pentru el doar o concubină. Maria Stuart însă a învățat să nu se mai încreadă în vorbele acestor amăgitori. Cele auzite, departe de a o îmblînzi, dimpotrivă o încrîncenează și mai mult și astfel, orașul Edinburgh asistă la un spectacol de necrezut: regina Scoției apare deodată de după gratiile ferestrei cu rochia sfîșiată, cu pieptul descoperit, cu părul despletit, ca o biată nebună; și, în fața poporului, care de la dușmănie trece repede la o adîncă emoție, izbucnește deznădăjduită în hohote de plîns, strigînd să

fie eliberată din închisoarea în care au întemnițat-o proprii ei supuși.

Situația se agravează cu fiecare clipă ce trece, devine intolerabilă. Lorzii ar fi acum bucuroși să poată calma spiritele și restabili armonia. Simt însă că e prea tîrziu, că au împins lucrurile prea departe ca să mai poată da înapoi. S-o instaleze din nou la Holyrood ca regină, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, e cu neputință acum. Pe de altă parte nici în casa armașului, la discreția unei mulțimi ațîțate, n-o pot lăsa căci asta ar însemna să-și asume o imensă răspundere, să fie chemați să dea socoteală, pentru fapta lor, în fața Elisabetei și a tuturor suveranilor lumii. Singurul care într-un asemenea moment ar fi capabil să ia o hotărîre, și ar avea și curajul și autoritatea necesară pentru a o impune, ar fi fost Moray, care însă lipsește din țară ; fără el, lorzii nu îndrăznesc nimic. De aceea, ca o măsură provizorie chibzuiesc că ar fi prudent s-o ducă într-un loc sigur și alegerea lor se oprește asupra castelului Lochleven. Un castel cu totul izolat, situat în mijlocul unui lac, a cărui stăpînă e Marguerite Douglas, mama lui Moray, femeia de la care nu se așteaptă sentimente prea afectuoase față de fiica Mariei de Guise, cea care i-a renegat fiul, pe James al V-lea. În proclamația lor lorzii au evitat cu prudență cuvîntul primejdios „captivitate". Potrivit proclamației, izolarea nu are alt scop decît *„de a împiedica pe majestatea sa să intre în legătură cu numitul conte Bothwell și să se înțeleagă cu oamenii care ar vrea să-l scape de meritata pedeapsă ce i se cuvine pentru crima lui"*. Nu e decît jumătate de măsură, un provizorat, o ieșire din încurcătură, impusă de frică și proclamată de niște lorzi cu o conștiință cam încărcată, care nu îndrăznesc încă să se recunoască rebeli ; deocamdată se mulțumesc să tune și să fulgere împotriva fugarului Bothwell,

iar intenția lor tăinuită de a o detrona pentru totdeauna pe Maria Stuart e ascunsă, cu lașitate, sub tot felul de cuvinte bombastice și înflorituri retorice. Astfel, ca să nu contrarieze poporul care așteaptă excitat spectacolul judecății și execuției „tîrfei“, Maria Stuart e adusă la Holyrood, în seara de 17 iunie, cu o gardă de trei sute de oameni. Dar îndată ce s-a lăsat întunericul și cetățenii s-au retras pe la casele lor, o escortă de călăreți o însoțesc pe prizonieră la Lochleven, într-o tristă cavalcadă care durează pînă spre zori. Negurile nopții nu s-au risipit încă și Maria Stuart deslușește în zare sclipirile întunecate ale lacului și, în mijlocul lui, castelul bine fortificat, adevărată fortăreață singuratică, inaccesibilă, unde își va petrece amarele zile de captivitate — cine știe cîtă vreme? E trecută apoi dincolo într-o barcă cu vîsle și porțile strașnic ferecate se închid necruțătoare, în urmă-i. Așa se sfîrșește întunecata, romantica, pasionata ei baladă cu Darnley și Bothwell ; ceea ce începe acum va fi o melancolică melopee, un jalnic cîntec fără de sfîrșit, cronica unei lungi și nesfîrșite captivități.

DETRONAREA

(Vara, 1567)

Cu începere din această zi, hotărîtoare în desfășurarea destinului ei — 17 iunie — cînd lorzii au sechestrat-o în castelul Lochleven, Maria Stuart va deveni o permanentă preocupare și neliniște pentru toate Curțile europene. Căci drama ei impune conducătorilor lumii o problemă nouă, profund tulburătoare : ce i se poate întîmpla unui monarh care intră în dezacord cu poporul ce-l stăpînește și se do-

vedeşte nedemn de coroana ce-o poartă ? Aici greşeala se arată a fi incontestabil de partea suveranei ; prin pasiunea ei nebunească, Maria Stuart şi-a creat o situaţie imposibilă, intolerabilă. Şi-a ales drept soţ, împotriva voinţei nobilimii, a poporului, a clerului, un om însurat, pe care opinia publică îl acuza unanim ca ucigaş al regelui Scoţiei. Nu numai că a nesocotit legea şi morala, dar chiar şi în situaţia dificilă în care se află refuză cu încăpăţînare să anuleze acest mariaj absurd. Pînă şi prietenii ei, animaţi de cele mai bune intenţii, sînt toţi de acord că nu va putea rămîne mai departe suverană a Scoţiei păstrîndu-l pe ucigaş alături de ea.

Dar la ce mijloace s-ar putea recurge pentru a o sili pe regină fie să-l îndepărteze pe Bothwell fie să renunţe la coroană în favoarea fiului ei ? Răspunsul e categoric : nu există asemenea mijloc ! Căci, în epoca aceea, nici o lege nu îngăduia poporului să ridice vreun veto, să protesteze sau să-şi blameze suveranul ; orice jurisdicţie se opreşte la treptele tronului. Monarhul nu se află situat în cadrul dreptului civil, ci în afara şi deasupra lui. Uns, ca şi preotul, stăpînind din voinţa Domnului, el nu-şi poate ceda sau dărui funcţia. Nimeni nu-l poate despuia de demnitatea sacră cu care a fost investit ; conform concepţiei absolutiste a veacului mai degrabă i se poate lua viaţa decît coroana. El poate fi asasinat, însă nu detronat, căci exercitarea vreunei silnicii împotriva lui ar însemna răsturnarea structurii şi normelor ierarhice ale universului. Prin căsătoria ei nelegiuită, Maria Stuart a pus lumea în faţa unei întrebări grave şi inedite, care cerea o dezlegare fără precedent. Prin destinul ei se decide nu numai asupra unui conflict izolat, ci asupra unui principiu de ordin spiritual, asupra unei noi concepţii despre lume.

Aşa se explică faptul că lorzii caută cu atîta febrilitate o soluţie amiabilă, conciliatoare, deşi s-ar fi simţit mai

degrabă îndemnați spre o măsură radicală. Din depărtarea acelui secol se mai simte încă stînjeneala lorzilor de a se fi răsculat împotriva suveranei și de a o fi făcut ostatică. De aceea gestul lor n-a fost radical de la început. Ar fi fost de ajuns ca regina să declare nulă căsătoria ei cu Bothwell și să-și recunoască greșeala pentru a i se îngădui — cu toată faima proastă și autoritatea diminuată, cu care se alesese — să se reîntoarcă în condiții onorabile la Holyrood și să-și aleagă alt soț, demn de rangul ei. Dar dîrzenia Mariei Stuart nu era atît de ușor de înfrînt. În trufia ei trezindu-se infailibilă, nu înțelege nici acum că s-a făcut vinovată de nechibzuință, prin condamnabila ușurință de care a dat dovadă provocînd atîtea scandaluri : Chastelard, Rizzio, Darnley, Bothwell... Nu înțelege să facă nici cea mai măruntă concesie. Împotriva întregii țări, împotriva lumii întregi chiar, ea îl apără pe asasin, refuză să se despartă de el sub motivul că astfel, copilul pe care-l așteaptă de la el ar veni pe lume ca bastard. Încă plutește în nori ; nu vrea să privească în față realitatea. Dar această temerară încăpățînare care, tot atît de bine ar putea fi calificată sublimă sau prostească este cea care dezlănțuie toate abuzurile, toate actele de violență ce se vor săvîrși împotriva ei, ducînd astfel la un deznodămînt ale cărui roade se vor repercuta peste veacuri. Nu numai ea, ci și Carol I, nepotul ei, vor plăti cu viața ambiția de a domni după bunul plac, această nemărginită autocrație regească.

La început regina se bucură de oarecare protecție. Căci un conflict atît de grav, atît de răsunător, între o suverană și supușii ei, nu-i poate lăsa indiferenți pe cei interesați, pe cei de un rang cu ea, pe ceilalți monarhi ai Europei. Îndeosebi Elisabeta ia atitudine în favoarea adversarei ei de pînă acum. Faptul acesta a fost deseori considerat ca o dovadă în plus a duplicității, a oportunismului Elisabetei.

În realitate însă atitudinea ei era firească și sinceră. Căci dacă o apără acum cu toată autoritatea pe regina Scoției, nu o face de dragul Mariei Stuart, cea care prin purtarea ei îndoielnică s-a acoperit de oprobriu. Ci, ca suverană ridicîndu-se în apărarea altei suverane, apără de fapt ideea inviolabilității dreptului monarhic, principiul suveranității — altfel spus propria ei cauză. Elisabeta, suficient de suspicioasă în ceea ce privește fidelitatea propriei nobilimi, nu poate tolera nepedepsit, în țara vecină, un exemplu atît de primejdios, nu poate asista în liniște cum niște simpli supuși ridică armele împotriva unei regine și o țin în captivitate. În dezacord, de data aceasta, cu sfetnicul ei, Cecil, care ar fi preferat să-i ocrotească pe lorzii protestanți și chiar le-ar fi făcut bucuros unele servicii, ea e ferm hotărîtă să-i readucă la supunere și asta cît mai repede cu putință, pe cei care au cutezat să înfrunte suveranitatea regală. Căci, apărîndu-și rivala ea își apăra de fapt propria-i poziție. Trebuie să i se dea crezare de astă dată, cînd spune că această gravă împrejurare o tulbură și o mișcă în cel mai înalt grad. Nu pregetă să-i trimită vorbă reginei ostatice că e gata s-o sprijine ca pe o soră, reproșîndu-i însă în același timp, cu mare severitate, greșelile săvîrșite ca femeie. Ea trage o linie de demarcație netă între opinia sa personală și atitudinea sa politică: „*Madame*, îi scrie Elisabeta, *se știe dintotdeauna că numai la nenorocire se verifică adevărații prieteni și deoarece s-a ivit acum un prilej de a ne dovedi prin fapte prietenia, am socotit că e oportun, atît pentru situația noastră cît și a dumneavoastră, să aducem prin această scurtă scrisoare o mărturie a sentimentelor noastre... Madame, vă spun cu totul deschis că nu mică a fost mîhnirea noastră, văzînd că v-ați arătat atît de nesocotită în ce privește căsătoria dumneavoastră, și a trebuit să constatăm că nu aveți un singur prieten în toată lumea, care să aprobe această purtare. Am*

minți dacă am afirma altceva. Căci cum v-ați fi putut păta mai rău onoarea decît prin faptul că v-ați măritat atît de grabnic cu un om care, pe lîngă celelalte isprăvi care i-au creat peste tot o faimă rea, este acuzat de către opinia publică, de asasinarea defunctului vostru soț? Prin aceasta, sînteți bănuită de complicitate, cu toate că noi nădăjduim cu încredere că această bănuială este neîntemeiată. Și în ce primejdioase împrejurări v-ați căsătorit cu omul acesta! Soția lui mai trăiește, astfel că nici după legea divină și nici după cea pămîntească, dumneavoastră nu puteți deveni soția lui legitimă și chiar copiii dumneavoastră nu pot fi considerați legitimi! Vedeți prin urmare lămurit ce gîndim despre această căsătorie și regretăm sincer că nu ne putem schimba părerea în ciuda mulțimii de argumente cu care pledează pentru aceasta trimisul dumneavoastră. Am fi dorit ca, după moartea soțului vostru, cea dintîi grijă a dumneavoastră să fi fost prinderea și pedepsirea ucigașilor. Dacă așa ar fi decurs lucrurile — și se pare că n-ar fi fost cîtuși de puțin dificil să-i prindeți — poate că unele puncte obscure din căsătoria dumneavoastră ar fi apărut atunci într-o altă lumină. Astfel, din prietenie pentru dumneavoastră și din legătura de sînge dintre noi și defunctul dumneavoastră soț, nu vă putem spune decît că voim să facem tot ce stă în puterea noastră pentru ca asasinatul să fie ispășit precum se cuvine, oricare dintre supuși ar fi acela ce l-a săvîrșit și oricît de aproape s-ar afla el acum de dumneavoastră.“

Acestea sînt cuvinte limpezi, dure, tăioase, ascuțite ca briciul, cuvinte care nu mai lasă deschisă nici o portiță echivocului și nu permit nici o altă interpretare. Constituie dovada cea mai grăitoare că Elisabeta era pe deplin convinsă de complicitatea Mariei Stuart. Căci, fără îndoială, Elisabeta era la curent cu evenimentele de la Kirk o'Field, datorită spionilor ei și informațiilor furnizate de

Moray, cunoștea fiecare amănunt al acestei istorii mult mai exact decît le puteau cunoaște — peste secole — cei mai înfocați apărători ai Mariei Stuart. Cu degetul întins, ea îl indică pe Bothwell ca pe adevăratul asasin ; nimic mai semnificativ decît faptul că în această scrisoare diplomatică, ea folosește termenul atenuat : „nădăjduim“ și nicidecum unul mai categoric care să exprime convingerea că Maria Stuart nu este părtașă la crimă. „Nădăjduim“ este doar un cuvînt politicos, de circumstanță, total neconvingător într-o împrejurare de o extremă gravitate cum e aceea a unui asasinat ; cine își ascute auzul poate discerne cu ușurință că Elisabeta nu se angajează cu nimic, nu e dispusă să garanteze nevinovăția Mariei Stuart, ci că dorește, și asta numai din solidaritate monarhică, să se pună o surdină acestei gălăgioase și scandaloase istorii. Dar, pe cît de intolerantă se dovedește Elisabeta, cînd e vorba să condamne pe plan personal purtarea Mariei Stuart, pe atît de energic și susținut găsește că este de datoria ei să-i apere reputația — *sua res agitur* — ca suverană. „*Pentru a vă aduce o cît de infimă consolare*, continuă ea în această remarcabilă scrisoare, *în nenorocirea care v-a lovit, vă încredințăm că voim să întreprindem tot ce stă în puterea noastră și tot ce socotim oportun pentru apărarea onoarei și asigurarea securității voastre.*“

Și într-adevăr, lucru cu totul neprevăzut, Elisabeta se ține de cuvînt. Dă ordin ambasadorului ei să protesteze vehement împotriva tuturor măsurilor luate de rebeli contra Mariei Stuart ; îi avertizează cum nu se poate mai limpede pe lorzi că, în cazul săvîrșirii unui act de violență, se pot aștepta la război din partea Angliei. Într-o scrisoare de o severitate exemplară, vestejește pretenția lor din cale-afară de semeață de a se face judecătorii unei regine încoronate. „*Unde se găsește în Sfînta Scriptură un pasaj care îngăduie supușilor să înlăture de pe tron pe suvera-*

nul lor? Există în cadrul vreunei monarhii creștine vreo lege scrisă pe temeiul căreia supușii se pot atinge de persoana suveranului lor, îl pot întemnița sau îl pot tîrî în fața judecății?... Condamnăm deopotrivă cu lorzii asasinarea vărului nostru, a regelui, iar căsătoria surorii noastre cu Bothwell ne-a indignat mai mult decît pe oricare dintre ei. Dar nu putem îngădui și tolera felul cum lorzii și-au luat libertatea să procedeze față de regina Scoției. Deoarece după legea lui Dumnezeu ei sînt supuși, iar dînsa e suverană, ei n-o pot sili să răspundă la acuzația lor, căci nu e în firea lucrurilor ca un cap să fie supus picioarelor."

Dar se petrece un fapt fără precedent: pentru prima oară în istorie lorzii se opun fățiș Elisabetei, refuză să-i dea ascultare, cu toate că cei mai mulți dintre ei se află de ani de zile în solda sa. De cînd cu uciderea lui Rizzio, au înțeles cu prisosință, pe propria lor piele, la ce se pot aștepta dacă Maria Stuart pune din nou mîna pe putere; știu prea bine că nici amenințările și nici făgăduielile n-au putut-o determina să renunțe la Bothwell, iar amenințările cumplite, isterice din timpul cavalcadei spre Edinburgh, jurămintele umilitei regine că se va răzbuna, că „va avea capul lor", le răsună încă sinistre în urechi. După ce s-au ostenit să-l înlăture din calea lor mai întîi pe Rizzio, apoi pe Darnley și în cele din urmă pe Bothwell, să ajungă iarăși niște supuși ascultători și dezarmați ai acestei femei nechibzuite, pe care nu se mai pot bizui cîtuși de puțin? Ar fi infinit mai comod pentru dînșii să încoroneze ca rege pe fiul Mariei Stuart — copil de un an — căci un copil nu poate porunci și, timp de douăzeci de ani, pînă la majoratul lui, ei ar trăi în liniște ca stăpîni nesubordonați și unici ai țării.

Cu toate acestea, lorzilor le-ar fi lipsit curajul de a se împotrivi fățiș Elisabetei, cea care îi ocrotea și stipendia

în taină, dacă întîmplarea nu ar fi făcut să cadă pe neașteptate în mîinile lor o armă cu adevărat zdrobitoare împotriva Mariei Stuart. Şase zile după bătălia de la Carberry Hill, le parvine, grație unui ordinar trădător, o știre care le pică de-a dreptul din cer : James Balfour, cel care a fost mîna dreaptă a lui Bothwell la asasinarea lui Darnley şi care acum, cînd vîntul şi-a schimbat direcția, simte pămîntul clătinîndu-i-se sub picioare, întrevede deodată o soluție întru salvarea sa și aceasta nu poate fi decît o nouă ticăloșie. Ca să se pună bine cu puternicii zilei își trădează stăpînul de ieri, prietenul surghiunit. În mare taină, el transmite lorzilor vestea importantă că fugarul Bothwell ar fi trimis la Edinburgh pe unul dintre slujitorii săi cu misiunea de a ridica din castel, neștiut de nimeni, o anume casetă rămasă acolo cuprinzînd documente de covîrșitoare importanță. Slujitorul acesta, pe numele lui Dalgleish, e arestat și pus la cazne insuportabile pînă ce, sub amenințarea cu moartea, divulgă ascunzătoarea. Se descoperă astfel, sub un pat, o prețioasă casetă de argint, dăruită pe vremuri de Francisc al II-lea soției sale, Maria Stuart, și dăruită de ea la rîndul ei — ca dealtfel tot ce poseda — preaiubitului Bothwell. Acesta obișnuia de atunci să-și păstreze în acest scrin rezistent, ce nu putea fi deschis decît cu chei complicate, documentele particulare, probabil și promisiunea de căsătorie, scrisorile reginei, la un loc cu tot felul de acte compromițătoare pentru lorzi. De bună seamă considerase prea riscant să ia asupra lui documente de o asemenea importanță, în toiul fugii la Borthwick. De aceea preferase să le ascundă într-un loc sigur, în castel, urmînd ca ele să-i fie aduse ulterior, de către un servitor de încredere. Căci atît *„bondul“* încheiat cu lorzii, cît și promisiunea de căsătorie a reginei și scrisorile ei intime îi puteau folosi în momente dificile, fie pentru șantaj, fie pentru propria sa justificare.

Deținînd asemenea documente importante îi avea la mînă, pe de o parte, pe regină în cazul cînd nestatornica femeie s-ar fi arătat înclinată să se lepede de dînsul, pe de altă parte pe lorzi, în cazul cînd ei ar fi vrut să-l acuze de crimă. Îndată ce s-a pus oarecum la adăpost, era deci de cea mai mare importanță pentru proscris să ajungă iarăși în posesia acestor zdrobitoare dovezi, atît de împovărătoare pentru adversari. De aceea o captură atît de neașteptată, tocmai în acest moment, este pentru lorzi o întîmplare cum nu se poate mai norocoasă : căci pot, pe de o parte, să distrugă, necontrolați de nimeni, orice document compromițător pentru dînșii (dovezile de participare la asasinatul lui Darnley) și, pe de altă parte, să se folosească fără scrupule de toate celelalte dovezi împotriva suveranei.

Conducătorul clanului, contele de Morton, primește în păstrare pe timpul nopții, caseta încuiată. A doua zi este convocată întreaga nobilime, printre care se află — amănunt deloc neglijabil — catolici și prieteni devotați ai Mariei Stuart ; încuietoarea e forțată și caseta deschisă în prezența lor. Se află în ea celebrele „scrisori din casetă", și sonetele reginei scrise chiar de mîna ei. Nu este cazul să punem aici din nou în discuție problema identității textelor tipărite cu cele originale ; ceea ce putem afirma cu certitudine este că toate aceste scrisori și sonete sînt din cale afară de compromițătoare pentru Maria Stuart. Căci ce altă explicație se poate da faptului că din momentul acesta atitudinea lorzilor se schimbă radical : devin subit mai îndrăzneți, mai siguri pe ei. În entuziasmul primului moment se grăbesc să răspîndească, cu nespusă satisfacție, pretutindeni vestea, înainte de a fi avut timp să transcrie documentele (dacă le-au transcris) — și cu atît mai puțin să le falsifice (dacă le-au falsificat) ; de asemenea nu pregetă să trimită cu mare urgență un mesager în Franța, cu misiunea de a comunica verbal lui Moray conținutul prin-

cipalelor scrisori compromițătoare. Îl înștiințează pe dată pe ambasadorul francez, îi interoghează, după toate regulile penale, pe servitorii lui Bothwell și redactează de față cu ei procesul-verbal : e greu de presupus că ar fi procedat cu atîta siguranță dacă hîrtiile găsite n-ar fi justificat atitudinea lor, n-ar fi constituit dovada definitivă și inatacabilă din punct de vedere juridic, a relațiilor intime și a complicității Mariei Stuart cu Bothwell. După toate încercările cărora le-a fost sortită și care sînt încă departe de a fi ajuns la sfîrșit, regina trebuia să mai suporte și această cumplită rușine, această lovitură care nimerește în plin.

Căci descoperirea acestor scrisori, într-un moment atît de critic, înseamnă un imens avantaj pentru rebeli ; prin ele își consolidează definitiv poziția. Dețin în sfîrșit justificarea morală, îndelung căutată, a nesupunerii lor. Pînă acum, l-au acuzat numai pe Bothwell de asasinarea regelui, ferindu-se însă să-l urmărească serios pe fugar, de teama că el ar putea da în vileag și propria lor complicitate. Iar împotriva reginei n-ar fi putut aduce pînă acum altă învinuire decît aceea de a se fi măritat cu presupusul ucigaș al bărbatului ei. Acum însă, lucrurile se schimbă : ei — nevinovații, care nici nu bănuiau ceva ! — „descoperă“ deodată că regina e complice la crimă ; prin mărturisirile atît de nesăbuit așternute pe hîrtie, imprudenta a înarmat mîna acestor cinici și exersați șantajiști, cu o armă în fața căreia nu mai are altceva de făcut decît să capituleze. Deținînd scrisorile ei dețin de fapt mijlocul cel mai sigur de a o soma să transmită „de bună voie“ fiului ei coroana regală, făcînd-o să înțeleagă că dacă se încăpățînează să refuze o vor acuza în mod public de adulter și de complicitate la crimă.

De fapt nu se gîndesc nici o clipă s-o acuze fățiș ei înșiși, căci știu bine ce riscă. Știu bine că Elisabeta nu

va admite niciodată vreo acțiune penală întreprinsă de ei împotriva reginei lor. De aceea se mențin cu prudență în umbră, lăsînd procesul public în seama altcuiva. Rolul de a stîrni opinia publică împotriva Mariei Stuart îi revine lui John Knox, care-l acceptă cu nespusă satisfacție, găsind că a sosit prilejul să dea frîu liber urei sale sacre și fanatice de preacinstit slujitor al Domnului. După asasinarea lui Rizzio, agitatorul acesta s-a dovedit destul de realist și a dat repede bir cu fugiții pentru a nu suporta consecințele. Acum însă, cînd toate întunecatele preziceri despre „sîngeroasa Jezabel" și despre nenorocirile pe care le va provoca prin frivolitatea ei i s-au împlinit cu vîrf și îndesat, el se întoarce la Edinburgh, învăluit în mantaua profetului. De pe amvon tună acum și fulgeră împotriva păcătoasei papistașe cerînd să fie adusă în fața judecății; preotul biblic vrea ca regina adulteră să nu scape de osînda ce i se cuvine. Duminică de duminică, predicatorii reformați au un ton tot mai semeț și mai revendicativ. Sînt tot mai necruțători : de pe amvon ei instigă mulțimea surescitată amețită de predicile lor însuflețite, declară sus și tare că unei regine îi este tot atît de puțin îngăduit ca și celei din urmă femei din popor să se facă vinovată de adulter și de crimă. În cuvinte tăioase, ei pretind execuția Mariei Stuart și această necurmată ațîțare nu rămîne fără ecou. Ura se revarsă din biserică în stradă. Ațîțată de perspectiva de a o vedea dusă la eșafod, în îmbrăcăminte de osîndită, pe femeia trufașă spre care pînă nu de mult privirile se înălțau cu frică, mulțimea cere procesul. Poporul, care pînă deunăzi nu se bucurase de dreptul de a-și spune cuvîntul în Scoția, este lăsat acum să ridice glasul. Cu cel mai aprins zel tună și fulgeră împotriva reginei femeile : „*The women were most furiow and impudent against her, yet the men were bad enough*". Căci fiecare dintre ele știe prea bine

că ar fi fost țintuită fără milă la stîlpul infamiei și arsă pe rug dacă s-ar fi dedat cu atîta nerușinată libertate plăcerilor nelegiuite ale adulterului. De ce dar doamna cea mai sus-pusă a țării să poată trăi nestingherită în desfrînare și crimă, să scape neosîndită ? Pentru că e regină ? Tot mai dezlănțuit, mai sălbatic se face auzit strigătul : *„Tîrfa pe rug“* — *„Burn the whore !“* Serios alarmat, ambasadorul englez raportează la Londra situația : *„E de temut că această tragedie care a început cu asasinarea italianului David și a continuat cu a lui Darnley, se va sfîrși cu moartea reginei“*.

Lorzii nici n-au urmărit altceva. Acum, tunurile au fost aliniate pentru bătălie, gata să nimicească orice împotrivire a Mariei Stuart pusă în fața unei abdicări „de bunăvoie“. Actele au și fost pregătite, pentru a se da curs cererii lui John Knox : regina să fie pusă sub acuzare pentru vina de a fi nesocotit legile și — după îndelungi deliberări se aleg cu precauție termenii — „pentru purtare necuviincioasă cu Bothwell și cu alții“ *(incontinence with Bothwell and others)*. Dacă regina își menține refuzul de a abdica, se va da citire, în sala de judecată publică, scrisorilor compromițătoare din casetă, dovedindu-se astfel complicitatea ei la pregătirea asasinatului ; purtarea ei infamă va fi astfel divulgată și rebeliunea lorzilor își va afla cea mai deplină justificare în fața lumii întregi. În această împrejurare nici Elisabeta și nici vreun alt monarh nu va mai avea temei să intervină întru apărarea unei suverane care se denunță prin propriile-i scrisori, ca ucigașă și concubină a complicelui ei.

Înarmați cu această amenințare, Lemville și Lindsay pornesc, la 26 iulie, spre Lochleven. Ei aduc gata pregătite trei pergamente pe care Maria Stuart urmează să le semneze dacă dorește să se salveze de la rușinea unei acuza-

ții publice în fața lumii întregi. În primul document regina declară că se simte ostenită, greu apăsată de povara domniei și că e „fericită“ să renunțe la coroană, fiindcă nu mai are nici puterea, nici chemarea s-o poarte. În al doilea, își dă consimțămîntul la încoronarea fiului ei ; iar în cel de al treilea încredințează regența lui Moray, fratele ei vitreg, sau unui regent-înlocuitor.

Melville, singurul dintre lorzi care pe lîngă supus îi mai este și un prieten afectuos are misiunea de a-i vorbi, de a o convinge că e spre binele ei să accepte capitularea. Dealtfel acum este pentru a treia oară cînd se înfățișează înaintea ei cu misiunea de a o determina să se despartă de Bothwell și să aplaneze conflictul. De fiecare dată se izbise însă de același încăpățînat refuz căci altfel, motiva ea, copilul ei și al lui Bothwell ar veni pe lume ca bastard. Acum însă, după descoperirea scrisorilor, nu-și mai poate îngădui o atitudine atît de fermă. Cu toate acestea și de data aceasta regina începuse prin a se opune, a rezista cu toată pasiunea de care e capabilă. Se împotrivește cu îndîrjire, izbucnește în lacrimi, declară solemn că mai degrabă renunță la viață decît la coroană — declarație pe care desfășurarea ulterioară a evenimentelor o va confirma. Însă Melville îi expune punct cu punct, în cele mai sinistre culori, la ce se poate aștepta dacă nu înțelege să cedeze : citirea scrisorilor în ședință publică, interogarea servitorilor captivi ai lui Bothwell și în cele din urmă cumplita și rușinoasa condamnare. Maria Stuart se cutremură de groază și de dezgust cînd își dă seama cît de imprudent procedase și în ce poveste murdară se află implicată, în ce situație nedemnă se pusese prin pasiunea sa atît de nechibzuită. După îndelungă șovăire, după nenumărate izbucniri de revoltă, de sălbatică disperare, ea cedează în cele din urmă și semnează cele trei documente.

Înțelegerea e încheiată. Însă, ca întotdeauna cînd e vorba de *„bonduri"* scoțiene, nici una dintre cele două părți nu se gîndește serios să se considere legată prin cuvînt și jurămînt. Lorzii vor da, cu toate acestea, citire în parlament scrisorilor Mariei Stuart și vor trîmbița în toată lumea complicitatea ei, ca să-i facă imposibilă orice reîntoarcere la domnie. Pe de altă parte, Maria Stuart nu se socoate cîtuși de puțin detronată prin faptul că și-a scris cu cerneală numele pe un pergament neînsuflețit. Tot ce dă realitate și esență acestei lumi : onoare, jurămînt, declarație scrisă — totul — este nul pentru dînsa, lipsit de orice valoare față de adevărul lăuntric al dreptului ei regesc, pe care îl simte tot atît de indisolubil legat de viața ei ca și sîngele cald ce-i curge în vine.

După cîteva zile, micul rege e încoronat ; poporul trebuie să se mulțumească cu un spectacol mai modest, în locul voiosului autodafé în piața publică pe care l-ar fi dorit. Ceremonia are loc la Stirling. Lordul Atholl ține coroana, Morton sceptrul, Glencairn spada iar Mar poartă în brațe copilul care va fi de acum înainte James al VI-lea al Scoției. Și faptul că John Knox este acela care îi dă binecuvîntarea trebuie să dovedească lumii că acest copil, acest nou rege încoronat, e smuls pentru totdeauna din ițele viclene ale ereziei romane. Poporul jubilează la porțile castelului, clopotele sună a sărbătoare, focuri de bucurie sînt aprinse în toată țara. Pentru moment — totdeauna numai pentru moment — pacea și bucuria domnesc iarăși în Scoția.

Acum, după ce partea cea mai grea și mai penibilă a acestei afaceri a fost săvîrșită de alții, Moray — omul manevrelor subtile — se poate întoarce triumfător acasă. Politica sa perfidă a dovedit încă o dată că e preferabil să

stai deoparte cînd se iau hotărîri grave, primejdioase. El nu fusese de față la asasinarea lui Rizzio, a lipsit și în ziua asasinării lui Darnley, n-a luat parte la răscoala împotriva surorii sale ; mîinile sale nu sînt pătate cu sînge, loialitatea sa e imaculată. Timpul a lucrat în favoarea celui absent. Pentru că a ştiut să calculeze bine şi să se înarmeze cu răbdare, i se oferă acum, cu toate onorurile și fără pic de osteneală, tot ce rîvnise cu viclenie. Lorzii îi propun în unanimitate regența, ca unuia care s-a arătat cel mai prudent și mai înțelept dintre toți.

Dar Moray, născut să fie suveran pentru că ştie să se stăpînească, nu se aruncă deloc cu lăcomie asupra puterii. E prea inteligent ca să accepte o asemenea demnitate ca o favoare din partea unor oameni asupra cărora intenționează să domnească cu adevărat. Pe de altă parte, ca frate afectuos și plin de supunere nu-i convine rolul de uzurpator, de profitor al violenței exercitate asupra surorii sale. Ceea ce doreşte el şi obține printr-o lovitură psihologică plină de măiestrie — este ca ea însăși să-i ofere cu stăruință această regență ; vrea să fie rugat şi instalat în funcția sa de ambele partide, de lorzii rebeli şi de regina detronată.

Scena vizitei sale la Lochleven e demnă de un mare dramaturg. Îndată ce-l zăreşte, nefericita femeie se aruncă plîngînd în brațele fratelui vitreg. Ea nădăjduieşte să găsească, în sfîrşit, consolare, sprijin, prietenie şi, mai presus de toate, un sfat sincer de care fusese lipsită atîta vreme. Dar Moray privește cu prefăcută răceală la sora lui atît de emoționată, care îl cuprinsese în brațe într-un elan de încredere. O conduce în camera ei și îi reproşează, cu asprime, purtarea ; nu-i spune nici un cuvînt care ar trezi în ea speranța unei indulgențe din partea lui. Adînc tulburată de răceala lui, rănită de vorbele lui tăioase, regina izbucnește iar în lacrimi și încearcă să se scuze,

să se explice. Însă Moray, acuzatorul, tace şi tace, încruntat, posomorît. Vrea să trezească frica în deznădăjduita femeie, s-o țină mereu trează, ca și cum tăcerea lui ar ascunde o veste şi mai rea.

Toată noaptea, Moray o lasă pe sora sa să se consume în purgatoriul acestei frici ; cumplita otravă a nesiguranței, infiltrată picătură cu picătură, trebuie s-o ardă pînă în adîncul sufletului. Maria Stuart, însărcinată, neştiutoare de cele ce se întîmplă în alte țări (s-a interzis ambasadorilor străini s-o viziteze), nu bănuieşte măcar ce-o aşteaptă : acuzare sau judecată, dezonoare sau moarte. Nu poate închide ochii toată noaptea şi a doua zi dimineața rezistența ei e cu totul înfrîntă. Acum Moray o ia cu binișorul, vrea să se arate mai blînd, mai îndurător. Cu multă prudență îi dă să înțeleagă că dacă nu face nici o încercare de a fugi sau de a se înțelege cu vreo putere străină şi, mai cu seamă, dacă nu mai stăruie să rămînă alături de Bothwell, atunci s-ar mai putea încerca poate — el spune pe un ton nesigur cuvîntul acesta : poate ! — să se salveze onoarea ei în fața lumii. Și e de ajuns această vagă licărire de speranță, pentru ca deznădăjduita, pasionata femeie să se însuflețească din nou. Se aruncă în brațele fratelui ei, îl roagă, îl imploră să preia regența. Numai atunci fiul ei ar fi în siguranță, regatul bine administrat și ea însăşi în afară de primejdie. Ea îl roagă şi îl roagă... Moray se lasă îndelung rugat față de martori, pînă ce el acceptă, în sfîrșit, cu mărinimie, din mîinile ei exact ceea ce venise să obțină. Acum poate să plece mulțumit. Maria Stuart rămîne singură, consolată, căci, cînd știe că puterea e în mîna fratelui, poate spera că scrisorile acelea nu vor fi destăinuite și astfel onoarea ei va fi salvată în fața lumii.

Dar nu există compătimire pentru cei dezarmați. Îndată ce Moray ține în mîinile sale puternice frînele țării,

prima lui grijă este aceea de a împiedica pentru totdeauna o reîntoarcere a surorii sale : ca regent, trebuie s-o compromită definitiv pe această incomodă pretendentă. Nici nu mai poate fi vorba de eliberarea ei din captivitate ; dimpotrivă, face totul ca Maria Stuart să fie mereu reținută, închisă pe veci. Deși a făgăduit atît Elisabetei cît și surorii sale să apere onoarea suveranei, Moray tolerează totuși ca sonetele și scrisorile compromițătoare ale Mariei Stuart către Bothwell, găsite în caseta de argint, să fie aduse, în ziua de 15 decembrie, în parlamentul scoțian și citite în fața adunării, cercetate, comparate și recunoscute în unanimitate ca fiind scrise de mîna reginei. Patru episcopi, paisprezece stareți, doisprezece conți, cincisprezece lorzi și peste treizeci de membri din mica nobilime, printre care se află și cîțiva prieteni apropiați ai reginei, întăresc sub cuvînt de onoare și jurămînt autenticitatea acestor scrisori și sonete ; nici un singur glas, nici măcar cel al prietenilor ei nu exprimă cea mai mică îndoială și astfel scena se transformă în tribunal : invizibilă, regina se află în fața judecății supușilor ei. Toate întîmplările ilegale din ultimele luni : răscoala, detențiunea reginei sînt declarate legale, acum, după ce s-a dat citire scrisorilor. Se precizează lămurit că regina își merită soarta, deoarece a luat parte cu știință și cu fapta — *„art and part“* — la asasinarea soțului ei legitim : și „aceasta s-a dovedit prin scrisorile adresate lui Bothwell, principalul făptuitor al acestei crime, scrisori scrise cu mîna ei, înainte și după săvîrșirea faptei, precum și prin acea nedemnă căsătorie îndată după crimă“. Pe lîngă aceasta, pentru ca lumea întreagă să afle vina Mariei Stuart — și pentru ca să se știe că preacinstiții lorzi au ajuns să se răzvrătească numai din pură indignare morală — s-au trimis la toate Curțile străine copii după acele scrisori. Astfel Maria Stuart a

fost stigmatizată și expusă oprobriului public. Și — așa nădăjduiesc Moray și lorzii — cu semnul acesta roșu pe frunte, ea nu va mai cuteza să ceară vreodată coroana pentru dînsa.

Dar Maria Stuart este prea pătrunsă de conștiința propriei sale regalități, pentru ca ocara sau batjocura s-o umilească. Simte că nici un stigmat n-o poate desfigura, pe ea, care a purtat cununa regală și care este unsă cu uleiul sfînt al misiunii sale. Nu există sentință și nici poruncă în fața căreia să-și plece fruntea. Cu cît vor s-o înjosească mai mult, cu cît vor să-i impună cu forța un destin umil și lipsit de drepturi, cu atît mai hotărîtă, mai ațîțată se ridică voința și mîndria ei. O asemenea voință nu poate fi înfrîntă definitiv ; ea va sfărîma toate stavilele, se va revărsa impetuoasă. Ferecată, își va zornăi lanțurile cu atîta furie, încît zidurile și inimile se vor cutremura.

ADIO LIBERTATE !

(Vara, 1567—vara, 1568)

Numai talentul unui Shakespeare ar fi putut înfățișa atît de convingător și de tulburător cum s-a petrecut întunecata dramă a celor doi amanți tragici, Bothwell și Maria Stuart. Episodul de la castelul Lochleven a fost reluat și transpus într-un ton mai romantic, mai înduioșător de pana lui Walter Scott, mai puțin viguroasă ca aceea a autorului lui *Macbeth*. Și totuși, versiunea acestuia citită în copilărie sau adolescență s-a întipărit în adîncul sufletului cititorului său, întunecînd adevărul istoric. Căci uneori poleita legendă se dovedește mai

tenace decît realitatea. Cu cîtă pasiune, cu cîtă dragoste ne-am lăsat cuceriţi cu toţii, pe vremea cînd pasiunea şi elanul tinereţii clocotea încă în noi, de această frumoasă poveste ! Cît de adînc s-au înrădăcinat în sufletul nostru acele imagini şi cîtă duioşie, cîtă generoasă compasiune ne-au stîrnit ! Căci din tabloul acesta nu lipseşte nimic din tot ce poate să înmoaie inima şi să ne înduioşeze pînă la lacrimi. Iată-i pe paznicii cei cruzi, care o înconjoară de pretutindeni pe nevinovata prinţesă, iată-i pe calomniatorii ei, care i-au defăimat onoarea — şi iat-o pe ea însăşi, tînără, amabilă şi frumoasă, transformînd cu puterea magică a farmecului ei severitatea duşmanilor în blîndeţe, vrăjind inimile bărbaţilor care se grăbesc să-i ofere ajutorul lor cavaleresc. Cadrul acţiunii, decorul este la înălţimea acestei poveşti romantice : o fortăreaţă întunecată, străjuită de ape. De pe balcon, înlăcrimata prinţesă îşi poate lăsa privirile să rătăcească asupra frumoasei Scoţii, cu pădurile şi munţii ei, cu peisajele ei graţioase şi fermecătoare, pînă departe, dincolo de zare, unde unduieşte Marea Nordică. Toată poezia, tot lirismul poporului scoţian se concentrează în acest moment romantic al destinului iubitei sale regine ; o asemenea legendă este menită să pătrundă adînc şi definitiv în conştiinţa poporului. Transmisă din generaţie în generaţie, mereu proaspătă, mereu convingătoare, ea se înalţă ca un copac nemuritor ce înfloreşte an de an. Faţă în faţă cu legenda adevărul documentelor şi faptelor păleşte umil, neînsemnat : căci o ficţiune frumoasă îşi dobîndeşte, prin însăşi frumuseţea ei, dreptul la viaţă. Cînd demonul neîncrederii, al scepticismului ne împinge să scormonim mai adînc, dincolo de straturile strălucitor poleite ale legendei, în căutarea adevărului, tot ceea ce avem de descoperit nu sînt decît realităţi searbede şi vulgare. Ca şi cum

s-ar transcrie în proză seacă și rece conținutul inefabil al unei poezii.

Aceasta e menirea legendelor : să treacă sub tăcere adevăratul dramatism al faptelor pentru a sublinia și a pune în lumină elemente înduioșătoare, lacrimogene. Astfel și în balada captivității Mariei Stuart la Lochleven găsim nenumărate asemenea elemente pe cît de romantice, pe atît de departe de adevărul brutal, cutremurător și omenesc al vieții. Căci ceea ce Walter Scott ignoră e tocmai suferința reală : faptul că această prințesă romantică era pe-atunci însărcinată de către ucigașul soțului ei ; și tocmai acesta reprezintă groaznicul ei chin sufletesc, în acele cumplite luni de umilință și batjocură. Căci dacă — așa cum se așteaptă — va naște înainte de termen, printr-un foarte sumar calcul calendaristic se va afla cu precizie data cînd a devenit amanta lui Bothwell. Desigur nu ziua și ora, în orice caz însă perioada de timp cînd îi era neîngăduit de lege și de morală s-o facă și cînd dragostea nu putea fi socotită decît sau adulter sau neînfrînare a dorinței ; poate este vorba de timpul obligatoriu de doliu pentru soțul decedat, cînd ea se afla la Seton, sau de zilele acelor ciudate peregrinări de la un castel la altul, ba poate și mai înainte, chiar de pe vremea cînd mai trăia încă soțul ei legitim. Şi într-un caz și în celălalt, situația ei este deopotrivă de disperată. Şi numai în lumina acestei realități putem înțelege toată suferința deznădăjduitei femei și anume, că nașterea copilului lui Bothwell ar fi dovedit lumii întregi pasiunea ei nemărginită și ar fi demascat public începutul relațiilor ei intime cu Bothwell.

Dar taina aceasta a rămas pînă în ziua de astăzi o taină. Nu știm cît de avansată era sarcina Mariei Stuart cînd a fost adusă la Lochleven, nici cînd a înlăturat-o dimpreună cu chinurile conștiinței sale și nici dacă prun-

cul s-a născut viu sau mort, dacă a fost o naștere prematură sau o intervenție nelegiuită, săvîrșită pe ascuns.

Totul e mister și presupunere, căci mărturiile se contrazic unele pe altele, un singur lucru fiind sigur : că Maria Stuart trebuie să fi avut motive temeinice să tăinuiască datele acelei maternități. În nici o scrisoare a ei — lucru cum nu se poate mai suspect — nu pomenește un cuvînt măcar de acest copil al lui Bothwell. Într-un raport redactat de Nau, secretarul Mariei Stuart, și revizuit de ea se spune că regina ar fi dat naștere, înainte de termen, unor gemeni inapți pentru viață. S-ar putea adăuga prezumția că acest „înainte de termen" nu e chiar cu totul întîmplător, căci ea a luat cu dînsa în captivitate și pe farmacistul ei personal. Conform unei alte versiuni, de asemenea necontrolată și pentru care nimeni nu poate garanta, ea ar fi născut un copil viu, o fetiță, care a fost dusă pe ascuns în Franța unde a murit apoi într-o mînăstire de călugărițe, neștiutoare de originea ei regească. Dar toate zvonurile, toate presupunerile și calculele nu izbutesc să aducă o rază de lumină în acest domeniu obscur, cu neputință de explorat ; faptele vor rămîne pentru totdeauna necunoscute. Căci cheia acestui ultim secret al Mariei Stuart zace îngropată adînc în mîlul lacului ce înconjoară castelul Lochleven.

Faptul că temnicerii Mariei Stuart nu puteau fi străini de această taină atît de primejdioasă pentru onoarea prizonierei — nașterea sau avortul acelui bastard în castelul Lochleven — dovedește că nu erau niște asupritori odioși așa cum ni-i înfățișează în culori sumbre romantica legendă. Lady Douglas of Lochleven, căreia îi era încredințată Maria Stuart, fusese în urmă cu mai bine de treizeci de ani iubita tatălui reginei ; din acele relații cu James al V-lea, s-au născut șase copii printre care Earl of Moray era cel mai mare ; mai tîrziu ea s-a căsătorit

cu contele Douglas of Lochleven și i-a dăruit și lui șapte copii.

Nimeni nu putea să înțeleagă mai bine chinurile sufletești ale prizonierei sale decît o femeie care a îndurat de treisprezece ori durerile facerii, care a pătimit din cauză că primii ei copii nu erau recunoscuți ca legitimi. Toate severitățile ce i se atribuie față de ostatică trebuie să fie simple născociri ; mai firesc ar fi să presupunem dimpotrivă, că a tratat-o ca pe un oaspete onorabil. Maria Stuart ocupa acolo un număr impresionant de camere, avea bucătarul ei, farmacistul ei, patru sau cinci femei de serviciu. Nu era stînjenită în nici un fel ; era liberă în cuprinsul domeniului și se pare că i s-a îngăduit chiar să vîneze. Celui ce se dezbară de sentimentalism lacrimogen și încearcă să vadă faptele așa cum au fost, adevărul nu întîrzie să i se releve : că felul în care a fost tratată Maria Stuart în captivitate a fost în adevăr plin de indulgență. Căci, în definitiv — și nu trebuie să uităm asta de dragul romantismului — Maria Stuart se făcuse vinovată cel puțin de o gravă neglijență, căsătorindu-se, după trei luni de la asasinat, cu ucigașul soțului ei. Și chiar un tribunal din zilele noastre ar fi putut — în cel mai bun caz — s-o achite pe temeiul unor circumstanțe atenuante, ca de pildă dezechilibrul mintal și subjugarea voinței. Așadar, dacă acestei femei (care prin purtarea ei scandaloasă a stîrnit atîta neliniște în țară și a indignat întreaga Europă) i s-a impus să stea liniștită cîtva timp, asta nu era numai spre binele țării, ci și al ei înseși. Căci în acele săptămîni de izolare i s-a dat, în sfîrșit, prilejul să-și destindă nervii supraexcitați și să-și redobîndească fermitatea, echilibrul lăuntric și voința atîta vreme înrobită lui Bothwell. De fapt, detențiunea de la castelul Lochleven n-a făcut altceva decît

s-o ocrotească o vreme de cel mai aprig dușman al ei : neliniștea și neastîmpărul sufletului său zbuciumat.

Dacă am compara pedeapsa aplicată Mariei Stuart cu aceea a complicelui și iubitului ei Bothwell, captivitatea aceasta romantică ne-ar apărea atunci ca o măsură destul de blîndă impusă de noianul de nechibzuințe și greșeli săvîrșite de ea. Căci cu totul altfel îl lovește soarta pe Bothwell. Cu toate făgăduielile date, proscrisul este urmărit peste țări și mări, ca o fiară hăituită. S-a pus un preț de o mie de coroane scoțiene pe capul lui. Iar Bothwell știe că și cel mai bun prieten al său l-ar trăda și l-ar vinde pentru suma aceasta. Însă un om atît de temerar nu e ușor de prins. Mai întîi el încearcă să-și adune borderii, pentru o ultimă împotrivire ; pe urmă fuge pe insulele Orkney, ca să dezlănțuie de acolo războiul contra lorzilor. Moray trimite în urmărirea lui patru corăbii, dar prigonitul scapă cu greu de pe insule, pornind în largul oceanului pe o corăbioară veche, o biată coajă de nucă în plină furtună. Cu pînzele ferfenițite, această navă, destinată numai călătoriilor de-a lungul coastei e îndreptată spre Norvegia, unde e reținută în sfîrșit, de o corabie daneză de război. Bothwell se străduiește să rămînă necunoscut, ca să scape de extrădare. Împrumută de la echipajul corăbiei veșminte obișnuite ; preferă să treacă drept pirat decît să-și decline titlul de rege al Scoției. Este însă recunoscut în cele din urmă, tîrît dintr-un loc într-altul și lăsat apoi cîtva timp în libertate în Danemarca. Pare că a scăpat acum cu bine. Dar Nemesis nu iartă pe acest înfocat seducător de femei ; situația lui se înrăutățește pe neașteptate : o doamnă daneză, pe care a sedus-o pe vremuri, făgăduindu-i că o va lua în căsătorie, depune o plîngere contra lui. Între timp s-au aflat și la Copenhaga lucruri mai precise asupra lui, de crima de care e acuzat,

și de acum înainte securea călăului atîrnă necontenit deasupra capului său. Curieri diplomatici aleargă încolo și încoace ; Moray cere extrădarea lui, Elisabeta cere același lucru cu și mai multă vehemență, ca să aibă un „martor de coroană“ împotriva Mariei Stuart. Însă rudele franceze ale acesteia lucrează și ele, în taină ; au grijă ca regele Danemarcei să nu predea pe acest martor primejdios. Detențiunea lui e din ce în ce mai aspră și totuși numai temnița îl mai ferește de răzbunare. Omul acesta dîrz, cutezător, gata să înfrunte o sută de dușmani în bătălie, trăiește clipă de clipă teroarea de a nu fi trimis, în lanțuri, în țară și executat ca regicid, nu înainte de a fi îndurat toate torturile imaginabile. E tîrît necontenit dintr-o închisoare în alta, izolat în carcere tot mai strîmte, păzit ca o fiară sălbatică extrem de primejdioasă, închis între gratii și ziduri groase. Curînd înțelege că numai moartea îl mai poate mîntui de chin. Bărbatul acesta viguros, clocotind de viață și de putere, cel care fusese cîndva spaima dușmanilor, favoritul femeilor, este condamnat la cea mai teribilă singurătate săptămîni, luni și ani de-a rîndul, lîncezește într-o cumplită inerție putrezind de viu. Uriașa lui vitalitate se stinge încetul cu încetul. Pentru luptătorul neadormit care trăgea adînc în piept aerul tare, amețitor al puterii și al libertății neîngrădite, care-și înspuma armăsarul gonind pe urma vînatului sau își conducea războinicii în aprige bătălii, călărind în frunte, care răpise și siluise femei, dar căruia nu-i rămăsese necunoscută nici voluptatea rafinată, aleasă, a artei și a culturii, această sinistră sechestrare între ziduri străvechi și reci, tăcute și mohorîte, această desăvîrșită solitudine, hăul acesta al timpului gol care se cască la picioarele lui și-l suge în adîncuri e mai cumplit decît cea mai crudă tortură, mai ucigător decît însăși moartea. După unele rapoarte — demne de crezare — în ultimele

zile urla ca un animal turbat zbătîndu-se între gratii și a avut parte de un sfîrșit nedemn, rătăcit în tenebrele nebuniei. Dintre cei care au suferit și au murit ca niște martiri pentru Maria Stuart, tocmai lui Bothwell, cel mai iubit dintre toți, i-a fost dat să îndure chinurile cele mai groaznice, să plătească tributul cel mai greu pentru dragostea acestei femei.

Oare se mai gîndește ea la el ? Pasiunea aceea vulcanică mai dăinuie oare, își mai păstrează din depărtare puterea de subjugare asupra voinței sale ? Sau cercul de foc care o ferecа în încleștarea lui se stinge și se desface încetul cu încetul ? N-o vom ști niciodată ! Iată încă un mister care planează asupra acestei existențe. Un lucru e pe cît de sigur pe atît de surprinzător : abia eliberată de povara maternității, abia restabilită după săptămînile de lehuzie, farmecul ei de femeie izbucnește din nou exploziv și tulburător. Din nou, pentru a treia oară, cu același magnetism irezistibil, un alt bărbat este atras în cercul destinului ei.

Cu nesfîrșite regrete trebuie să remarcăm încă o dată că nici unul dintre portretele Mariei Stuart, păstrate pînă în zilele noastre, mai toate datorate unor artiști mediocri, nu oglindește decît prea puțin din adevărata ei personalitate lăuntrică. Sînt, în genere, reci, anoste, mărginindu-se să înfățișeze un chip delicat, grațios, armonios, care însă nu lasă să răzbată nimic din farmecul acela senzual ce pare să fi fost marele atu al acestei femei ciudate. Trebuie să fi radiat din ea o atracție feminină irezistibilă care explică faptul că pretutindeni își face prieteni, chiar și printre dușmani. În timpul logodnei și în anii de văduvie, pe cînd era regină atotputernică sau simplă ostatică, a știut să creeze în juru-i o aureolă de simpatie, o atmosferă de tandrețe și de prietenie. De-abia adusă la Lochle-

ven, unul dintre paznicii ei, tînărul lord Ruthven, se arată în asemenea măsură cucerit, încît lorzii sînt nevoiţi să-l îndepărteze de urgenţă din preajmă-i. Asta însă nu rezolvă nimic căci un altul se şi grăbeşte să-i ia locul. Este tînărul lord Georges Douglas of Lochleven. După numai cîteva săptămîni de captivitate, fiul celei căreia îi fusese încredinţată regina este gata să facă totul pentru ea — şi îşi va risca viaţa înlesnindu-i evadarea.

Să fi fost el oare un simplu slujitor devotat? În cele cîteva luni de captivitate tînărul Lochleven nu însemnase mai mult pentru ea? Abnegaţia lui să fi fost pur cavalerească şi gratuită? „*Ignorabimus*"[1]. În orice caz, Maria Stuart se foloseşte la modul cel mai practic de pasiunea tînărului şi nu se dă în lături să-l amăgească. Pe lîngă farmecul ei personal, o regină are întotdeauna la îndemînă şi o altă putere de atracţie: gîndul că, odată cu mîna ei, s-ar putea dobîndi şi coroana, constitue un magnetism prea puternic pentru a fi nesocotit. Se pare că toate acestea nu sînt decît presupuneri. Maria Stuart s-a priceput s-o flateze pe mama tînărului Douglas, s-o momească de partea ei lăsînd-o să întrevadă posibilitatea unei căsătorii regale pentru fiul ei şi i-a cîştigat astfel bunăvoinţa căci supraveghetoarea e din ce în ce mai indulgentă, mai puţin severă, iar Maria Stuart, care nu pierduse nici o clipă din vedere gîndul evadării, se şi apucă de lucru.

Prima încercare (la 25 martie) în ciuda abilităţii cu care fusese pusă la cale, eşuează. O dată pe săptămînă o spălătoreasă e transportată cu barca, pentru cîteva ore, împreună cu alte servitoare în afara castelului izolat în mijlocul lacului. Lui Douglas i-a revenit misiunea de a

[1] Nu ştim (lat.)

o îndupleca pe spălătoreasă să-și schimbe rochia cu a reginei. Deghizată astfel și cu un voal gros pe față, pentru a nu fi recunoscută, Maria Stuart reușește să iasă pe poarta castelului pe sub nasul străjerilor. Se suie în barcă și n-o mai despart decît cîteva clipe de malul celălalt unde o așteaptă Georges Douglas cu caii gata pregătiți pentru fugă. Numai că unuia din barcagii îi vine tocmai atunci ideea să cocheteze cu spălătoreasa aceea subțirică și voalată. Și ca să se încredințeze că merită osteneala dă să-i ridice voalul de pe obraz. Însă Maria Stuart impacientată, încercînd să-l împiedice, face imprudența de a se apăra cu mîinile ei albe, delicate și subțiri. Niște mîini cum nu prea obișnuiesc să aibă spălătoresele. Și astfel se trădează cu propriile ei mîini. Barcagiii dau imediat alarma și o aduc înapoi la închisoare, cu toate împotrivirile ei furioase.

Întîmplarea e raportată imediat şi paza e înăsprită. Lui Georges Douglas i se interzice să mai pătrundă în castel. Ceea ce nu-l împiedică însă să rămînă prin preajmă și să păstreze legătura cu prizoniera ; mesager credincios, el transmite vești partizanilor ei. Căci, deși alungată, acuzată de crimă, regina își cîștigă din nou adepți, după numai un an de guvernare a lui Moray. Unii dintre lorzi, îndeosebi cei din familiile Huntly şi Seton, i-au rămas fideli dată fiind dușmănia lor față de Moray. Neașteptat îi vine însă sprijinul cel mai de nădejde tocmai din partea Hamiltonilor, adică a celor mai înverșunați dușmani ai ei. Între Hamiltoni și Stuarți existau raporturi de feudalitate. Familia Hamilton, cu cei mai mulți sorți la domnie, i-a pizmuit fără încetare pe Stuarți pentru coroana Scoției ; și iată că se ivește acum prilejul de a o dobîndi tocmai prin intermediul Stuarților, adică printr-o căsătorie cu Maria Stuart. Și cum politica și morala sînt două domenii absolut diferite, Hamiltonii trec imediat de par-

tea femeii pe care o trimiteau la moarte abia cu cîteva luni în urmă. E de presupus că Mariei Stuart nici prin gînd nu-i trecea să ia în serios un asemenea proiect (oare îl dăduse uitării pe Bothwell ?). Ceea ce n-o împiedică să-și dea consimțămîntul căci pentru libertatea ei era dispusă să facă mult mai mult decît atît. Pe de altă parte — temerară duplicitate a unei disperate — cu aceeași iluzie îl hrănește și-i întreține devotamentul lui Georges Douglas, care conduce acțiunea ca om de legătură. La 2 mai, totul e pregătit. Ca totdeauna, cînd îndrăzneala suplinește prudența, Maria Stuart mai face încă o dată dovada că știe să înfrunte primejdia.

Va fi o evadare romantică pe măsura unei prea romantice regine. Complicii au atras de partea lor încă un aliat, pe William Douglas, paj la castel, băiat isteț și descurcăreț care va da dovadă de multă șiretenie și abilitate. Obiceiul era ca la ceasul cînd toți slujitorii castelului se întruneau la un loc pentru cină, toate cheile porților trebuiau depuse, ca o măsură de siguranță, pe masă, în fața administratorului, care urma să le păstreze peste noapte la loc sigur, sub pernă. Același lucru se întîmplă și în timpul prînzului astfel că toate cheile se adună pe masă în fața lui, masive și lucioase. În ziua hotărîtă, în timp ce se servea masa, descurcărețul paj aruncă repede, ca din întîmplare, un șervet peste cheile ce se aflau lîngă administratorul castelului ; slujitorii, bine dispuși după o masă copioasă, continuă să stea de vorbă, fără nici o grijă, în fața cupelor cu vin ; atunci, strîngînd tacîmurile, pajul ia binișor o dată cu șervetul și cheile. Acum trebuie acționat cu iuțeală și siguranță. Maria Stuart se îmbracă la repezeală în veștmintele uneia din servitoarele ei ; pajul aleargă sprinten înainte, descuie ușile și le încuie apoi precaut pe dinafară pentru a împiedica o urmărire ime-

diată. Apoi aruncă cheile în lac. Avusese din timp grijă să lege la un loc toate bărcile ca la plecare să le poată trage după el; astfel urmărirea devine imposibilă. Vîslind cu abilitate în noaptea caldă de mai. iată-i ajunși la celălalt țărm, unde îi așteaptă Georges Douglas și lordul Seton împreună cu o escortă de cincizeci de călăreți. Fără a mai pierde o clipă, regina se aruncă în șea și galopează toată noaptea pînă la castelul Hamiltonilor. Aerul tare al libertății a aprins iarăși în inima ei vechea cutezanță.

Aceasta e celebra baladă a fugii Mariei Stuart din castelul înconjurat de ape, datorită devotamentului unui tînăr înflăcărat de dragoste și abnegației unui paj; învăluită în această aură de romantism este înfățișată de Walter Scott. Cronicarii însă, mai sceptici, sînt de altă părere. După opinia lor se pare că severa temnicera lady Douglas nu fusese nici chiar atît de severă și cu atît mai puțin neștiutoare de cele puse la cale, și că frumoasa poveste a fost ticluită ulterior, pentru a ascunde indulgența și slăbiciunea neîngăduite unor paznici. Dar ce sens ar avea să discutăm o atît de frumoasă legendă? De ce să aruncăm o umbră de îndoială peste ultima sclipire romantică ce luminează amurgul acestei vieți? Căci și așa, destule umbre întunecate se adună la orizont. Vremea aventurilor, galanteria pasiunilor a luat sfîrșit. Este pentru ultima oară cînd această tînără și cutezătoare femeie a mai aprins scînteia iubirii în inima unui bărbat și a vibrat ea însăși la chemarea iubirii.

Într-o săptămînă numai, Maria Stuart strînge în juru-i o armată de șase mii de oameni. Se pare că norii care-i întunecau cerul se vor risipi și de data aceasta. Din nou steaua ei norocoasă strălucește triumfătoare. Se află alături de ea pe lîngă Huntly și Seton, prietenii vechi și Hamiltonii, și cea mai mare parte a nobilimii scoțiene: opt conți, nouă episcopi, optsprezece lorzi și peste o sută

de baroni. Fapt pe cît de surprinzător pe atît de explicabil, căci nimeni nu poate domni cu adevărat asupra Scoției fără a-și ridica împotrivă întreaga nobilime. Asprimea lui Moray le-a stîrnit din nou gustul de răzvrătire. E de preferat, își spun ei, o regină cumințită de înjosirea la care a fost supusă decît acest regent prea autoritar. Nici Curțile străine nu întîrzie s-o ajute pe regina eliberată. Ambasadorul francez îi face o vizită și-i prezintă omagiile întocmai ca odinioară cînd era suverana legitimă ; Elisabeta, la „vestea îmbucurătoare a evadării“ sale, își trimite pe dată, în semn de simpatie, un reprezentant. A fost suficient acest an de captivitate, pentru ca situația Mariei Stuart să se îmbunătățească simțitor și viitorul să-i surîdă plin de speranțe. Dar, ca și cum o neagră presimțire i-ar da tîrcoale, femeia aceasta, de obicei atît de cutezătoare și de impulsivă, caută să evite acum o ciocnire directă, un conflict armat. Ar prefera să ajungă la o împăcare liniștită cu fratele ei, pe calea tratativelor : el să-i îngăduie să domnească numai cu numele, iar ea să-l lase netulburat să domnească cu fapta. După cum se va adeveri mai tîrziu, ceva din măreția ei trufașă, din vitalitatea și energia ce-o însuflețeau pe vremea cînd simțea alături de ea voința tenace a lui Bothwell, s-a năruit pentru totdeauna. După ce a trecut prin atîtea încercări, prin atîtea înjosiri și chinuri, nu-și mai dorește altceva acum decît libertate, tihnă și liniște. Dar și pentru Moray a trecut vremea cînd consimțea să împartă puterea. Ambiția lui este soră bună cu ambiția ei, sînt vlăstare ale aceluiași neam, din același tată. Și apoi Moray are de partea lui aliați de nădejde. În timp ce Elisabeta se grăbește să-i trimită Mariei Stuart cele mai cordiale felicitări, cancelarul de stat englez, Cecil, se adresează lui Moray, cerîndu-i energic să lichideze definitiv cu Maria Stuart și cu partidul catolic din Scoția. Și Mo-

ray nu stă pe gînduri ; știe că nu va fi pace în Scoția cîtă vreme această femeie încăpățînată e liberă. Şi apoi trebuie să dea o dată pentru totdeauna o lecție exemplară nobilimii scoțiene, mereu pusă pe răzvrătire. Cu binecunoscuta-i hotărîre, își adună peste noapte armata, mai mică decît a Mariei Stuart, însă mai bine condusă și mai disciplinată şi porneşte pe dată din Glasgow la luptă fără a mai aștepta vreun ajutor. La 13 mai sosește la Langside, unde regina și regentul, fratele și sora, cei doi Stuarți se înfruntă pentru ultima oară.

Bătălia de la Langside se desfășoară rapid și decisiv. Nimic din tărăgănelile și ezitările de la Carberry Hill. Călăreții Mariei Stuart se aruncă asupra dușmanului. Dar Moray și-a ales astfel poziția încît cavaleria inamică e risipită de un foc bine susținut, înainte de a putea lua colina cu asalt, și printr-un contraatac e respinsă pe toată linia. După trei sferturi de oră bătălia a luat sfîrșit. Ceea ce a mai rămas din armata reginei se retrage în goană sălbatică. dezordonată, abandonîndu-și pe cîmpul de luptă tunurile și trei sute de morți.

Maria Stuart privise, de pe o înălțime, desfășurarea luptei. Îndată ce înțelege că totul e pierdut, coboară în grabă, se aruncă pe cal și, însoțită de cîțiva călăreți, se pierde în zare. Nici vorbă de vreo împotrivire. E cuprinsă de o panică fără precedent care o împinge înainte, tot înainte, în galop nebunesc, prin regiuni sălbatice pline de smîrcuri, prin întunecate păduri, peste pajiști și cîmpuri, însuflețită de un singur gînd : să-și salveze viața ! „*Am îndurat*, scrie ea cardinalului de Lorena, *insulta, înjosirea, calomnia, captivitatea, foamea, frigul, arşiţa... am fugit prin țara mea încotro am văzut cu ochii nouăzeci și două de mile, fără odihnă, fără mîncare. Am dormit pe pămîntul gol, am băut lapte acru și am mîncat fiertură de*

ovăz fără pîine. Trei nopți am trăit în regatul meu ca o cucuvea, fără o femeie în preajmă-mi.“ Aceasta este imaginea care s-a întipărit în amintirea poporului ei, de eroină romantică, de amazoană îndrăzneață. Peste toate nechibzuințele și greșelile comise într-o viață zbuciumată de pasiune și încărcată de păcate a trecut aburul generos al uitării, al iertării. Tot ce a rămas este această imagine de o nespusă gingășie a prizonierei din castelul solitar, alternînd cu cealaltă, a neînfricatei călărețe gonind în noapte, pe calul înspumat, gata oricînd să înfrunte moartea, decît să se predea, fricoasă și lașă, în mîinile dușmanilor ei. De trei ori a fugit așa, în puterea nopții : mai întîi cu Darnley, din castelul Holyrood ; apoi cînd a părăsit Bothwick Castle deghizată în haine bărbătești, ca să fie alături de iubitul ei, Bothwell ; și a treia oară din castelul Lochleven, însoțită de tînărul Douglas. De trei ori printr-o fugă nocturnă și-a salvat libertatea și coroana. De data aceasta însă nu-și mai salvează decît viața.

Trei zile mai tîrziu, Maria Stuart ajunge la mînăstirea Dundrennan, pe malul mării, la granița regatului, urmărită îndeaproape, hăituită ca o sălbăticiune. La Edinburgh o așteaptă neînduplecatul John Knox, batjocura poporului, dușmănia clerului și, poate, stîlpul infamiei și fierul roșu. Ultima ei armată e înfrîntă, ultima ei speranță spulberată. A venit momentul cel greu, al alegerii. A lăsat în urmă țara iremediabil pierdută, spre care nu mai duce nici un drum de întoarcere ; în față se întinde marea nemărginită, deschisă către lumea largă. S-ar putea îndrepta înspre Franța ; ar putea pleca spre Spania sau spre țara vecină, Anglia. În Franța a crescut și a domnit ; are acolo prieteni și rude, care o iubesc, poeți care au slăvit-o, cavaleri care au urmat-o cu alai ; țara aceasta i-a deschis cîndva brațele cu toată ospitalitatea și i-a pus pe creștet coroana

scăldînd-o într-o feerică splendoare. Însă, tocmai pentru că fusese acolo regină, investită cu toată strălucirea lumii, înălțată mai presus de mai marii și de puternicii acelei țări, nu vrea să se întoarcă azi ca o cerșetoare, ca o umilă solicitantă cu rochia zdrențuită și cu onoarea terfelită. Nu vrea să simtă sfichiuirea usturătoare a zîmbetului triumfător al italiencei, al Caterinei de Medicis, nici să primească din mîinile ei pomana unui umil adăpost în vreo mînăstire. Refugiu în Spania, la glacialul Filip, însemna pentru ea o înjosire la fel de dureroasă ; Curtea aceea bigotă nu va uita niciodată căsătoria ei cu Bothwell, oficiată de un preot protestant, nu-i va ierta niciodată că a primit binecuvîntarea unui eretic. Astfel, în loc să aleagă se vede silită să se refugieze în Anglia. Și de ce n-ar face-o ? Chiar în zilele cele mai negre ale existenței ei, Elisabeta a asigurat-o „că poate oricînd conta pe regina Angliei ca pe o prietenă sinceră". Nu i-a făgăduit ea cu toată solemnitatea c-o va repune în drepturile ei de regină a Scoției ? Nu i-a trimis ea un inel, drept semn de care să se folosească oricînd ar avea nevoie să apeleze la sentimentele ei de soră ?

Însă pentru cel pe care l-a călcat o dată nenorocul, nu mai există sorți de izbîndă la joc. Cu impulsivitatea ei nestăpînită cînd e vorba să ia vreo hotărîre, comite și de data aceasta — ca în atîtea alte dăți — o gravă greșeală : fără să-și fi luat vreo măsură de siguranță, ea scrie Elisabetei încă din mînăstirea de la Dundrennan : „*Fără îndoială că ai aflat, preascumpă soră, în ce situație nefericită mă aflu. Însă evenimentele care mă determină să-ți scriu s-au petrecut prea recent pentru a-ți fi putut ajunge la ureche. Trebuie să-ți spun deci, cît mai scurt cu putință, că aceia dintre supușii mei în care mă încrezusem cel mai mult și pe care îi înălțasem la cele mai înalte ranguri și demnități au ridicat armele împotriva mea, să-*

vîrșind cea mai mîrșavă trădare. Stăpînul atotputernic care cîrmuiește în lumea asta m-a eliberat din nedemna captivitate în care am fost aruncată. Am pierdut însă bătălia și cei mai mulți dintre supușii mei credincioși și-au dat viața pe cîmpul de luptă. Sînt acum izgonită din regatul meu și numai în Dumnezeu și în bunătatea ta îmi mai pot pune nădejdile. Te rog deci, preascumpă soră, poruncește să fiu adusă în fața ta, pentru a-ți putea mărturisi și încredința întreaga mea nenorocire.

Dumnezeu să te binecuvînteze și mie să-mi dea răbdare și speranță că rugile mele fierbinți vor fi răsplătite prin cuvîntul tău mîngîietor. Întorc reginei Angliei acest giuvaer ce mi-a fost trimis ca semn de prietenie și făgăduială de ajutor. Sora ta, care te iubește M. R."

Cu o grabă deznădăjduită, pentru a nu se lăsa doborîtă de îndoieli, Maria Stuart scrie această scrisoare care-i pecetluiește pentru totdeauna viitorul. Fixează apoi inelul în scrisoare, printr-o pecete de ceară, și o încredințează unui sol care pornește călare. Odată cu scrisoarea, acesta va preda în mîinile Elisabetei nu numai inelul, ci și soarta reginei sale.

Zarurile au fost aruncate. La 16 mai, Maria Stuart traversează golful Solway cu o luntre de pescari și debarcă pe pămînt englez, în apropierea portului Carlisle. Deși nu împlinise încă nici douăzeci și cinci de ani cînd săvîrșea gestul acesta hotărîtor pentru existența ei, se poate spune că ajunsese la sfîrșitul vieții. A trăit și a suferit, a avut tot ce putea să-i ofere viața ; a urcat pe toate crestele puterii și măreției și s-a prăbușit în toate abisurile durerii umane. A avut de îndurat dușmănia unei lumi întregi și existența ei a trecut de la o extremă la alta prin salturi spectaculoase care au necesitat o uriașă încordare sufletească. A îngropat doi soți, a pierdut două regate, a

zăcut în temniță, a apucat pe calea cea fără de întoarcere a crimei și a urcat iarăși, cu mîndrie înnoită, treptele tronului, ale altarului. Existența ei a fost o vîlvătaie continuă, atît de intensă, încît pîlpîirea ei mai freamătă încă din întunericul veacurilor. Și iată că acum focul acesta scade, se stinge, după ce a mistuit tot ce fusese mai bun în ea. Ceea ce rămîne e zgură și cenușă, triste și jalnice resturi de pe vremea unei mărețe văpăi... Ca o umbră a celei ce fusese cîndva, Maria Stuart trece pragul dincolo de care o așteaptă sfîrșitul.

SE ȚESE O PLASĂ

(16 mai — 28 iunie, 1568)

Nici nu ne putem imagina veste mai uluitoare și mai neplăcută pentru Elisabeta decît sosirea neașteptată a Mariei Stuart în Anglia. Căci vizita aceasta nedorită o pune în mare încurcătură. E adevărat că în ultimul an ea s-a erijat în protectoarea Mariei Stuart, din spirit de solidaritate monarhică, împotriva unor supuși răzvrătiți. Cu un patetism livresc și diplomatic — hîrtia e răbdătoare și nimic mai ușor decît să înșiri pe ea cuvinte de politețe gratuită — ea și-a exprimat fără rezerve interesul, prietenia și iubirea față de regina dizgrațiată. Că s-a cam grăbit cînd i-a făgăduit cu atîta generozitate sprijinul asigurînd-o că poate conta pe ea în toate împrejurările, ca pe o soră credincioasă, înțelege abia acum. Dar Elisabeta n-a invitat-o niciodată de fapt pe Maria Stuart în Anglia; dimpotrivă, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a evita o întîlnire directă. Și acum, această indezirabilă, această „prietenă“ atît de incomodă a debarcat pe neaștep-

tate în Anglia, a cărei adevărată regină se consideră de fapt după cum se lăuda cu trufie pînă nu de mult. A venit fără să se asigure dinainte că vizita ei este dorită, fără să fi fost poftită vreodată și în plus, în apelul ei către regină se referă, fără pic de discreție, cu o cutezanță supărătoare la acea promisiune care-i scăpase Elisabetei ca o simplă formulă de curtoazie ce nu socotea că o angajează în vreun fel. În a doua scrisoare, pe care i-o adresează, la scurtă vreme, Maria Stuart are aerul că nu se îndoiește niciodată că Elisabeta dorește să o primească; cu o deplină siguranță de sine ea pretinde: „*Poruncește te rog să fiu adusă cît se poate de repede. Căci mă aflu într-o stare jalnică chiar și pentru o simplă doamnă din nobilime, necum pentru o regină. Nu mi-am putut salva decît viața, călărind cale de șaizeci de mile peste cîmpii. Te vei convinge singură de aceasta dacă, așa cum nădăjduiesc, îți va fi milă de soarta mea nesfîrșit de tristă*".

Și într-adevăr, primul impuls sufletesc al Elisabetei este acela de milă, de compătimire. Dar totodată cît de satisfăcut trebuie să se fi simțit orgoliul ei că tocmai rivala care dorise să-i uzurpe tronul s-a năruit singură și stă acum, în fața lumii întregi îngenuncheată cu credință la picioarele ei. Iar ea, de la înălțimea la care se află își poate permite gestul pe cît de mărinimos, pe atît de spectaculos, de a-și întinde spre ea brațele protectoare! De aceea primul ei gînd este să se arate generoasă și să o primească pe regina detronată. „Am aflat — spune ambasadorul francez — că în Consiliul de Coroană regina a intervenit cu toată autoritatea pentru regina Scoției și a lăsat să se înțeleagă că intenționează s-o primească cu toate onorurile cuvenite demnității și rangului ei vechi, ignorînd situația ei actuală. Elisabeta, cu profunda și instinctiva ei responsabilitate față de posteritate, și-ar fi

respectat fără îndoială cuvîntul dat și prin aceasta ar fi salvat nu numai viața Mariei Stuart ci și propria ei onoare.

Dar, după cum s-a văzut, ea nu hotărăște singură. Alături de ea se află Cecil, omul cu ochii albaștri și tăioși ca oțelul, calculat, calm, care urmărește la rece, fără patimă, jocul șahului politic și știe să prevadă și să pareze orice lovitură. Cu un temperament instabil, hipersensibilă și susceptibilă, ușor influențabilă şi schimbătoare, Elisabeta a dat dovadă de o supremă înțelepciune alegîndu-și drept sfetnic pe bărbatul acesta prozaic și tenace, care cumpănește cu grijă totul, surd la glasul muzelor, lipsit de orice înclinație romantică. Puritanismul profund al firii sale îl face să urască pe pasionata și neînfrînata scoțiancă ; protestant riguros, o detestă pe această catolică și, pe lîngă toate — după cum o vor dovedi însemnările sale personale — este ferm convins de vinovăția ei, de complicitatea ei directă în asasinarea lui Darnley. El nu ezită să-i stăvilească elanul Elisabetei, care se grăbise să-i ofere ajutor nefericitei fugare. Căci, ca politician clarvăzător, nu poate să nu prevadă limpede îndatoririle ce ar decurge pentru guvernul englez din legătura cu această femeie veșnic nemulțumită, care e excesiv de pretențioasă, semănînd pretutindeni în jurul ei tulburări și discordii. A o primi pe fugara refugiată la Londra cu onorurile cuvenite unei regine ar echivala cu o recunoaștere formală a pretențiilor ei asupra Scoției, ar însemna o atitudine fățișă din partea Angliei și i-ar impune să ia o serie de măsuri împotriva lui Moray, adică bani și arme pentru fugară. Ori Cecil nu e cîtuși de puțin dispus la toate acestea, căci el este cel care i-a îndemnat pe lorzi la revoltă. Maria Stuart este și rămîne pentru el dușmana ereditară a protestantismului, primejdia cea mai gravă pentru Anglia, și izbutește s-o convingă pe Elisabeta cît de periculoasă ar putea deveni pentru ea această aventurieră. La

stăruințele cancelarului se mai adaugă și vestea, cît se poate de dezagreabilă pentru regina Angliei, a felului în care au primit-o pe Maria Stuart proprii ei nobili. Cel mai influent dintre lorzii catolici, Northumberland, a invitat-o la castelul său; Norfolk, cel mai influent dintre lorzii ei protestanți, îi face o vizită. Toți par vrăjiți de această femeie, fapt care o determină pe bănuitoarea și atît de vanitoasa Elisabeta să renunțe la ideea generoasă de a aduce la Curtea sa o prințesă care curînd ar umbri-o cu strălucirea ei și care în plus ar putea constitui pentru mulți dintre supușii ei o pretendentă cît se poate de binevenită.

Iată cum numai în cîteva zile intențiile bune și sentimentele prea umane ale Elisabetei s-au transformat în contrariul lor: nu numai că e ferm hotărîtă să n-o primească la Curte, dar nici nu-i îngăduie să părăsească țara. Elisabeta și-ar dezminți însă firea dacă și-ar exprima limpede și cu sinceritate sentimentele și intențiile. Duplicitatea a fost întotdeauna păcatul ei cel mai mare, cel care i-a adus atîtea nenorociri atît personale cît și politice, care a semănat atîta tulburare și neliniște. În aceasta constă vinovăția cea mare a Elisabetei față de Maria Stuart. Soarta i-a pus în mîini victoria la care visase ani de zile: rivala ei, adorată și slăvită de o lume întreagă, dată drept pildă a tuturor virtuților cavalerești, s-a prăbușit în batjocură și necinste, fără ca ea să fi contribuit fățiș cu ceva la aceasta; regina care întinsese mîna spre coroana ei și-a pierdut propria-i coroană; femeia care, în sentimentul legitimității sale, a înfruntat-o cu mîndrie, stă înainte cerșindu-i ajutor. Două căi se deschideau acum în fața Elisabetei. Sau să-i ofere, cu mărinimie, ca unei biete solicitante, azilul pe care Anglia îl acorda totdeauna oricărui refugiat și s-o îngenuncheze astfel pentru totdeauna, sau să-i refuze, din motive politice, rămînerea în țară.

Atît în primul cît și în celălalt caz, dreptatea ar fi fost de partea ei și s-ar fi găsit suficiente argumente care să-i justifice rațiunea. Poți să primești sau să respingi pe cineva care îți cere ajutor. Dar nici o morală și nici o justiție pe lume nu te pot îndreptăți să ademenești pe cineva care-ți cere ajutor și să-l reții apoi cu forța, împotriva propriei sale voințe. Nu există nici un pretext, nici o scuză pentru această perfidie de neiertat a Elisabetei, care nu mai îngăduie Mariei Stuart să părăsească Anglia, deși ea își exprimase pe urmă lămurit această dorință. Cu minciuni și viclenii, cu făgăduieli pline de fățărnicie, cu silnicie tăinuită, Elisabeta o reține în țară și, prin această detențiune deghizată, determinată de gînduri ascunse, ea o împinge și mai departe pe această umilită și înfrîntă femeie pe calea întunecată a deznădejdii și a păcatului.

Această flagrantă încălcare a dreptății, cu atît mai odioasă cu cît a fost săvîrșită în modul cel mai viclean și mai nedemn, rămîne pentru totdeauna o pată neagră în istoria Elisabetei ; vina aceasta este mai puțin scuzabilă chiar decît sentința de condamnare la moarte și eșafodul de mai tîrziu. Căci nu există nici o justificare, nici cel mai mărunt pretext, pentru o detențiune cu forța. Cînd Napoleon — exemplul acesta a devenit clasic — s-a refugiat pe Bellerophon, solicitînd Angliei dreptul de ospitalitate, ea putea să refuze această cerere ca o farsă excentrică. Căci cele două țări, Franța și Anglia, se aflau atunci în stare de război ; Napoleon era comandantul armatelor inamice și, vreme îndelungată, se tot străduise fără încetare să răpună Anglia. Între Scoția și Anglia însă nici vorbă de război. De ani de zile Elisabeta și Maria Stuart nu contenesc a se numi reciproc prietene și scumpe surori. Cînd Maria Stuart se refugiază la Elisabeta, îi trimite inelul pe care-l primise ca *(„token“)* o che-

zășie a prieteniei lor, și se referă la asigurările ei „că nici un om din lume n-ar înțelege-o cu atîta dragoste". Are de asemenea dreptate să amintească Elisabetei că a dat întotdeauna azil politic tuturor supușilor ei, care s-au refugiat în Anglia: lui Moray, și lui Morton, ucigașilor lui Rizzio, ucigașilor lui Darnley... Și, în sfîrșit, Maria Stuart nu vine ca o cuceritoare cu pretenții asupra tronului englez, ci ca o umilă fugară cu rugămintea modestă de a rămîne liniștită, în țară, sau în cazul cînd prezența ei nu e plăcută Elisabetei, să i se acorde libertatea de a pleca mai departe, spre Franța. Bineînțeles, Elisabeta știe că nu are nici un drept și nici un motiv legal s-o sechestreze pe Maria Stuart iar Cecil știe tot atît de bine lucrul acesta, și o pagină din însemnările sale ne-o dovedesc cu prisosință (*„Pro Regina Scotorum"*). *„Trebuie ajutată* — notează el — *pentru că a venit în țară de bunăvoie și cu încredere în regină."* Amîndoi sînt deci pe deplin convinși, în adîncul conștiinței lor, că nu există nici un paragraf de lege, pe care răstălmăcindu-l să poată justifica o nedreptate atît de strigătoare la cer. Dar la ce bun ar mai exista pe lume politicienii versați în a scoate din mînecă, în situații delicate, cele mai năstrușnice pretexte și subterfugii, capabile să facă din țînțar armăsar și invers, dacă atunci cînd nu există un motiv real pentru arestarea refugiatei, nu s-ar dovedi destoinici să inventeze unul? Cum în situația de față Mariei Stuart nu i se poate găsi nici o vină față de Elisabeta, trebuie să i se pună în cîrcă una. Și lucrul acesta nu este din cale-afară de dificil cu condiția să se lucreze cu precauție, căci lumea veghează: Curțile străine sînt cu ochii ațintiți asupra evenimentului. Plasa trebuie țesută cu abilitate, trebuie întinsă o cursă invizibilă în care dezarmata regină să pășească fără urmă de bănuială. Și abia pe urmă cînd o vor avea cu siguranță

în mînă să-și dea ea seama de capcană și încercînd să se elibereze, să se încurce și mai rău, prin zbateri dezordonate, în deznădejdea și panica ce-o vor cuprinde.

Această tactică de încercuire, această vicleană încercare de prindere în laț, începe, cum e și firesc, cu gesturi de politețe și de curtoazie. Doi dintre nobilii cei mai distinși ai Elisabetei, lordul Scrope și lordul Knollys, sînt trimiși în grabă la Carlisle în calitate de cavaleri de onoare ai Mariei Stuart. Ce delicată atenție ! Însă adevărata lor misiune este tot atît de obscură pe cît de complicată. Ei au misiunea de a o saluta în numele Elisabetei, ca pe un oaspete de seamă, de a exprima reginei detronate regretul și compasiunea pentru nenorocirea ce a lovit-o, dar mai ales de a o amăgi, de a o ameți cu dulcegării pe agitata fugară, pentru a nu se dezmetici prea devreme și a apela la ajutorul puterilor străine. Dar însărcinarea cea mai importantă, și cea mai secretă a celor doi lorzi, este de fapt aceea de a supraveghea cu atenție pe prizonieră, de a împiedica orice vizite, de a intercepta toate scrisorile trimise ; și nu e o simplă întîmplare că, în aceeași zi, au fost trimiși la Carlisle cincizeci de halebardieri. Pe lîngă toate acestea, Scrope și Knollys au datoria să comunice imediat la Londra orice cuvînt și orice atitudine a Mariei Stuart. Căci cei de acolo nu așteaptă altceva decît o vorbă nechibzuită sau un gest perfid din partea prizonierei care să slujească de pretext pentru justificarea ulterioară a captivității.

Misiunea emisarilor-spioni este cît se poate de bine dusă la capăt de lordul Knollys ; datorăm penei sale iscusite una dintre cele mai clare și mai plastice descrieri a caracterului Mariei Stuart. Se adeverește și de astă dată că această femeie, cînd își adună, în rare momente, marea ei energie, impune respect și admirație pînă și celor

mai prudenți bărbați. Sir Francis Knollys îi scrie lordului cancelar Cecil : „*Este fără îndoială o mare doamnă întru totul superioară încercărilor de lingușire măruntă și de amăgire vulgară, dispusă și capabilă să susțină o discuție deschisă, o explicație sinceră, cu un interlocutor cinstit și respectuos.*“ El o găsește deosebit de inteligentă, de elocventă și este frapat de istețimea și de bunul simț al răspunsurilor sale ; îi laudă „curajul“, „inima ei dreaptă“, „mintea deschisă“, felul amabil și prietenos de a se purta. Dar mai observă că sufletul acesta e mistuit de o crîncenă mîndrie, și că „*ceea ce rîvnește ea cu mai multă insetare e triumful față de care bogăția și toate celelalte bunuri lumești îi par neînsemnate, vrednice de dispreț*“. Ne putem închipui cu ce sentimente citește neîncrezătoarea Elisabeta această caracterizare a rivalei sale și cît de repede i se înăsprește acum inima și i se aprinde mînia.

Dar și Maria Stuart are auzul fin... Curînd, ea își dă seama că amicalele condoleanțe și mărturii de respect ale acestor trimiși nu prea miros a bine și că toată condescendența și bunăvoința lor nu este decît o strădanie de a ascunde ceva. Ca o doctorie amară, dată picătură cu picătură, i se comunică apoi, printre multe complimente și grațiozități, că Elisabeta nu este dispusă s-o primească înainte de a fi scuturat de pe ea toate învinuirile ce i se aduc. Acest biet pretext a fost însă bine chibzuit între timp la Londra, pentru a da o aparență morală intenției reci și brutale de a o ține în captivitate. Și Maria Stuart sau nu vede într-adevăr cursa ce i se întinde, sau se preface că nu înțelege perfidia acestei atitudini. Cu multă însuflețire, am putea spune chiar cu entuziasm, se declară dispusă să se justifice „*dar, bineînțeles, numai față de singura persoană pe care o recunoaște ca egală : față de regina Angliei*“. Și cu cît mai repede i se va da pri-

lejul s-o facă, cu atît mai bine! Ba, dacă i s-ar permite ar alerga pe dată să se arunce „plină de încredere, în brațele ei". Cererea ei de a fi primită la Londra pentru a spulbera acuzațiile și calomniile îndrăznețe contra onoarei sale e tot mai insistentă. Declară că acceptă cu bucurie drept unic judecător pe Elisabeta, care de fapt asta și urmărise să obțină.

Cu acest consimțămînt principial al Mariei Stuart de a se justifica, ea are acum în mînă o nadă cu ajutorul căreia o poate momi, într-un proces, pe rivala ei, pe aceea care-i venise ca oaspete în țară. Se cere însă răbdare, multă băgare de seamă și o manevră abilă, trebuie evitată o smucitură prea bruscă, pentru ca victima să nu se neliniștească prematur și să alarmeze lumea prea devreme. Înainte de operația menită să dezonoreze definitiv pe Maria Stuart, ea trebuie amețită întîi cu narcoticul făgăduielilor, pentru a se supune de bunăvoie bisturiului. De aceea, Elisabeta îi scrie o scrisoare de-a dreptul emoționantă în timp ce, pe de altă parte, Consiliul de Miniștri hotărăște detențiunea Mariei Stuart. Refuzul de a o primi personal pe regina Scoției este înfășurat cu grijă în vată: „*Madame* — scrie prefăcuta Elisabeta — *am aflat prin lordul meu Herries de dorința dumneavoastră de a vă apăra în prezența mea contra tuturor acuzațiilor care apasă asupra dumneavoastră. Oh, Madame, nu există în toată lumea un om care să dorească mai mult decît mine să asculte această justificare. Nimeni n-ar da ascultare, cu mai multă bunăvoință, oricărui răspuns menit să restabilească onoarea dumneavoastră. Dar nu pot pune în joc propriul meu prestigiu pentru cauza dumneavoastră. Ca să vă spun întregul adevăr sînt bănuită că aș fi gata să vă apăr mai degrabă cauza decît să deschid ochii asupra acelor lucruri de care vă acuză supușii dumnea-*

voastră". După acest refuz plin de dibăcie urmează însă o ademenire şi mai rafinată. Elisabeta promite solemn — şi rîndurile acestea trebuie subliniate — : *„pe cuvîntul meu regesc, că nici supuşii voştri şi nici vreun sfat pe care l-aş primi de la sfetnicii mei nu mă vor determina să cer din partea dumneavoastră ceva care v-ar putea păgubi sau care ar atinge onoarea dumneavoastră"*. Scrisoarea e tot mai stăruitoare, tot mai elocventă : *„Vi se pare curios că nu vă îngădui să mă vedeţi? Puneţi-vă, vă rog, în situaţia mea. Cînd veţi fi achitată, dezlegată de această bănuială, vă voi primi cu toate onorurile ; pînă atunci nu pot. Mai tîrziu însă, o jur pe faţa Domnului, nimeni nu va fi însufleţit de mai multă bunăvoinţă ca mine, şi această vizită a dumneavoastră trebuie să fie pentru mine cea mai mare dintre toate bucuriile de pe pămînt."*

Acestea sînt vorbe calde, duioase, consolatoare. Ele vor să aline sufletul tocmai pentru că ascund ceva cumplit : o hotărîre neînduplecată şi crudă. Căci trimisul care aduce acest mesaj are ordinul de a o face pe Maria Stuart să înţeleagă în cele din urmă, clar şi precis, că o justificare personală în faţa Elisabetei nu poate fi nicidecum luată în consideraţie, ci numai o cercetare judiciară, în toată regula, a întîmplărilor din Scoţia. Sigur că, deocamdată, cuvîntul acesta : „cercetare" este ascuns cu oarecare solemnitate îndărătul altui cuvînt mai onorabil : „conferinţă".

În cuvintele : proces, cercetare, arbitraj, mîndria Mariei Stuart se crispează, ca atinsă cu fierul roşu. *„Nu am alt judecător decît pe Dumnezeu*, spune ea plîngînd cu lacrimi de mînie, *nimeni nu se poate face judecătorul meu. E drept că, din propria-mi voinţă şi cu deplina în-*

credere pe care o am în regină, în sora mea, i-am propus să fie judecătoarea cauzei mele. Dar cum mai e cu putință aceasta, dacă ea nu vrea să-mi permită să viu la dînsa?" Și, pe un ton amenințător, ea adaugă că Elisabeta nu va cîștiga nimic dacă o reține în țara ei. (Cît de adevărat s-a dovedit mai tîrziu acest avertisment!) Pe urmă, Maria Stuart ia pana și răspunde, iritată, Elisabetei: *„Hélas, Madame, unde ați auzit că un suveran ar putea fi vreodată blamat pentru că a dat personal ascultare celor care se plîng că au fost acuzați pe nedrept?... Renunțați, Madame, la ideea că am venit aici ca să-mi salvez viața. Nici lumea și nici Scoția întreagă nu s-au lepădat de mine... Ci am venit să-mi recîștig onoarea și să găsesc sprijin pentru a pedepsi pe falșii mei acuzatori, iar nu ca să le răspund ca unora ce-ar fi pe aceeași treaptă cu mine. V-am ales dintre toți suveranii, ca ruda mea cea mai apropiată și ca prietenă desăvîrșită, pentru a putea acuza în fața voastră pe cei care mă acuză... V-am ales, deoarece credeam că vă veți simți onorată de faptul că ați fost chemată să restabiliți onoarea unei regine..."* Doar nu a evadat dintr-o închisoare ca să nimerească aici de bunăvoie în alta — *„quasi en un autre"*. Și, la sfîrșit, ea cere cu fermitate, cu vehemență, tocmai ceea ce s-a cerut zadarnic vreodată Elisabetei, și anume, o atitudine clară, neîndoielnică: sau ajutor, sau libertate. Față de Elisabeta, ea e bucuroasă să se justifice — *„de bonne voglia"* [1] — dar nu în forma unui proces contra supușilor săi, afară de cazul cînd aceștia ar fi aduși la judecată cu mîinile legate. Deplin conștientă de suveranitatea sa din grația divină, ea refuză să fie pusă pe aceeași treaptă cu

[1] De bunăvoie.

supușii ei ; mai degrabă e gata să moară decît să fie astfel înjosită.

Această atitudine a Mariei Stuart este, din punct de vedere juridic, inatacabilă. Regina Angliei nu are vreun drept și nici putere absolută asupra reginei Scoției ; nimic n-o îndreptățește să întreprindă cercetări asupra unei crime petrecute într-o țară străină ; nici o lege din lume nu-i îngăduie să se amestece într-un conflict dintre o suverană străină și supușii ei. Aceasta o știe prea bine Elisabeta și de aceea se străduiește, cu îndoită perseverență și cu tot felul de complimente măgulitoare, să ademenească pe Maria Stuart, s-o clintească din atitudinea ei fermă, cu neputință de combătut fățiș și s-o împingă pe panta primejdioasă a unui proces. Căci, nu ca judecătoare, ci ca prietenă și soră, ar dori ea această clarificare... Şi ca o condiție obligatorie pentru a-şi putea satisface dorința cea mai fierbinte şi anume aceea de a vedea, în sfîrşit, la față pe iubita sa rudă şi de a o readuce pe tron ca regină. Pentru a o scoate pe Maria Stuart din poziția sigură în care s-a retranșat, Elisabeta promite mereu și făgăduielile acestea sînt dintre cele mai însemnate. Se poartă în așa fel, de parcă nu s-ar îndoi nici o clipă de nevinovăția calomniatei regine, ca și cum procesul n-ar avea nimic de a face cu Maria Stuart ci, dimpotrivă, ar urma să fie intentat împotriva lui Moray și a acoliților săi. Se mai angajează ca în această cercetare judiciară să nu îngăduie să se pună în discuție nimic din ceea ce ar fi defavorabil Mariei Stuart — *„against her honour“* — (se va vedea mai tîrziu cum şi-a ținut această făgăduială). Și, în mod pur formal, ordonă anchetatorilor ca, indiferent de desfășurarea și de rezultatul cercetărilor, Maria Stuart să fie tratată conform rangului ei regesc. Dar, în timp ce Elisabeta se obligă astfel față de Maria

Stuart pe cuvînt de onoare şi prin jurămînt, cancelarul Cecil o ia pe altă cale și lucrează cu iscusință. La rîndul său, el liniștește, în taină, pe Moray, îl convinge să se preteze la această cercetare și îl asigură că în nici un caz nu are în vedere restabilirea pe tron a surorii sale. După cum se vede, arta scamatorilor, și a cutiei cu fund dublu, nu e o invenţie politică a secolului nostru !

Maria Stuart sesizează curînd că se uneltește în taină împotriva ei. Pe cît de puţin a izbutit ea vreodată s-o amăgească pe Elisabeta, pe atît de puține iluzii îşi face în privința bunelor intenţii ale scumpei verișoare. Așadar se apără, se împotrivește, scrie scrisori — cînd dulci, cînd amare — însă cei de la Londra nu mai slăbesc laţul pregătit ci, dimpotrivă, îl strîng tot mai mult. Ca s-o intimideze, se iau pe rînd tot felul de măsuri menite să demonstreze că sînt deciși să facă uz și de violență, dacă refuză, dacă se opune într-un fel oarecare. Comoditățile și înlesnirile de pînă acum sînt încetul cu încetul retrase ; i se face viața din ce în ce mai grea, nu mai are voie să primească vizite din Scoția și de cîte ori iese să se plimbe călare, este escortată de o suită de cel puțin o sută de călăreți. La Carlisle, lîngă țărmul mării, putea contempla nestingherită depărtările în care-și punea atîtea speranțe, putea să se lase răpită de o barcă trimisă de prietenii gata să-i sară în ajutor.

Iată de ce, ordinul de a se muta la Bolton, un castel bine fortificat din Yorkshire, unde o așteaptă o locuință confortabilă — *„very strong, very fair and very stately house“* constituie o surpriză cît se poate de neplăcută. Bineînțeles că şi asprimea acestui ordin este îndulcită cu miere : ghearele ascuțite stau încă ascunse, din lașitate, în laba catifelată. I se dau Mariei Stuart asigurări că Elisabeta a ordonat această mutare numai din grija duioasă de a o ști mai aproape de dînsa și pentru ca schimbul de

scrisori să se facă mai repede. Aici, la Bolton, „îi va fi mai plăcut, va avea mai multă libertate și va fi cu totul ferită de orice primejdie din partea dușmanilor ei". Maria Stuart nu e atît de naivă ca să creadă că cei din Londra se prăpădesc de dragul ei ! Ea continuă să se apere, deși înțelege că a pierdut partida. Dar ce-i mai rămîne de făcut ? În Scoția nu se mai poate întoarce, nu i se îngăduie să plece în Franța, iar situația ei în Anglia e tot mai nedemnă de o regină, trăiește din pîinea dăruită de străini și rochiile pe care le poartă îi sînt împrumutate de Elisabeta. Singură, lipsită de orice ajutor, fără un prieten adevărat în preajmă, înconjurată numai de supuși ai adversarei ei, Maria Stuart își pierde, cu încetul, siguranța de sine și rezistența ei este din ce în ce mai slabă.

În cele din urmă — și tocmai pe asta contase Cecil — sfîrșește prin a face pasul așteptat cu atîta nerăbdare de Elisabeta. Într-un moment de deznădejde și slăbiciune, declară că e de acord cu cercetarea juridică. Aceasta este marea greșeală a vieții ei, cea mai ireparabilă din cîte a săvîrșit vreodată : s-a lăsat clintită dintr-o situație invulnerabilă, a părăsit o poziție inviolabilă, la adăpostul căreia Elisabeta nu se putea atinge de ea, nu-i putea răpi libertatea, n-o putea judeca la fel ca pe oricare dintre supușii ei, n-o putea sili pe ea, regină și oaspete, să se supună nici unui arbitraj străin. Dar Maria Stuart nu e capabilă decît de scurte și înflăcărate izbucniri de curaj ; niciodată n-a dat dovadă de acea energie atît de necesară unei suverane, de tenacitatea care rezistă și duce totul pînă la capăt. Simțind că a pierdut pămîntul de sub picioare, încearcă să mai pună condiții. E prea tîrziu ! Și, după ce a lăsat să i se smulgă, cu viclenie, consimțămîntul, zadarnic încearcă să se încleșteze de brațul care o împinge în prăpastie. Ea scrie Elisabetei, la 28 iunie : *„Sînt gata să întreprind orice, bizuindu-mă pe cuvîntul vostru,*

căci nu m-am îndoit niciodată de onoarea și de credința voastră regească“.

Dar cine capitulează o dată fără condiții, este definitiv pierdut : nici o stăruință, nici o rugăminte nu-l mai poate ajuta. Este dreptul învingătorului de a avea dreptatea de partea lui și împotriva celui învins. *Vae victis !*

PLASA SE STRÎNGE

(Iulie, 1568 — ianuarie, 1569)

Îndată ce a obținut, profitînd de un moment de slăbiciune, consimțămîntul Mariei Stuart, pentru constituirea unui „tribunal imparțial de arbitraj“, guvernul englez pune în mișcare toate forțele și influențele de care dispune pentru a dirija procedura în direcția dorită de el. Astfel se hotărăște ca lorzii să apară în fața tribunalului înarmați cu toate dovezile, dar Mariei Stuart nu îi este îngăduit același lucru, urmînd să fie reprezentată de doi oameni de încredere ; numai de la distanță și prin intermediari își poate formula acuzațiile contra lorzilor răzvrătiți, în timp ce aceștia la rîndul lor au avantajul de a vorbi liber, pe față, cît și pe acela de a se pune de acord în taină. Procedura aceasta este perfidie curată, căci astfel ea se vede silită de la început să se apere și nu să acuze cum i se promisese. Toate frumoasele făgăduieli sînt încălcate una după alta ; Elisabeta, care se arătase pînă nu de mult atît de susceptibilă și de grijulie în ceea ce privește onoarea ei și declarase că nu o poate primi pe Maria Stuart înainte de limpezirea prin proces a situației ei, nu stă pe gînduri cînd e vorba să-l primească pe rebelul Moray. De data aceasta nici urmă de excesul de scrupule la adăpostul cărora se baricadase. Dar pentru

a nu provoca opinia publică, faptul de a o pune pe Maria Stuart pe banca de acuzare este deghizat într-o formulă dintre cele mai viclene : că lorzii ar fi fost chemați pentru a da socoteală în ce priveşte nesupunerea lor în fața suveranei. Aceasta presupune însă că ei se vor justifica expunînd motivele care i-au silit să ridice armele împotriva reginei. Și astfel li se oferă de fapt prilejul să pună din nou pe tapet problema asasinării regelui, s-o acuze de complicitate pe Maria Stuart. Londra nu speră altceva decît că acuzațiile lorzilor vor fi în asemenea măsură convingătoare încît vor motiva din punct de vedere juridic menținerea Mariei Stuart în captivitate. Ceea ce pînă atunci fusese de neiertat și-ar găsi în felul acesta cea mai fericită scuză în fața lumii întregi.

Concepută însă ca o capcană această încercare de tragere pe sfoară care numai „procedură juridică" nu poate fi numită, ia dintr-o dată o cu totul altă întorsătură decît aceea dorită de Cecil și de Elisabeta. Îndată ce părțile adverse sînt puse față în față pentru a-şi susține acuzațiile, par mult mai puțin dispuse decît păreau pînă atunci să divulge fapte și documente care ar releva un adevăr nu prea convenabil. Căci — primă ciudățenie a acestui proces — atît acuzatorii cît și acuzata sînt, în fond, complici la aceeași crimă ; ambele părți sînt interesate să nu se mai răscolească problema atît de delicată a asasinării lui Darnley, în care sînt implicați în aceeași măsură *(„art and part")*. Morton, Maitland și Moray ar putea face public conținutul casetei cu scrisori, dovedind că Maria Stuart fusese complice la crimă sau cel puțin tăinuitoare ; Maria Stuart la rîndul ei i-ar putea acuza pe lorzi că știau de crima ce se punea la cale și că au aprobat-o fie chiar şi numai prin tăcerea lor. Dacă lorzii aruncă pe masă scrisorile compromițătoare, Maria Stuart — care cunoaște prin Bothwell pe semnatarii *„bondului"* încheiat în sco-

pul asasinării, și poate că deține chiar documentul, nu se va sfii să-i divulge fără menajamente pe acești prea înfocați patrioți care și-au dat mîna pentru asasinarea regelui. Nimic mai firesc deci decît lipsa de elan a celor două tabere cînd e vorba să se atace și să se demaște reciproc, nimic mai lesne de înțeles decît interesul lor comun de a aranja *„à l'amiable"* această afacere penibilă și de a-l lăsa pe sărmanul Henry Darnley să odihnească în pace. *„Requiescat in pace"* — iată dorința pioasă a ambelor tabere.

Astfel se întîmplă ceva ciudat, cu totul neașteptat pentru Elisabeta : la deschiderea ședinței, Moray îl acuză exclusiv pe Bothwell. El știe că bărbatul acesta periculos de la depărtarea de o mie de leghe la care se află va putea destăinui numele complicilor săi. Cu o neașteptată discreție, el evită să o acuze în vreun fel pe sora sa. Pare să fi uitat cu totul că, în urmă cu un an, Maria Stuart fusese declarată, într-o ședință a Parlamentului scoțian, vinovată de ajutorul dat la înfăptuirea asasinatului. Acești stranii cavaleri nu se avîntă nicidecum în luptă cu impetuozitatea la care se așteptase Cecil ; ei nu aruncă pe masă scrisorile acuzatoare și — a doua ciudățenie (care nu e însă și ultima) a acestei ingenioase comedii — chiar comisarii englezi păstrează o tăcere prudentă ; nu se ostenesc să întrebe prea mult. Catolic fervent, lordul Northumberland este, cu sufletul, mai aproape de Maria Stuart decît de Elisabeta, suverana lui. La rîndul său, lordul Norfolk lucrează și el pentru o tăcută aplanare a conflictului, din motive particulare ce vor fi dezvăluite mai tîrziu, încetul cu încetul. Rezultatele procesului par a se profila în următorul sens : Mariei Stuart i se va reda titlul și libertatea ; în schimb, Moray va păstra singurul lucru cu adevărat important pentru el : stăpînirea de fapt. În locul tunetelor și fulgerelor la care se așteptase

Elisabeta, întru distrugerea definitivă a adversarei ei, adie acum un vînticel de primăvară. Cei adunați să osîndească stau de vorbă într-o dispoziție tot mai cordială și mai onorabilă, în sala cu ușile închise, în loc să răscolească și să facă publice fapte și documente scandaloase. Și, după cîteva zile — ciudat proces — în locul dezbaterilor violente, acuzați și acuzată, comisari și judecători, colaborează în deplină armonie pentru a pregăti o înmormîntare onorabilă, de clasa întîi, Conferinței pe care Elisabeta intenționase s-o transforme într-o acțiune politică zdrobitoare împotriva Mariei Stuart.

Mijlocitorul și emisarul cel mai indicat al tratativelor dintre cele două tabere, este secretarul de Stat, scoțianul Maitland of Lethington. Tocmai pentru că lui îi revenise rolul cel mai echivoc în tenebroasa afacere a asasinării lui Darnley. Ca diplomat înnăscut, adaptase politica prudentă a talgerului cu două fețe. La Craigmillar, cînd delegația lorzilor venise la Maria Stuart să-i propună să se debaraseze de Darnley fie prin divorț, fie prin vreun alt mijloc, Maitland fusese purtătorul lor de cuvînt și făcuse acea suspectă făgăduială că Moray „se va uita printre degete“ în cazul în care se va întreprinde ceva mai radical. Pe de altă parte, el fusese cel care încurajase căsătoria ei cu Bothwell și tot el martorul „întîmplător“ la seducerea ei ; apoi trecuse de partea lorzilor în ultimul moment, abia în ajunul rebeliunii lor. În cazul unui schimb violent de replici între regină și lorzi, lui i-ar fi fost deci rezervată perspectiva nu prea plăcută de a sta la mijloc, adică sub ploaia de gloanțe ! De aceea se va strădui prin toate mijloacele, permise și nepermise, ca să se ajungă la un compromis.

Mai întîi, încearcă să o intimideze pe Maria Stuart, amenințînd-o că, dacă nu se arată conciliantă, lorzii vor face uz, fără scrupule, de argumente și dovezi ce-ar copleși-o de rușine și ocară. Şi pentru a o convinge, el face să-i parvină în taină piesele principale ale acuzării, documentele cele mai împovărătoare: scrisorile de dragoste și sonetele din casetă. Nu originalele, ci textele copiate de Mary Fleming, soția lui.

Această secretă furnizare a materialului compromițător, pe care Maria Stuart nu-l cunoștea încă în întregime, este — binecînțeles — o stratagemă a lui Maitland contra camarazilor săi și, pe lîngă toate, o grosolană încălcare a normelor stabilite pentru un adevărat proces. Dar ea e repede compensată de aceeași incorectitudine săvîrșită de lorzi care, la rîndul lor, au strecurat, pe sub mînă, „scrisorile din casetă“, pentru ca ele să fie cunoscute dinainte de Norfolk și de ceilalți comisari englezi. S-a dat astfel o grea lovitură cauzei Mariei Stuart, căci judecătorii, animați de bune intenții, sînt influențați împotriva ei. Mai cu seamă Norfolk e consternat, izbit de miasmele ce se degajă din această cutie a Pandorei, deschisă sub nasul său. El se grăbește să comunice la Londra că: *„dragostea murdară și desfrînată dintre Bothwell și regină, aversiunea ei față de soțul asasinat și conjurația îndreptată împotriva vieții lui sînt atît de rădite, încît orice om cinstit și cu bun simț trebuie să se cutremure și să se dea înapoi de groază“*. Nici Norfolk n-ar fi trebuit să comită această indiscreție în plin proces. Dar se vede treaba că la această ciudată judecată nimeni n-a prea stat să-și aleagă mijloacele pentru a dovedi că dreptatea este de partea lui.

Rea veste pentru Maria Stuart, dar cît de binevenită pentru Elisabeta. Căci acum, cînd regina Angliei știe ce material împovărător pentru onoarea rivalei sale poate fi pus pe masa judecății, ea nu are liniște și răgaz pînă nu va

fi adus la cunoştinţa tuturor. Şi cu cît stăruie Maria Stuart pentru o discretă aplanare, cu atît Elisabeta rămîne neclintită în voinţa de a ţintui pe potrivnica sa la stîlpul infamiei. Prin intervenţia ostilă a lui Norfolk, sincer indignat de cînd a văzut scrisorile din faimoasa casetă, cauza Mariei Stuart pare definitiv pierdută.

Însă la masa de joc, ca şi în politică, este pripit să consideri că ai pierdut cîtă vreme mai ai o carte în mînă. Tocmai în momentul acesta, Maitland dă o lovitură uluitoare. Îi face o vizită lui Norfolk : are cu el o convorbire lungă, confidenţială. Şi iată, se petrece ceva incredibil, o minune intervenită peste noapte ; Saul a devenit Paul. Severul judecător Norfolk, atît de indignat, atît de dîrz şi de pornit împotriva Mariei Stuart, îşi schimbă brusc părerile şi se arată cel mai zelos ajutător şi partizan al ei. În loc să lucreze potrivit intenţiilor propriei sale regine, care vrea dezbatere publică a procesului, el se pune pe neaşteptate în slujba intereselor Mariei Stuart ; o încurajează pe regina scoţiană, să nu renunţe cu nici un preţ la coroana scoţiană şi la pretenţia ei asupra tronului englez ! În acelaşi timp insistă pe lîngă Moray să nu prezinte scrisorile şi iată că şi Moray, în urma unei convorbiri secrete cu Norfolk, îşi modifică la fel de brusc atitudinea. A devenit mai blînd, mai împăciuitor, a căzut de acord cu Norfolk că numai Bothwell trebuie să fie acuzat de crimă, nu şi Maria Stuart. Parcă s-a pornit peste noapte o adiere primăvăratică ce topeşte zăpezile şi dezgheaţă apele... Cîteva zile încă, şi soarele bunei înţelegeri va străluci deasupra acestei ciudate instanţe de judecată.

Se impune întrebarea : ce l-a determinat pe Norfolk să-şi schimbe radical atitudinea de la o zi la alta, devenind din unealta Elisabetei trădătorul voinţei ei, din ad-

versarul Mariei Stuart cel mai zelos prieten ? Prima bănuială care încolțește în minte este că Maitland trebuie să-l fi mituit pe Norfolk. Numai că examinată mai îndeaproape această bănuială pare cu totul neîntemeiată. Căci Norfolk este cel mai bogat nobil din Anglia ; familia sa urmează în rang imediat după aceea a Tudorilor. Nu are Maitland și nici întreaga, săraca Scoție atîția bani ca să-l cumpere. Și totuși prima impresie se dovedește a fi cea reală : Maitland a izbutit într-adevăr să-l corupă pe Norfolk. A oferit tînărului văduv singurul lucru ce-l putea ademeni : puterea supremă. I-a promis ducelui mîna reginei și, prin aceasta, dreptul de moștenire asupra coroanei regale engleze. Și o coroană exercită întotdeauna o putere de fascinație miraculoasă, capabilă să facă din lași — curajoși, din nepăsători — niște ambițioși, din cuminți și cumpătați — niște nechibzuiți. Numai astfel se explică de ce Norfolk care, ieri încă, pusese în vedere Mariei Stuart să renunțe de bunăvoie la drepturile ei regești, o sfătuiește acum, pe neașteptate și într-un mod atît de frapant, să-și apere aceste drepturi. Căci de fapt nu cu Maria Stuart vrea el să se căsătorească, ci cu drepturile și pretențiile ei la tron, drepturi care l-ar înălța dintr-o dată în locul Tudorilor, a acelorași Tudori care i-au executat ca trădători pe tatăl și pe bunicul său. Și nu i se poate lua în nume de rău unui fiu, unui nepot, faptul că săvîrșește o trădare față de familia regală care i-a exterminat cu securea călăului propria familie.

Desigur, nu e lesne de admis că același om care ieri se îngrozise de Maria Stuart, o detestase sincer pe această femeie criminală și adulteră, se cutremurase de oroare la aflarea „murdarelor" ei aventuri amoroase, se hotărăște atît de repede s-o ia de soție. Și, bineînțeles, apărătorii Mariei Stuart n-au scăpat prilejul de a strecura aici ipoteza că Maitland trebuie să-l fi convins pe Norfolk în acea

convorbire secretă, de nevinovăția Mariei Stuart, mărturisindu-i că „scrisorile din casetă“ nu erau decît niște falsuri. Documentele transmise nu cuprind însă nici un cuvînt în această privință. În realitate, Norfolk a continuat săptămîni în șir să-i vorbească Elisabetei despre Maria Stuart ca despre o ucigașă. Însă nimic mai eronat ca încercarea de a judeca, după preceptele moralei de azi, evenimente întîmplate cu patru veacuri în urmă ; căci valoarea acestei vieți omenești nu este absolută, nu este aceeași în cuprinsul unei epoci și regiuni diferite ; fiecare epocă are alte norme de prețuire şi morala rămîne totdeauna relativă. Secolul nostru este mult mai indulgent față de asasinatul politic decît fusese secolul al XIX-lea. Şi nici secolul al XVI-lea nu prea era preocupat de marile probleme morale ; îi erau chiar cu desăvîrșire străine scrupulele de conștiință, căci morala sa nu era întemeiată pe *Sfînta Scriptură*, ci pe învățăturile diabolice ale lui Machiavelli. Pe atunci cine voia să se urce pe tron nu prea obișnuia să se împovăreze cu tot felul de ezitări și scrupule sentimentale și nu ședea să examineze dacă treptele tronului sînt sau nu pătate de sînge. Scena aceasta o întîlnim în *Richard al III-lea* : regina dă mîna bărbatului despre care știe că este ucigașul soțului ei. Autorul piesei e, doar, un contemporan și spectatorilor de atunci nu li s-au părut cîtuși de puțin neverosimile isprăvile eroilor. Cine vrea să ajungă rege înjunghie sau otrăvește fie și pe tatăl, fie și pe frații săi, sacrifică în focul războiului mii de oameni nevinovați. Nu se poate găsi în toată Europa din vremea aceea o singură casă domnitoare în care să nu se fi săvîrșit pe față asemenea crime. Cînd miza jocului este o coroană, băieți de paisprezece ani se căsătoresc cu matroane de cincizeci și fete nevîrstnice cu bătrîni care ar putea să le fie bunici ; nimeni nu se interesează prea mult de virtuți și frumusețe, de demnitate

și morală : se căsătoresc infirmi și paralitici, cretini și sifilitici, schilozi și criminali. De ce să se pretindă tocmai acestui vanitos, acestui ambițios Norfolk, mai multe scrupule, mai multă chibzuință decît celorlalți, cînd tînăra, frumoasa și înfocata domniță se declară gata să-l ridice la rangul de soț al ei ? De aceea, orbit de ambiție, Norfolk nu se mai uită înapoi, la ceea ce făcuse cîndva Maria Stuart, ci numai înainte, la ceea ce ar putea face în viitor pentru el. Omul acesta slab din fire și nu prea inteligent, se și vede instalat la Westminster, în locul Elisabetei. Iată de ce lucrurile s-au schimbat peste noapte ! Mîna iscusită a lui Maitland a deschis capcana în care căzuse Maria Stuart și, judecătorul, sever pînă atunci, devine dintr-o dată un pretendent la mîna Mariei Stuart, interesat în a o ajuta să-și apere drepturile.

Dar Elisabeta are spioni iscusiți și minte ascuțită. Este pe cît de inteligentă, pe atît de bănuitoare. Prinții au urechi lungi care aud totul — *„les princes ont des oreilles grandes qui oyent loin et près“*, îi spune ea odată, triumfătoare, ambasadorului francez. Presimte, după sute de semne mărunte, că la York se pun la cale tot felul de afaceri necurate, care trebuie ținute departe de urechile ei. Poruncește să fie chemat întîi Norfolk, căruia îi spune în bătaie de joc, privindu-l de sus, că a auzit că are gînduri de însurătoare. Norfolk este departe însă de a fi un erou. Și aici cocoșul cîntă tare, ca să fie auzit de toți, cum cîntase cocoșul lui Petru, cînd acesta se lepădase de învățătorul său. Norfolk se leapădă imediat de Maria Stuart, o reneagă în chipul cel mai laș și mai jalnic, deși abia mai înainte o ceruse în căsătorie. Minciună ! Calomnie ! Niciodată nu s-ar însura el cu femeia aceasta adulteră, cu o ucigașă ! Și fără nici o jenă declară : „Cînd pun capul pe pernă vreau să mă simt în siguranță !“

Dar Elisabeta știe ce știe și pe bună dreptate poate spune mai tîrziu, cu mîndrie, că nu s-a lăsat înșelată: „*Ils m'ont cru si sotte, que je n'en sentirais rien*". Cînd această neîmblînzită femeie înșfacă o dată zdravăn pe vreunul din curtenii ei care încearcă să se furișeze cu viclenie din cale-i și-l scutură bine, îi cad bietului om toate secretele ascunse în mînecă ! Ea intervine imediat, energică. Din ordinul ei, procesul e transferat, la 25 noiembrie, de la York la Westminster, în Camera Depicta. Aici, la numai cîțiva pași de ușa ei, la discreția ochilor ei mereu bănuitori, Maitland nu mai poate trage atît de ușor sforile ca la Yorkshire, situat la o depărtare de două zile de mers călare și unde mișunau atîția paznici și spioni. În plus, de cînd și-a pierdut încrederea în comisarii ei, Elisabeta numește pe alți cîțiva slujitori de nădejde pe care se poate bizui într-adevăr, printre care Leicester, favoritul ei. Și acum, cînd a apucat ea hățurile procesului, lucrurile se vor desfășura așa cum dorise. Moray, vechiul ei pensionar, primește ordinul scurt, categoric, „de a se apăra". În același timp, este încurajat, în taină, să nu fie nici discret, nici delicat, să nu se dea în lături de la nici o acuzare — „*extremity of odious accusations*". Adică să nu se sfiască de a prezenta și scrisorile din casetă, dovada adulterului săvîrșit de sora sa vitregă cu Bothwell. Promisiunea solemnă către Maria Stuart că nu se va da în vileag nici un document care ar atinge onoarea ei a fost cu totul uitată. Elisabeta și-a călcat cuvîntul și de astă dată. Însă lorzii tot nu se simt în largul lor. Ei tărăgănează, ezită să prezinte scrisorile ; și, deoarece Elisabeta nu le poate porunci pe față s-o facă, pentru a nu-și da în vileag sentimentele și intențiile, născocește o tactică și mai ipocrită. Se preface că ar fi ea însăși convinsă de nevinovăția Mariei Stuart, susținînd însă că nu cunoaște decît o singură cale pentru salvarea onoarei : spulberarea

tuturor „calomniilor“ cu ajutorul materialului doveditor; de aceea stăruie cu atîta nerăbdare, pornită din adevărată dragoste de soră, pentru lămurirea deplină, definitivă, a acuzațiilor ce se aduc Mariei Stuart.

Sub această presiune, lorzii cedează în cele din urmă. Ei trebuie să mai joace în ultimul moment o mică comedie, ca să arate că tot se mai împotrivesc: Moray nu depune el însuși scrisorile pe masă, ci le arată numai, lăsînd ca ele să-i fie smulse „cu violență din mîini de un secretar al Conferinței“. Elisabeta triumfă: scrisorile se află acum pe masă; ele sînt citite cu glas tare, iar în ziua următoare sînt citite a doua oară în fața unei comisii lărgite. E adevărat că lorzii au confirmat de mult, prin jurămînt, printr-un *„eik“*, autenticitatea scrisorilor, dar nu e de ajuns. Elisabeta nu se mulțumește cu atît. Ca și cum ar fi presimțit toate obiecțiile acelora care se vor strădui, peste veacuri, să salveze onoarea Mariei Stuart și vor susține ipoteza falsificării, Elisabeta poruncește să se facă în prezența întregii comisii o comparație riguroasă între scrisul acestor documente și al scrisorilor pe care le primise ea însăși de la Maria Stuart. În timpul acestei cercetări, reprezentanții Mariei Stuart părăsesc sala de deliberare (și acesta e un argument important în favoarea autenticității scrisorilor), declarînd, cu multă dreptate, că Elisabeta nu și-a ținut făgăduiala de a nu da în vileag nici un document care ar atinge onoarea Mariei Stuart.

Dar, mai poate fi vorba de dreptate în acest proces, cel mai ilegal, cel mai nedrept dintre toate procesele? Principala acuzată nu are voie să se prezinte, pe cînd dușmanii ei, Lennox de pildă, își pot exprima liber acuzațiile. Îndată ce reprezentanții Mariei Stuart au părăsit sala, comisarii adunați acolo se grăbesc să ia în unanimitate „decizia provizorie“ că Elisabeta n-o poate primi pe Maria Stuart înainte ca ea să se fi scuturat de

toate acuzațiile. Elisabeta și-a ajuns scopul. S-a fabricat, în sfîrșit, pretextul de care avea neapărat nevoie ca să respingă pe regina proscrisă ; nu va fi greu să se găsească și motivele care ar justifica menținerea ei *„in honourable custody“*, un simplu eufemism pentru cuvîntul „captivitate“. Și arhiepiscopul Parker, unul dintre credincioșii partizani ai Elisabetei, poate exclama pe un ton de triumf : „Buna noastră regină a prins acum lupul în capcană !“

Prin această „constatare provizorie“, Maria Stuart e oficial dezonorată ; capul ei e plecat, ceafa dezgolită. Osînda poate cădea acum ca o secure pe gîtul ei. Poate fi declarată ucigașă a soțului și predată Scoției : acolo o așteaptă John Knox, necruțătorul ei dușman. Însă în ultimul moment Elisabeta ridică mîna și lovitura ucigătoare e oprită deocamdată. Totdeauna, cînd e vorba de o ultimă hotărîre, fie în bine fie în rău, acestei enigmatice femei îi lipsește curajul. Să fie oare un strop de omenie, ce se revarsă adesea, caldă, din inima ei, sau scrupulul tîrziu că și-a călcat cuvîntul regesc de a ocroti onoarea Mariei Stuart ? Este numai un calcul diplomatic sau — mai propriu acestui suflet inegal și de neînțeles — un amestec de sentimente contradictorii ? În orice caz, Elisabeta dă iarăși înapoi, speriată, în fața acestei ocazii rare de a-și înlătura odată pentru totdeauna rivala. În loc să lase ca aspra sentință să-și urmeze mersul ea amînă condamnarea definitivă și începe din nou o lungă tocmeală cu Maria Stuart. În fond, Elisabeta nu dorește decît să aibă liniște din partea acestei încăpățînate, care nu poate fi înduplecată și nici intimidată ; vrea numai s-o reducă la tăcere, s-o facă inofensivă. De aceea, înainte de rostirea sentinței, îi trimite vorbă Mariei Stuart că ar putea să facă o contestație în privința documentelor

prezentate şi, pe sub mînă, i se comunică prizonierei că dacă s-ar resemna de bunăvoie, ar fi achitată și ar putea rămîne liberă în Anglia, căpătînd pe deasupra și o pensie. În același timp — așa cum se îmblînzesc sălbăticiunile cînd dresate cu biciul, cînd momite cu dulciuri — o țin sub teroarea condamnării oficiale. Knollys, omul de încredere al Curții engleze, raportează că a speriat-o mereu cu amenințări, pe cît îi era în putință. Elisabeta alternează — conform obiceiului ei — cele două procedee : teroarea și ademenirea.

Dar Maria Stuart nu se lasă intimidată și nici ademenită nu se mai lasă. Ca întotdeauna, numai cînd vîlvătaia primejdiei îi dogorește fața își concentrează ea toate puterile ; abia atunci curajul și dîrzenia ei ating apogeul. Refuză să examineze documentele. Înțelege — prea tîrziu— că a căzut în capcană și revine la vechiul ei punct de vedere, că nu poate fi confruntată și pusă pe picior de egalitate cu supușii ei. Cuvîntul ei regesc este deasupra tuturor acuzațiilor și documentelor, a afirmațiilor și dovezilor. Respinge, cu bruschețe, afacerea murdară ce i s-a propus : de a-și răscumpăra prin abdicare o sentință de achitare în fața unui tribunal pe care nu-l recunoaște. Şi, cu fermitate, aruncă în obrazul negociatorilor aceste cuvinte, pe care atît viața cît și moartea ei avea să le confirme :

— Nici vorbă nu poate fi de o eventuală renunțare la coroana mea ! Mai degrabă sînt gata să mor decît să consimt ; și cel din urmă cuvînt al meu va fi acela al suveranei Scoției.

Încercarea de intimidare a eșuat. Maria Stuart a opus ezitărilor Elisabetei dîrzenia ei temerară. Şi slaba, șovăitoarea Elisabeta începe din nou aceeași obositoare politică a tergiversărilor ; cu toată neînduplecarea Mariei Stuart, nu îndrăznește să încuviințeze condamnarea. Spe-

riată în ultimul moment de faptele ei, Elisabeta dă înapoi de fiecare dată. Astfel că sentința sună mai puțin radicală decît se aștepta. E o sentință vicleană pe cît de viclean fusese procesul. La 10 ianuarie se anunță oficial că dovezile împotriva lui Moray și a partizanilor săi au fost insuficiente și că aceștia nu s-au făcut vinovați de fapte incompatibile cu onoarea și datoria lor. Prin aceasta, rebeliunea lorzilor e încuviințată cum nu se poate mai clar. Însă cît de îndoielnic sună redactarea privitoare la Maria Stuart, și anume, că lorzii, la rîndul lor, n-au putut justifica îndeajuns acuzațiile lor contra reginei Scoției, pentru a o determina pe regina Angliei să aibă vreo părere proastă despre „sora" ei. Cine citește superficial această sentință ar putea crede că onoarea Mariei Stuart e salvată și că dovezile aduse sînt considerate ca insuficiente. Însă cîrligul otrăvit stă ascuns în cuvintele: *„bene sufficiently"*. Prin aceasta se lasă să se înțeleagă că au fost prezentate comisiei tot felul de documente extrem de suspecte și de împovărătoare pentru acuzată, numai că ele nu sînt de ajuns, nu sînt „cu totul" suficiente pentru a convinge pe o regină „atît de bună" ca Elisabeta. Lui Cecil nu-i trebuie mai mult pentru scopul pe care-l urmărește: suspiciunea continuă să atîrne asupra capului Mariei Stuart și astfel s-a găsit un motiv destul de serios pentru a ține mai departe în captivitate pe dezarmata femeie. Pentru moment, Elisabeta a ieșit învingătoare.

Dar această biruință e o victorie *à la Pyrrhus*. Căci cîtă vreme Maria Stuart e ținută prizonieră în Anglia, există două regine într-o singură țară — și atîta vreme cît se vor afla amîndouă în viață, nu va fi pace și liniște în țară. Nedreptatea naște neliniște și tot ce s-a săvîrșit cu viclenie nu va avea parte de trăinicie. Din ziua cînd Elisabeta uzurpă Mariei Stuart libertatea, își periclitează propria libertate. Tratînd-o pe Maria Stuart ca pe o duș-

mană, justifică orice ostilitate din partea proscrisei; călcîndu-și cuvîntul, îndreptățește orice încălcare de cuvînt din partea Mariei Stuart, minciunile ei dau și celeilalte dreptul să mintă. Ani și ani de zile va trebui să ispășească Elisabeta greșeala că nu și-a ascultat primul impuls, instinctul cel mai firesc. Prea tîrziu va înțelege că mărinimia ar fi fost soluția cea mai înțeleaptă și prevăzătoare. Cît de mediocră ar fi fost viața Mariei Stuart, cum s-ar fi înnămolit ea într-o umilă și sărăcăcioasă existență, dacă Elisabeta — după ieftina ceremonie a unei primiri reci, de complezență — ar fi lăsat-o, ca pe o umilă solicitantă refuzată, să părăsească țara! Căci încotro s-ar mai fi putut îndrepta după ce a fost concediată cu dispreț, abandonată și ignorată? Nici un judecător, nici un poet nu s-ar mai fi interesat de ea. Proscrisă, compromisă de atîtea scandaluri, umilită de generozitatea Elisabetei, nu i-ar fi rămas altceva de făcut decît să rătăcească fără rost de la o Curte la alta. În Scoția, Moray i-ar fi închis calea, și nici Franța, nici Spania n-ar fi primit cu deosebit respect pe acest oaspete neplăcut, sărăcit și deposedat de orice putere. Poate că, potrivit temperamentului ei, s-ar fi încurcat în noi aventuri amoroase; poate că ar fi plecat pe urmele lui Bothwell, în Danemarca. Dar numele ei ar fi rămas cu totul uitat în istorie sau, în cel mai bun caz, ar fi fost pomenit ca numele prea puțin onorabil al unei regine care s-a căsătorit cu ucigașul soțului ei. Numai nedreptatea Elisabetei a făcut din Maria Stuart un personaj important pe scena istoriei universale, a mîntuit-o de un sfîrșit meschin, lipsit de glorie, a salvat-o de la uitare. Elisabeta, cu mîinile ei a așezat în jurul dușmanei aureola strălucitoare a nemuririi; încercînd s-o umilească o dată mai mult pe cea care singură se năruise de la înălțimea tronului, n-a făcut altceva decît s-o ridice din țărînă și

s-o investească cu nimbul martirilor. Nici una din faptele ei n-a înălțat-o atît de sus în legendă ca această inutilă nedreptate pe care i-a făcut-o Eilsabeta. Şi nici o faptă săvîrşită de Elisabeta de-a lungul unei vieți întregi n-a coborît-o atît de mult, nu i-a compromis într-atît marele ei prestigiu, ca greşeala de a se fi arătat lipsită de generozitate într-un moment istoric decisiv.

ANI ÎN UMBRĂ

(1569 — 1584)

Nimic mai searbăd, mai fără sens decît povestea unei existențe serbede ; nimic mai dificil decît să încerci să dai expresie monotoniei. Searbădă şi monotonă va fi existența Mariei Stuart în captivitate. Ani întregi în care nu se întîmplă nimic, o noapte pustie, fără stele, un vid continuu. Ritmul prea agitat, goana năvalnică și înfierbîndată a vieții ei a amorțit definitiv odată cu rostirea sentinței de condamnare. Şi anii trec unul după altul ca valurile mării, uneori mai agitate, alteori mai liniștite ; însă niciodată bîntuite de furtună ; în viața acestei femei izolate de lume nu mai există nici fericirea, nici suferința de altădată. Existența aceea trepidantă, pasionată se scurge acum într-o totală și penibilă lipsă de evenimente, ca o agonie lentă, prelungită la nesfîrșit. Timpul se tîrăște cu o încetineală exasperantă ; tinerețea se irosește zadarnic în așteptări fără sens ; împlinește pe rînd douăzeci și opt de ani, apoi douăzeci și nouă, apoi treizeci de ani. Începe un nou deceniu, la fel de gol, la fel de lînced, în care această tînără femeie, însetată de viață, nu are altceva de făcut decît să-și numere anii, mereu sporiți :

al treizeci și unulea, al treizeci şi doilea, al treizeci şi treilea, al treizeci și patrulea, al treizeci şi cincilea, al treizeci şi şaselea, al treizeci şi şaptelea, al treizeci și optulea, al treizeci și nouălea... Chiar și numai înșiruirea aceasta obositoare și monotonă ne face să ne cutremurăm în faţa timpului gol, dizolvant și enorm, anost și corosiv ca leşia; căci fiecare an numără sute de zile şi fiece zi lungi, nesfîrșite ceasuri dintre care nici unul măcar trăit cu adevărat, în seninătate și voie bună. Şi în sfîrșit iat-o ajunsă la patruzeci de ani și nevoită să recunoască adevărul amar că tinerețea s-a dus, că pofta de viață, de bucurie s-au scurs din trupul și sufletul ei istovit. Și din nou numărătoarea exasperantă reîncepe odată cu un nou deceniu : patruzeci și unu, patruzeci și doi, patruzeci și trei... atît, căci moartea se îndură de ființa aceasta, de sufletul acesta obosit și-l dezleagă din captivitate. Se mai întîmplă cîte ceva în anii aceștia, dar lucruri mărunte și indiferente. Uneori Maria Stuart e sănătoasă, alteori suferindă ; se înfiripează cîteodată speranțe, urmate curînd de cumplite dezamăgiri ; e tratată uneori mai sever, alteori mai curtenitor ; se succed perioade mai bune și altele mai rele dar, în fond, totul rămîne la fel, enervant de identic ieri ca și azi, ca și mîine ; același șirag al orelor anoste, incolore și goale, lunecă printre degete ca niște mătănii uzate. Temnița e schimbată din cînd în cînd. Regina e ținută prizonieră întîi la castelul din Bolton, pe urmă la cel din Chatsworth, la cel din Sheffield, din Tutbury, din Wingfield și din Fotheringhay, însă numai numele sînt altele, și pietrele, și pereții. De fapt, toate aceste castele nu sînt altceva decît una și aceeași închisoare, căci toate zăvorăsc între zidurile lor libertatea. În jurul acestui cerc îngust se rotesc, cu o crudă perseverență, pe căile lor atît de vaste, atît de de-

părtate, soarele și luna și stelele pururi călătoare. Se perindă nopțile și zilele, alunecă lunile și anii... Se prăbușesc împărății și altele se ridică, regi urcă și coboară treptele măririi, atîtea femei înfloresc, dăruiesc vlăstare noi și apoi se veștejesc, iar departe, dincolo de crestele munților, dincolo de țărmurile mărilor, lumea se schimbă necontenit. Numai viața aceasta, ființa aceasta însingurată zace mereu în umbră. Smulsă din pămîntul ei, cu rădăcină cu tot, sufletul ei nu mai poate înflori, nu mai rodește. Roasă, măcinată de otrava nostalgiei și a neputinței, Maria Stuart se ofilește, își irosește tinerețea și viața i se stinge încetul cu încetul.

De fapt această nesfîrșită captivitate n-a fost niciodată cu adevărat crudă în aspectele ei exterioare. Paradoxal, dar adevărat. Căci un suflet dîrz poate lupta împotriva sălbăticiei grosolane, poate răspunde cu îndîrjire umilirilor la care este supus; puterile sufletești se înzecesc și se oțelesc cînd au de luptat în permanență cu forțe potrivnice. Numai golul istovește sufletul, îl dezarmează și îl doboară: o carceră cu pereți de gumă, în care pumnii nu pot lovi, e mai greu de suportat decît ocna cea mai teribilă. Nici o lovitură de bici, nici o insultă nu rănește atît de adînc o inimă plină de semeție ca siluirea libertății însoțită de fățarnice plecăciuni și de mincinoase asigurări de supunere și de respect. Nici o batjocură nu e mai cumplită decît aceea ce se ascunde sub masca politeții; însă tocmai această falsă considerație — ce nu se adresează omului care suferă, ci rangului său — îi este acordată cu atîta stăruință Mariei Stuart: mereu aceeași pază respectuoasă, aceeași spionare deghizată, pîndă necurmată a fiecărui gest, a fiecărui cuvînt. Mereu aceeași gardă de onoare a „onorabilei de-

tenţiuni" care, cu pălăria în mînă şi cu privirea servil aplecată. o urmăreşte pas cu pas. În toţi anii aceştia, nu s-a uitat nici o clipă că Maria Stuart e regină ; i se acordă toate avantajele, tot confortul exterior, toate micile libertăţi, afară de singurul lucru de preţ, cel mai sfînt şi nepreţuit dintre darurile vieţii : Libertatea. Elisabeta, extrem de grijulie cînd e vorba de prestigiul ei de suverană umanitară, e destul de inteligentă ca să nu o trateze cu răutate vindicativă pe adversara ei. Are grijă de buna ei soră ! Cînd Maria Stuart e bolnavă, Elisabeta se arată alarmată, trimite îndată soli să-i aducă veşti despre starea suferindei, îi oferă serviciile propriului ei medic şi doreşte cu tot dinadinsul ca mîncărurile să fie pregătite chiar de slugile ei, ale Mariei Stuart, fireşte, pentru ca nu cumva gurile rele să şoptească în taină că ar încerca s-o înlăture pe incomoda rivală cu ajutorul vreunei otrăvi. Nu. nimeni nu poate afirma că o ţine închisă într-o temniţă pe o regină a cărei persoană e sacră şi inviolabilă ; ea s-a grăbit doar s-o roage — cu stăruinţă, cu irezistibilă stăruinţă ! — pe sora sa scoţiană să locuiască tot timpul pe frumoasele domenii engleze ! Desigur că ar fi mai comod şi mai sigur pentru Elisabeta s-o încuie în Tower pe această neînduplecată femeie decît s-o lase să ducă cu ea, de la un castel la altul, o Curte atît de costisitoare. Însă, avînd mai multă experienţă, fiind o mai bună psihologă şi avînd şi ceva mai mult fler decît miniştrii ei care insistă fără întrerupere să se ia măsuri de siguranţă, Elisabeta evită să se facă odioasă în ochii lumii întregi. Rămîne deci neclintită în hotărîrea ei : Maria Stuart să fie tratată ca o regină, dar bine păzită, continuu spionată chiar de temniceri şi spioni deghizaţi în curteni respectuoşi care au datoria să-i facă cele mai adînci, mai ple-

cate reverențe și s-o lege bine în cătușe de aur. Împotriva firii ei chivernisite, a zgîrceniei proverbiale, ea aprobă — printre gemete și afurisenii — vistierului ei să plătească, pentru acest oaspete nedorit, cîte cincizeci și doi de pfunzi pe săptămînă, timp de douăzeci de ani. Și deoarece pe lîngă aceasta, Maria Stuart primește anual, din Franța, o pensie însemnată, de o mie două sute de pfunzi, se poate spune că nu e silită la o viață sărăcăcioasă. Este instalată ca o suverană, dar în castelele de reședință provizorie. Nu i se interzice să-și aranjeze în salonul de primire un baldachin, ca la Curte ; oricine se poate convinge că acolo locuiește o regină, cu toate că e prizonieră. Serviciul de masă e de argint ; camerele sînt luminate de lumînări scumpe, de ceară, puse în candelabre de argint ; pe jos sînt așternute covoare turcești — extrem de rare și de prețioase. Gospodăria ei e atît de îmbelșugată, încît la fiecare mutare nenumărate duzini de care trase de cîte patru cai transportă mobilierul și toate lucrurile ei de la un castel la altul. Pentru serviciul personal are la dispoziție un grup întreg de doamne de onoare, cameriste și slujnice ; în perioadele cele mai bune ale captivității întreține o adevărată Curte regală în miniatură (pe puțin cincizeci de persoane), cu intendenți, preoți, medici, secretari, trezorieri, feciori de casă, garderobieri, croitori, tapițeri, bucătari — din care avara stăpînă a țării încearcă cu disperare să mai reducă puțin și pe care Maria Stuart o apără cu îndîrjită tenacitate.

Dacă nu s-a rezervat pentru suverana detronată vreuna din acele romantice temnițe fortificate, care izolează cu cruzime pe deținuți de restul lumii, trebuia ales cu nemărginită atenție omul potrivit pentru a o supraveghea neîncetat pe Maria Stuart. George Talbot Earl of

Shrewsbury e un adevărat gentilom, un cavaler desăvîrșit. Pînă în iunie 1569, cînd Elisabeta îi încredințează această misiune, fusese un om fericit. Mare latifundiar, stăpînind întinse proprietăți în provinciile din nordul și din centrul țării, proprietar a nouă castele, dusese o viață liniștită, de prinț suveran pe moșiile sale, retras în umbra istoriei, departe de orice funcții și demnități, de orice ambiție politică. Un om grav, serios și pe deplin mulțumit de sine. Acum, cînd barba i-a încărunțit, crede că se poate odihni în sfîrșit, dar iată că, pe neașteptate, Elisabeta îl împovărează cu slujba atît de dezagreabilă, de a supraveghea pe ambițioasa regină a Scoției, copleșită de amărăciune și totodată îndîrjită de nedreptatea ce i se făcuse. Lui Knollys, predecesorului său, i se ia o piatră de pe inimă cînd află că va fi înlocuit de Shrewsbury în această funcție atît de riscantă : „Pe Dumnezeul meu, aș schimba cu cea mai cumplită pedeapsă din lume o asemenea misiune !" Căci nu se poate imagina însărcinare mai ingrată decît această *„honourable custody"* ale cărei drepturi și limite sînt cît se poate de vag precizate. Dublul caracter al unei asemenea îndeletniciri cere un tact nemăsurat. Pe de o parte, Maria Stuart e regină și pe de alta, nu e ; de formă, este oaspete, dar în realitate e prizonieră. De aceea Shrewsbury, ca mare senior și gazdă, trebuie să se poarte cu toată politețea față de Maria Stuart și în același timp, ca om de încredere al Elisabetei, să-i îngrădească cu binișorul, libertatea. E superiorul ei și, totuși, cînd se înfățișează înaintea reginei, trebuie să-și îndoaie genunchiul ; are datoria să fie sever, însă sub masca supunerii smerite ; trebuie să-și găzduiască musafira și s-o păzească totodată neîncetat. Această situație, destul de complicată în sine, e agravată

de faptul că soția lui, care îngropase pînă atunci trei bărbați, iar pe al patrulea îl adusese la disperare cu necontenitele ei trăncăneli și indiscreții, țese neobosit intrigi, cînd împotriva Elisabetei, cînd împotriva Mariei Stuart. Cele trei femei la dispoziția cărora se află nu-i fac deloc viața ușoară acestui bătrîn cumsecade ; uneia trebuie să-i fie supus, de cea de a doua e legat prin căsătorie, de a treia e înlănțuit prin legături invizibile. De fapt, bietul Shrewsbury avea să fie în acești cincisprezece ani, nu atît temnicerul Mariei Stuart, cît tovarășul ei de captivitate. Astfel că nici el nu scapă blestemului general : femeia aceasta aduce nenorocire oricărui bărbat pe care soarta i-l scoate în cale.

Cum decurge viața de zi cu zi a Mariei Stuart în toți anii aceștia goi și lipsiți de sens ? În aparență cît se poate de liniștită şi de comodă. Privită de afară, ea nu se deosebește de aceea a altor nobile și distinse doamne, care trăiesc retrase pe domeniile lor feudale. Cînd sănătatea i-o permite, călărește și vînează, ocupație preferată, înconjurată, desigur de odioasa „escortă de onoare", sau încearcă, prin jocul cu mingea și prin alte sporturi, să-și mențină supletea trupului devenit cu anii tot mai obosit și mai greoi. Nu duce lipsă de societate ; adesea o vizitează nobili de la castelele învecinate pentru a prezenta omagiile lor interesantei captive, căci nu trebuie scăpat din vedere faptul că femeia aceasta, deși dezarmată pe moment, este totuși cea mai îndreptățită pretendentă la tron şi, în cazul în care Elisabetei i s-ar întîmpla acel lucru inevitabil tuturor oamenilor, prizoniera de azi ar fi suverana de mîine. De aceea toți cei înarmați cu prudență și înțelepciune și mai presus de toți Shrewsbury, statornicul ei păzitor, țin să rămînă în cei mai buni ter-

meni cu ea. Chiar favoriții și intimii Elisabetei, printre care Hatton și Leicester, îi scriu în taină rivalei pentru a-și asigura în viitor o eventuală protecție. Căci cine poate ști cum se întoarce roata și dacă nu vor fi nevoiți, mîine chiar, să îngenuncheze în fața ei și să-i solicite favoruri și sinecuri ? Astfel, cu toate că e închisă în cercul ei strîmt, Maria Stuart este informată în cele mai mici amănunte despre tot ce se întîmplă la Curte și în lumea largă. Lady Shrewsbury îi împărtășește pînă și cele mai mărunte taine ale Elisabetei, deși mai prudent ar fi fost să le păstreze pentru ea. Pe multe căi subterane îi parvin prizonierei necontenite încurajări. Ar fi greșit deci să ne imaginăm că Maria Stuart și-a petrecut exilul în deplină părăsire, ca într-o carceră strîmtă și întunecată. În serile de iarnă se face muzică : desigur că tinerii poeți nu-i mai dedică duioase madrigale, ca în vremea lui Chastelard ; a trecut de mult vremea jocurilor galante de la Holyrood... În inima aceasta greu încercată nu mai e loc pentru dragoste și pasiune, timpul aventurilor s-a dus odată cu tinerețea. Dintre prietenii de altădată, care roiau în juru-i, entuziaști și fanatici, nu i-a mai rămas decît micul paj William Douglas, salvatorul de la Lochleven, iar dintre toți bărbații de la Curtea sa — ah ! nu se mai află printre ei nici unul de seama unui Bothwell și a unui Rizzio ! — cel mai solicitat e medicul. Căci Maria Stuart e tot mai des bolnavă ; suferă de reumatism și de o ciudată durere în partea stîngă. Uneori picioarele îi sînt așa de umflate, încît cu greu se mai poate mișca și trebuie să urmeze un tratament la izvoare termale ; din cauza lipsei de mișcare trupul ei atît de zvelt, atît de mlădios și de gracil altădată, e tot mai greoi, mai îngroșat. Foarte rar voința ei se încordează cu vechiul elan, plină de energie ;

au trecut pentru totdeauna acele frenetice cavalcade ce țineau douăsprezece ore în șir prin țara ei scoțiană ; au trecut și călătoriile de plăcere, atît de vesele, de la un castel la altul. Cu timpul, prizoniera începe să-și creeze ocupații și plăceri casnice. Mereu cernită, ca o călugăriță, stă ore în șir aplecată asupra gherghefului și lucrează cu mîinile ei albe, delicate și încă atît de frumoase, minunate goblenuri decorate cu fir de aur, dintre care s-au păstrat cîteva pînă în zilele noastre. Sau citește, liniștită, din cărțile ei preferate. În cei aproape douăzeci de ani de captivitate nici o aventură ; de cînd nu-și mai poate risipi sufletul ei mare, înflăcărat într-o iubire pătimașă ca cea pentru un Bothwell, duioșia calmă, tandrețea potolită a sufletului ei se îndreaptă acum spre acele creaturi de pe urma cărora nu se va alege niciodată cu dezamăgiri : animalele. Maria Stuart cere să i se trimită din Franța cîinii cei mai blînzi și cei mai inteligenți, espagnoli și prepelicari ; ține mereu în juru-i colivii cu păsări cîntătoare, are și un porumbar, plivește ea însăși florile din grădină și se îngrijește caritabil de familiile servitorilor ei. Pentru un ochi superficial, pentru vizitatorul trecător care nu privește în adîncul ei, s-ar putea crede că a apus pentru totdeauna în ea orice ambiție aprigă, orice dorință, că scînteia patimii s-a stins definitiv în aceea care a zguduit altădată lumea întreagă. Căci femeia aceasta, care îmbătrînește cu încetul, se duce din ce în ce mai des la liturghie, îmbrăcată ca o văduvă, cu văluri lungi, unduitoare ; îngenunchează deseori la pupitrul din capela ei și numai cîte o dată, foarte rar, mai scrie versuri, cel mai adesea în cartea ei de rugăciuni. Dar nu sonete pline de pasiune, ci versuri de pioasă reculegere sau de melancolică resemnare, ca, de pildă :

„Que suisie hélas et quoy sert ma vie
J'en suis fors q'un corps privé de cueur
Un ombre vayn, un object de malheur
Qui n'a plus rien que de mourir en vie...“ [1]

Şi tot mai adîncă e convingerea celor din jurul ei că greu încercata Maria Stuart şi-a înfrînt orice gînd şi dorinţă lumească, nu mai jinduieşte după măreţia deşartă a puterii şi că, resemnată şi profund cucernică, nu mai aşteaptă decît sabia înaltei doamne al cărei glas e acela al liniştii eterne.

Să nu ne lăsăm însă amăgiţi de aparenţe. Sub masca acestor exemplare atitudini un singur gînd vibrează cu adevărat, o singură speranţă se încăpăţînează să ardă mocnit în inima impetuoasă şi dîrză a acestei prinţese: libertatea şi domnia. Nici o clipă Maria Stuart nu-şi acceptă, cu laşitate, soarta. Toate acele lecturi şi conversaţii cuminţi, lungile ore petrecute la gherghef sau în domoală visare, nu sînt decît praf în ochii spionilor, ascunzînd adevărata, neobosita ei activitate: conspiraţia. Din prima pînă în ultima zi a detenţiunii sale, Maria Stuart complotează. Pretutindeni, de la un castel la altul — oriunde e ţinută captivă — somptuoasa ei cameră nu e altceva decît un cabinet politic secret. Cu uşile încuiate, ajutată de doi secretari, Maria Stuart redactează, cu propria-i mînă, instrucţiuni secrete pentru trimişii francezi, spanioli, papali, pentru partizanii ei scoţieni şi cei din Ţările-de-Jos. Concomitent, din precauţie, scrie Elisabetei scrisori de implorare, liniştitoare şi umile, scrisori pline de jurăminte sau

[1] *„Vai, ce sînt eu şi la ce slujeşte viaţa mea?*
Nu mai sînt decît un trup fără inimă,
O zadarnică umbră, sortită nenorocului,
Căreia nu i-a mai rămas decît moartea în viaţă.“ (Fr.) (N. tr.)

de cereri la care regina nici nu mai răspunde. Mesageri deghizaţi sosesc şi pleacă necontenit la Paris şi la Madrid. Se stabilesc tot felul de parole pentru recunoaşterea conspiratorilor, se prelucrează sisteme întregi de scriere cifrată, schimbate în fiecare lună ; un serviciu poştal regulat, peste ţări şi mări, funcţionează zi cu zi între Maria Stuart şi toţi duşmanii Elisabetei. Personalul reginei captive — şi Cecil e conştient de aceasta cînd încearcă mereu să reducă numărul slujitorilor ei — lucrează ca un stat-major la aceeaşi veşnică manevră de eliberare. Cei cincizeci de subalterni primesc sau fac neîntrerupt vizite prin satele vecine, ca să ia veşti sau să le transmită mai departe ; întreaga populaţie din partea locului primeşte regulat mită sub formă de pomeni ; graţie acestei rafinate organizaţii de corupţie, serviciul diplomatic al ştafetelor se întinde pînă la Madrid şi Roma. Scrisorile sînt strecurate cînd în rufe, cînd în cărţi, în bastoane găurite ca nişte ţevi sau sub capacele bastoanelor, uneori şi sub învelitoarea oglinzilor. Se născocesc mereu alte şiretlicuri spre a păcăli pe vigilentul Shrewsbury ; se desfac tălpile de la ghete, pentru a se introduce între ele mesaje scrise cu cerneală invizibilă, sau se aranjează peruci speciale în care sînt dosite suluri mici de hîrtie. În cărţile trimise Mariei Stuart din Paris sau Londra se subliniază, după un cod stabilit, litere izolate care, aranjate apoi una lîngă alta, alcătuiesc un mesaj secret. Documentele cele mai importante sînt însă transmise de duhovnicul ei, care le coase în patrafir. Maria Stuart, care a învăţat încă din tinereţe să scrie cifrat şi să descifreze, conduce ea însăşi toate acţiunile principale, toate intrigile politice, şi jocul acesta excitant, menit să contracareze şi să nesocotească ordinele Elisabetei, antrenează toate resursele ei intelectuale şi sufleteşti, suplinind sportul sau nevoia altor

emoții și trăiri. Ea se aruncă în conspirațiile și în urzelile diplomatice cu toată înflăcărarea și nesocotința firii sale ; uneori sînt momente — cele cînd îi parvin cu nesfîrșite precauții, vești sau promisiuni de la Paris, de la Roma, de la Madrid (trimise mereu prin alte tot mai ingenioase mijloace și căi) — cînd ea, înjosita regină, se simte din nou deținătoarea unei puteri reale, simte din nou interesul întregii Europe ațintit asupra persoanei ei. Elisabeta știe ce prizonieră periculoasă închide și totuși, orice ar face, nu o poate determina să-și plece capul. Maria Stuart, cea în permanență păzită și spionată, conduce din camera sa o campanie de eliberare, influențînd evenimentele politice ale lumii întregi... Aceasta este poate și singura bucurie, singura voluptate care o mai ține în viață și-i dă puterea să înfrunte șirul lung de ani pustii pe care-i are în față. Este de-a dreptul măreață această nesecată energie, această putere pe care lanțurile sînt neputincioase s-o frîngă, dar este și tragică totodată prin zădărnicia ei. Căci tot ce imaginează și întreprinde Maria Stuart, eșuează în mod jalnic. Toate conjurațiile și comploturile pe care le urzește fără răgaz sînt inutile. Lupta e inegală. Pentru că oricîte complicități ar implica jocul acesta, în ultimă instanță Maria Stuart este singură și este slabă. Îndărătul Elisabetei stă un întreg aparat de stat — cu cancelari, sfetnici, polițiști, soldați și spioni — și dintr-o cancelarie de stat lupta poate fi infinit mai bine condusă decît dintr-o celulă. Cecil are la dispoziție bani și nelimitate posibilități de constrîngere ; el poate lua orice măsură, poate da orice dispoziție, poate să supravegheze, prin miile de ochi ale spionilor lui, pe femeia singuratică și lipsită de experiență. Cele trei milioane de locuitori ai Angliei nu dădeau o prea mare bătaie de cap poliției, astfel că orice străin care debarcă pe coasta Angliei poate fi cercetat în-

deaproape și ținut sub observație. Agenți secreți mișună prin hanuri, prin închisori și pe corăbii ; orice persoană suspectă este urmărită pas cu pas și, dacă mijloacele acestea vulgare nu dau rezultate, se aplică pe dată altele mai rafinate și eficace : torturile. Superioritatea forței colective e evidentă. Pe rînd, prietenii plini de abnegație ai Mariei Stuart sînt prinși, aruncați în celulele întunecate ale temniței din Tower și li se smulg, cu tot felul de instrumente de tortură, mărturisirile și numele celorlalți complici. Unul după altul comploturile sînt demascate cu cruzime, sfărîmate cu ciocanele și smulse cu cleștele de tortură. Chiar dacă Maria Stuart izbutește din cînd în cînd să strecoare în străinătate, pe calea ambasadelor, scrisorile și propunerile ei, cîte săptămîni durează însă pînă ce izbutesc să ajungă la Roma sau la Madrid, cîte săptămîni trebuie să mai treacă pînă ce cancelariile de stat de acolo se decid să-i răspundă și cîte săptămîni trebuie să aștepte pînă ce-i parvine răspunsul ! Și cît de neînsemnat, cît de lent, insuportabil de lent și de lînced e în cele din urmă ajutorul, pentru femeia aceasta cu inimă înflăcărată și nerăbdătoare, care nădăjduiește armate și flote întregi pentru eliberarea ei ! Totdeauna un prizonier, un om însingurat, constrîns la izolare, obsedat zi și noapte exclusiv de situația lui, ajunge, prin forța lucrurilor, să creadă că toți oamenii, că întreaga lume liberă și activă, este preocupată de dînsul. Zadarnic se străduiește deci Maria Stuart să prezinte eliberarea ei ca acțiunea cea mai necesară a Contrareformei, ca prima și cea mai importantă operă de salvare a Bisericii catolice ; ceilalți își văd de treburile și de aranjamentele lor, se dovedesc zgîrciți sau neglijenți, nu sînt capabili să se pună de acord între ei. Faimoasa Armada nu e trimisă împotriva Angliei ;

principalul ocrotitor al captivei, Filip al II-lea al Spaniei, se roagă mult, însă asta este tot ce cutează să întreprindă pentru ea. Nici prin gînd nu-i trece să se înhame la un război atît de nesigur pentru eliberarea unei regine detronate ; din cînd în cînd, el sau Papa trimit ceva bani pentru cumpărarea cîtorva aventurieri care urmează să pună la cale răscoale și atentate. Dar ce jalnice comploturi sînt toate acestea, cît de prost sînt înscenate și cît de repede sînt vîndute istețului și neadormitului spion Walsingham ! Cele cîteva trupuri ce zac din cînd în cînd schilodite pe locul de execuție de la Tower mai amintesc poporului că undeva, într-un castel, trăieşte o prizonieră, care pretinde cu încăpățînare că ea este adevărata regină legitimă a Angliei, și că se găsesc mereu smintiți și eroi care îndrăznesc să-şi riște viața pentru dreptul ei.

Pentru oricare dintre contemporani apărea din ce în ce mai limpede că toată această forfotă clandestină, toate aceste conspirații şi comploturi aveau s-o piardă în cele din urmă pe Maria Stuart. Oricine își putea da seama că nu există sorți de izbîndă pentru îndrăzneața aceasta care declară război singură dintr-o temniță, celei mai puternice suverane din lume. Încă din 1572, după conjurația lui Rindolfi, cumnatul ei, Carol al IX-lea declară : „Această biată smintită nu se va potoli pînă ce nu-și va pierde capul. Va fi executată, însă din propria ei vină și nebunie. Nu văd nici un mijloc de scăpare.“ Aceasta e părerea cît se poate de severă a bărbatului care, în noaptea sfîntului Bartolomeu, așezat la loc sigur, la adăpostul unei ferestre, a dovedit marele eroism de a trage asupra unor bieți fugari dezarmați. Și într-adevăr, judecînd la rece, Maria Stuart a procedat, fără îndoială, nebunește, refuzînd soluția comodă, deși lașă, a capitulării. A preferat să se expună într-o bătălie dinainte pierdută.

Poate că, dacă ar fi renunțat de bunăvoie la pretențiile ei asupra coroanei, ar fi fost eliberată în cele din urmă, astfel încît se poate presupune că ținuse tot timpul în mîini cheia temniței sale. Ar fi fost suficient să se umilească, să declare că renunță la pretențiile ei asupra tronului scoțian și al celui englez, și Anglia ar fi fost bucuroasă să-i redea libertatea. Elisabeta încearcă de mai multe ori să-i întindă puntea de aur, nu din mărinimie, ci de frică, deoarece prezența acuzatoare a acestei prizoniere primejdioase îi împovărează conștiința ca un coșmar. Negocierile sînt mereu reînnoite ; se oferă Mariei Stuart tot felul de înțelegeri și compromisuri într-o privință convenabile. Dar ea preferă să rămînă o prizonieră încoronată decît o regină fără coroană. Knollys a văzut pînă în adîncul sufletului ei cînd a spus, încă din primele zile ale captivității, că nu-i va lipsi curajul de a persevera cîtă vreme îi va rămîne o umbră de speranță. Căci cu mintea și cu sufletul dacă a înțeles vreodată bine ceva, tocmai acest lucru l-a înțeles : cît de meschină, cît de jalnică va fi libertatea ce-o așteaptă undeva, într-un colț uitat de lume, dacă nu va mai fi altceva decît o suverană detronată, și că, dimpotrivă, numai prin înjosire își va redobîndi măreția și gloria. Se simte legată de o mie de ori mai strîns de propriul ei cuvînt decît de temnița în care e închisă ; niciodată nu va abdica și cele din urmă vorbe ale ei vor fi ale unei adevărate regine a Scoției.

E foarte greu să delimitezi cu precizie hotarul dintre nebunie și îndrăzneală ; căci, întotdeauna, un gest eroic are în el ceva nesăbuit, nebunesc. Sancho Panza e, practic vorbind, mai inteligent și mai prevăzător decît Don Quijote în ceea ce privește realitatea pozitivă ; un Tersit e mai chibzuit, mai rezonabil decît Ahile. Iar cuvintele lui

Hamlet : „Să lupţi chiar pentru un fir de pai cînd e în joc onoarea“, vor rămîne veşnic suprema piatră de încercare a adevăratului eroism. Desigur că înfruntarea unei forţe atît de covîrşitoare nu avea nici o şansă de izbîndă ; ar fi însă nedrept s-o considerăm fără nici un sens numai pentru că a fost sortită eşecului. Căci femeia aceasta singură şi în aparenţă neputincioasă a reprezentat în toţi anii aceştia, tocmai prin dîrzenia, prin încăpăţînarea ei fără egal o forţă considerabilă ; ba mai mult, de la an la an devine mai tenace. Şi în ceasurile cînd ea îşi scutură cu furie lanţurile, întreaga Anglie se cutremură, iar inima Elisabetei se face mică de frică. Istoricului, care aruncă o privire retrospectivă nu numai asupra evenimentului, ci şi asupra consecinţelor lui ulterioare, îi este uşor să tragă o concluzie uneori pripită şi eronată. Nimic mai facil decît a decide peste secole că un învins şi-a meritat soarta fiindcă a procedat nesăbuit, fiindcă s-a angajat într-o acţiune prea primejdioasă. În realitate, însă, balanţa victoriei a ezitat şi s-a înclinat mereu între cele două regine în cei aproape douăzeci de ani de luptă. Unele dintre conspiraţiile urzite cu scopul de a o ridica la domnie pe Maria Stuart ar fi putut deveni, cu un dram de noroc şi cu ceva mai multă pricepere din partea celor ce le puseseră la cale, într-adevăr extrem de primejdioase pentru viaţa Elisabetei ; o dată sau de două ori încercarea a fost la un pas de reuşită. Prima tentativă e cea de la Northumberland, iniţiată în alianţă cu nobilimea catolică ; toate provinciile de Nord s-au răsculat şi nu i-a fost prea uşor Elisabetei să se vadă din nou stăpînă pe situaţie. Urmează apoi intriga lui Norfolk, şi mai primejdioasă. Cei mai buni gentilomi ai Angliei, printre care şi cei mai apropiaţi prieteni ai Elisabetei, ca Leicester, sprijină planul lui Norfolk de a se căsători cu regina scoţiană care,

spre a-l imboldi — ce n-ar fi făcut ea ca să triumfe? — se grăbește să-i scrie cele mai duioase scrisori de dragoste. Prin mijlocirea florentinului Rindolfi, trupe spaniole și franceze sînt gata să debarce în Anglia. Și dacă acest Norfolk n-ar fi fost un om slab din fire — precum dovedise și înainte prin lașa lui tăgăduire — dacă n-ar fi fi intervenit și întîmplări neprielnice: vremea rea, marea furtunoasă și trădarea, proiectul fără îndoială că ar fi izbutit. Lucrurile s-ar fi schimbat atunci radical, rolurile ar fi fost inversate; Maria Stuart s-ar fi instalat la Westminster și Elisabeta ar fi zăcut la Tower sau chiar în mormînt. Dar nici sîngele lui Norfolk, nici soarta lui Northumberland și a tuturor celorlalți care, în anii aceștia, și-au pus capul pe butuc pentru Maria Stuart, n-au fost suficiente pentru a-l înspăimînta pe ultimul pretendent. Fiindcă se mai găsește încă un bărbat dispus să-i ceară mîna: Don Juan de Austria, fiul nelegitim al lui Carol al V-lea, fratele vitreg al lui Filip al II-lea, biruitorul de la Lepanto, prototipul cavalerului liber, primul războinic al creștinătății. Înlăturat de la tronul spaniol din cauza nașterii sale nelegitime, el încearcă întîi să-și întemeieze un regat propriu în Tunisia, pe urmă e atras de cealaltă coroană, din depărtata Scoție, pe care ar putea-o dobîndi odată cu mîna ce i se oferise — a reginei prizoniere. El pregătește în Țările-de-Jos o armată; toate planurile de eliberare sînt puse la punct, cînd — veșnicul nenoroc care o urmărește pe Maria Stuart — e doborît de o boală perfidă și se stinge din viață. Nimeni dintre cei care s-au pus în slujba Mariei Stuart, sau au vrut să-și lege destinul de al ei, n-a avut parte de o soartă norocoasă.

În fond, ceea ce deosebește în ultimă instanță destinul Elisabetei de al Mariei Stuart este acest capricios

noroc care în toți anii din urmă ai vieții lor se încăpățînează să stăruie de partea Elisabetei. Amîndouă stau față în față pe aceeași treaptă, egale prin puterea, prin personalitatea lor distinctă, prin măreția lor istorică, despărțite însă de zodiile lor diferite. Tot ce întreprinde Maria Stuart din închisoarea ei, tot ce încearcă această regină detronată, părăsită de noroc, sfîrșește jalnic. Flotele trimise contra Angliei naufragiază în furtună, mesagerii ei nu se mai întorc din drum, pretendenții mor, prietenii se dovedesc slabi sau lași în momentul hotărîtor și oricine vrea s-o ajute nu face altceva decît să-i grăbească sfîrșitul.

Cuvintele rostite de Norfolk pe eșafod sînt deci profund adevărate, zguduitoare : *„Nimic din ce a făcut femeia aceasta, nimic din tot ce s-a făcut pentru ea n-a ieșit bine“*. Căci o piază-rea o urmărește din ziua cînd l-a întîlnit pe Bothwell. Cel care o iubește nu are parte de moarte bună ; cel care e iubit de ea, numai de nenorociri are parte. Cel ce îi vrea binele, nu izbutește să-i facă decît rău ; cel ce o servește, își semnează singur sentința la moarte. Ca și stînca aceea neagră din poveste, care abate din drum toate corăbiile, ademenindu-le pe calea pieirii, ca o forță magnetică magică, tot astfel atrage ea, în cercul funest al destinului ei, atîtea alte destine. Pe neobservate, numele ei se învăluie în aura sinistră a morții și intră într-o neagră legendă. Dar, pe măsură ce-i scad sorții de izbîndă, i se încrîncenează speranța. Lunga și trista captivitate, în loc să-i frîngă sufletul, i-l călește și i-l fortifică : Maria Stuart e mai dîrză, mai pasionată ca oricînd. Și, cu toate că e conștientă de zădărnicia luptei, continuă să lupte tot mai aprins, tot mai impetuos pînă la deznodămîntul din urmă pe care-l provoacă și-l grăbește.

ULTIMA REPRIZĂ

(1584 — 1585)

Și timpul merge înainte... Săptămînile, lunile, anii trec ușor ca niște nori pe deasupra acestei vieți singuratice, fără s-o atingă. Dar odată cu trecerea lor toate se schimbă în jur. Iat-o ajunsă la patruzeci de ani, vîrstă hotărîtoare în viața unei femei, fără să-și fi redobîndit libertatea. Bătrînețea îi bate la ușă : părul încărunțește pe neobservate, silueta aceea fragilă și grațioasă e tot mai greoaie, mai masivă, chipul cu trăsături atît de personale cîndva are astăzi o expresie ștearsă, obosită, un abur de tristețe și melancolie îi întunecă figura pe care mai reușesc s-o însuflețească, cînd și cînd, elanuri religioase. Curînd vremea iubirilor va trece pentru totdeauna și viața ei va rămîne pustie ; cumplit și adînc scurmă un asemenea sentiment în sufletul unei femei ; ceea ce nu se împlinește acum, nu se va mai împlini vreodată. Înserarea coboară vestind întunericul nopții. De multă vreme în viața ei nu s-a mai ivit un bărbat și poate că nici nu se va mai ivi de-acum înainte vreunul ; peste puțină vreme totul va fi definitiv pierdut. Ce rost mai are să tot aștepte și să tot spere minunea unei eliberări, ajutorul unei lumi șovăitoare și indiferente ? Și tot mai insistent caută să se insinueze în sufletul acesta greu încercat sentimentul zădărniciei, al renunțării la luptă, al ostenelii și al cedării. Tot mai dese sînt ceasurile cînd singură se întreabă dacă nu e o nebunie să lîncezească, părăsită de toți, să se ofilească inutil, ca o floare ținută în umbră, și dacă n-ar fi mai cuminte să-și răscumpere libertatea în schimbul coroanei, cîtă vreme cosița nu-i este cu desăvîrșire căruntă. La patruzeci de ani, Maria Stuart e pe zi ce trece tot mai

obosită de povara acestei vieți pustii. Apriga dorință de putere se transformă încetul cu încetul într-o blîndă și mistică nostalgie a morții. Sînt ceasurile cînd așterne pe hîrtie acele litanii jumătate tînguite, jumătate rugă :

„O, Domine Deus ! speravi in Te
O, care mi Jesu ! nunc libera me,
In dura catena, in misera poena, desidero Te ;
Languendo, gemendo et genu flectendo
Adoro, imploro, ut liberes me.“ [1]

Pentru că oamenii de la care așteptase eliberarea șovăie și tărăgănează, ea își întoarce ochii spre Dumnezeu. E preferabilă moartea, unei vieți pustii de necontenită așteptare și nesiguranță, de speranțe și doruri mereu neîmplinite. De s-ar sfîrși odată : bine sau rău, izbîndă sau renunțare ! De pe drumul acesta nu mai există întoarceri ; sfîrșitul bun sau rău, trebuie să fie pe aproape, căci Maria Stuart îl dorește cu toată puterea sufletului ei.

Cu cît se prelungește mai mult această luptă crîncenă, perfidă și surdă, acest război tenace nu lipsit de grandoare, cu atît e mai dîrză și mai oarbă încleștarea dintre cele două vechi adversare. În politică, Elisabeta repurtează succes după succes. A încheiat alianță cu Franța, Spania tot nu îndrăznește încă să-i declare război ; a înfrînt rezistența potrivnicilor interni, un singur dușman i-a mai rămas în tot regatul ei, un dușman primejdios, care stă drept în fața ei și o urăște de moarte : femeia aceea învinsă și totuși de neînvins. Numai cînd o va fi înlăturat definitiv pe această unică și ultimă adversară ce-i stă în

[1] *„O Doamne Dumnezeule ! În Tine mi-am pus speranța,*
O, scumpul meu Iisus ! Slobozește-mă acum,
În lanțuri grele, în cumplită pedeapsă, te doresc ;
Jinduind, gemînd și îngenunchind
Te ador, te implor să mă eliberezi.“ (Lat.) (N. tr.)

drum, numai atunci se va putea considera cu adevărat învingătoare. Dar și Mariei Stuart nu i-a mai rămas alt dușman decît Elisabeta : asupra ei își concentrează toată ura. Într-un moment de neagră, sfîșietoare deznădejde, prizoniera mai face o ultimă oară apel la cea care-i e rudă și care-i ține în mînă destinul, mai încearcă să-i trezească cu toată pasiunea de care e capabilă, omenia : *„Nu mai pot, Madame, să îndur atîta suferință* — strigă ea în această splendidă scrisoare, — *și murind trebuie să-i numesc pe ucigașii mei. Celor mai monstruoși ucigași li se aduce la cunoștință cine sînt acuzatorii și de ce anume sînt acuzați. De ce mi se refuză acest drept, tocmai mie, unei regine, ruda cea mai apropiată și moștenitoarea voastră legitimă? Poate tocmai această din urmă calitate a fost pînă acum adevărata cauză a prigonirii mele... Numai că acum nu mai există nici o rațiune să se continuie astfel. Căci vă jur pe onoarea mea că nu mai rîvnesc spre alt regat decît spre acela al lui Dumnezeu, de care mă simt chemată, căci numai el poate pune capăt tuturor mizeriilor și chinurilor mele!...“* Pentru ultima oară, cu toată ardoarea celei mai profunde sincerități, ea o imploră pe Elisabeta s-o elibereze din închisoare : *„Vă implor încă o dată, pe onoarea și pe amarnica pătimire a Mîntuitorului nostru, să-mi permiteți să plec din locul acesta și să mă retrag undeva, într-un colț, spre a-mi găsi odihna și ușurarea pentru trupul meu ostenit și muncit, istovit de suferințe neîncetate, posibilitatea de a-mi pregăti sufletul pentru lumea Domnului care mă cheamă în fiecare zi la dînsul... Acordați-mi această favoare, dați-mi această mulțumire înainte de a muri, pentru ca, de vreme ce orice vrajbă se va fi potolit între noi, sufletul meu, izbăvit de trup, să nu fie nevoit să-și înalțe plîngerile spre Dumnezeu și să nu vă acuze pentru tot răul pătimit din cauza voastră aici pe pămînt...“*

Elisabeta a rămas însă surdă la această zguduitoare chemare; nu s-a arătat dispusă să răspundă măcar cu un cuvînt de bunătate și de încurajare... Atunci, Maria Stuart își strînge și ea buzele și pumnii. De acum înainte nu mai cunoaște decît un simțămînt: ura. Ura rece și arzătoare totodată, ura tenace și neînduratoare. Și ura aceasta de moarte este îndreptată cu și mai multă dîrzenie contra Elisabetei, contra unicei sale dușmance, de cînd toți ceilalți dușmani și adversari ai ei s-au sfîrșit din viață. Toți au pierit, condamnîndu-se unii pe alții, omorîndu-se unii pe alții. Ca și cum acea misterioasă demonie a morții, ce emană din Maria Stuart și atinge pe oricine o urăște sau o iubește, voia să se evidențieze în mod izbitor pentru lumea întreagă, toți cei care i-au fost partizani sau au dușmănit-o au murit înaintea ei. Toți aceia care au acuzat-o la York: Moray și Morton și Maitland au pierit de moarte violentă. Toți aceia care aveau s-o judece la York: Northumberland și Norfolk și-au pus capul pe butucul călăului. Toți aceia care au complotat întîi contra lui Darnley și apoi contra lui Bothwell s-au suprimat unii pe alții. Toți trădătorii de la Kirk o'Field, de la Carberry și Langside s-au trădat reciproc. Toți lorzii și conții scoțieni, orgolioși și vicleni, toată hoarda aceea de ucigași sălbatici și lacomi de putere s-a exterminat singură. Arena sîngeroasă e acum goală. Și pentru Maria Stuart, pentru ura ei nestinsă, n-a mai rămas decît această singură dușmană: Elisabeta. Gigantica luptă dintre popoare ce s-a desfășurat timp de douăzeci de ani s-a redus acum la un duel. Și, în această luptă dintre două femei, nu mai sînt cu putință noi tratative; acum bătălia e pe viață și pe moarte.

În această luptă acerbă Mariei Stuart îi mai e rezervată încă o lovitură care s-o facă să-și adune din nou toate

puterile. Era nevoie să i se mai smulgă o speranță — cea din urmă ; să mai îndure o umilință, care o va răni pînă în adîncul sufletului. Căci în Maria Stuart se trezește, cu forțe înzecite, curajul, fermitatea, dîrzenia ei neînfrînată abia cînd totul pare pierdut. Eroismul a fost întotdeauna ultima ei armă pe care a tras-o din teacă numai după ce toate celelalte fuseseră înfrînte.

Și ultima speranță deci trebuia să-i fie smulsă din suflet : speranța într-o reconciliere cu fiul ei. Căci, în toți anii aceștia amarnici, pustii, lipsiți de evenimente — cînd viața ei se reduce la o nesfîrșită așteptare, cînd timpul trece pe lîngă ea, o surpă, o degradează încetul cu încetul, un copil crește, se înalță, devine bărbat. Este fiul ei, sînge din sîngele ei, James al VI-lea, regele Scoției. L-a părăsit pe cînd era prunc ; l-a văzut pentru ultima oară la castelul Stirling în ziua cînd, întorcîndu-se de la el, a fost înconjurată, la porțile Edinburghului, de călăreții lui Bothwell, ai aceluia care a răpit-o, a „sedus-o", tîrînd-o cu el pe calea pierzaniei. În acești zece, cincisprezece, șaptesprezece ani, mica ființă părăsită în mîini străine a crescut, a devenit din copil un adolescent, apoi un bărbat. James al VI-lea duce în sîngele său moșteniri rămase de pe urma părinților, însă îmbinate într-un mod personal. E o fire ciudată, încet și bîlbîit la vorbă, greoi și îndesat la trup, cu suflet slab și năvalnic. Impresia pe care o face băiatul la început e aceea a unui anormal. Evită societatea, se sperie la vederea unei arme, se teme de cîini. Manierele lui sînt stîngace, bruște și lipsite de armonie, de eleganță. Nimic din delicatețea, din grația firească a mamei sale ; nici urmă de vocație artistică ; nu-i place nici muzica, nici dansul și nu vădește înclinație către conversația ușoară și plăcută. Dar învață admirabil limbile străine, are o memorie bună și chiar dă dovadă de oarecare inteligență, bun-simț și tenacitate îndată ce

e vorba de interesul său personal. Firea meschină, vulgară, a tatălui apasă greu asupra caracterului fiului. De la Darnley a moştenit sufletul slab, nesincer, lipsit de loialitate, firea care nu inspiră încredere. „Ce se poate aştepta din partea unui băiat atît de mincinos ?" s-a exprimat o dată Elisabeta exasperată. Ca şi Darnley, se dovedeşte uşor influenţabil. Egoistului acestuia antipatic, morocănos, îi e cu totul străină orice generozitate ; inima lui e rece şi numai ambiţia îi dictează toate hotărîrile şi acţiunile. Atitudinea lui glacială faţă de mama sa se explică prin firea-i lipsită cu totul de dragoste filială, de orice sentimentalism, de orice veneraţie de ordin familial. Crescut de cei mai înverşunaţi duşmani ai Mariei Stuart, el a avut ca profesor de latină pe George Buchanan, autorul lui *Detectio*, faimosul pamflet îndreptat împotriva mamei sale, şi n-a aflat altceva despre femeia ţinută în captivitate în ţara vecină decît că a fost complice la asasinarea tatălui său şi că îi contestă lui, regelui încoronat, dreptul la coroană. A fost educat s-o considere ca pe o străină, ca pe o potrivnică ce-i stă în cale spre a-l împiedica să domnească. Şi chiar dacă s-ar fi trezit într-adevăr în James al VI-lea sentimentul filial, dorinţa de a o vedea măcar o dată, pe femeia care îi dăruise viaţa, vigilenţa păzitorilor englezi şi scoţieni ar fi împiedicat orice apropiere între cei doi prizonieri : între Maria Stuart, captiva Elisabetei, şi James al VI-lea, prizonierul lorzilor şi al regentului de atunci. Din cînd în cînd, foarte rar în toţi anii despărţirii, fiul şi mama îşi scriu unul altuia cîte o scrisoare. Maria Stuart îi trimite uneori daruri, jucării ; o dată îi trimite o maimuţică. Dar cele mai multe dintre cadourile şi scrisorile ei nu sînt acceptate, pentru că — în mîndra-i îndîrjire — nu se poate decide să-i cedeze propriului fiu titlul de rege. Lorzii îi înapoiază toate scriso-

rile în care ea i se adresează lui James al VI-lea ca unui prinț ; dînșii socot că e o jignire la adresa regelui. Mama şi fiul nu pot depăşi acele raporturi stupide, de pură formalitate, cîtă vreme dorința de putere se afirmă imperioasă în amîndoi, dovedindu-se mai puternică decît vocea sîngelui, cîtă vreme Maria Stuart se va crampona de domnie considerîndu-se singura suverană a Scoției, iar James al VI-lea, la rîndul lui, singurul rege legitim.

O asemenea apropiere ar fi fost posibilă doar în momentul în care Maria Stuart ar înceta să se mai socotească regină în defavoarea fiului ei, cînd ar fi dispusă să-i recunoască dreptul asupra coroanei. Bineînțeles că nici atunci nu se va gîndi cîtuși de puțin să abandoneze titlul de regină şi să renunțe cu desăvîrşire la prerogativele sale. Ea este unsa Domnului : vrea să trăiască și să moară cu coroana pe cap. Dar în schimbul libertății, ar fi totuşi dispusă să împartă titlul cu fiul ei. Pentru întîia oară se gîndeşte la un compromis. El poate domni, se poate numi rege, numai dacă ei i se îngăduie să se numească și de acum înainte regină, numai dacă se găsește o formă onorabilă care să poleiască, fie chiar şi cu o pojghiță cît de subțire, renunțarea ei ! S-a ajuns astfel la unele negocieri confidențiale în acest sens. Însă James al VI-lea, în permanență strîns cu ușa de baronii săi, întreprinde aceste negocieri cu un sînge-rece desăvîrșit. Lipsit de orice scrupule, tratează în acelaşi timp în toate părțile, folosindu-se de Maria Stuart împotriva Elisabetei, de Elisabeta împotriva Mariei Stuart și de o religie împotriva celeilalte ; îşi pune la mezat favoarea, gata s-o acorde aceluia care dă mai mult, căci pentru el nu e la mijloc o simplă chestiune de onoare, ci numai ambiția şi interesul de a rămîne rege al Scoției și de a-și asigura totodată dreptul de succesiune la tronul Angliei. Nu se mulțumește s-o moștenească numai pe una dintre cele

două femei, ci pe amîndouă. E gata să rămînă protestant, dacă de pe urma catolicismului nu se va alege cu vreun folos ; pe de altă parte, e dispus să treacă la catolicism, dacă i se va dovedi că merită osteneala ! Pentru a se vedea cît mai grabnic rege al Angliei, tînărul acesta de şaptesprezece ani este cît se poate de încîntat de ideea respingătoare de a se căsători cu Elisabeta, femeie trecută, veştejită, cu nouă ani mai în vîrstă decît mama lui şi cea mai înverşunată duşmană a ei. Pentru fiul lui Darnley orice negociere este posibilă, orice profit acceptat, nimic nu ajunge pînă la sufletul lui de gheaţă, în timp ce acela al Mariei Stuart, iluminată, despărţită de lumea reală, e cuprins de vîlvătăi la speranţa că şi-ar putea redobîndi libertatea printr-o înţelegere cu fiul ei şi că ar putea rămîne totuşi regină.

Dar Elisabeta înţelege pe dată cît de primejdioasă ar fi o înţelegere între mamă şi fiu, şi pentru a nu se realiza o atare alianţă se grăbeşte să intervină, ca să încurce urzeala şi aşa prea firavă a negocierilor. Privirea ei ageră şi cinică întrezăreşte curînd capcana în care poate fi prins un băiat atît de nestatornic : propria lui slăbiciune. Cunoscîndu-i pasiunea pentru vînătoare, îi dăruieşte tînărului rege caii şi cîinii cei mai frumoşi. Îi corupe sfetnicii şi (suprem argument dată fiind veşnica lipsă de bani de la Curtea scoţiană) îi oferă o pensie anuală de cinci mii de livre ; pe lîngă toate astea, îi flutură pe sub nas ideea irezistibilă a succesiunii la tronul Angliei. Ca întotdeauna, banul hotărăşte în ultimă instanţă. În timp ce Maria Stuart, care nu bănuieşte nimic din toate acestea, continuă zadarnice tratative diplomatice şi chiar se grăbeşte să elaboreze cu Papa şi cu spaniolii planuri privitoare la Scoţia catolică, James al VI-lea semnează, în mare taină, un tratat de alianţă cu Elisabeta, în care sînt precizate în mod amănunţit toate avantajele băneşti şi

celelalte privilegii ce-i vor reveni ca preț al acestei afaceri necurate. Dar tratatul nu conține nici o clauză privitoare la eliberarea mamei sale. Nici măcar un rînd nu e consacrat prizonierei, care i-a devenit cu desăvîrșire indiferentă din clipa cînd nu-i mai poate oferi nimic ; peste capul ei, ca și cum nici n-ar exista, fiul se înțelege cu dușmana cea mai neînduplecată a mamei sale. Din moment ce nu mai are nimic de oferit, femeia care i-a dat viață poate rămîne departe de el, cu totul izolată de viața lui ! Și îndată ce tratatul a fost semnat și preacinstitul fiu a luat în primire banii și cîinii, pune capăt brusc negocierilor cu Maria Stuart. La ce mai folosește politețea față de o femeie neputincioasă ? Din ordinul său se redactează o scrisoare de ruptură, prin care se face cunoscut Mariei Stuart, o dată pentru totdeauna — în tonul acela sec și rigid al cancelariilor oficiale — că i se reneagă atît titlul cît și drepturile de regină a Scoției. După ce și-a deposedat rivala de regat, de coroană, de putere și de libertate, Elisabeta — cea stearpă — i-a smuls pînă și cea din urmă speranță : propriul ei fiu. În sfîrșit, iat-o răzbunată definitiv !

Acest triumf al Elisabetei constituie lovitura de grație pentru Maria Stuart : pînă și ultimele visuri i s-au spulberat. Și-a pierdut mai întîi soțul, apoi au urmat la rînd fratele, supușii și iată că acum și fiul ei, sînge din sîngele ei, o abandonează cu nepăsare... A rămas cu desăvîrșire singură. Nemărginită e indignarea și deopotrivă dezamăgirea ei. Nu mai are de ce să-și facă scrupule de aici înainte și nici milă sau îndurare nu va mai cunoaște inima ei. Dacă fiul ei o reneagă, îl reneagă și ea pe el. Dacă el a negociat drepturile ei de coroană, le va negocia și ea pe ale lui. Îl numește nesimțitor, ingrat, nesupus, fiu denaturat și prostcrescut, îl blestemă și ține să-i aducă

la cunoștință că-l va dezmoșteni prin testament de coroana scoțiană și de dreptul la succesiunea engleză. Mai degrabă să poarte coroana Scoției un prinț străin decît fiul acesta eretic, care și-a trădat mama! Hotărîtă, ea oferă lui Filip al II-lea dreptul de moștenire asupra Scoției și Angliei, dacă se declară gata să lupte pentru libertatea ei și s-o umilească pe Elisabeta, care i-a năruit toate speranțele. Acum nu-i mai pasă de nimic: nici de țară, nici de fiul ei! Numai de-ar putea rămîne în viață, ca să lupte pentru libertatea ei, pentru a-și înfrînge dușmanii! Nu se mai teme de nimic și de nimeni. Gestul cel mai riscant nu i se pare destul de curajos. Cine a pierdut totul, nu mai are nimic de pierdut.

De ani și ani se adună amarul și veninul dezamăgirilor în inima aceasta înjosită și chinuită; de ani și ani nădăjduiește mereu: fie prin alianțe, fie prin conspirații, să găsească o cale de înțelegere. Acum paharul răbdării s-a umplut. Ura mocnită izbucnește ca o vîlvătaie necruțătoare împotriva dușmancei, a uzurpatoarei și temnicerei sale. De data aceasta nu este regina care se ridică împotriva altei regine, ci o femeie pătimașă, dezlănțuită, pradă unui acces de furie care se năpustește asupra altei femei gata s-o sfîșie cu unghiile. Un incident meschin constituie scînteia incendiului: soția lui Shrewsbury, o declaratoare infamă, o intrigantă plină de invidie, o învinuise într-un moment de isterie pe Maria Stuart că întreține relații neîngăduite cu bărbatul ei. Bineînțeles că totul nu era decît o calomnie ordinară, în care nu credea nici măcar cea care-o lansase. Dar Elisabeta, văzînd aici un prilej de a mai terfeli încă o dată prestigiul moral al rivalei sale și de a o înjosi în fața lumii întregi, s-a grăbit să nu-l scape, astfel că pune la cale un adevărat scandal dînd amploare bîrfei și răspîndind-o din belșug pe la toate

Curțile europene, precum făcuse odinioară cu pamfletul infamant al lui Buchanan, și cu „scrisorile din casetă“ ale căror copii se îngrijise să le trimită tuturor capetelor încoronate din lume. Maria Stuart spumegă de indignare. Așadar, nu e de ajuns că i s-a răpit puterea, libertatea și ultima nădejde ce și-o pusese în fiul ei, vor acum să-i întineze și numele! Vor s-o înfiereze ca adulteră în fața lumii întregi, pe ea, care trăiește retrasă ca o călugăriță, lipsită de iubire și de orice bucurie pămîntească! Mîndria ei rănită se răzvrătește și se revarsă împotriva calomniatorilor. Cere satisfacție și o silește pe contesa Shrewsbury să retracteze în genunchi infama minciună. Dar ea știe prea bine că adevărata defăimătoare este cea care s-a folosit de această minciună ca s-o dezonoreze; a simțit mîna vicleană a dușmancei sale și răspunde acum fățiș, cu altă lovitură, aceleia care o lovise din umbră. De prea multă vreme arde ea de nerăbdare, de acea crudă dorință de a spune o dată, de la femeie la femeie, tot adevărul acestei regine care trece drept castă și chiar fecioară, lăsîndu-se slăvită ca un model de virtute. De aceea, ea scrie Elisabetei o scrisoare, sub pretextul de a-i comunica „prietenește“ calomniile pe care le răspîndește contesa Shrewsbury asupra vieții particulare a reginei Angliei, dar în realitate pentru a striga în fața „scumpei sale surori“ cît de puțin e îndreptățită ea, tocmai ea, să facă pe moralista, pe virtuoasa și să judece moravurile altora. Tot ce o femeie poate spune alteia într-un moment de crudă sinceritate este spus în această scrisoare: toate defectele Elisabetei sînt batjocorite, aruncate în obrazul rivalei; secretele feminine cele mai ascunse sînt dezvăluite fără milă. Maria Stuart scrie Elisabetei — din pretinsă prietenie, însă cu scopul de a o răni de moarte — că lady Shrewsbury a spus despre dînsa că e atît de vanitoasă și că are o părere atît de înaltă despre frumusețea

el, de parcă ar fi o regină coborîtă din cer pe pămînt. Ea nu se mai satură de laude și de lingușiri, silind anturajul ei de la Curte să-şi exprime necontenit admirația în chipul cel mai exagerat, ceea ce n-o împiedică să maltrateze pe doamnele de onoare și pe servitoarele ei, cînd e apucată de crize de furie. Uneia i-a frînt un deget, pe alta a lovit-o cu cuțitul peste mînă, pentru că n-a servit bine la masă. Dar toate acestea nu sînt decît slabe reproşuri, față de înspăimîntătoarele revelații privind viața intimă, particularitățile fizice ale Elisabetei. Contesa Shrewsbury, scrie Maria Stuart, pretinde că Elisabeta are un ulcer purulent la picior, insinuînd astfel că tatăl ei i-ar fi transmis sifilisul. Cu toate că și-a pierdut de mult tinerețea şi a intrat în menopauză, ea nu încetează să alerge după bărbați. Nu numai că s-a culcat de nenumărate ori — *„infinies foys“* — cu unul dintre ei (contele Leicester), dar mai caută în toate colțurile și ascunzătorile tot felul de satisfacții voluptuoase şi nu vrea *„să piardă niciodată libertatea de a face dragoste și de a-și oferi plăceri mereu cu alți amorezi“*. Ea se furișează noaptea în camera vreunui bărbat, numai în cămașă și cu o mantilă uşoară pe umeri, lăsîndu-se în voia plăcerilor pe care le plăteşte foarte scump. Maria Stuart citează nume şi nume şi înșiră numeroase amănunte. Dar ea nu cruță pe femeia atît de odioasă nici de cea mai cumplită lovitură, amintindu-i ironic și de secretul cel mai ascuns (despre care Ben Jonson povestește pe șleau cînd se adună cu prietenii la un pahar de vin), şi anume, îi scrie că *„fără îndoială, nu sînteți ca și celelalte femei și, din această privință, ar fi o nebunie din partea tuturor acelora care vă îndeamnă să vă căsătoriți cu ducele d'Anjou, mai cu seamă că această căsătorie n-ar putea fi împlinită“*. Da, Elisabeta trebuie să știe că lumea cunoaşte secretul păzit cu atîta frică :

infirmitatea ei sexuală, care nu-i îngăduie decît plăceri perverse, anormale, şi nicidecum o voluptate adevărată — numai jocuri erotice necomplete, nu şi satisfacţia deplină. Infirmitatea aceasta exclude pentru totdeauna o căsătorie princiară şi bucuriile maternităţii. Nimeni n-a spus vreodată întregul adevăr celei mai puternice femei din lume, cu cruzimea şi ironia de care a dat dovadă această prizonieră izolată în carcera ei. Mînia înăbuşită, ura rece, energia înlănţuită timp de douăzeci de ani se încordează deodată şi izbucnesc în această groaznică lovitură, ţintită drept în inima celei care o persecută.

După această atît de furibundă scrisoare, nici o împăcare nu mai e posibilă. Femeia care a scris-o şi femeia care a primit-o nu mai pot respira acelaşi aer, nu mai pot trăi în aceeaşi ţară. Lupta la cuţite — *„hasta al cuchillo“*, cum spun spaniolii — lupta pe viaţă şi pe moarte, e tot ce le-a mai rămas, pentru a soluţiona această situaţie fără ieşire. După un sfert de secol de pîndă reciprocă, de ipocrite complimente şi de tenace duşmănie, conflictul istoric dintre Maria Stuart şi Elisabeta a ajuns, în sfîrşit, la punctul culminant, şi totul atîrnă acum de un vîrf de pumnal. Contrareforma şi-a epuizat toate mijloacele diplomatice, iar cele militare nu sînt încă puse la punct. În Spania se mai lucrează, încet şi cu multă osteneală, la crearea unei „Armate invincibile“, dar, cu toate comorile Indiilor, nenorocita Curte spaniolă duce mereu lipsă de bani. Ea e lipsită de asemenea de energie şi de hotărîre. De ce, se întreabă Filip cel Pios (care, ca şi John Knox, nu vede în asasinarea unui adversar decît o faptă plăcută lui Dumnezeu), de ce să nu se aleagă o cale mai puţin costisitoare, cumpărîndu-se cîţiva ucigaşi care să suprime repede pe Elisabeta, protectoarea ereticilor?

Epoca lui Machiavelli și a discipolilor săi nu-și împovărează conștiința cu scrupule morale cînd este vorba de cucerirea puterii. În lupta aceasta se înfruntă de fapt două credințe, religia de la Sud și aceea de la Nord. Deznodămîntul ar avea urmări incalculabile. Un pumnal înfipt în inima Elisabetei ar elibera lumea de erezia protestantismului.

Cînd în politică se ajunge la un asemenea grad de pasiune, dispar ca prin farmec scrupule și precepte morale, norme de conduită, probleme de conștiință, noțiuni ca dreptate sau onoare, conveniențe și orice altfel de considerații. În asemenea împrejurări orice mijloc e bun cu condiția să te scoată la liman. Chiar și asasinatul poate trece într-un atare moment drept o faptă strălucită, eroică. Excomunicarea Elisabetei, în 1570, și aceea a prințului de Orange, în 1580, au pus în afară de lege pe acești doi adversari principali ai catolicismului. De cînd Papa a slăvit ca pe o faptă extrem de lăudabilă masacrul din noaptea Sfîntului Bartolomeu, cînd au fost măcelăriți șase mii de oameni, orice catolic știe că nu săvîrșește decît un act plăcut lui Dumnezeu dacă suprimă cu violență pe unul dintre acești dușmani de moarte ai credinței catolice. E de ajuns o lovitură de pumnal, curajoasă și sigură, un foc de pistol bine ochit pentru ca Maria Stuart să fie eliberată din captivitate și să urce din nou treptele tronului, iar Anglia și Scoția să fie unite în credința cea dreaptă a Bisericii romane. Nu mai e timp de ezitări cînd este vorba de un cîștig atît de mare. De aceea, fără nici o rușine, guvernul spaniol face din asasinarea Elisabetei unul din scopurile principale ale politicii sale de stat. Mendoza, ambasadorul spaniol la Londra, spune în repetate rînduri în depeșele sale că acțiunea aceasta (uciderea reginei) este de dorit ; guvernatorul-general al Țărilor-de-

Jos, ducele de Alba, declară în mod expres că este de acord cu asasinatul plănuit, iar Filip al II-lea, stăpînul celor două lumi, scrie cu propria-i mînă că *„nădăjduiește că Dumnezeu va favoriza“* planul acesta. Nu se mai lucrează acum cu uneltele viclene ale diplomației, nici nu se mai preconizează un război declarat, ci, ambele părți, sînt încredințate că ultimul cuvînt îl va avea pumnalul ucigaș. Amîndouă taberele își pun nădejdile în el : la Madrid, asasinarea Elisabetei a fost decisă în cabinetul secret și încuviințată de rege ; la Londra, Cecil, Walsingham și Leicester sînt de acord că trebuie să i se pună capăt vieții Mariei Stuart prin mijloace violente. Nu se mai poate înainta pe căi ocolite, nu mai există ieșire din acest impas. A sunat ceasul răfuielii din urmă, de mult așteptată, de mult pregătită, ora cînd victoria va fi hotărîtă prin vărsare de sînge. Va învinge cea care va fi mai iute de mînă și va înfige prima pumnalul în inima celeilalte : Maria Stuart sau Elisabeta ? Londra sau Madridul ? Reforma sau Contrareforma ?

SE PUNE CAPĂT

(Septembrie, 1585 — august, 1586)

„Trebuie să se sfîrșească odată“ — *The matter must come to an end* — în acești termeni energici, definitivi și imperativi, exprimă un ministru al Elisabetei sentimentul țării întregi. Pentru un popor întreg, ca și pentru un singur individ, nimic nu devine mai insuportabil decît nesiguranța permanentă. Asasinarea prințului de Orange (iunie, 1584), un luptător de frunte al Reformei, de către un catolic fanatic, indică lămurit Angliei cui îi va fi sortită

o a doua lovitură de pumnal. Comploturile se succed cu repeziciune fiindcă trebuie să se pună capăt mai repede situației acesteia încordate, trebuie să fie doborîtă în sfîrșit cea care o întreține, prizoniera aceea primejdioasă! „Răul trebuie tăiat de la rădăcină!“ În septembrie, 1584, lorzii și funcționarii protestanți se adună aproape în unanimitate într-o „asociație“, obligîndu-se pe onoare și jurînd „în fața eternului Dumnezeu, nu numai să osîndească la moarte“ pe orice persoană care a luat parte la o conjurație contra Elisabetei, dar și să facă personal responsabil pe „orice pretendent în favoarea căruia au conspirat oamenii aceștia“. Pe urmă, printr-un act pentru securitatea reginei — *Act for the security of the Queen's Royal Person* — Parlamentul dă o formă legală acestor hotărîri. Oricine a participat la un atentat împotriva reginei sau — acest pasaj e foarte important — oricine l-a aprobat chiar numai în principiu, va fi condamnat la decapitare. Pe lîngă aceasta s-a luat decizia ca „orice persoană acuzată de complot împotriva reginei, să fie judecată de un tribunal special alcătuit din douăzeci și patru de membri numiți de Coroană“.

Mariei Stuart i se pun astfel în vedere, cît se poate de lămurit, două lucruri. Întîi: că rangul ei regesc n-o mai ocrotește în viitor, în cazul unei acuzații publice. Al doilea: că un atentat izbutit contra Elisabetei nu numai că nu-i va aduce vreun avantaj, dar o va conduce direct la eșafod. Aceasta reprezintă ultima somație, este sunetul de trîmbiță prin care o cetate răsculată e avertizată să capituleze. Un singur moment de șovăire, și orice îngăduință, orice iertare devin imposibile. A trecut vremea echivocurilor, a duplicităților care au stăruit atîția ani între Elisabeta și Maria Stuart. Acum suflă vîntul aspru al bătăliei. În sfîrșit, adversarii stau față în față.

Curînd se vor lua și alte măsuri menite să-i confirme Mariei Stuart că a trecut timpul scrisorilor politicoase și al ipocriziei curtenitoare, că a sosit momentul ultimului *round* al acestei lupte, ce durează de aproape douăzeci de ani, și că nu mai poate nădăjdui vreo cruțare. După atîtea conspirații și atentate. Curtea engleză a hotărît să adopte o atitudine mai aspră față de ea și să-i ia orice posibilitate de a urzi intrigi noi. Shrewsbury care, ca un adevărat mare senior, s-a dovedit un paznic prea îngăduitor, este în sfîrșit eliberat — *released* — din postul său plin de riscuri. Este dealtfel cît se poate de bucuros să mulțumească Elisabetei că, după cincisprezece ani de griji și frămîntări, i-a permis să-și redobîndească astfel libertatea. E înlocuit de Amyas Poulet, puritan și protestant fanatic. Maria Stuart are temei să se plîngă acum că e ținută într-o adevărată „servitute", căci în locul unui supraveghetor amabil și prietenos i s-a dat un temnicer necruțător.

Amyas Poulet, unul dintre acei oameni ireproșabil de drepți, excesiv de drepți chiar după îndemnul biblic, dar care cu toate virtuțile lor numai plăcuți lui Dumnezeu nu sînt, anunță de la început intenția de a înăspri captivitatea Mariei Stuart, de a-i face viața grea, de a o face să simtă că are un stăpîn. Sigur de el, încîntat de misiunea ce i s-a încredințat și chiar cu o crudă satisfacție, Poulet va smulge reginei decăzute, una cîte una, toate înlesnirile de care se bucurase pînă atunci. „*Nu voi cere vreodată indulgență față de mine,* scrie el Elisabetei, *dacă ea ar izbuti, prin mijloace iscusite și perfide, să-mi scape într-o zi din mîini, căci asta s-ar datora numai și numai unei neglijențe grosolane din partea mea.*"

Sclav al datoriei, spirit rece și sistematic, el își ia în primire sacra misiune ca pe o poruncă a Domnului. Sufletul lui aspru, rigid, cunoaște de acum înainte o singură

preocupare, o singură ambiție: aceea de a-și împlini în mod exemplar datoria de gardian. Nimic nu-l poate corupe pe acest Caton, inima lui nu cunoaște nici o ispită. Nici o tresărire de milă, nici o undă de bunătate nu l-ar putea abate de la desăvîrșita lui intransigență. Regina aceasta detronată nu este nici o clipă pentru el o femeie bolnavă și istovită a cărei nenorocire impune respect; el nu vede în ea decît o adversară periculoasă a reginei lui și a adevăratei credințe; de aceea depune toate eforturile pentru a o împiedica să mai facă vreun rău. Sănătatea ei șubredă și faptul că se deplasează tot mai greu din cauza reumatismului constituie pentru Poulet „*o binefacere pentru paznicul ei, o garanție că nu va putea fugi*". Își face datoria riguros, punct cu punct, cu o satisfacție rea; în fiecare seară, cu meticulozitatea unui funcționar, notează într-un registru faptele petrecute peste zi. Poate să fi existat de-a lungul istoriei temniceri mai răi, mai cruzi, mai nedrepți decît acest puritan cu pretenții de sfînt, este totuși greu de presupus să mai fi existat vreunul care să-și fi îndeplinit cu atîta bucurie atribuțiile.

Prima măsură este să suprime „căile subterane" care i-au permis pînă acum Mariei Stuart legătura cu lumea. Toate porțile castelului sînt păzite zi și noapte de cincizeci de soldați. Servitorimii i se interzice să meargă prin satele vecine, de unde putea primi vești scrise sau verbale, și să le transmită mai departe. Nici o persoană din anturajul Mariei Stuart nu poate părăsi castelul decît în baza unei autorizații speciale — și chiar și atunci numai escortată de soldați. Îi sînt interzise Mariei Stuart pomenile pe care le împărțea săracilor din împrejurimi. Vigilentul Poulet înțelege pe dată că aceste pomeni nu erau altceva decît mijlocul de a cumpăra bunăvoința și simpatia populației nevoiașe pentru a o determina să transmită scrisorile Mariei Stuart către dușmanii Elisabetei. Fiecare zi aduce

o nouă măsură, din ce în ce mai aspră. Rufăria, cărțile, toate lucrurile trimise la castel sînt supuse unui control amănunțit, trec printr-o vamă severă. Astfel, orice corespondență secretă este suprimată. Cei doi secretari ai captivei, Nau și Curle, stau acum fără nici o treabă în camerele lor. Nu mai au scrisori de scris sau de descifrat. Nu mai sosesc din Scoția, din Londra, din Roma, din Madrid noutăți menite să însuflețească singurătatea Mariei Stuart, să-i mai dea speranțe. Curînd, Poulet o lipsește și de ultima ei bucurie, de cei șaisprezece cai, care trebuie să rămînă de acum înainte la Sheffield. S-a sfîrșit cu plimbările și cu vînătoarea ! Orizontul ei e din ce în ce mai restrîns, legăturile ei cu lumea retezate una după alta. Sub paza nemiloasă a lui Amyas Poulet, camera în care își petrece zilele seamănă tot mai mult — amarnică prevestire ! — cu o carceră, cu un sicriu...

Desigur că bunul renume al Elisabetei ar fi avut mult de cîștigat dacă și-ar fi încredințat prizoniera, „sora", unui temnicer mai puțin sever. Pentru liniștea și siguranța ei însă, nu se putea găsi om mai potrivit și mai de nădejde decît acest rece calvinist, care se achită cu cinste de misiunea ce i s-a încredințat : izolarea totală a Mariei Stuart. După cîteva luni, nici o scrisoare, nici o veste nu mai pătrunde în închisoarea ei. Elisabeta poate fi liniștită, pe deplin mulțumită de subordonatul ei ; și într-adevăr îi mulțumește cu multă însuflețire pentru felul cum își îndeplinește serviciul :

— Dacă ai ști, scumpul meu Amyas, cu cîtă recunoștință, cu cîtă afecțiune inima mea aprobă și laudă activitatea ta fidelă, ordinele tale prudente, înțeleptele tale măsuri de prevedere, felul desăvîrșit în care îți îndeplinești datoria într-o funcție atît de plină de riscuri, sar-

cina ta ar fi mult ușurată și inima ți s-ar umple de bucurie !

Dar, lucru neașteptat, Cecil și Walsingham, miniștrii Elisabetei, nu manifestă cîtuși de puțin aceeași încîntare față de străduințele acestui „*precise fellow*“, ale preaseverului Amyas Poulet. Desăvîrșita izolare a prizonierei contravine de fapt proiectelor lor secrete. Ei nu țin deloc ca Maria Stuart să fie lipsită de orice posibilitate de a conspira ; ei nu vor ca Poulet, prin regimul său atît de riguros, s-o ferească de a mai săvîrși vreo imprudență. Dimpotrivă, Cecil și Walsingham vor o Marie Stuart vinovată, cît mai vinovată. Ei o consideră cauza tuturor tulburărilor și comploturilor din Anglia și doresc să continue cu conspirațiile, pentru a se putea încurca în ele și a fi prinsă în plasa ucigătoare. Ei vor să se sfîrșească odată, vor procesul Mariei Stuart, osîndirea și execuția ei. Nu le mai ajunge o simplă încarcerare. Pentru ei nu există alt mijloc de a asigura liniștea în țară decît suprimarea reginei scoțiene. Și, pentru a izbuti în acest sens, trebuie să se străduiască la rîndul lor s-o atragă, cu perfidie, pe Maria Stuart într-un complot, după cum Amyas Poulet se străduiește, prin toate măsurile sale aspre, s-o împiedice de a lua parte la vreo conspirație împotriva Elisabetei. Dar tocmai aceasta le trebuie lor : participarea vădită, dovedită, a Mariei Stuart la un asemenea complot.

Și, într-adevăr, există de pe acum o conspirație care atentează la viața Elisabetei. S-ar putea spune că ea funcționează în permanență. Filip al II-lea a înjghebat pe continent o adevărată centrală a conspiratorilor antienglezi. Morgan, omul de încredere și agentul secret al Mariei Stuart, s-a instalat la Paris și organizează neîntrerupt, bine plătit cu bani spanioli, tot felul de intrigi primejdioase împotriva Angliei și a Elisabetei. Acolo se recrutează mereu tineri capabili de luptă și, prin intermediul ambasadorului

spaniol și al celui francez, se stabilesc înțelegeri secrete între nobilii catolici din Anglia, nemulțumiți de regina lor, și cancelariile de stat ale Contrareformei. Un singur lucru nu știe însă Morgan, și anume, că Walsingham, unul dintre miniștrii de poliție cei mai capabili și mai lipsiți de scrupule din toate timpurile, i-a strecurat în cancelarie cîțiva spioni sub masca unor catolici fanatici ; și, astfel, mesagerii pe care Morgan îi consideră cei mai demni de încredere sînt în realitate în solda lui Walsingham. Tot ce se urzește în favoarea Mariei Stuart se și află de îndată în Anglia, mai înainte chiar ca planul să fie definitiv stabilit, gata de a fi pus în aplicare. Încă nu s-a uscat pe eșafod sîngele ultimilor conjurați, și iată că — pe la sfîrșitul anului 1585 — cabinetul englez știe că se pregătește un nou atentat la viața Elisabetei. Walsingham cunoaște numele tuturor nobililor catolici din Anglia solicitați și cîștigați de Morgan pentru ridicarea Mariei Stuart pe tronul englez. Ar fi suficient să pună în mișcare toată poliția lui și, făcînd uz de uneltele de tortură, ar putea demasca la timp întreaga conjurație.

Însă tehnica acestui versat ministru de poliție este mult mai rafinată și mai perfidă ; el țintește mai departe. Desigur că ar putea înăbuși de pe acum complotul, cu o singură lovitură. Pentru el însă nu are nici un sens, nici o valoare politică să tortureze, să execute cîțiva nobili sau aventurieri. La ce bun să reteze cîteva capete în plus ale hidrei, ale acestor veșnice conjurații, dacă cresc mereu altele peste noapte? *„Carthaginem esse delendam“* [1], aceasta este deviza lui Cecil și a lui Walsingham. Trebuie să se sfîrșească odată cu Maria Stuart, cu ea însăși, și pentru aceasta nu e de ajuns un pretext oarecare ; este necesară o acțiune criminală cu vaste ramificații, în favoarea prizonierei, care să poată fi dovedită. Deci, în loc să

[1] Cartagina trebuie dărîmată (lat.) (n.tr.).

întreprindă ceva pentru a stîrpi în germene așa-zisa conjurație a lui Babington, Walsingham face totul ca ea să ia amploare : o întreține printr-o aparentă neglijență. Numai grație artei sale de genial agent provocator, conjurația cîtorva diletanți, cîtorva gentilomi de provincie, îndreptată împotriva Elisabetei, se transformă cu încetul în celebrul complot al lui Walsingham pentru suprimarea Mariei Stuart.

Pentru a se ajunge la asasinarea legală a Mariei Stuart, pe temeiul unor paragrafe votate de Parlament, sînt necesare trei etape. Mai întîi, conspiratorii trebuie să fie astfel îndrumați, încît să se poată dovedi că plănuiesc un atentat la viața Elisabetei. În al doilea rînd, ei trebuie să fie în legătură și cu Maria Stuart, s-o pună la curent cu intențiile lor. În al treilea rînd — și acesta e lucrul cel mai greu — Maria Stuart trebuie atrasă în așa fel încît să aprobe în mod expres, prin scris, planul asasinatului. Ar fi fost prea penibil, prea compromițător pentru Elisabeta să ucidă o nevinovată. De aceea trebuie mai întîi ca prizoniera să se facă vinovată, să fie ademenită cu perfidie și să i se pună în cele din urmă în mînă pumnalul cu care se va omorî singură.

Acest complot pus la cale de poliția engleză împotriva Mariei Stuart începe cu o infamie. Pe neașteptate, se acordă prizonierei unele înlesniri, i se ușurează situația. Se pare că nu i-a fost greu lui Walsingham să-l convingă pe puritanul, pe cucernicul Amyas Poulet că ar fi mai bine s-o ademenească pe Maria Stuart, s-o încurce într-un complot decît să curme, cu atîta asprime, orice încercare de uneltire. Căci Poulet își schimbă deodată tactica în sensul planului stabilit de statul-major al poliției engleze. Într-o bună zi, paznicul acesta atît de necruțător se prezintă la

Maria Stuart și îi comunică, în modul cel mai amabil, că are de gînd s-o mute de la Tutbury la Chartley. Maria Stuart, cu totul incapabilă în izolarea ei să surprindă ceva din mașinațiile adversarilor, nu-și poate ascunde sincera bucurie. Tutbury e o sumbră fortăreață, semănînd mai mult cu o închisoare decît cu un castel. Chartley, dimpotrivă, este situat într-o regiune mai frumoasă, iar în apropierea acestui castel locuiesc familii catolice care îi sînt devotate și din partea cărora poate nădăjdui un ajutor. La gîndul acesta, inima captivei bate mai tare. Acolo va putea să călărească, să vîneze, poate îi vor parveni vești de la rudele și prietenii din Franța, și își va redobîndi în sfîrșit, dacă va fi destul de îndrăzneață și de șireată, bunul cel mai de preț : libertatea.

Noutățile continuă să o surprindă plăcut : într-o dimineață — abia cutează să-și creadă ochilor — constată că a luat sfîrșit ca prin farmec coșmarul, că cercul de singurătate în care o izolase Amyas Poulet s-a frînt. I-a parvenit o scrisoare secretă, o scrisoare cifrată, cea dintîi după săptămîni și luni de recluziune. Ce iscusiți, ce prudenți și stăruitori s-au dovedit prietenii ei, că au găsit în cele din urmă un nou mijloc ca să-l înșele pe neînduplecatul paznic. Ce îndurare nesperată din partea soartei ! Nu se mai simte despărțită de lume, dovada prieteniei devotate, a interesului, a afecțiunii celor de care e ținută departe o încălzește din nou. Din nou planurile și pregătirile pentru eliberarea ei o însuflețesc cu acea bucurie tainică ! Totuși inima îi spune că trebuie să fie prevăzătoare ; răspunde la scrisoarea agentului ei, Morgan, printr-un avertisment stăruitor : *„Fiți atenți, feriți-vă să vă amestecați în chestiuni care v-ar putea compromite și ar spori bănuiala celor de aici contra voastră“*. Dar neîncrederea îi e repede risipită, cînd află ce cale ingenioasă au găsit prietenii ei — în realitate ucigașii ei — pentru a-i transmite nestînje-

nii scrisorile. O dată pe săptămînă se aduce de la o berărie din apropiere un butoi cu bere pentru servitorii reginei : se pare că prietenii au izbutit să-l convingă pe căruțaș să introducă de fiecare dată, în butoiul plin, o mică butelie de lemn astupată cu un dop. În această butelie, ce plutea în lichidul din butoi, erau ascunse scrisorile secrete adresate reginei. Și astfel se stabilește o corespondență regulată, un schimb de scrisori ce funcționează fără greș, ca un serviciu poștal. Săptămînă de săptămînă, omul acela cumsecade — „*the honest man*" — cum e numit în rapoarte, transportă la castel butoiul care pe lîngă bere are un conținut atît de valoros. Chelarul Mariei Stuart golește în pivniță butoiul, scoate scrisorile aflate în butelia de lemn și pune altele în loc. Apoi predă butoiul gol (cu butelia la fund) destoinicului căruțaș care nu are de ce să se plîngă. Pe de o parte e substanțial răsplătit de prietenii din străinătate ai Mariei Stuart, pe de altă parte, intendentul îi plătește berea cu generozitate, de două ori mai scump.

Dar ceea ce nu bănuiește Maria Stuart e că preacinstitul căruțaș mai este și beneficiarul unui al treilea cîștig de pe urma afacerii acesteia necurate. Căci el e plătit și de poliția engleză. Bineînțeles, Amyas Poulet este la curent cu toată înscenarea. Căci trucul cu butoiul de bere n-a fost născocit de amicii Mariei Stuart, ci de Gifford, un spion al lui Walsingham, care s-a prezentat la Morgan și la ambasadorul Franței dîndu-se drept omul de încredere al prizonierei. Astfel — adevărată lovitură de maestru pentru ministrul poliției — toată corespondența secretă a Mariei Stuart se află sub controlul dușmanilor ei politici. Fiecare scrisoare expediată de ea trece prin mîna lui Gifford, cel pe care Morgan îl consideră agentul său cel mai sigur. Înainte de a ajunge la Maria Stuart sau la partizanii ei, scrisorile sînt luate în primire mai întîi de Thomas

Phelippes, secretarul lui Walsingham, care le descifrează, le copiază imediat și abia uscată cerneala pe ele, copiile se și află în drum spre Londra. Pe urmă abia, originalele sînt transmise Mariei Stuart sau ambasadorului francez cu atîta promptitudine, încît cei înșelați nu pot avea nici cea mai mică bănuială și continuă, fără grijă, corespondența.

Sinistră situație ! Ambele tabere au satisfacția că se înșală una pe alta. Maria Stuart respiră ușurată. A izbutit, în sfîrșit, după atîtea persecuții și nedreptăți, să-l învingă, să-și bată joc de vigilența acestui puritan, inflexibilul Poulet, acestui sloi de gheață, acestui meschin care controlează și scotocește pînă și în rufele ei, desface tălpile de la ghete, se crede superiorul ei ba o tratează chiar ca pe o criminală ! Dacă ar bănui, își spune ea surîzînd triumfătoare, că pe sub nasul lui vigilent, cu toți gardienii și cu toate restricțiile și nesuferitele lui precauții, ea izbutește să primească în fiecare săptămînă mesaje importante din Paris, din Madrid și Roma, că isteții și neînfricații ei agenți pregătesc de pe acum armate, flote și pumnale pentru salvarea ei ! Uneori nici nu mai reușește să-și țină în frîu acest sentiment de nestăvilită bucurie care i se oglindește pe de-a-ntregul în ochi, căci Amyas Poulet notează ironic în registrul său că regina s-a înviorat și e pe zi ce trece tot mai înfloritoare de cînd otrava speranței a început din nou să acționeze asupra ei. Are și el motive — și încă mult mai temeinice — să rîdă în sinea lui : să-și umple sufletul aspru de o bucurie ținută bine în frîu, ori de cîte ori îl vede sosind pe zelosul căruțaș cu provizia de bere proaspătă, iar pe pivnicerul Mariei Stuart zorindu-se să coboare butoiașul în pivnița întunecată, ca să scoată acolo, neobservat de nimeni, prețioasele scrisori din butelia de lemn. Căci noutățile pe care le va citi acum Maria Stuart sînt lucruri aflate de mult de poliția engleză. La Londra, confortabil instalați în fotoliile lor, Cecil și Walsingham

au la dispoziție toată corespondența secretă a conspiratoarei, reprodusă, cuvînt cu cuvînt. Astfel pot lua act de faptul că Maria Stuart cedează coroana Scoției și dreptul ei de succesiune la tronul Angliei lui Filip al II-lea al Spaniei, cu condiția ca el s-o ajute să-și dobîndească libertatea : un asemenea document, își spun ei zîmbind pe sub mustață, poate constitui un antidot cu efecte cît se poate de calmante pentru un eventual protest al lui James al VI-lea referitor la faptul că mama lui e tratată cu prea multă severitate. Ei mai află, pe aceeași cale, că Maria Stuart este cît se poate de nerăbdătoare și insistentă în dorința ei de a se vedea eliberată de către trupele spaniole care ar urma să năvălească asupra Angliei. Cu toate acestea ceea ce lipsește din aceste scrisori este tocmai lucrul pe care sperau ei să-l găsească, dovada supremă și ultimă, atît de necesară pentru ca acuzata să poată fi suprimată și anume : participarea sau complicitatea ei la planul de asasinare a Elisabetei. Numai astfel legea i-ar îndreptăți s-o condamne la moarte. Ca să pună în mișcare mașina ucigătoare a unui proces, mai lipsește doar un mic șurub — un *„consent“* — consimțămîntul clar al Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei. Și Walsingham, meșter priceput în meseria lui, se pune pe lucru hotărît să confecționeze cu mîinile lui acest ultim șurub, indispensabil. Începe astfel una din acțiunile cele mai perfide din istoria lumii, care ar rămîne de necrezut, dacă n-ar fi dovedită cu documente : acțiunea de provocare a Mariei Stuart, menită s-o facă complice la o crimă pusă la cale de însuși ministrul poliției. Este vorba de așa-numita conjurație a lui Babington, în realitate o conjurație a lui Walsingham.

Planul lui era într-adevăr magistral și succesul obținut a dovedit-o cu prisosință. Dar ceea ce-l face atît de respingător, încît și astăzi, după sute de ani, izbutește să cutremure sufletul de oroare și de dezgust, e faptul că

Walsingham se folosește în planurile lui nemernice de tot ce are inima omenească mai pur, mai inocent și mai romantic transformînd credința într-o armă mîrșavă. Antony Babington, cel asupra căruia căzuseră sorții s-o conducă pe Maria Stuart la eșafod, este de fapt o victimă, un om demn de tot respectul, de admirație și de compasiune, căci el nu face altceva decît să se jertfească sub impulsul celui mai nobil sentiment. Mic gentilom de familie bună, destul de bogat, tînărul acesta duce o viață liniștită, retrasă și fericită împreună cu soția și copilul pe domeniul său de la Litchfield, situat foarte aproape de Chartley. Acum apare limpede de ce Walsingham alesese ca nouă reședință a Mariei Stuart tocmai castelul de la Chartley. Spionii lui dibuiseră în Babington un catolic convins, un entuziast al cauzei Mariei Stuart, capabil de orice sacrificiu și descoperiseră că el o mai ajutase de cîteva ori la transmiterea corespondenței secrete. Tinerețea lui, noblețea-i sufletească și generozitatea-i bine cunoscute se lăsaseră înduioșate ușor de destinul tragic al acestei femei. Or tocmai un idealist ca Babington, atît de dezinteresat și de inocent putea fi utilizat de către Walsingham cu mult mai mult succes decît oricare dintre spionii lui plătiți. Căci e neîndoielnic că regina captivă va avea deplină încredere în acest gentilom. Ea știe că nu interesul personal sau tentația vreunui cîștig îl îndeamnă pe tînărul acesta cinstit, sincer, poate puțin cam exaltat, să se pună atît de cavalerește în slujba ei. Și nu e la mijloc nici vreo slăbiciune, vreo afecțiune de ordin mai intim. Afirmația că el ar fi cunoscut-o personal pe Maria Stuart și că ar fi fost îndrăgostit de ea pe vremea cînd fusese paj în casa contelui Shrewsbury nu e decît o născocire romantică; este de presupus mai degrabă că n-a văzut-o niciodată și că se pune în slujba ei cu totul dezinteresat, din devota-

ment pentru credința catolică, dintr-o înclinație pentru o atît de romantică și primejdioasă aventură și din admirație față de cea pe care o consideră regina legitimă a Angliei. Nestăpînit, imprudent și cam prea vorbăreț, cum sînt de obicei tinerii pasionați, el face propagandă în anturajul lui în favoarea captivei și adună în juru-i un mic grup de gentilomi catolici. Printre cei care se întrunesc la aceste reuniuni, unde au loc discuții și dispute înflăcărate, sînt cîteva persoane bizare : un preot fanatic cu numele de Ballard, un oarecare Savage, un bărbat temerar, un adevărat „*desperado*", și alți cîțiva tineri gentilomi, candizi și exaltați, care l-au citit pe Plutarh și visează fapte eroice, fără să știe prea bine ce vor. Curînd însă se insinuează, în cercul acestor tineri inocenți și entuziaști, cîțiva bărbați mult mai hotărîți. Printre noii membri se distinge mai cu seamă Gifford, cel de care s-a mai pomenit, și căruia Elisabeta îi va răsplăti mai tîrziu serviciile cu o pensie anuală de o sută de pfunzi. Lor nu le este de ajuns să viseze romantic, utopic și inofensiv la eliberarea reginei ostatice. Ceea ce doresc ei este o acțiune directă, activă și lipsită de echivoc într-o anume direcție : înlăturarea „uzurpatoarei", asasinarea Elisabetei.

Bineînțeles că acești noi „partizani", cu mult mai curajoși decît ceilalți, nu sînt decît spioni plătiți de Walsingham, cel cu totul lipsit de orice scrupule, care i-a strecurat în cercul secret al tinerilor idealiști nu numai pentru a fi ținut la curent asupra tuturor planurilor lor, ci mai cu seamă pentru a-l împinge pe vizionarul Babington pe un alt drum decît cel pe care voia el să meargă. Căci Babington (documentele nu lasă nici o îndoială în această privință) împreună cu prietenii săi nu intenționaseră altceva decît s-o elibereze din captivitate pe Maria Stuart, printr-o îndrăzneață lovitură profitînd de vreo vînătoare organizată

pe domeniul său de la Litchfield, sau de vreun alt prilej ce s-ar ivi. Nimic mai străin unui suflet atît de curat și de cinstit ca al său decît proiectul unei crime, fie ea comisă chiar și în numele celor mai înalte scopuri politice.

Pentru Walsingham însă încercarea aceasta de răpire a Mariei Stuart nu este decît o bagatelă. Pentru a o pune sub acuzare pe captivă conform noii legi, votată de Parlamentul lorzilor, are neapărat nevoie de un complot de asasinat în care aceasta să fie negru pe alb dovedită complice. Acestea sînt deci instrucțiunile pe care le urmează agenții săi provocatori care izbutesc să-i determine pe Babington și pe prietenii săi să se ralieze la ideea unui atentat la viața Elisabetei. La 12 mai, ambasadorul spaniol, în legătură permanentă cu conspiratorii, îi comunică lui Filip al II-lea vestea îmbucurătoare că patru nobili catolici, de rang înalt și cu acces la curtea Elisabetei, s-au angajat cu jurămînt în fața altarului că-și vor suprima suverana slujindu-se fie de pumnal, fie de otravă. Iată dar că agenții provocatori și-au atins țelul : complotul înscenat de Walsingham își va urma de aici înainte cursul.

Căci nu s-a ajuns decît la realizarea primei părți a misiunii ce și-a asumat-o Walsingham. Capcana întinsă de el este fixată deocamdată doar la unul din capete ; mai rămînea să fie fixat și cel de-al doilea. Complotul pentru asasinarea Elisabetei este perfectat ; abia acum începe partea mai dificilă : de a o implica pe Maria Stuart în ițele complotului, de a i-l aduce la cunoștință și a o determina să-și dea consimțămîntul în scris. Walsingham își convoacă din nou agenții provocatori și alcătuiesc împreună un nou plan de atac. Apoi unul dintre spioni, cu joc dublu, sosește la centrala conspirației catolice din Paris, pentru a i se plînge lui Morgan — agentul general al lui Filip al II-lea și al Mariei Stuart, că Babington și tovarășii lui sînt prea molîi, prea rezervați, uneori de-a dreptul fricoși, că le lip-

sește impulsul de a trece energic la fapte. Este nevoie de un stimulent, de o încurajare, de ceva care să-i înflăcăreze și să-i determine să nu mai tergiverseze mereu. Or numai cuvîntul Mariei Stuart ar putea constitui un asemenea stimulent. Dacă Babington ar avea certitudinea că venerata lui regină o dorește, nimic, nici o ezitare nu l-ar mai putea opri de la acțiune. Pentru reușita atentatului este așadar indispensabil — susțin agenții — ca Morgan s-o sfătuiască pe Maria Stuart să-i scrie lui Babington cîteva cuvinte de încurajare.

Morgan șovăie. Un moment pare că mintea lui lucidă a întrezărit perfidia jocului dibaci al lui Walsingham. Dar agenții provocatori insistă întruna pe lîngă el cu noi și noi argumente și în cele din urmă Morgan cedează acceptînd să ceară reginei numai cîteva rînduri formale, fără importanță. Dar pentru mai multă siguranță, pentru a evita vreo imprudență, scrie el însuși scrisoarea pe care regina, cu încrederea ei oarbă în el, urmează să o copieze cuvînt cu cuvînt și să o adreseze lui Babington.

Și cu aceasta s-a realizat un punct din planul lui Walsingham : s-a stabilit legătura dintre Maria Stuart și conjurație. Însă, cu binecunoscuta-i prudență, Morgan se îngrijește ca în scrisoarea ei către Babington, dincolo de tonul prietenos, Maria Stuart să nu se angajeze în nici un fel, să nu făgăduiască nimic. Prin aceasta Walsingham este încă departe de a fi obținut ceea ce dorea : declarații imprudente, mărturisiri clare și consimțămîntul răspicat, fără vreun echivoc, al atentatului. Agenții săi își mută din nou teatrul de acțiune din Franța în Anglia. Gifford stăruie neobosit și tenace pe lîngă nefericitul de Babington încercînd să-l convingă că acum, cînd regina i s-a adresat cu atîta căldură, punîndu-și toată încrederea în el, datoria lui este s-o țină la curent, pentru a nu-i dezamăgi încrederea cu in-

tențiile sale, mai ales că într-o acțiune atît de periculoasă, ca atentatul la viața Elisabetei, nu se poate întreprinde nimic fără aprobarea prealabilă a Mariei Stuart. Nu există nici un risc în a-i împărtăși proiectele lor atîta vreme cît dispun de mijlocul acela atît de ingenios de a comunica prin intermediul butoiului cu bere. Şi nici regina nu se expune în nici un fel folosindu-se de aceeaşi cale pentru a le da toate instrucțiunile. Nu prea mintos, Babington pică cu ușurință în plasă : îi scrie „mult iubitei suverane" o scrisoare amănunțită în care îi dă socoteală de planul lor în cele mai mici detalii. De ce n-ar ajuta-o să se bucure cu un ceas mai devreme de eliberare ? Ca și cum lunga-i şi amănunțita-i misivă ar fi urmat să-i parvină pe căi cereşti, purtată de înșiși îngerii Domnului, ca și cum habar n-ar avea că spionii și trădătorii pîndesc și mișună pretutindeni, nebunul acesta exaltat expune în scris, punct cu punct planul conjurației : că urmează s-o elibereze din Chartley printr-o îndrăzneață lovitură, ajutat fiind de zece nobili însoțiți de o sută de oșteni înarmați în timp ce la Londra, alți șase conjurați, toți prieteni de nădejde, devotați cauzei catolice, o vor asasina pe „uzurpatoare". Este o scrisoare pe cît de înflăcărată, de generoasă, de îndrăzneață, de plină de naivitate și de bună-credință, pe atît de absurdă. Sinceritatea cu care e scrisă însă nu poate să nu emoționeze adînc. Şi numai o inimă rece, un suflet aspru și împietrit — cum este departe de a fi cel al Mariei Stuart — ar putea, din lașă prudență, să lase fără răspuns, fără o vorbă de caldă încurajare, asemenea dovadă de devotament cavaleresc.

Or tocmai capacitatea de a se lăsa înflăcărată de o idee, generozitatea de a răsplăti princiar un gest de prietenie, caracteristice Mariei Stuart, sînt și atributele pe care contează Walsingham în realizarea complotului său. Dacă încunoștințată de planul lui Babington, îl va aproba în scris,

atunci ministrul de poliție își poate considera misiunea îndeplinită. Atunci Maria Stuart singură, cu mîna ei își va semna sentința la moarte, crutînd adversarilor ei noi și noi eforturi de a-i pune în cîrcă fapte imaginare pe baza cărora să poată fi osîndită.

Scrisoarea fatală este în sfîrșit expediată. Gifford, spionul, o trece îndată cancelariei de stat spre a fi descifrată și copiată cu grijă. Apoi butoiul cu bere o poartă în pîntecul său spre victima inocentă. La 10 iulie ea ajunge în mîna prizonierei. Și în timp ce ea ia cunoștință de conținutul ei, la Londra, doi importanți bărbați de stat, dintre care unul — Cecil — a imaginat, celălalt — Walsingham — s-a îngrijit să ducă la bun sfîrșit diabolica mașinație, tremură de nerăbdare și de neliniște în așteptarea răspunsului. Este momentul culminant, clipa de maximă tensiune nervoasă. Victima a fost atrasă cu binișorul, momită puțin cîte puțin; va păși ea oare în capcană sau va trece cuminte pe alături ? Este o pîndă, o așteptare diabolică și totuși metodele politice ale lui Cecil și Walsingham pot fi la fel de bine admirate sau condamnate cu indignare. Căci oricît de respingătoare ar fi metoda folosită pentru distrugerea Mariei Stuart, Cecil, omul de stat, și-a pus forța inteligenței sale în slujba unei cauze pe care el o consideră dreaptă, suprimarea dușmanei ereditare a protestantismului, așadar o necesitate politică stringentă. Iar lui Walsingham, ministru de poliție, ar fi absurd să i se ceară să-și aleagă mijloace dintre cele mai elegante și cinstite pentru înlăturarea adversarilor. Se pune acum întrebarea, oare Elisabeta, cea care în toate actele vieții sale pune atîta precauție și atîta preț pe părerea posterității, știe că se pune la cale în culisele politicii ei o mașinație mai perfidă și mai primejdioasă decît un eșafod ? Este oare ea la curent, îngăduie ea oare toate aceste practici respingătoare ale consilierilor ei

de stat ? Care să fi fost rolul reginei în această farsă tragică montată împotriva rivalei sale ?

Răspunsul este sigur : și în această împrejurare ca și în altele rolul ei a fost dublu. Există dovezi precise cum că Elisabeta a fost inițiată în tainele acestui complot, că a îngăduit, a aprobat și poate că a încurajat chiar cu satisfacție, de la un capăt la altul, chiar și cele mai mici amănunte ale sinistrei manevre de provocare a lui Cecil și Walsingham. Istoria n-o va absolvi niciodată de vina de a fi îngăduit, de a fi colaborat chiar, la ademenirea pe această cale a pierzaniei a prizonierei care i se încredințase de bunăvoie. Şi totuși — revenim mereu și mereu asupra acestui adevăr — Elisabeta n-ar mai fi fost Elisabeta, s-ar fi dezmințit pe sine dacă ar fi renunțat o singură dată la duplicitatea ei. Capabilă de orice minciună, de orice prefăcătorie, de orice înșelăciune, femeia aceasta — cea mai remarcabilă dintre toate — n-a izbutit niciodată să se lepede de scrupulele morale ale conștiinței ei, a mers întotdeauna numai pînă la jumătatea drumului în răutate și meschinărie, opunîndu-le în ultimul moment un elan de generozitate, de înțelegere omenească menite să anihileze pornirile-i violente. Şi de data aceasta sufletul ei are o reticență în a profita de o înscenare atît de josnică. Și, în timp ce propriii ei copoi înconjoară şi hăituiesc victima, ca pe o fiară încolțită, ea săvîrșește în mod cu adevărat surprinzător un act în favoarea victimei. Îl convoacă pe ambasadorul francez, care dirijează corespondența Mariei Stuart spre și de la castelul Chartley, ignorînd faptul că face astfel jocul lui Walsingham.

— Domnule ambasador, îi spune ea cu franchețe, știu că sînteți în strînse raporturi cu regina Scoției și comunicați deseori cu ea. Credeți-mă, însă, eu știu tot ce se în-

tîmplă în regatul meu. Pe vremuri, cînd domnea sora mea am fost și eu prizonieră și sînt în măsură să cunosc foarte bine cele mai ingenioase mijloace de care se folosesc prizonierii ca să cîștige sprijin și simpatie și să stabilească legături și înțelegeri secrete.

Prin aceste cuvinte, Elisabeta și-a ușurat conștiința. A transmis un avertisment clar prin ambasadorul francez, Mariei Stuart. A spus tocmai atît cît își putea îngădui să spună, și fără să-și trădeze colaboratorii. Dacă Maria Stuart nu încetează nici de data aceasta cu conspirațiile, ea, regina, va putea oricînd să se spele pe mîini de orice vină, și să declare cu trufie : „Am avertizat-o pînă în cel din urmă moment".

Numai că și Maria Stuart la rîndul ei și-ar dezminți firea dacă s-ar lăsa avertizată, dacă ar urma vreodată un sfat cuminte și dacă ar proceda cu prudență și înțelepciune. E drept, inițial ea nu face decît să-i confirme lui Babington primirea scrisorii în cuvinte vagi, rezervate, care n-o angajează propriu-zis cu nimic în privința atentatului, spre dezamăgirea lui Cecil. Ea mai ezită, încă o încearcă neîncrederea și teama de a se pronunța într-o atît de gravă și primejdioasă problemă care ar putea-o compromite în mod catastrofal și chiar Nau, unul din secretarii ei, o sfătuiește să nu se pripească, să fie precautã. Dar planul e prea ademenitor, propunerea lui Babington prea seducătoare, pentru ca Maria Stuart să-i poată rezista și să nu se dedea plăcerii nefaste de a da curs unei asemenea intrigi. În cele din urmă cedează ispitei, acceptă planul — „*elle s'est laissée aller à l'accepter*" — după cum va constata Nau cu nemulțumire. Trei zile lucrează împreună cu secretarii particulari Nau și Curle, la răspunsul ce urmează să-l trimită luînd în considerație punct cu punct fiecare propunere ce i s-a făcut. La 17 iulie, după cîteva zile de la primirea scri-

sorii lui Babington, răspunsul ia calea obișnuită, aceea a butoiului cu bere.

De data aceasta însă scrisoarea nu mai urmează itinerariul de pînă acum. Nu mai este expediată întîi la Londra, la cancelaria de stat, unde se descifra de obicei corespondența secretă a Mariei Stuart. Căci, nerăbdători să afle cu o clipă mai devreme răspunsul hotărîtor al captivei, Cecil și Walsingham l-au trimis la Chartley pe Phelippes, secretarul însărcinat cu descifrarea, pentru a transcrie textul mai înainte chiar de a se usca cerneala. Printr-una din acele stranii întîmplări, Maria Stuart îl întîlnește, în timpul unei plimbări cu trăsura, pe sinistrul mesager al morții. Figura lui o frapează. Bărbatul acesta urît, cu fața ciupită de vărsat (ea îi face portretul într-o scrisoare), se înclină în fața ei, zîmbind ; un zîmbet satisfăcut și răutăcios. Maria Stuart însă, amețită de măretele perspective ce i se deschiseseră înainte, crede că străinul este un mesager al partizanilor ei, trimis pentru a studia terenul în vederea apropiatei eliberări. Phelippes însă are de studiat ceva mult mai însemnat și primejdios. Îndată ce scrisoarea a fost scoasă din butoiul cu bere, el se așterne pe lucru cu o plăcere feroce. Descifrează repede cuvînt cu cuvînt, frază cu frază. La început nu sînt decît simple formule de politețe. Maria Stuart îi mulțumește lui Babington, îi face apoi trei propuneri diferite pentru realizarea loviturii ce avea s-o elibereze. Astfel scrisoarea începe să devină interesantă pentru agent, dar lucrul cel mai important nu s-a spus încă. Așadar, mai departe. Și, deodată, de atîta bucurie năvalnică, inima aproape că i se oprește în loc : iată în sfîrșit negru pe alb „*consent*"-ul Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei, consimțămîntul sperat și provocat atîta amar de timp de Walsingham. La comunicarea lui Babington cum că șase nobili vor suprima pe Elisabeta în palatul ei, ea

răspunde pe un ton rece, sigur de ea : *„Trebuie deci ca cei șase nobili să-și ducă pînă la capăt misiunea și totodată să se dea ordin ca după îndeplinirea ei, să fiu eliberată de aici... înainte ca evenimentele să ajungă la urechea gardianului meu"*. Cuvinte clare, suficiente pentru a dovedi că Maria Stuart a aprobat planul asasinatului. Înscenarea lui Walsingham a izbutit în cele din urmă. Stăpînii și slugile, inițiatorii și executorii, se felicită unii pe alții strîngîndu-și mîinile murdare pe care și le vor spăla peste puțină vreme în sîngele victimei. *„Dețineți acum documente suficiente"*, scrie plin de satisfacție Phelippes, omul lui Walsingham. Iar Amyas Poulet, care presimte că va fi în curînd eliberat din funcția de temnicer, este cuprins de o cucernică emoție : *„Dumnezeu a binecuvîntat ostenelile mele*, scrie el, *și mă bucur că răsplătește astfel serviciile mele credincioase"*.

Acum cînd pasărea paradisului a căzut în laț, Walsingham nu mai are de fapt nici un motiv să ezite. Planul său a reușit, urîta-i misiune a luat sfîrșit ; dar acum este atît de sigur de reușită, încît își poate îngădui plăcerea morbidă de a se mai juca puțin cu victimele. Lasă deci să-i parvină lui Babington scrisoarea (de-acum copiată) a Mariei Stuart; nu strică — gîndește Walsingham — ca el să-i mai răspundă o dată și să mai adauge un document la dosarul de acuzare. Între timp însă Babington pare a intui după anumite semne, apropierea dezastrului. O neagră presimțire se abate asupră-i. Se simte trădat, descoperit în planurile sale secrete și o spaimă nebună pune stăpînire pe el. Căci, chiar și cel mai neînfricat bărbat își poate pierde capul în fața unui pericol necunoscut, care planează misterios și amenințător. Aleargă bezmetic în toate părțile ca un vînat hăituit. Mai întîi încalecă pe cal și o ia la goană nici el nu știe prea bine încotro, cu singurul gînd de a fugi. Apoi pe

neașteptate se răzgîndește și se întoarce la Londra unde se înfățișează — moment cu adevărat dostoievskian — înaintea celui care se joacă cu viața sa : Walsingham. Faptul că se refugiază — printr-un reflex absolut demențial — la cel mai înverșunat dușman al său, constituie cea mai bună dovadă a dezorientării complete căreia îi căzuse pradă. Poate că gestul s-ar putea explica și prin aceea că încearcă să se convingă dacă Walsingham are vreo bănuială. Dar ministrul de poliție îl primește calm și rece, și îl lasă să plece precum a venit ; își spune probabil că e preferabil să procedeze așa : pentru a-l determina pe zănaticul acesta să comită noi imprudențe care să-l înfunde mai adînc. Însă Babington simte gheara care stă gata să-l înhațe. Îi adresează, febril, unui prieten cîteva rînduri în care, ca spre a se încuraja singur, scrie cuvinte de adevărat eroism : *„Cuptorul încins, în care credința noastră va fi pusă la încercare, e acum pregătit“*. Trimite apoi un ultim mesaj Mariei Stuart, liniștind-o și asigurînd-o că poate avea deplină încredere în el. Dar Walsingham consideră acum că materialul adunat este suficient și că nu mai are rost să aștepte. Unul dintre conjurați e arestat. De îndată ce află, Babington înțelege că totul e pierdut. În disperarea lui, îi propune prietenului său Savage să se repeadă împreună la palat și s-o ucidă pe Elisabeta. Prea tîrziu însă. Zbirii lui Walsingham sînt pe urmele lor ; izbutesc totuși să scape, dar unde să se refugieze ? Toate drumurile sînt barate, toate porturile înștiințate, iar ei n-au asupra lor nici provizii, nici bani. Stau ascunși zece zile în pădurea St. John, pe atunci în apropiere de Londra (astăzi ea se află în inima orașului). Zece zile cumplite, de groază fără scăpare. Foamea îi împinge în cele din urmă într-o casă ospitalieră, unde li se dă să mănînce, primesc ultima comuniune, iar apoi sînt arestați și tîrîți în lanțuri la Londra.

într-una din celulele Towerului, tinerii aceştia îndrăzneţi şi plini de credinţă aşteaptă tortura şi execuţia, în timp ce deasupra capetelor lor clopotele capitalei vestesc izbînda Elisabetei. Populaţia aprinde focuri de bucurie, străbate străzile în cortegii, sărbătorind salvarea reginei, nimicirea conjuraţiei şi înfrîngerea Mariei Stuart.

În acest timp, în castelul de la Chartley, prizonierei, care nu bănuieşte încă nimic, îi mai sînt date cîteva ore de intensă bucurie, după atîţia ani de întunecată tristeţe. Toată fiinţa ei vibrează într-o maximă încordare. Din clipă în clipă aşteaptă să sosească în goana calului un călăreţ cu vestea eliberării şi a triumfului. De la o zi la alta va fi scoasă din captivitate şi dusă cu alai la Londra, în castelul suveranilor. În reveriile ei, se şi vede întîmpinată la porţile oraşului de nobilimea şi burghezia înveşmîntată sărbătoreşte ; aude dangătele de slavă ale clopotelor fără să ştie, nefericita, că într-adevăr clopotele răsună deasupra Londrei ; o zi, două o mai despart de realizarea măreţului vis : Anglia şi Scoţia reunite sub sceptrul ei, credinţa catolică triumfătoare în lumea întreagă.

Nu există remediu mai sigur, leac mai binecuvîntat decît speranţa pentru un trup ostenit, pentru un suflet înfrînt. O totală schimbare survine asupra acestei incurabile credule de cînd soarele speranţei o încălzeşte din nou. S-a înviorat dintr-o dată, şi-a regăsit tinereţea. Femeia aceasta, mereu ostenită şi bolnavă în ultimii ani, care nu era în stare să meargă timp de o jumătate de oră fără să se plîngă de oboseală, de junghiuri şi de dureri reumatice, se aruncă acum în şa ca în vremurile de altădată. Surprinsă ea însăşi de această neaşteptată transformare, îi scrie bunului ei Morgan (în timp ce coasa morţii a şi început să doboare primele victime din rîndurile conjuraţilor) : *„Har Domnu-*

lui că m-a ținut în putere și că mai pot mînui arbaleta, că mai pot doborî cerbul la vînătoare și goni cu calul meu în urma cîinilor".

De aceea, deși surprinsă, acceptă cu bucurie invitația lui Amyas Poulet, atît de ostil pînă atunci, de a participa la 8 august, la o vînătoare în parcul castelului vecin, de la Tixall. (Puritanul acesta nătîng — își spune ea — nici nu bănuiește cît de curînd va lua sfîrșit misiunea lui odioasă de temnicer !) Se organizează o adevărată cavalcadă. Maria Stuart este înconjurată de majordomul, de medicul și de cei doi secretari ai ei, și chiar Poulet, animat de o neobișnuită, la el, amabilitate, însoțește veselul cortegiu, urmat de cîțiva ofițeri. E o dimineață strălucitoare, caldă și radioasă ; cîmpiile sînt verzi, luxuriante. Maria Stuart dă pinteni calului și pornește în goană, trage adînc în piept aerul curat, simte vibrînd în trupul ei viața adevărată și în suflet sentimentul atît de îndelung rîvnit al libertății. Totul i se înfățișează frumos, orice acțiune i se pare realizabilă ! Cel în a cărui inimă pulsează speranța, acela se simte binecuvîntat de Dumnezeu.

Galopul se domolește în apropierea porților parcului de la Tixall ; caii înaintează acum în trap ușor, în schimb, inima Mariei Stuart începe deodată să galopeze năvalnic căci în fața porții castelului așteaptă un grup de călăreți. O, zi prea fericită !... Nu sînt aceia oare, Babington și partizanii lui ? Făgăduința secretă din scrisoarea aceea s-a și împlinit oare ? Iată însă că se petrece ceva straniu : unul dintre cavaleri se desprinde de grup și înaintează încet, cu un fel de macabră solemnitate ; se descoperă și se înclină în fața ei ; este sir Thomas George. Și Maria Stuart simte o dureroasă zvîcnire în inima atît de voioasă și de zglobie cu o clipă înainte. Căci sir Thomas George îi comunică în

cîteva cuvinte că complotul lui Babington a fost descoperit și că el are ordinul să-i aresteze pe cei doi secretari ai ei.

Maria Stuart rămîne împietrită și mută. Nici un cuvînt, nici o întrebare, nici un protest nu-și îngăduie de teamă să nu se trădeze. Este departe încă de a intui dezastrul în toată amploarea lui. Dar încetul cu încetul lama rece a bănuielii îi pătrunde în suflet pe măsură ce se dezmeticește și remarcă pasivitatea lui Amyas Poulet care nu dă nici o dispoziție de întoarcere la Chartley. Abia acum înțelege adevăratul rost al acestei invitații la vînătoare : au ademenit-o, făcînd-o să-și părăsească apartamentul pentru a-l putea percheziționa nestînjeniți în lipsa ei. Fără îndoială că hîrtiile îi sînt acum răvășite și cercetate ; întreaga corespondență diplomatică pe care a întreținut-o atît de imprudent, cu o suverană siguranță de sine, ca și cum ar mai fi fost încă regină și nu simplă prizonieră în această țară străină, este la dispoziția lor. La toate aceste greșeli și neglijențe poate reflecta în timpul celor șaptesprezece zile cînd e reținută la Tixall, fără să i se permită nici o comunicare cu lumea din afară. Înțelege acum că toate secretele ei sînt trădate și orice speranță pierdută. A mai coborît încă o treaptă : din prizonieră a devenit acum acuzată.

Cît de diferită este întoarcerea la Chartley, după șaptesprezece zile de recluziune, față de plecarea aceea înaripată ! Nici urmă de galopul acela plin de voioșie, cu arbaleta în mînă, înconjurată de prieteni de încredere ; pe sub poarta cetății, în pasul lent al calului, trece tăcută, înconjurată de dușmani, o biată femeie bătrînă, ostenită, profund dezamăgită care nu mai așteaptă nimic de la viață. Oare constituie într-adevăr o surpriză pentru ea faptul că-și găsește toate sipetele și sertarele devastate, toate documentele și scrisorile, prădate ? Înțelege în sfîrșit cumplita

ei situație în fața puținilor credincioși care o întîmpină cu lacrimi în ochi și cu priviri deznădăjduite? Firește, inima îi spune că totul s-a sfîrșit. Și totuși, un mic eveniment neașteptat îi abate pentru cîteva ceasuri atenția de la propria nenorocire și durere: jos, într-o cameră de serviciu, o femeie geme cuprinsă de durerile facerii; este soția lui Curle, devotatul ei secretar care a fost arestat și dus la Londra pentru a i se smulge mărturia împotriva stăpînei lui, mărturie care s-o ducă la moarte. Femeia se chinuie singură, părăsită de toți. Nici un doctor, nici un preot nu se află în preajma ei în momentul acesta greu, pentru a i-l alina. Atunci — eterna solidaritate a femeilor și a nefericiților — regina coboară în grabă și se îngrijește de biata femeie ținînd locul doctorului. Iar apoi, după ce-o ajută să aducă pe lume pruncul, ține și locul preotului și-l botează întru Domnul.

Maria Stuart va mai zăbovi doar cîteva zile în acest castel odios; apoi, conform unui nou ordin este transferată într-o fortăreață mai sigură, mai bine fortificată, cu totul izolată de lume. Castelul Fotheringhay este ultima dintre multiplele ei reședințe din această țară în care a trăit ca oaspete și ca deținută, ca regină și ca cea mai umilită și sărmană femeie. Vremea peregrinărilor s-a sfîrșit. Curînd asupra acestui suflet neliniștit va pogorî liniștea eternă.

Dar suferințele Mariei Stuart, din aceste zile nu înseamnă nimic pe lîngă monstruoasele torturi la care sînt condamnați nefericiții ce au cutezat să-și riște viața pentru ea. Istoria comite un act de nedreptate socială ocupîndu-se numai de dramele celor puternici, descriind triumfurile și dezastrele suveranilor și prinților, ale stăpînilor de țări și de popoare. Ea trece însă indiferentă,

sub tăcere mizeriile îndurate de cei mărunți, anonimi, ca și cum suferințele și chinurile omenești n-ar fi la fel de greu de îndurat pe toate treptele sociale. Babington și tovarășii săi (cine le mai cunoaște astăzi numele, în timp ce destinul reginei a fost imortalizat prin nenumărate piese de teatru, cărți și tablouri !) îndură în trei ore chinuri cu neputință de imaginat, mai multe suferințe decît îndurase Maria Stuart în toți cei douăzeci de ani de captivitate. După lege, ar fi trebuit să fie condamnați la spînzurătoare ; însă provocatorii dezastrului consideră pedeapsa aceasta prea blîndă pentru cei care le-au căzut în capcană. În înțelegere cu Cecil și Walsingham, Elisabeta hotărăște — și umbra aceasta cade din plin asupra onoarei ei — ca Babington și tovarășii săi să fie uciși lent prin torturi atît de crude și de rafinate, încît să simtă de mii de ori moartea. Șase dintre ei, tineri încrezători — dintre care doi adolescenți care nu s-au făcut vinovați decît de omenia de a nu-i refuza pîine și ospitalitate prietenului lor Babington, cînd acesta era urmărit și hăituit ca o fiară — sînt mai întîi spînzurați, pentru a se proceda conform legii. Dar numai pentru cîteva clipe, căci ștreangul e tăiat înainte ca osîndiții să-și fi dat sufletul. Vor mai avea apoi de îndurat cu toate că viața abia mai pîlpîie în ei chinul atroce, de nedescris, cruzimea satanică a unui secol barbar. Călăul începe cu o operație oribilă. Ciopîrțește cu atîta încetineală și ferocitate trupurile încă vii ale sacrificaților, încît pînă și mulțimea de rînd, plebea londoneză, este cuprinsă de oroare și dezgust, și, în ziua următoare, ceilalți osîndiți sînt izbăviți mai repede de chinuri. Astfel, pe locul de execuție, sîngele a curs din nou, jertfă pentru femeia aceasta, căreia îi fusese dată puterea magică de a ademeni necontenit noi victime în abisul nemărginit al morții. Acum însă e pentru ultima oară ! Căci dansul ma-

cabru, cortegiul acela al morților început de Chastelard a ajuns la sfîrșit. Nu va mai apuca nimeni să se sacrifice pentru visurile ei de putere și măreție, nu se va mai ivi nici un pretendent la sacrificiu pentru că cea care vine acum la rînd pe podiumul morții va fi ea însăși.

ELISABETA ÎMPOTRIVA ELISABETEI

(August, 1586 — februarie, 1587)

Complotul a izbutit. Maria Stuart a fost ademenită în capcană. S-a obținut din partea ei acel mult sperat consimțămînt și, odată cu documentul acesta, dovada culpabilității ei. Acum suveranei engleze nu-i mai rămîne decît să-și sărbătorească victoria, să-și savureze triumful, să participe din toată inima alături de mulțimea entuziastă la zgomotoasele petreceri ce se țin lanț în întreaga Londră întru cinstirea ei și pentru izbînda protestantismului. Dar, ca întotdeauna, victoria ascunde în ea și un sîmbure de tristețe. Tocmai în clipa cînd urmează să-i dea lovitura finală, mîna acestei învingătoare tremură și ezită. Ea, care n-a ezitat s-o atragă în cursă, să uneltească cu viclenie și abilitate pentru doborîrea rivalei, acum cînd o are dinainte-i îngenuncheată și dezarmată, șovăie să facă gestul definitiv și s-o suprime. De fapt dacă Elisabeta ar fi nutrit cu adevărat dorința de a-și înlătura dușmanca prin moarte violentă nu i-ar fi lipsit pînă acum prilejurile și pretextele să o facă. Ba ar fi putut proceda cu discreție, ucigînd-o într-un mod cîtuși de puțin spectaculos. Ar fi fost suficient să dea curs cererii Parlamentului care, cu cincisprezece ani în urmă, pretinsese ca prizoniera să fie condamnată la moarte și executată, sau să-și plece ure-

chea implorărilor lui John Knox care, înainte de a-și da sfîrșitul, îi lăsase cu limbă de moarte următoarea povață : *„Stîrpiți răul de la rădăcină, căci altfel va înmuguri, va rodi și se va înmulți mai curînd decît credeți"*. Ea însă n-a ascultat de nici unul din acești sfătuitori și le-a răspuns tuturora că *„nu poate doborî pasărea care, gonită de uliu, i s-a așezat pe umăr cerîndu-i ajutor"*. De data aceasta însă s-a ajuns într-o situație fără ieșire, o situație în care trebuie să se decidă ferm între două alternative : grațierea sau moartea. Elisabeta trebuie să lase deoparte eternele ei încercări de tergiversare, de amînare și să hotărască deschis. Și în fața unei asemenea necesități sufletul șovăielnic al acestei femei se cutremură ; este pe deplin conștientă de gravitatea hotărîrii ce se așteaptă de la ea, de urmările a căror importanță incalculabilă o putem aprecia pe deplin abia azi. Fiindcă sentința ce avea s-o rostească ea era una în măsură să tulbure și să clatine întreaga ierarhie socială a unei lumi. A da pe mîna călăului o regină, a o decapita în văzul mulțimilor însemna de fapt nici mai mult nici mai puțin decît a distruge mitul sacru al inviolabilității suveranului ; însemna a dovedi popoarelor subjugate din lumea întreagă că regii pot fi judecați și condamnați asemenea oricărui individ de rînd, că persoana lor nu este intangibilă, nici ocrotită de porunca divină. Astfel încît nu asupra unei vieți este silită Elisabeta să hotărască, ci asupra unui principiu de o importanță capitală. Căci dacă din ordinul ei, un cap încoronat se va rostogoli pe eşafod, securea călăului n-ar curma numai o viață, ci ar izbi la temelia tuturor tronurilor, ar submina pentru totdeauna liniștea și siguranța tuturor monarhilor acestei lumi. Cine știe dacă fără existența acestui precedent, execuția lui Carol I — nepot al Stuarților — ar mai fi avut loc ! Și de n-ar fi existat în istorie execuția acestuia, cine

știe dacă ar mai fi fost posibilă decapitarea pe eșafod a lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta? Cu mintea ei prevăzătoare, cu marea ei intuiție istorică și cu pronunțatu-i simț de răspundere politică, Elisabeta simte gravitatea și importanța hotărîrii ei pentru lumea întreagă și pentru istorie și de aceea, mai mult ca oricînd, amînă, tergiversează. Dar aceasta nu e o soluție, într-un fel sau altul trebuie să se hotărască totuși, și o dispută crîncenă se încinge, o bătălie în care mintea se înfruntă cu sufletul, în care Elisabeta se luptă cu Elisabeta. Or, niciodată istoria n-a cunoscut război mai dramatic decît acela dintre individ și propria lui conștiință.

Cea care cu abilitate întinsese o capcană alteia se vede prinsă la rîndul ei în plasa pe care propria-i mînă a țesut-o și se zbate cu disperare între ițele propriilor contradicții. Din această situație fără ieșire, prinsă între necesitatea de a condamna și dorința de a ierta, mintea Elisabetei găsește totuși o portiță, întrezărește o soluție de rezolvare a ceea ce nu mai putea fi la infinit tergiversat și amînat. Soluția aceasta, dealtfel unica posibilă, seamănă cu gestul cuiva care pentru a se elibera de o prea apăsătoare povară, o pune în cîrca altuia. Îi scrie Mariei Stuart o scrisoare — documentul nu s-a păstrat — și o îndeamnă să-i mărturisească totul, de la suflet la suflet, de la regină la regină, îi cere o spovedanie completă și fără rezerve în privința complotului și a amestecului ei pentru a se supune judecății ei și nu tribunalului.

Cu această inteligentă propunere Elisabeta ar fi rezolvat conflictul și ar fi dobîndit două mari avantaje: ar fi sustras-o pe regina dizgrațiată judecății publice, ar fi salvat-o de la condamnare și execuție, scutind-o în plus de umilitoarele încercări cărora le era sortită și pe sine s-ar fi eliberat

de răspunderea de a o osîndi, obținînd totodată prin documentul compromițător pe care l-ar fi deținut astfel, garanția supunerii și totalei aservirí viitoare a incomodei rivale. În felul acesta Maria Stuart și-ar fi continuat pînă la capăt o existență liniștită și obscură, învăluită în uitare, lipsită de glorie, dar și de dramatice sfîșieri, stînd cuminte într-un colțișor neînsemnat și încetînd să mai constituie — prin mărturisirea făcută — un pericol pentru țară și o neliniște pentru suverana ei, răsfățată de soartă, ridicată pe culmile gloriei și ale puterii. Raportul dintre aceste două femei, pînă atunci egale și dușmance de o viață, ar fi fost de aici înainte radical și definitiv modificat : istoria nu le-ar mai fi înfățișat stînd alături, pe aceeași treaptă socială, față în față într-o înfruntare continuă, ci una dintre ele, generoasă și a toate iertătoare, ar fi privit de sus, de la înălțimea tronului, la cealaltă, vinovata, prosternată jos la picioarele ei.

Numai că Maria Stuart nu este femeia care să nădăjduiască într-o asemenea salvare, să-și lege speranțele de o asemenea soluție, să se agațe cu orice chip de viață. Mîndria a reprezentat întotdeauna pentru această femeie arma ei cea mai puternică, trăsătura cea mai tenace.

Pentru această mare orgolioasă este de o mie de ori preferabil să-și plece grumazul în fața călăului decît genunchiul în fața unei alte regine, să zădărnicească soluția de compromis a celeilalte cu prețul vieții ei, decît să accepte o cît de mică umilință în schimbul unei existențe salvate în felul acesta. De aceea lasă fără răspuns propunerea dușmancei, întoarce spatele mîinii care i s-a întins cu perfidie și se drapează în faldurile unei trufașe tăceri. Mai stă încă în puterile ei — și aceasta e singura putere ce i-a mai rămas — s-o umilească o ultimă oară pe dușmanca de moarte afișînd în fața lumii întregi o atitudine de o exemplară, de o suverană demnitate. Și dacă trăind ar însemna

să se coboare pe sine acceptînd mărinimia celeilalte și îngăduindu-i să se înfățișeze posterității într-o lumină măgulitoare, mai poate să o rănească adînc, s-o despoaie de odăjdiile de aur ale generozității, s-o înjosească în fața prezentului și-a viitorului murind eroic, aureolată de glorie.

Elisabeta a riscat gestul de a întinde o mînă Mariei Stuart și a rămas cu mîna întinsă, fără răspuns. Acum nu-i mai rămîne decît să urmeze îndemnul lui Cecil și Walsingham și să procedeze așa cum i-ar fi plăcut cel mai puțin. Pentru întocmirea procedurii juridice sînt convocați mai întîi juriștii Curții. Aceștia au misiunea de a stabili în ce măsură învinuirea și judecarea unei regine de către un tribunal pămîntean constituie un act legal, juridicește întemeiat. Și cum, capul încoronat al acelei țări așteaptă de la ei un răspuns afirmativ, se pun așadar pe lucru : scotocesc în arhiva istoriei în speranța că vor găsi un precedent sau măcar un caz cît de cît asemănător pentru ca astfel fapta lor să pară mai puțin excepțională opiniei mondiale, să se încadreze unei tradiții. Ceea ce găsesc însă, după mari osteneli, sînt doar exemple neînsemnate : Caietanus, un mărunt tetrarh din vremea lui Cezar, Licinius, un cumnat al lui Constantin, la fel de obscur ca și primul, Konradin von Hohenstaufen și Johanna de Neapole : iată pomelnicul complet și nu prea convingător al prinților executați de-a lungul vremurilor în urma sentinței rostite de către un tribunal.

În zelul lor prea mare, pentru a-i face pe plac suveranei, juriștii coroanei găsesc aceste exemple suficiente, ba mai mult chiar, declară că socotesc competent pentru judecarea Mariei Stuart un simplu juriu compus din reprezentanți ai orașului Staffordshire, unde de fapt se comisese „crima" și că nimic, după opinia lor, nu ar reclama constituirea

unui tribunal excepțional alcătuit din nobili de rang înalt. Numai că în strădania lor de a preveni orice dorință a reginei, bravii ei avocați, în loc să se aleagă cu laude au parte doar de aspre mustrări și sancțiuni. Elisabetei îi displace profund această propunere. Ea nu poate îngădui ca o suverană, fie ea chiar detronată, să fie judecată de către o adunare atît de plebeiană. Nepoatei Tudorilor și fiicei Stuarților i se cuvine să fie condamnată la moarte cu tot fastul, cu toată eticheta, impuse de înaltul ei rang. Pentru osîndirea unei prințese va trebui desfășurată așadar o adevărată ceremonie solemnă, tribunalul va trebui să-i acorde toate onorurile, va trebui să se procedeze cu profundă considerație, cu respectul reverențios datorat unei frunți încoronate, și nicidecum dată pe mîna călăului în urma unei sentințe hotărîte de niște oameni de rînd, de cîțiva țărani și meșteșugari. „Căci — răspunde ea indignată propunerii legiștilor — aceasta n-ar fi instanța demnă de a judeca o regină. Pentru a nu se săvîrși o asemenea aberație consider necesar a se încredința cazul unui tribunal alcătuit din numeroși gentilomi dintre cei mai de frunte. Asta pentru că noi, suveranele, sîntem situate pe scena acestei lumi în locul cel mai înalt spre care se ațintesc toate privirile."

Un proces regesc, o execuție regească, o înmormîntare regească — asta dorește ea să-i ofere Mariei Stuart. Și pentru aceasta convoacă tribunalul nobilimii alcătuit din bărbații cei mai de vază, din personalitățile cele mai distinse și proeminente ale țării.

Dar Maria Stuart nu se arată nicidecum dispusă să se lase anchetată ori judecată fie și de cei mai nobili supuși ai reginei-surori.

— Cum adică — se răstește ea la trimișii acesteia pe care îi primește în camera ei fără să le iasă în întîmpinare

măcar cu un singur pas — nu știe stăpîna voastră că eu m-am născut regină ? Crede oare că mă voi demite, înjosindu-mi statul, neamul din care mă trag, fiul care îmi va urma la domnie, regii și principii străini ale căror drepturi vor fi lezate în persoana mea, dînd curs unei asemenea invitații ? Nu ! Niciodată ! Oricît aș părea de încovoiată, inima mea stă dreaptă și nu se va pleca în fața nici unei umiliri.

La bine și la rău omul se poartă cum îi e firea și în încercările vieții fiecare individ își dă o dată mai mult pe față adevăratul caracter. În momentele de cumpănă ale vieții ei Maria Stuart va vădi aceleași calități și aceleași defecte : de fiecare dată mîndria și fermitatea ei afirmate la început cu mare hotărîre, vor slăbi pe parcurs, se vor dovedi insuficient de rezistente pentru a face față, pînă la capăt ; și de data aceasta atitudinea ei se modifică și de unde, la început afirmase cu toată demnitatea că nu se va lăsa judecată de nici un tribunal din lume, ea, suverană, fiică de suverană, nepoată de suverani, unsă a Domnului și persoană inviolabilă prin lege, sfîrșește prin a ceda puțin cîte puțin pînă cînd în cele din urmă abandonează lupta și renunță la singura armă cu care ar fi putut s-o înfrunte pe Elisabeta: consecvența în refuzul de a accepta să fie judecată. După nenumărate presiuni și amenințări ea comite greșeala de neiertat de a se declara gata să facă față procesului.

La 14 august sala de ceremonii a castelului de la Fotheringhay este împodobită ca pentru o împrejurare deosebit de solemnă : pe o estradă un jilț impunător cu un baldachin deasupra, domină încăperea. El va rămîne gol tot timpul dezbaterilor și va reprezenta un simbol : tronul suveranei care, deși absentă, prezidează judecata. Tot ce va decide instanța adunată aici se va rosti cu încuviințarea și în nu-

mele ei. De o parte și de alta se înșiruie conform rangului ce-l dețin, membrii tribunalului. La mijlocul sălii se află o masă în fața căreia stau procurorul general, judecătorul de instrucție, juriști și grefieri.

Maria Stuart este adusă. Înveșmîntată toată în negru, așa cum obișnuia în ultimii ani, înaintează sprijinindu-se de brațul majordomului. De cum pășește în sala de judecată rostește plină de dispreț, țintuindu-i cu privirea pe toți cei adunați acolo :

— Ce mulți judecători și nici unul de partea mea !

După care se îndreaptă spre jilțul ce i-a fost rezervat, așezat în apropierea celui simbolic, regal, doar cu cîteva trepte mai jos. Și aici, în acest aranjament, se vădește din nou vechea luptă pentru prioritate dintre cele două regine — *„overlordship"* — dintre cele două țări, ambiția străveche a Angliei de a domina Scoția ; tronul suveranei engleze este situat cu cîteva trepte mai sus decît al suveranei scoțiene. Prilej pentru aceasta din urmă de a mai contesta o dată — o ultimă dată — în ceasul al doisprezecelea al existenței ei, ajunsă pe pragul morții, această mereu afirmată și mereu respinsă ambiție :

— Sînt regină, am fost soția suveranului Franței și locul ce mi se cuvine de drept este acela, situat acolo, pe treapta cea mai de sus, spune ea arătînd cu mîna tronul rămas gol, iar vocea ei răsună mîndră și cutezătoare în urechile tuturora.

Și cu aceasta dezbaterile pot începe. Ca și în celelalte rînduri — la York și la Westminster — întregul proces nu este decît o înscenare, un simulacru de proces în care cele mai elementare legi și norme ale dreptății sînt încălcate flagrant, fără pic de jenă. Și de data aceasta martorii principali lipsesc pentru bunul motiv că au fost executați în mare grabă înaintea procesului. Așa se procedase și la procesul anterior cu slujitorul lui Bothwell ; la fel s-a

procedat acum cu Babington și cu partizanii săi. Nu înainte însă de a li se fi smuls, în urma unor torturi inumane, declarațiile cele mai defavorabile Mariei Stuart, declarații care alcătuiesc dosarul de acuzare. Dar faptul acesta nu constituie singura ilegalitate comisă în procedura de față. Curînd după începerea dezbaterilor se constată un lucru cît se poate de ciudat și anume că documentele care constituie principalul capăt de acuzare și în baza cărora se va rosti sentința de condamnare la moarte, lipsesc fiind înlocuite cu simple copii care nu pot fi confruntate cu originalele și care deci nu prezintă nici un fel de garanție a autenticității. Așadar protestul acuzatei, adresat lui Walsingham este cît se poate de îndreptățit :

— Cum puteți face dovada că aceste copii după scrisorile mele cifrate, pe temeiul cărora doriți să mă condamnați, nu sînt altceva decît niște falsuri ?

Obiecția Mariei Stuart este legală, legitimă din punct de vedere juridic și apărarea s-ar fi putut prevala de ea pentru a respinge, ca nefondate și nedovedite acuzațiile aduse. Și este de presupus că dacă i s-ar fi îngăduit acuzatei să fie reprezentată și apărată de către un avocat, acesta ar fi protestat în favoarea ei, ar fi respins procedeul și, demascînd ilegalitățile comise, ar fi putut demonstra cu ușurință reaua-credință care a stat la baza acestei judecăți. Maria Stuart a fost lipsită însă de acest drept elementar, silită să țină singură piept unei instanțe răuvoitoare, ceea ce, practic vorbind, se va dovedi imposibil cu atît mai mult cu cît ea ignora legislația engleză, și nici nu-i fuseseră comunicate în prealabil documentele pe care se întemeia acuzarea. La acestea toate se mai adaugă și marea greșeală ce o comite — aceeași pe care o comisese la procesele de la York și Westminster — greșeală datorată unei inabilități juridice, de a nega totul în bloc, inclusiv fapte incontestabile, compromițîndu-și

astfel intervenția, în loc să se rezume la a respinge doar acele procedee cu adevărat șubrede și vulnerabile. Astfel începe prin a nega, printr-o prostească încăpățînare, că l-ar fi cunoscut pe Babington. O zi mai tîrziu însă, în fața dovezilor zdrobitoare, se vede silită să recunoască ceea ce negase în ajun și în felul acesta printr-o atît de nesocotită dovadă de inconsecvență își pune singură, sub semnul îndoielii, toate celelalte afirmații, alterîndu-și prestanța morală în fața opiniei publice și dînd instanței prilejul de a nesocoti declarațiile ei ca nefiind demne de crezare. Cînd se dezmeticește și adoptă din nou atitudinea ei inițială pretinzînd să i se respecte dreptul suveran de a fi crezută pe cuvîntul ei regal, este prea tîrziu și frazele ei pline de demnitate nu mai produc nici un efect.

— Mylords, se adresează ea lorzilor judecători, m-am refugiat în țara dumneavoastră încredințată de prietenia ce mi-o dovedise regina ei și încurajată de făgăduielile ce mi le făcuse. Iată dovada iubirii și a protecției de care mă asigurase suverana acestei țări, spune ea scoțînd din deget inelul Elisabetei și arătîndu-l judecătorilor.

Fără nici un ecou rămîne însă acest apel fiindcă cei în fața cărora îl rostește nu ca apărători ai legii și ai dreptății se află aici, ci ca slujitori supuși ai Elisabetei, avînd misiunea de a o apăra, de a da o justificare legală faptelor ei și de a restabili, prin îndepărtarea primejdioasei intruse, odată pentru totdeauna liniștea în regatul lor. Sentința era hotărîtă cu mult înainte de începerea dezbaterilor. Și este cît se poate de concludent, pentru a ne încredința de lipsa de imparțialitate a acestei instanțe, faptul că la 28 octombrie, dată la care tribunalul se întrunește la Westminster, în Camera înstelată, pentru a formula verdictul, unul singur, lordul Zouche, cutează să-și exprime îndoiala asupra concluziei că Maria Stuart ar fi atentat la viața reginei. Cutezanța sa nu schimbă

însă cu nimic desfășurarea evenimentelor ; nu izbutește nimic mai mult prin exprimarea acestei îndoieli decît să știrbească din farmecul și din spectaculozitatea verdictului a cărui mare ambiție fusese unanimitatea. Toți ceilalți membri ai juriului își unesc glasul pentru a declara că au constatat vinovăția Mariei Stuart. Iar sentința hotărîtă de ei este caligrafiată de către grefier cu mare solemnitate, pe pergament, și sună astfel : *„Numita Maria Stuart, persoană ce pretinde a avea drepturi legitime asupra coroanei regatului englez, s-a făcut vinovată de crima de a elabora și aproba conspirații menite să o rănească sau să o suprime pe suverana acestei țări“*. Ispășirea pentru o asemenea vină nu este decît una, și Parlamentul englez a hotărît-o de mult : moartea.

Tribunalul nobililor și-a făcut datoria : a judecat, a constatat, a condamnat. Verdictul său este pedeapsa cu moartea. Din acest moment misiunea lui încetează și începe acțiunea reginei, singura care mai poate juca un rol în existența Mariei Stuart, singura care mai poate interveni pentru a opri evenimentele să-și urmeze cursul. Pentru că singură suverana țării dispune de acest drept mai presus de al muritorilor de rînd, drept sfînt și atît de omenesc totodată, dreptul de a fi mărinimoasă, de a acorda grațierea. Numai de dorința ei atîrnă în acest din urmă moment executarea sau anularea sentinței. Viața sau moartea Mariei Stuart depind de un singur semn al Elisabetei. Iată așadar că cel din urmă cuvînt, tot ei îi revine, răspunderea acestei hotărîri tot în seama ei rămîne, a celei care nu detestă nimic mai mult pe lume decît obligația de a lua hotărîri radicale și irevocabile. Și din nou asistăm la aceeași dispută în care Elisabeta luptă contra Elisabetei. Ca și corul din tragediile antice răsună în urechile sale îndemnuri contradictorii, unele pledînd

pentru intransigență deplină, celelalte pentru blîndă și împăciuitoare iertare. Sfîșiată de nehotărîre, descumpănita regină zadarnic își îndreaptă ochii către acel idol la care s-a închinat o viață întreagă, idol mut și surd care asistă impasibil la toate faptele sale, le înregistrează cu rece și seacă precizie pentru a le judeca și califica peste secole : istoria.

Oamenii ei de stat, cancelarul, întregul consiliu al Coroanei, prietenii cei mai devotați, nobilii, burghezia orășenească, poporul chiar, își exprimă cu toții clar punctul de vedere : singura cale de a restabili pacea și liniștea țării este decapitarea Mariei Stuart. Vocile lor răsună limpede în urechea suveranei : „*Moarte, moarte, moarte !*" Parlamentul îi adresează următoarea petiție : „*Cu plecată supunere o conjurăm pe majestatea voastră, în numele cauzei protestante, pentru asigurarea securității personale a suveranei noastre și spre binele regatului, să dispună publicarea grabnică a sentinței și executarea ei.*"

Pentru Elisabeta această presiune este binevenită. Căci ea dovedește astfel lumii întregi că n-o persecută pe regina prizonieră, că poporul englez este acela care insistă și care îi cere să aplice sentința judecătorească. Și ea știe că cu cît i se va cere mai stăruitor lucrul acesta, cu cît glasurile care i-o pretind se vor ridica mai puternice, cu atît se vor face auzite mai departe, peste țări și mări, pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Și ea nici nu dorește altceva. Rolul de femeie miloasă, plină de bunătate și de omenie, gata să ierte și să absolve de pedeapsă pe cea mai aprigă dușmancă a ei îi convine de minune și ca excelentă actriță ce este e hotărîtă să-l joace pînă la capăt și să obțină tot ce-ar putea obține de pe urma lui. Ascultă, cu adîncă emoție, cererea mișcătoare a Parlamentului și, cu mare smerenie și cucernicie, îi mulțumește Domnului că a ocrotit-o de primejdia de moarte ce o pîn-

dea din umbră. Apoi, cînd se hotărăște să răspundă, cuvintele ei par a se adresa, dincolo de spațiu și de timp, lumii întregi și istoriei pentru a face cunoscut o dată pentru totdeauna că nu ea poartă răspunderea pentru această cumplită faptă :

— Deși viața mea a trecut printr-o mare primejdie, martor mi-e Dumnezeu că ceea ce m-a cutremurat cu adevărat a fost nu spaima pentru ceea ce ar fi putut să mi se întîmple mie, ci faptul dureros și de neînțeles că totul a fost pus la cale de o femeie ca și mine, mai mult chiar, de o regină și încă de una care-mi este rudă atît de apropiată. Și totuși, după descoperirea complotului criminal, atît de departe a fost de mine gîndul vreunei răzbunări, încît primul lucru pe care l-am făcut a fost să-i scriu în taină și s-o îndemn să-mi mărturisească totul în mod absolut confidențial, de la regină la regină, pentru a o putea ierta și a aplana conflictul dintre noi două. N-am făcut asta cu intenția de a o atrage într-o capcană, căci nimic din ceea ce mi-ar fi putut mărturisi ea n-ar fi fost necunoscut pentru mine. Ba chiar și acum, cînd împotriva intențiilor mele binevoitoare, lucrurile au luat o asemenea întorsătură și amploare, n-aș dori altceva decît să văd din partea ei o sinceră dovadă de căință și aș fi fericită să pot trece cu vederea totul și s-o iert ; aș face-o cu nemăsurată bucurie dacă ar fi în joc numai viața și liniștea mea, nu și siguranța și pacea regatului meu. Căci viața mea e pusă în slujba țării mele și numai pentru binele ei și al poporului meu doresc să trăiesc.

În continuare Elisabeta mărturisește că dacă șovăie în luarea unei hotărîri este pentru că simte întreaga răspundere pe care o au faptele și hotărîrile ei în lumina istoriei.

— Căci noi, monarhii — spune ea — sîntem expuși pe scena lumii, tuturor privirilor. Nici cel mai mărunt gest al nostru nu poate trece neobservat și nejudecat, nici cea mai

mică pată care ne maculează nu poate fi ascunsă, nici o greşeală trecută sub tăcere ; de aceea prudenţa şi chibzuinţa trebuie să ne călăuzească în tot ce facem pentru a proceda întotdeauna cu dreptate şi cinste.

Apoi, roagă Parlamentul să fie înţelegător faţă de încetineala cu care se decide să ia o hotărîre căci : „este o datorie şi un obicei al meu să cîntăresc bine, de o sută de ori un lucru înainte de a lua o hotărîre, chiar şi în probleme mai puţin grave şi serioase decît cea de faţă".

Sînt oare sincere aceste declaraţii ? Şi da şi nu ! Căci în Elisabeta se înfruntă două porniri : pe de o parte dorinţa de a-şi înlătura un duşman atît de primejdios, pe de alta ambiţia de a se înfăţişa lumii în postura suveranei generoase şi clemente. După douăsprezece zile de meditaţie ea adresează lordului cancelar următoarea întrebare : nu poate fi găsită o cale prin intermediul căreia să fie cruţată viaţa Mariei Stuart, fără a periclita prin aceasta propria ei viaţă ? Consiliul de coroană şi Parlamentul au un singur răspuns : nu ! Elisabeta însă nu renunţă uşor. Nicicînd cuvintele ei nu răsunaseră mai frumos, mai convingător, nu vibraseră de atîta sinceritate, de atîta patos :

— Sufletul meu este în clipa de faţă sfîşiat de o teribilă luptă, două dorinţe contrare şi la fel de imperioase se înfruntă în mine ! Să dau glas descumpănirii mele sau să mă retrag într-o adîncă tăcere ? Ce cale să aleg ca să pot rămîne cinstită şi sinceră faţă de mine însămi şi să nu rănesc, să nu zădărnicesc ostenelile voastre ? Este neobişnuit, desigur, pentru voi să mă auziţi că dau glas unor asemenea slăbiciuni, însă mă văd silită să mărturisesc că dorinţa cea mai aprinsă a inimii mele ar fi fost să se găsească un alt mijloc prin care să soluţionăm acest conflict fără să vă nedreptăţesc pe voi, fără să pun în primejdie viaţa mea şi totodată fără să dăm curs propunerii voastre.

De vreme însă ce mă încredințați că o asemenea cale nu există, că siguranța mea și liniștea statului nu pot fi restabilite decît prin moartea ei, mă cuprinde o nemărginită, o neconsolată mîhnire la gîndul că tocmai eu, care am iertat atîtea greșeli, am grațiat atîția rebeli, am trecut cu vederea atîtea trădări, sînt pusă în situația de a mă înfățișa atît de neînduratoare față de o femeie de un asemenea rang, față de o regină !

Prin aceste fraze emoționante ea nu face altceva decît să dea de înțeles că intenționează de fapt să se lase îndu-plecată cu condiția ca ei să continue să insiste pe lîngă ea tot mai zgomotos și mai afișat. Dar, ca întotdeauna, hiper-prudentă, și neputîndu-se debarasa de duplicitatea-i caracteristică, încearcă să escamoteze răspunsul și să evite un limpede și categoric *da* sau *nu* :

— Vă rog așadar, să acceptați deocamdată un răspuns care nu e un răspuns. Nu resping propunerea voastră, înțeleg și accept argumentele voastre, dar tot ceea ce pot face pentru moment este să vă adresez mulțumiri pentru grija ce-mi purtați, să vă rog să nu-mi luați în nume de rău neliniștea și nehotărîrea care-mi sfîșie sufletul, să încercați să mă înțelegeți și să-mi îngăduiți, ca niște adevărați prieteni ce-mi sînteți, să vă răspund în felul acesta care nu poate fi numit de fapt un răspuns.

Din confruntarea celor două puncte de vedere lucrurile par a se limpezi : glasul rațiunii și-a spus clar cuvîntul : „*Moarte, moarte, moarte !*" ; celălalt, glasul inimii, nu-i opune decît vorbe, care cu cît sună mai elocvent cu atît mai mult lasă să se întrevadă un început de cedare.

Suveranul Franței trimite, peste Canalul Mînecii, o delegație investită cu misiunea de a avertiza pe Elisabeta că interesul comun al lor, al monarhilor acestei lumi, este

să nu se dea curs sentinței de condamnare. El o previne pe suverana engleză că principiul inviolabilității unui monarh trebuie apărat cu sfințenie, că el reprezintă o garanție a securității lor și că apărînd cauza Mariei Stuart își apără propria cauză. Mai adaugă, în continuare, că o guvernare înțeleaptă și fericită nu s-a sprijinit niciodată pe violență și vărsare de sînge. Și sfîrșește prin a-i aminti că persoana oaspetelui care solicită azil este intangibilă în numele moralei creștine și că n-ar putea comite păcat mai mare în fața lui Dumnezeu decît acela de a clinti fie și un fir de păr dintr-un cap încoronat. Și cum răspunsurile Elisabetei sînt și de data aceasta departe de a fi niște adevărate răspunsuri, nimic altceva decît jumătăți de făgăduieli făcute pe un ton care nu angajează la nimic, o avalanșă de cuvinte complicate și fraze, pe cît de vagi pe atît de semnificative pentru intențiile ce le nutrește cît și pentru dorința de a fugi de răspundere, reprezentanții tronului francez se văd nevoiți să se exprime într-un mod tot mai ferm, mai fără echivoc, transformînd de fapt ceea ce inițial nu era decît o încercare de intervenție politicoasă, într-un avertisment diplomatic conținînd o fățișă nuanță de amenințare. Cea care însă, de un sfert de secol, exersîndu-se în rafinatul și subtilul joc care se cheamă politică înaltă, s-a deprins să-și ascută la maximum atît auzul cît și privirea și a învățat mai bine decît orice pe lume să pătrundă pînă în adîncul sufletelor, să deosebească intențiile false de cele adevărate, să discearnă și cele mai fine nuanțe care se ascund în dosul cuvintelor, ascultă cu îndoită atenție toate aceste discursuri patetice pentru că ceea ce o interesează pe ea cu deosebire este să ghicească dacă trimișii aceștia, atît de categorici și de amenințători, au adus cu sine, în buzunarul secret, pentru eventualitatea că n-ar reuși s-o înduplece, și mandatul de ruperea relațiilor diplomatice și

provocarea la război. Şi nu-i trebuie mult ca să-şi dea seama că lucrurile nu stau aşa. Urechea ei, aplecată cu atenţie la frazele pline de patos şi încărcate de ameninţări ale mesajului nu distinge zăngănit de arme, pentru că, de fapt atît Henric al III-lea cît şi Filip al II-lea nu sînt cîtuşi de puţin dispuşi să răzbune prin foc şi sabie decapitarea protejatei lor. De aceea de îndată ce a depistat adevăratul conţinut al mesajului acestuia fulminant, Elisabeta nici nu se mai osteneşte de a da alt răspuns decît o indiferentă ridicare din umeri. Ea înţelege că nu merita să-şi irosească forţele pentru a născoci un răspuns diplomatic către regele Franţei, cu atît mai mult cu cît întreaga ei inteligenţă şi abilitate trebuie aruncate în joc pentru a neutraliza obiecţiunea mult mai primejdioasă a unei alte puteri, cu adevărat îndreptăţită să intervină în favoarea prizonierei : Scoţia. Căci singurul om pe lume care are nu numai dreptul, dar şi sacra datorie de a contesta Angliei legalitatea execuţiei reginei scoţiene este James al VI-lea, sînge din sîngele ce urmează a fi vărsat pe eşafod, carne din carnea celei condamnate la securea călăului. Numai că dragostea pentru mama sa n-a jucat niciodată un rol de frunte în sentimentele acestui fiu. Ba chiar, de cînd între ei a intervenit acel dezacord în urma căruia ea l-a renegat, l-a dezmoştenit şi a oferit unui străin dreptul de moştenire — coroana scoţiană — fapt care l-a îndemnat pe el să devină aliatul interesat şi generos răsplătit al Elisabetei, s-a obişnuit să vadă în ea mai degrabă o piedică în calea realizării ambiţiilor sale. Aşa se face că de îndată ce află de demascarea complotului lui Babington nu întîrzie să-i prezinte Elisabetei felicitările sale. Ambasadorul francez care vine la el cu însărcinarea de a-l convinge să intervină cu toată autoritatea pe care i-o conferă calitatea de fiu şi de suveran al Scoţiei, în favoarea Mariei Stuart, îi ră-

peşte din preţiosul timp pe care el se pregătea să-l dedice preocupării lui preferate : vînătoarea. Drept pentru care se debarasează cît se poate mai repede de el răspunzîndu-i scurt, cu grosolănie că ea, mama lui, „n-are decît să dea pe gît băutura pe care şi-a preparat-o singură". Şi nu se sfieşte să recunoască, cît se poate de limpede, faptul că îi e absolut indiferent dacă ea împreună cu toate slugile ei ticăloase vor fi date pe mîna călăului.

— Ar face mai bine — declară el la sfîrşit — dacă şi-ar petrece puţinele zile ce i-au mai rămas rugîndu-se lui Dumnezeu.

El consideră că n-are nici un amestec în toată această istorie şi refuză categoric să se amestece în vreun fel. Abia după ce se rosteşte sentinţa împotriva Mariei Stuart şi cînd întreaga Scoţie este cutremurată de indignare împotriva faptului că o altă regină are cutezanţa de a dispune, după bunul plac, de viaţa suveranei lor ereditare, se vede constrîns să întreprindă ceva, fireşte pur formal şi numai pentru a nu face figură proastă în ochii poporului său şi ai lumii întregi. Propunerea Parlamentului scoţian de ruperea relaţiilor diplomatice cu Anglia şi declararea războiului însă nu-i convine cîtuşi de puţin, i se pare întru totul exagerată şi de neluat în seamă. Găseşte că este suficient să-i adreseze lui Walsingham cîteva scrisori de protest, ba chiar de ameninţare şi să adauge la aceasta trimiterea unei delegaţii care să-l reprezinte la Londra.

Elisabeta era însă pregătită să preîntîmpine această intervenţie, o aştepta chiar şi auzul ei fin se ascute mai mult pentru a distinge ce se ascunde de fapt sub cuvintele energice ale declaraţiei oficiale. Şi delegaţia trimisă de James al VI-lea, după cum se aştepta ea, aduce două mesaje. Unul, purtat de reprezentanţii de frunte ai nobilimii

scoțiene, animați de sincere sentimente, sună cum nu se poate mai amenințător, mai bătăios și mai categoric: în cazul executării reginei Scoția va denunța alianța cu Anglia și-i va declara război. Celălalt, rămas necunoscut delegaților oficiali, este întru totul diferit de primul și exprimă punctul de vedere strict confidențial al suveranului, încredințat unui emisar strecurat în mare taină printr-o ușă secretă în apartamentul particular al Elisabetei.

Acesta duce nu numai un mesaj, ci și misiunea de a negocia cu regina Angliei o afacere mult mai însemnată pentru regele Scoției decît salvarea vieții mamei sale, obținerea succesiunii la coroana engleză. Agentul secret al lui James al VI-lea o asigură pe Elisabeta — după cum relatează atît de prompt informatul ambasador francez — că declarațiile amenințătoare și vehemente rostite de delegația oficială nu trebuiesc luate în seamă, că ele constituie pentru suveranul scoțian un act pur formal, cerut de împrejurări și întreprins numai și numai pentru a-și salva onoarea și reputația — *„for his honour and reputation"* — în ochii poporului său, că în nici un caz nu acesta este adevăratul său punct de vedere ; că este departe de el intenția de a încerca să-i zădărnicească planurile și să-i pună bețe în roate printr-o atitudine ostilă. Elisabetei i se sugerează, cu acest prilej, un lucru care de fapt nu constituie o noutate pentru ea, și anume că James al VI-lea este dispus „să înghită" — *„to digest it"* — executarea mamei sale fără să miște un deget, în schimbul asigurării ferme — ba la nevoie mulțumindu-se chiar și cu o promisiune mai vagă care să-i dea cît de cît speranța că-i va fi încredințată mult rîvnita succesiune engleză. Astfel că în culisele politice ale acestui dramatic eveniment începe curînd o tocmeală josnică, infamă. Fiul și dușmanca de moarte a mamei sale tratează peste capul ei, sacrificîndu-l, o afacere sinistră în

care ambele părţi sînt interesate de a o înlătura din cale ca pe un obstacol stînjenitor şi toate acestea învăluite de ochii lumii în faldurile înşelătoare ale unor fraze patetice, amîndoi ambiţionîndu-se să se înfăţişeze istoriei într-o lumină cît mai favorabilă. Toată lumea trebuie să fie convinsă că ceea ce îi însufleţeşte pe cei doi complici în această murdară şi ignobilă pertractare nu este decît sfînta datorie şi dorinţă de a o ocroti şi salva. Amîndoi îşi leagă cele mai aprinse speranţe de uciderea Mariei Stuart, dar în acelaşi timp nici unul nu este dispus să-şi dea pe faţă intenţiile şi să apară pe scena lumii în chip de agresor sîngeros, ci dimpotrivă, sub masca monarhului generos şi iertător.

Dealtfel, pentru Elisabeta, deznodămîntul acesta era previzibil de mult. De mult James al VI-lea a lăsat să se înţeleagă că nu s-ar face din el un duşman în cazul cînd s-ar hotărî s-o trimită pe eşafod pe cea care i-a dat viaţă. Propriul fiu se grăbise s-o sacrifice, întrecînd-o astfel în zelul său chiar şi pe duşmanca cea mai înverşunată a Mariei Stuart.

Elisabeta s-a încredinţat aşadar că n-ar avea de înfruntat nici o ostilitate reală nici din partea Franţei nici a Spaniei şi nici a Scoţiei dacă s-ar decide să curme în sfîrşit, o dispută şi o rivalitate care şi aşa durează mult prea mult. Din momentul acesta un singur om pe lume ar mai putea întoarce evenimentele în favoarea Mariei Stuart şi omul acesta nu este nimeni altul decît însăşi Maria Stuart. De atitudinea ei atîrnă în această ultimă instanţă dacă va trăi sau va muri. Ca să se salveze în cel din urmă moment n-ar trebui decît să-şi plece capul în faţa adversarei şi să-i implore căită, mărinimia. Fiindcă avem serioase motive să presupunem că asta şi nădăjduieşte Elisabeta ; acesta este triumful pe care şi-l doreşte ea în adîncul secret al sufletului ei, căci o asemenea întorsătură i-ar permite să

dea două mari lovituri : să îngenuncheze mîndria acestei trufașe fără a-și încărca conștiința cu un greu păcat și să se înfățișeze opiniei mondiale în lumina aureolată în care ar dori s-o conserve istoria.

De aceea se întreprinde în săptămînile care urmară pronunțării sentinței, tot ce se putea întreprinde pentru a zdrobi mîndria încăpățînată a condamnatei. Imediat după proclamarea sentinței Elisabeta îi trimite documentul prin Amyas Poulet, prin slujitorul acesta odios care-și face un punct de onoare din a-și îndeplini cu exces de zel, misiunea încredințată, mai mult chiar, de a-și depăși atribuțiile, convins că-și dovedește astfel nu numai corectitudinea, ci și devotamentul față de stăpîna lui, insultînd și umilind o biată femeie fără apărare ce nu mai prezintă pentru el decît un cadavru încă în viață. Este pentru prima oară cînd bărbatul acesta meschin și fără suflet consideră că nenorocirea ce s-a abătut asupra doamnei căreia i se adresează îl poate scuti de osteneala de a se descoperi în fața ei ; iese acum la iveală întreaga prostie arogantă a slujnicarului acestuia mărginit, a acestei inimi de slugă pe care numai nenorocirea altuia o face să devină cutezătoare și semeață. El ordonă slujitorilor Mariei Stuart să smulgă de deasupra jilțului stăpînei lor baldachinul împodobit cu blazonul Scoției. Slujitorii însă refuză să-i dea ascultare. Poulet smulge el însuși baldachinul, ajutat de suita sa. Atunci Maria Stuart, drept replică, așază în loc un crucifix, gest prin care dă de înțeles dușmanilor ei că se pune la adăpostul unei puteri mult mai mari decît aceea a regalității. La fiecare persecuție și încercare de înjosire ea răspunde printr-un gest îndrăzneț, demonstrativ. „*Își închipuie că mă vor speria amenințîndu-mă cu moartea, și că mă vor constringe să le implor mila și grațierea* — le scrie ea unor prieteni — *iar eu le răspund că dacă și-au luat răspunderea*

de a rosti o asemenea sentință nedreaptă, cum e condamnarea mea la moarte, nu le rămîne altceva de făcut decît s-o ducă pînă la capăt. Elisabeta n-are decît s-o ucidă, cu atît mai rău pentru Elisabeta. Ea acceptă bucuroasă un sfîrșit care s-o discrediteze pe rivala ei în fața lumii întregi și a viitorimii decît o ipocrită iertare care i-ar permite adversarei să se împăuneze cu o falsă generozitate. Pînă în ultima clipă îi zădărnicește planurile și-i strică jocul Elisabetei : în momentul cînd i se aduce la cunoștință condamnarea la moarte, în loc să protesteze sau să implore clemență, se pleacă plină de cucernicie, în fața voinței lui Dumnezeu mulțumindu-i că s-a îndurat să curme, în sfîrşit, calvarul vieții ei, apoi ca suverană ce se consideră răspunde printr-o scrisoare, de exemplară demnitate, Elisabetei : *„Madame, cu smerenie mulțumesc Domnului atotputernic, care în mare mila Lui a hotărît, prin sentința ce ați îngăduit să se rostească, să mă cruțe și să mîntuie sufletul meu de mizeriile acestei nefericite existențe. Departe de mine intenția de a vă ruga să prelungiți chinul unei asemenea vieți pe care și așa o găsesc prea lungă și prea împovărată de amărăciune. Favorurile pe care doresc să mi le acordați dumneavoastră și numai dumneavoastră, căci nu mai am nimic de așteptat de la nimeni și cu atît mai puțin de la cei care dețin ranguri înalte și demnități politice de frunte în Anglia, sînt următoarele :*

În primul rînd, vă cer cu limbă de moarte să dispuneți ca, de îndată ce sîngele-mi nevinovat se va fi scurs, spre bucuria lacomă și nesățioasă a dușmanilor mei, trupul să-mi fie încredințat slujitorilor mei devotați și înmormîntat în acel colț de lume, depărtat de aceste meleaguri, în sfîntul pămînt al Franței unde se odihnesc în pace rămășițele pămîntești ale veneratei regine ce mi-a fost mamă, pentru a putea astfel, să-și dobîndească acolo liniștea și

odihna de care n-a avut parte atîta vreme cît sufletul a sălășluit în el.

În al doilea rînd, o rog pe majestatea voastră, dată fiind samavolnicia și despotismul celor în seama cărora ați lăsat viața și moartea mea, să ordone ca execuția să nu se săvîrșească pe ascuns, ci în mod public, în prezența slujitorilor mei și a altor persoane care să poată fi martori ai faptului că îmi voi da duhul în credința în care am trăit și să ocrotească astfel memoria mea de umbra calomnioasă pe care adversarii mei ar putea-o așterne asupră-mi.

În al treilea rînd, aș dori ca nici o persecuție să nu se abată asupra celor ce m-au slujit cu credință pînă la sfîrșit; împotriva împrejurărilor vitrege, să fie lăsați în libertate și să li se permită să plece unde doresc și să li se îngăduie să păstreze neînsemnatele daruri pe care, cu toată sărăcia mea, le-am lăsat moștenire prin testament.

Vă conjur, Madame, în numele strămoșului nostru comun Henric al VII-lea, în numele titlului meu de regină cu care m-am născut și cu care voi muri să nu-mi nesocotiți aceste ultime, aceste legitime dorințe și să mă încredințați de îndeplinirea lor printr-un cuvînt scris de mîna voastră. Voi putea astfel să-mi sfîrșesc viața așa cum mi-am trăit-o.

A voastră afectuoasă soră și prizonieră, Maria, regină."

Disputa neîmpăcată dintre cele două combatante dura de decenii întregi; dar ceea ce este ciudat și neașteptat este faptul că după atîția ani de prizonierat, în care rolurile păreau statornicite odată pentru totdeauna: una învingătoare, cealaltă învinsă, acum, la sfîrșitul ei, iată-le inversîndu-și din nou între ele rolurile: din momentul în care ia cunoștință de sentința condamnării la moarte, Maria Stuart își redobîndește vechea ei siguranță, impresionanta ei demnitate. Mîna celei care condamnă tremură cînd tre-

buie să-și aștearnă augusta iscălitură pe documentul fatal, în timp ce inima celeilalte, a condamnatei, rămîne dîrză, vitează la aflarea osîndei. Propria moarte o înspăimîntă mai puțin pe Maria Stuart decît o cutremură pe Elisabeta teama de a o ucide.

Poate că siguranța și liniștea ce le afișează osîndita sînt numai atitudini de suprafață, aparente, înșelătoare. Poate că în adîncul sufletului ei ea mai nutrește încă speranța că Elisabeta nu va îndrăzni în cele din urmă să abată asupra capului ei încoronat securea călăului. Cert este că pînă și un martor atît de puțin binevoitor, atît de suspicios cum este Amyas Poulet va fi surprins de atitudinea calmă a prizonierei, de faptul că nici o neliniște, cît de vagă, nici cea mai mică crispare de teamă, nici un frison de deznădejde nu răzbate la suprafață. Ea primește, într-o deplină tăcere, vestea morții apropiate, nu are nici o întrebare de pus, nici un reproș, nici un protest de adresat cuiva, nici o favoare de solicitat nimănui. Au luat sfîrșit pînă și încercările ei de a comunica în taină cu prietenii de peste hotare. A trecut vremea împotrivirilor, a conspirațiilor, a luptei. Împăcată cu ea însăși își acceptă soarta și se abandonează în mîna Domnului : facă-se voia Lui !

Timpul și-l va petrece de aici înainte, într-o profundă reculegere, pentru ca ceasul din urmă s-o găsească pregătită.

Își face testamentul, dăruiește slujitorilor ei devotați bunurile pămîntești ce le mai deține, scrie ultimele scrisori capetelor încoronate ale lumii ; de data aceasta însă nu scrisori conspirative prin care să-i îndemne să-și adune oștile și să năvălească în Anglia pentru a o elibera din captivitate, ci scrisori de rămas bun prin care îi încredințează că se pregătește de moarte cu sufletul curat, cu cu-

getul împăcat, în și pentru credința catolică. O pace adîncă, liniștitoare s-a pogorît asupra inimii acesteia veșnic sfîșiate de zbucium, veșnic agitate, impetuoase și nepotolite. Teama și speranța „cei mai aprigi dușmani ai omului", cum îi numește Goethe, au încetat să-i mai dea tîrcoale, să mai ia cu asalt fortăreața, în sfîrșit, blindată, ferecată și bine apărată a sufletului ei oțelit. Ca și în Maria Antoaneta, al cărui destin îl va repeta pe al ei, abia ajunsă în fața morții se va deștepta în ea adevăratul simț de răspundere, va deveni conștientă de datoria ei în fața istoriei. Sentimentul acesta grav și definitiv o va înălța pe culmi amețitoare, nemaiatinse pînă atunci, o va determina să-și depășească inerția și indolența. Din momentul în care a încetat să se mai lupte pentru existență, toate eforturile ei se îndreaptă spre o moarte pilduitoare, demonstrativă, pentru măreţul spectacol al clipei din urmă pe care-l va oferi lumii în schimbul gloriei ce-o va aureola etern. Înțelege că multele păcate și dramaticele greșeli săvîrșite într-o viață îi vor fi iertate și uitate dacă va ști să le ispășească printr-o moarte eroică, și că singurul triumf ce-i va mai fi dat să guste în această existență va fi un sfîrșit exemplar.

Și în timp ce aici, la Fotheringhay, condamnata își petrece zilele într-o mare liniște și reculegere sufletească pregătindu-se de moarte cu un calm august, dincolo, la Londra, cealaltă femeie se zbate amarnic sfîșiată de ghearele conștiinței ei tulburate, neliniștită, descumpănită, nehotărîtă încă, pradă unor violente accese de furie mereu iritată, lipsită de un sfat înțelept. Ca întotdeauna și de data aceasta cea hotărîtă este Maria Stuart; cea nehotărîtă, pradă impulsurilor ei șovăitoare, cea neputincioasă de a ancora într-o atitudine fermă rămîne Elisabeta. Nicicînd rivala ei de o viață nu i-a pricinuit atîta suferință și frămîntare ca acum cînd a reușit în sfîrșit s-o doboare;

somnul o ocolește, nu-și găsește odihna, este pe zi ce trece tot mai întunecată, tot mai posomorîtă, închisă într-o dureroasă muțenie. Neîncetat una și aceeași întrebare chinuitoare o sfîșie : să semneze sau nu sentința ? să îngăduie sau nu uciderea Mariei Stuart ? Întocmai ca Sisif luptîndu-se la infinit cu povara stîncii, ea se luptă continuu cu această întrebare căreia nu-i găsește răspuns și de a cărei tiranie zdrobitoare nu se poate elibera. Lespedea sisifiană a acestei întrebări se prăbușește mereu și mereu asupra sufletului ei. strivindu-i-l. Eforturile ministrului ei de a o convinge să spună *da* se dovedesc inutile : glasul conștiinței îi răsună în urechi mai tare și îndemnul acestuia rămîne mai tenace. Respinge de fiecare dată propunerile lor și le pretinde mereu altele pentru a le respinge din nou. Exasperat, Cecil o numește undeva *„mai instabilă decît vremea"*. Cînd pare să dorească moartea condamnatei, cînd se arată hotărîtă s-o grațieze și, fără întrerupere, îi hîrțuiește pe toți cu aceeași eternă întrebare : oare nu se poate găsi o „altă cale" de a ieși din impas, deși nimeni mai bine decît ea nu înțelege, în adîncul sufletului. că o asemenea ieșire nu există. Numai dacă s-ar putea întîmpla o minune. dacă i s-ar putea comunica într-o bună dimineață că osîndita a fost executată fără știrea ei. fără ordinul ei. că s-a produs ireparabilul fără ca ea să fi avut vreun amestec, fără a fi fost nevoită să-și asume răspunderea și că odată faptul săvîrșit ea nu mai poate face nimic ! Dacă ar putea fi scăpată de povara ce-o reprezintă pentru ea viața acelei femei fără ca totuși ea să fi fost nevoită a da un ordin formal în sensul acesta ! Dacă Maria Stuart ar muri *pentru* ea, nu însă *prin* ea ! Frica de răspundere îi apasă tot mai greu umerii și de aceea pune în cumpănă, la nesfîrșit, avantajele și inconvenientele ce vor decurge dintr-o asemenea faptă care nu poate fi săvîrșită în secret, ci la lumina zilei, sub privirile lumii întregi. La nesfîrșit chibzu-

iește asupra acestei hotărîri pe care o amînă mereu de la o zi la alta, spre disperarea miniștrilor ei, pe care cînd încearcă să-i amețească cu fraze confuze, cînd îi bruftuiește, pradă unor accese de furie neputincioasă. *„With weariness to talk, her Majesty left off all till a time I know not when“*, se lamentează Cecil, om de stat realist, lipsit de mari complicații sufletești, care nu amestecă scrupulele cu politica și care nu poate înțelege frămîntările reginei lui.

Căci dacă pe Maria Stuart o ține prizonieră în paza lui un gardian aspru și neiertător ca Amyas Poulet, pe cealaltă, pe Elisabeta o întemnițează un tiran mult mai crud și mai intransigent decît toți temnicerii acestei lumi : propria ei conștiință.

Încleștarea aceasta în care Elisabeta luptă contra Elisabetei durează luni și luni de zile, aproape o jumătate de an. Aproape o jumătate de an șovăie ea între îndemnul rațiunii și cel al omeniei pînă cînd, pe neașteptate, tensiunea în care trăiește a devenit insuportabilă, nervii ei suprasolicitați nu mai rezistă și regina se hotărăște, cu atîta bruschețe, încît hotărîrea ei surprinde ca o explozie.

În prima miercuri din februarie 1587 Davison, secretarul particular al Elisabetei, este anunțat prin amiralul Howard, în parcul de la Greenwich, că regina îl convoacă de urgență (Walsingham fiind bolnav în acele zile, din fericire pentru el, sau poate dintr-o simplă prudență) în cabinetul ei, cerîndu-i să aducă cu sine documentul condamnării Mariei Stuart redactat de Cecil cu mîna lui și nemailipsindu-i decît iscălitura regală. Davison se prezintă de îndată, înmînîndu-i-l împreună cu alte acte, spre semnare. Dar, contrar așteptărilor, regina, desăvîrșită actriță, pare preocupată de cu totul alte lucruri decît afacerile de stat în dimineața aceasta și îl primește distrată, dispusă

mai degrabă să flecărească cu el despre cele mai diverse și neînsemnate probleme. La un moment dat, după ce-și pierduse suficientă vreme cu această conversație lejeră, după ce admirase, contemplînd prin fereastră, claritatea și prospețimea acelei dimineți de iarnă, după ce păruse să fi uitat cu totul obiectul acelei întrevederi, ea are aerul că-și amintește în treacăt că au de rezolvat împreună anumite treburi de stat și se interesează, cu vădită plictiseală, ce anume documente i-a adus la semnat. Davison o informează — ca și cum ar mai fi fost nevoie — că mapa cuprinde printre alte acte și pe acela cerut în mod expres de către majestatea sa, prin lordul Howard. Regina ia cu o mînă distrată foile și le semnează unul după altul, fără a le mai citi, ca pe niște hîrtii fără importanță, printre care s-a strecurat, fără știrea ei, documentul fatal, astfel ca ea să-l semneze din nebăgare de seamă.

Comedia este jucată impecabil și totul pînă aici pare a mărturisi intenția reginei de a lăsa să se creadă că numai printr-o neînțelegere a semnat documentul, fără a fi conștientă de ceea ce face. Totuși, în secunda imediat următoare — firea ei atît de inconsecventă nu se dezice nici în această împrejurare — fie că se răzgîndește, fie că se trădează involuntar, ea îi declară lui Davison că i-a fost nespus de greu să se hotărască a-și da consimțămîntul și că toate șovăielile și amînările de pînă acum constituie cea mai grăitoare dovadă. Aceste cuvinte nu sînt de fapt altceva decît mărturisirea fățișă că sub aparența distrată ce-o afișase fusese pe deplin conștientă că autorizează executarea Mariei Stuart. Ba mai mult chiar ea îi indică acum lui Davison să predea documentul semnat cancelarului de stat pentru a-l pecetlui cu marele sigiliu și a-l transmite apoi persoanelor însărcinate cu executarea sentinței. Mai adaugă însă că dorește ca totul să se săvîrșească în cea mai deplină discreție, și că nimeni altcineva

în afara celor direct interesați să nu fie inițiat în ceea ce privește semnarea actului.

Ordinul este cît se poate de limpede, nici o nuanță de echivoc în vorbele reginei, nici cea mai măruntă îndoială nu vine să tulbure convingerea lui Davison că a înțeles exact ce i se cere să facă. Dealtfel Elisabeta continuă să vorbească despre execuție și să-i dea îndrumări în privința amănuntelor desfășurării ei pe un ton rece și degajat care arată că se obișnuise de mult cu ideea morții Mariei Stuart. Astfel ea stabilește pe loc următoarele detalii : ceremonia decapitării se va petrece nu în curtea interioară, nici în curtea de onoare, ci chiar în sala cea mare de festivități a castelului, singura indicată pentru o solemnitate atît de însemnată. Şi din nou insistă să se procedeze cu toată discreția și să nu se comunice nimănui faptul că a semnat ordinul de execuție. După atîtea amarnice tergiversări, după nesfîrșitele amînări, hotărîrea seamănă cu o eliberare. Acum ea s-a decis în sfîrşit. Elisabeta şi-a luat o piatră de pe inimă și poate respira ușurată, scăpată de povara propriilor nehotărîri și hărțuieli sufletești. De aceea se simte dintr-o dată bine dispusă, înseninată, volubilă și sigură de sine ; își îngăduie chiar să glumească cu Davison făcînd presupunerea că desigur, Walsingham va muri de inimă rea cînd va afla marea noutate.

Acum Davison încredințat, pe bună dreptate, că afacerea este definitiv încheiată, se înclină în fața reginei și consideră că se poate retrage. Numai că Elisabeta este departe de a fi atît de hotărîtă cum voia să pară. Pentru ea nici o problemă nu este definitiv rezolvată atîta vreme cît nu s-a produs încă ireparabilul și cît se mai poate interveni și schimba cursul evenimentelor. Davison, care tocmai ajunsese la ușă, socotind audiența sfîrșită și misiunea lui clară, este chemat înapoi. Buna dispoziție, siguranța și fermitatea acestei atît de schimbătoare femei, au dispărut ca prin far-

mec. În fața consilierului descumpănit se află acum o ființă răvășită de neliniște și de nesiguranță, agitată, plimbîndu-se de colo-colo ca un leu în cușcă. Nu s-ar putea totuși găsi o altă cale de rezolvare a acestei dificile probleme? N-au jurat oare membrii „Asociației" să apere liniștea reginei și să pedepsească cu moartea pe oricine ar îndrăzni să atenteze la viața ei?

La ce bun atunci acest jurămînt dacă Amyas Poulet și slujitorii săi de la Fotheringhy — cu toții membri ai „Asociației" — nu întreprind nimic din proprie inițiativă pentru salvarea și apărarea suveranei lor și lasă toată răspunderea în seama ei, cînd ar putea de fapt s-o scutească de calvarul de a fi nevoită să ia o hotărîre și să procedeze la execuție în taină cu de la sine putere? Ar fi cît se poate de oportun dacă Walsingham le-ar scrie în sensul acesta paznicilor de la Fotheringhay și Davison înțelege bine că i se cere să transmită neîntîrziat acest lucru. Dar, nefericitul de el, înțelege tot atît de bine situația delicată în care se află, căci dorința reginei transpare tot mai străveziu din toată atitudinea ei: ceea ce i-ar conveni ei de minune ar fi ca acum, după ce a făcut totul pentru executarea sentinței, să se spele pe mîini de orice amestec, și o tardivă căință îl cuprinde că a intrat în acest joc periculos fără un martor la întrevederea cu suverana. Dar nu mai poate da înapoi și tot ce-i rămîne de făcut este să-și joace rolul pînă la capăt. Căci știe exact ce se așteaptă de la el: mai întîi duce documentul spre a fi pecetluit cu marele sigiliu, apoi îl informează pe Walsingham care la rîndul său îi scrie lui Amyas Poulet punîndu-l la curent cu dorința exprimată de regină: Elisabeta, îi comunică el, se plînge de lipsa de zel constatată din parte-i, deoarece conștient fiind de pericolul pe care îl reprezintă pentru securitatea ei existența osînditei nu a întreprins nimic pentru a înlătura acest pericol din proprie inițiativă, complăcîndu-se în situația comodă

de a aștepta la infinit un mandat special pentru a trece la fapte. Datoria lui, ca membru al „Asociației“ ar fi fost să-și respecte jurămîntul și să ocrotească viața suveranei procedînd la suprimarea adversarei și ușurînd în felul acesta sarcina reginei care, se știe, nu detestă nimic mai mult pe lume decît violența și vărsarea de sînge.

Nici nu ajunsese încă scrisoarea în mîinile lui Amyas Poulet, cînd, la Greenwich, se pare că vîntul bate iarăși din altă parte. Joi dimineață, a doua zi după faimoasa întrevedere — un curier îi înmînează lui Davison un mesaj din partea reginei : în cazul în care n-a predat încă documentul spre a fi pecetluit cu sigiliul, să nu-l mai predea și să se înfățișeze de urgență în fața ei. Davison sosește imediat și o înștiințează că a executat ordinul și că documentul a fost pecetluit din ajun. Fără să se declare în vreun fel, fără să comenteze, fără să aprobe sau să dezaprobe ceea ce s-a făcut, Elisabeta pare totuși mulțumită de răspuns, nu contramandează nimic, nu pretinde să-i fie readus documentul. Se agită însă nervoasă, măsoară camera de la un capăt la altul, își exprimă nemulțumirea că toate sînt lăsate în seama ei, că nimeni nu-și asumă nici o răspundere, totul rostit în doi peri ; Davison continuă să aștepte respectuos, în tăcere, un ordin, o dispoziție, dar Elisabeta părăsește brusc încăperea părînd să-l fi uitat cu desăvîrșire.

Totul nu este altceva decît o grandioasă scenă shakespeariană jucată de o desăvîrșită comediană pentru un singur spectator. Prea este vădită analogia, pentru a nu o aminti, cu memorabilul moment din Richard al III-lea cînd acesta, nemulțumit, îi reproșează lui Buckingham că dușmanul său de moarte se mai află încă în viață fără însă a-i ordona să-l ucidă. Aceeași privire încărcată de reproșuri cu care își țintuiește Richard vasalul, fulgeră și în

ochii Elisabetei cînd îl privește pe Davison. Iar acesta la rîndul lui, întocmai ca Buckingham din drama lui Shakespeare, deși înțelege ce i se cere găsește că e mai cuminte să se prefacă tot timpul că nu înțelege nimic. Totodată însă, conștient de rolul ingrat pe care urmează să-l joace, înspăimîntat de neșansa de a fi căzut tocmai asupra lui sorții să preia și să ducă în spate o asemenea covîrșitoare răspundere în fața lumii întregi și a istoriei, se zbate cu deznădejde, nu atît să scape — ceea ce ar fi fost cu neputință — cît să mai implice și pe alții pe care în căderea sa să-i tîrască după sine.

Vrea să împartă măcar cu cineva sarcina aceasta uriașă și aleargă mai întîi la Hatton, prieten apropiat al reginei, căruia îi împărtășește situația vitregă în care se află : suverana i-a predat documentul semnat ordonîndu-i să-l înainteze forurilor competente, urmînd ca sentința să fie executată ; tot suverana însă i-a arătat cît se poate de limpede, prin atitudinea ei ulterioară, că va face totul pentru a se debarasa de răspundere în cazul cînd sentința va fi executată, că va nega sus și tare că a formulat ordinul în sensul acesta și că va pune totul în seama lui care ar fi înțeles-o greșit. Hatton își cunoaște prea bine regina și planul ei șiret îi apare lui cum nu se poate mai străveziu. Numai că inima nu-i dă cîtuși de puțin ghes să intre în această afacere numai de dragul lui Davison, pentru a împărți riscul cu el. Se ferește așadar să-l sfătuiască în vreun fel. Ceea ce se petrece acum nu este altceva decît clasicul joc cu aruncarea mingii de la unul la altul : Elisabeta i-a aruncat-o lui Davison, acesta încearcă să i-o paseze lui Hatton care pe dată o respinge și i-o transmite lui Cecil. Dar nici Cecil nu se arată dispus s-o rețină, fapt pentru care convoacă a doua zi dimineață Consiliul de stat în vederea unei consfătuiri secrete. La consfătuire sînt invitați de fapt numai sfetnicii cei mai apropiați ai Elisabetei : Leicester,

Hatton, împreună cu alți șapte nobili, cu toții posedînd o vastă experiență diplomatică și cunoscîndu-și prea bine regina pentru a ști cît de puțin se pot încrede în statornicia cuvîntului ei. La acest sfat de taină pentru prima oară se spun lucrurilor pe numele lor adevărat : Elisabeta, au înțeles cu toții asta, a înscenat tot jocul pentru că nu dorește să apară în fața opiniei mondiale ca ucigașa Mariei Stuart. De aceea, pentru salvarea aparențelor, ține să rămînă secret faptul că a semnat ordinul de execuție, și să pară surprinsă și pusă pe neașteptate în fața faptului consumat. Deci ceea ce așteaptă ea de la oamenii ei de încredere este ca ei să intre în joc și să-și asume răspunderea acestei fapte, în aparență, contrară voinței suveranei. Numai că a purta răspunderea unei asemenea fapte, chiar și de ochii lumii, contrară voinței regale, este o întreprindere deosebit de riscantă pentru un singur individ, asupra căruia mînia — reală sau simulată — a reginei s-ar revărsa cu forța unui uragan nimicitor. Tot ce le rămîne de făcut este să împartă cu toții riscul acestei înscenări ; la propunerea lui Cecil întregul consiliu lansează ordinul de execuție. Lorzii Kent și Shrewsbury vor supraveghea personal executarea sentinței ; secretarul Beale este trimis la Fotheringhay cu instrucțiunile. Cei zece au luat pe umerii lor povara care apăsa prea greu pe ai reginei și, depășindu-și atribuțiile, și-au asumat vina acestui masacru.

Ceea ce a caracterizat-o dintotdeauna pe Elisabeta a fost marea vioiciune și mobilitatea spiritului, a fost mintea ei mereu trează, animată de o nesecată curiozitate, de o nesfîrșită poftă de a afla. Ambiția ei supremă a fost aceea de a ști totul, de a fi informată cu promptitudine și exactitate, de a nu-i scăpa nici un eveniment, nici un gest nici chiar cel mai mic amănunt petrecut în imediata ei apropiere, în castelul ca și în întreg regatul. De aceea apare cu

atît mai ciudată și mai neverosimilă indiferența pe care o afișează în acele zile ce au urmat semnării sentinței. Ea, cea nesățioasă de noutăți, cea cu întrebarea veșnic pe buze, ființa cea mai iscoditoare care a existat vreodată pe lume, se ferește, cu mare grijă, să afle ce se petrece la Fotheringhay, ce s-a întîmplat cu documentul pe care, după atîtea chinuri și scrupule ce i-au măcinat nervii și liniștea aproape jumătate de an, l-a semnat în sfîrșit. Nu întreabă pe nimeni nimic, nu suflă o vorbă, pare să fi uitat cu desăvîrșire de existența unui asemenea document, ba mai mult, de existența acelei probleme care constituise atîta amar de vreme preocuparea ei continuă, obsedantă, calvarul vieții ei. Regina pare să fi băut din băutura uitării, rîul Lethe pare să se fi revărsat tot în sufletul ei, de nu-și mai amintește nimic din zbuciumul de pînă acum. Nici măcar scrisoarea lui Amyas Poulet care-i este înmînată în dimineața de duminică, nu-i stimulează, printr-o asociație de idei, memoria.

Avem toate motivele să presupunem că răspunsul acestuia la propunerea ce i se făcuse nu-i produce cîtuși de puțin plăcere, pentru că nu pe un asemenea răspuns contase ea. Temnicerului de la Fotheringhay nu-i e prea greu să citească printre rîndurile scrisorii ce-o primise, să înțeleagă ce rol nefericit i-au rezervat cei de la Londra. Și nici nu comite greșeala să-și imagineze că l-ar aștepta vreo răsplată dacă ar avea nechibzuința să dea ascultare îndemnului și să se conformeze instrucțiunilor primite. Dimpotrivă, știe că dacă ar scoate castanele din foc pentru alții cu mîna lui, odată treaba isprăvită Elisabeta n-ar ezita nici un moment să facă din el țapul ispășitor al întregii afaceri și să-l sacrifice pe loc țintuindu-l la stîlpul infamiei în fața lumii întregi ca ucigașul unei regine. Dacă i-ar face pe plac suveranei lui ar fi fără îndoială tras la

răspundere într-un mod drastic și exemplar de către aceeași suverană și tîrît în fața judecății necruțătoare. Or Amyas Poulet nu este pînă într-atît lipsit de perspicacitate și abilitate și nici dispus să ispășească cu viața lui acest capriciu al reginei. Dar pentru a nu face figură proastă și a nu se arăta lipsit de gratitudine și supunere față de stăpîna lui se retrage la adăpostul unui scut intangibil, al unei instanțe superioare : fervoarea sa religioasă ; credința în Dumnezeul său nu-i permite să-și încarce conștiința cu o asemenea faptă ce contravine moralei creștine. „*Sufletul mi-e copleșit de durere* — scrie el cu mult patetism — *că am apucat să trăiesc o asemenea nefericită zi în care regina și stăpîna mea atotputernică mă îndeamnă să săvîrșesc o faptă de la care atît Domnul Dumnezeul meu cît și legea mă opresc. Averea, rangul și viața mea, tot ce am dobîndit și dețin în această lume, numai nemărginitei ei bunătăți le datorez, de aceea cu adîncă, plecată supunere le pun pe toate în slujba ei și mă declar gata în orice clipă să renunț la tot ce nesfîrșita ei generozitate mi-a dăruit dacă preabuna și iertătoarea mea regină îmi cere aceasta. Dar să mă ferească Cel de Sus să las pradă cugetul meu unui atît de cumplit păcat, iar urmașilor mei un nume de-a pururi pătat de rușinea de a fi făcut moarte de om cu de la mine putere, fără ca legea să mă fi îndreptățit sau maiestatea voastră să mi-o fi ordonat oficial. Nădăjduiesc că răspunsul meu cinstit va fi primit cu bunăvoința de totdeauna a majestății sale.*“

Numai că de data aceasta zadarnic își pune Poulet nădejdea în bunele sentimente ale majestății sale căci Elisabeta nici prin gînd nu-i trece să accepte cu bunătate o asemenea împotrivire din partea slujitorului ei pe care nu de mult îl lăudase cu mare satisfacție pentru devotamentul cu care servea și apăra interesele ei. Pradă unei furii tur-

bate ea se agită de colo-colo ocărînd cu aspre cuvinte pe nevolnicii aceia supersensibili pe care nu-i întrece nimeni în corectitudinea lor seacă, pe chițibușarii aceia care nu cunosc virtute mai înaltă decît a fi punctuali la datorie, dar care se dovedesc neputincioși să miște un deget atunci cînd într-adevăr este nevoie. În mînia ei dezlănțuită ea îl acuză pe Poulet de făgăduieli mincinoase, de călcarea jurămîntului depus în fața „Asociației" prin care se legase să apere viața reginei fie și cu prețul vieții lui. Parazitul acesta nu e bun decît să-i înșele așteptările tocmai în momentul cînd ea i-a arătat limpede că are nevoie de el și oricare bărbat adevărat în locul lui ar fi sărit și în foc pentru ea. Și asemenea bărbați, slavă Domnului, mai există încă în Anglia, iată-l de pildă pe acel Wingfield care n-ar fi pregetat nici o clipă să-și ia asupră-i fapta aceasta dacă regina i-ar fi cerut-o ! Și cum singurul pe care-l are la îndemînă în acel moment este bietul Davison (căci Walsingham, vulpe bătrînă, a avut prevederea de a se eclipsa din vreme sub pretextul unei boli grave) Elisabeta tabără asupra lui. Naivul secretar mai comite și greșeala de a o sfătui să procedeze pe cale legală fără a apela la serviciile vreunui subaltern, fapt care declanșează o adevărată furtună cu descărcări electrice asupra creștetului său.

— A sosit momentul să punem capăt acestei interminabile istorii, strigă Elisabeta în culmea furiei, și e o rușine și o ocară pentru voi toți că ea mai dăinuie încă !

Davison o ascultă, cu capul plecat, într-o adîncă tăcere. Ar putea să se apere, să-i replice că lucrurile au pornit pe făgașul dorit, că în scurt timp povestea va fi lichidată. Dar preferă să tacă și să se lase ocărît pentru că simte, înțelege că de fapt, în realitate, regina nu dorește să i se comunice ceea ce știe ea prea bine și anume că odată cu mesagerul care duce sentința semnată și para-

fată se îndreaptă spre Fotheringhay și un bărbat masiv și puternic, apariție întunecată, sinistră, a cărui mînă transformă cuvîntul în sînge : călăul din Londra.

„ÎN SFÎRȘITUL MEU ÎMI AFLU ÎNCEPUTUL“

(8 februarie, 1587)

„En ma fin est mon commencement“, sînt cuvintele înscrise pe o broderie prețioasă pe care cîndva, cu ani în urmă, o lucrase cu mare migală Maria Stuart. Pe atunci, înțelesul lor nu apărea încă limpede, acum însă, în lumina ultimelor evenimente, ele par o adevărată profeție : sfîrșitul ei tragic marchează totodată și începutul gloriei sale, prin moartea aceasta eroică va păși triumfătoare în nemurire, purificată de toate păcatele tinereții, de multele greșeli și nechibzuințe ; totul va fi uitat și iertat, iar ceea ce va rămîne pentru posteritate va fi imaginea sublimată de impurități a unui suflet ce se înalță prin moarte pe culmile demnității umane.

De săptămîni și săptămîni condamnata se pregătește, cu o mișcătoare seriozitate și meticulozitate, pentru marea încercare din urmă. Moartea pe eșafod, o știe ea prea bine, fiindcă nu o dată i-a fost dat ei, tînără regină, să asiste cum se rostogolește un cap de gentilom sub securea călăului, este un spectacol de o violență oribilă, inumană, ce nu poate fi suportat decît opunîndu-i o atitudine de mare, de exemplară demnitate. Și mai știe că în momentul suprem ochii întregii lumi vor fi ațintiți asupră-i, că așa cum se va comporta în cea din urmă clipă, așa va rămîne de-a pururi în memoria omenirii ; de aceea, socotește ea, nici o slăbiciune, nici o șovăire, nici cea mai

imperceptibilă tresărire, nici cea mai neînsemnată tremurare de pleoape, nici cea mai vagă paloare, nimic din tot ce ar putea fi interpretat drept un semn de lașitate sau de teamă nu trebuie să umbrească imaginea ei din urmă, cea care va dăinui glorioasă și va rezista secolelor. Ea nu este o simplă osîndită care își așază capul pe butuc. Este cea dintîi regină încoronată, din istoria lumii, care moare pe eșafod. Iată pentru ce toate aceste săptămîni de așteptare și le petrece într-o continuă concentrare și oțelire a forțelor sufletești, aplecată cu reculegere asupra ei înșiși. Niciodată pe parcursul întregii vieți, femeia aceasta pe care natura o înzestrase cu o fire impulsivă, nestăpînită, cu un temperament vulcanic, nu a atins calmul desăvîrșit și deplina siguranță și stăpînire de sine ca atunci cînd îi mai rămăsese o singură zi de trăit.

Într-o dimineață de marți, la 7 februarie este anunțată că au sosit de la Londra lorzii Shrewsbury și Kent însoțiți de un grup de magistrați. Vestea nu produce asupra ei nici o emoție, nu pare a o tulbura sau surprinde. Primul lucru de care se îngrijește înainte de a da ochii cu trimișii Elisabetei este să-și convoace în grabă anturajul ei, slujitorii devotați care i-au mai rămas, pentru a asista la întrevedere. De acum înainte nu va mai face nici un gest, nu va mai rosti nici un cuvînt decît în prezența martorilor aceştia credincioși care vor putea împărtăși lumii, după moartea ei, că ea fiica lui James al V-lea și a Mariei de Lorena a Stuarților și nepoata Tudorilor, în vinele căreia curge atîta sînge regesc, nu s-a lăsat înfrîntă pînă în cea din urmă clipă a vieții ei și a știut să-și înfrunte moartea cu o suverană liniște și cutezanță.

Sarcina de a-i comunica trista veste îi revine lordului Shrewsbury. Nu e o misiune nici ușoară, nici plăcută pentru cel ce o găzduise în castelul său pe regina ostatică timp de aproape douăzeci de ani. Genunchiul lui se în-

doaie, capul său încărunțit se pleacă, iar în voce se simte un tremur numai cu greu stăpînit cînd o înștiințează că, înduplecată de stăruințele supușilor ei, Elisabeta a ordonat executarea sentinței. Nici acum pe fața și în toată atitudinea ei nu se ivește vreun semn de emoție sau de surpriză. Fiecare fibră din trupul și sufletul acestei femei, și fiecare reacție sînt cenzurate cu strictețe de conștiința că totul va fi înregistrat cu exactitate în cartea cea mare a istoriei. Cu deplină liniște, cu chipul cel mai senin ascultă sentința căreia i se mai dă încă o dată citire în fața ei, apoi fără a da vreun semn de răzvrătire, de împotrivire sau măcar de dezaprobare, fără să mai conteste dreptul unei regine de a judeca și osîndi o altă regină, fără să manifeste cel mai mic protest împotriva abuzului săvîrșit, se închină și rostește :

— Lăudat fie Domnul pentru vestea ce mi-o aduceți. Nici nu puteați să-mi aduceți alta mai bună căci aceasta înseamnă pentru mine sfîrșitul suferințelor și grația supremă ce mi-o trimite Domnul-Dumnezeul meu, de a muri întru cinstirea numelui său !

Femeia aceasta nu mai luptă cu armele de pînă acum : nu se mai împotrivește ca regină altei regine. Își acceptă martirajul ca pe singura cale ce i-a mai rămas spre triumf. Nu formulează decît două dorințe : să-i fie îngăduit duhovnicului ei să asiste la execuție și să i se dea un răgaz de o zi pentru a-și putea lua ultimele măsuri și a da ultimele dispoziții înainte de moarte. Ambele cereri însă i se refuză. Contele de Kent — protestant fanatic — îi obiectează că nu vede necesitatea de a lăsa în preajma ei, în ultimele momente, pe un reprezentant al falsei religii, dar că, în schimb îi poate oferi serviciile unui pastor reformat care să se îngrijească de aducerea sufletului ei pe calea adevăratei religii. Cîtă cruzime con-

ține această smîntită pretenție de a converti la o altă credință o femeie osîndită la moarte! La rîndul ei Maria Stuart refuză propunerea: nu are nevoie de predicile unui astfel de preot tocmai ea, catolică ferventă, care vrea să facă din moartea ei un sacrificiu demonstrativ pe altarul credinței catolice.

Cît despre cealaltă cerere privind amînarea execuției, faptul că îi este respinsă, constituie de fapt o binefacere pentru osîndită: timpul care i-a mai rămas de trăit este atît de scurt, mai are atîtea de făcut în această ultimă noapte încît nu mai are cînd să se lase copleșită de frică sau de neliniște. E nevoită să-și folosească rațional, cu mare chibzuință — acea chibzuință care n-a caracterizat-o de-a lungul întregii existențe — ultimele ore. Ca doamnă de rang atît de înalt trebuie să se îngrijească să-și pregătească o moarte demnă de o regină, o ceremonie aleasă și de neuitat. Desăvîrșitul ei simț artistic, moștenit odată cu sîngele regesc, stilul și ținuta impecabilă care au însoțit-o întotdeauna și au caracterizat fiecare din acțiunile ei și mai cu seamă cele de mare cutezanță, n-o părăsesc nici acum. Pe toate le pune în slujba acestei ultime și celei mai grandioase dintre acțiunile ei. Nici un amănunt nu trebuie lăsat la voia întîmplării, nici un detaliu neglijat, nimic nu trebuie să pară improvizat în acest spectacol măreț care are menirea să impresioneze și să uluiască prin marea lui frumusețe. Așa cum ar compune o baladă, dînd fiecărui vers eleganță și fiecărei strofe armonia sa așa își va compune de fapt regina aceasta artistă poemul eroic al morții sale.

Pentru a se putea ocupa în liniște de ultimele pregătiri, pentru a se reculege în vederea ultimelor mesaje de adio adresate celor pe care-i consideră fie prieteni, fie egalii ei, deținuta cere să-i fie servită cina ceva mai devreme și face din această ultimă masă o solemnă cere-

monie de comuniune și despărțire. Gustă mai întîi din mîncăruri în prezența slujitorilor ei chemați cu toții să asiste la cina cea din urmă a reginei. Apoi cere o cupă de vin, pe care o închină în cinstea ultimilor ei credincioşi îngenuncheați la picioarele ei, îndemnîndu-i să rămînă şi pe mai departe devotați religiei catolice și să trăiască în pace şi în bună înțelegere cu semenii lor. Şi întocmai ca într-o scenă din *Viețile Sfinților* cere pe rînd fiecăruia s-o ierte dacă le-a greşit cu ceva, dacă i-a nedreptățit cu voia sau fără voia ei. Pe urmă le împarte tuturor daruri pregătite din vreme : inele, coliere, pietre prețioase, dantele, toate acele obiecte de preț cu care s-a împodobit cîndva și și-a înseninat zilele mohorîte. Scena este de un patetism de-a dreptul mișcător şi însăşi regina este impresionată pînă la lacrimi de durerea sfîşietoare și de hohotele de plîns ale devotaților ei slujitori.

Apoi Maria Stuart se retrage în încăperea alăturată unde lumînările stau gata aprinse pe masa de scris. I-au mai rămas atîtea de făcut pînă în zori : să-şi revadă pentru ultima oară testamentul, să scrie ultimele scrisori, să nu lase în urma ei nimic încurcat, nimic neclarificat. Prima scrisoare este adresată duhovnicului care deși se află în acelaşi castel, la numai cîțiva paşi de odaia ei, nu are îngăduința, conform ordinului dat de contele de Kent — nici o cruzime nu e mai atroce decît aceea a fanaticului — de a-şi părăsi încăperea și de a consola sufletul osînditei acordîndu-i suprema oncțiune „papistașă". Ea îl roagă fierbinte prin scrisoarea ce i-o trimite să vegheze noaptea întreagă şi să se roage pentru sufletul ei.

Urmează la rînd rudele cele mai apropiate : Henric al III-lea și ducele de Guise. Apoi se simte datoare — și sentimentul acesta îi face în cel mai înalt grad cinste — să

asigure viitorul servitorilor ei pe care pînă atunci îi întreținuse din pensia de văduvă pe care i-o trimitea Curtea franceză. Se adresează pentru aceasta regelui Franței cu rugămintea de a-i ocroti ultimii slujitori devotați și de a se face o slujbă pentru sufletul *„unei regine preacreștine care moare deposedată de toate bunurile pămîntești, dar neclintită în fervoarea ei pentru credința catolică"*.

Lui Filip al II-lea și Papei le expediase mai dinainte scrisorile de adio. A mai rămas o singură suverană de la care nu și-a luat rămas bun printr-o scrisoare de despărțire : Elisabeta. Și nici n-o va face. Nu mai are nimic să-i spună, nimic să-i ceară. Îi mai rezervă o ultimă umilință, o ultimă înfrîngere și aceasta constă în moartea eroică, măreață, pe care și-o pregătește.

Orologiul a bătut de mult miezul nopții. Și iată că Maria Stuart și-a încheiat toate socotelile cu lumea aceasta. Nu i-a mai rămas nimic de făcut. Poate să se întindă în așternut să-și odihnească trupul ostenit în care sufletul va mai sălășlui doar cîteva ore. Îngenuncheate într-un colț al camerei femeile ei se roagă în tăcere pentru a nu tulbura somnul cel de pe urmă al stăpînei. Dar regina nu doarme. Cu ochii deschiși în întunericul acestei ultime nopți își lasă făptura să se pătrundă de ultima clipă de liniște și de odihnă pentru ca odată cu zorii să se înfățișeze dreaptă, calmă, puternică, cu sufletul oțelit și cu pasul viteaz la înfruntarea din urmă.

Maria Stuart s-a împodobit de-a lungul vieții ei pentru multe împrejurări, care mai de care mai solemne și mai fastuoase : pentru nuntă, pentru încoronare, pentru botez, pentru jocuri cavalerești, turniruri și vînători, recepții și baluri, ba chiar și pentru război și întotdeauna

a strălucit în toată splendoarea ei, conștientă de farmecul irezistibil și de puterea fără de margini a frumuseții pe lumea aceasta. Dar oricîtă meticulozitate ar fi pus în pregătirea ținutei ei pentru toate celelalte împrejurări, cea de acum o întrece cu mult. Fără doar și poate că a chibzuit îndelung la această ceremonie finală și a stabilit cu grijă fiecare amănunt, dîndu-i fiecăruia în parte o adîncă semnificație. Probabil că și-a cercetat garderoba piesă cu piesă pentru a o alege pe cea mai potrivită. Marea ei vanitate de femeie a cărei frumusețe fusese cu atîta generozitate slăvită, voia parcă, la această ultimă festivitate tragică, să ofere o lecție lumii întregi, o demonstrație a eleganței și a ținutei desăvîrșite cu care știe o regină să urce pe eșafod. Timp de două ore, de la șase la opt dimineața, femeile ei nu pridideșc să-i facă această savantă și ultimă toaletă. Căci trufașa de altădată nu poate concepe să se înfățișeze la locul execuției ca o femeie sărmană înveșmîntată în straie sărăcăcioase. Pentru marea ocazie regina a ales una din cele mai frumoase, mai somptuoase dintre rochiile ei de ceremonie : o rochie de catifea, de culoare închisă, tivită cu zibelină ; gulerul amplu de dantelă strălucitor de albă se desface ca o corolă în jurul gîtului, iar mînecile se înfoaie în pliuri bogate. Pe umeri poartă o mantie ușoară de mătase neagră. Trena lungă și grea șerpuiește în urmă-i, purtată pe brațe de Melville, majordomul. Din creștet pînă la picioare unduiește voalul cel alb al văduvei regești. Drept orice podoabă poartă scapalare și două șiruri de mătănii din pietre prețioase ; în picioare, pantofi din marochin alb cu care avea să străbată în pas ușor distanța ce-o separă de eșafod. N-a uitat nici batista cu care i se vor lega

ochii ; a căutat-o în sipetele ei și a găsit-o pe cea mai potrivită : subțire ca o pînză de păianjen, cu franjuri de aur, brodată probabil chiar de mîna ei. N-a neglijat nici amănuntele cele mai neînsemnate, a stăruit cu grijă asupra fiecărui accesoriu, chiar și alegerea unei simple agrafe a constituit o problemă importantă pentru ca nimic să nu distoneze în înfățișarea ei, nimic să nu fie lipsit de armonie și de grație.

Și firește nu putea să nu se gîndească la faptul că atunci cînd va sosi momentul să-și ofere gîtul securii va fi nevoită să dezbrace această fastuoasă toaletă în fața unei asistențe formată din bărbați străini. De aceea, pe dedesubt a îmbrăcat o rochie mai puțin amplă, din tafta roșie, roșie ca sîngele ce-o va macula, decoltată la gît și la umeri. Iar pentru frumoasele-i brațe albe și-a pregătit mănuși lungi de culoarea purpurei ca astfel sîngele împroșcat de securea călăului să nu creeze un contrast țipător cu nuanța veșmintelor. Niciodată o condamnată la moarte nu s-a împodobit cu atîta rafinată și savantă cochetărie, cu atîta regească distincție pentru ultima ceremonie a vieții.

La ora opt dimineața, în ușa Mariei Stuart se aude o bătaie. Regina care tocmai îngenunchease la pupitrul ei de rugăciune și citea cu voce tare ruga celor aflați în ceasul morții, continuă în liniște, fără a se tulbura sau întrerupe. Odată rugăciunea sfîrșită ea se ridică și poruncește să se deschidă. În încăpere intră șeriful cu un baston alb în mînă — baston ce urmează a fi rupt peste puțină vreme ; se înclină adînc în fața ei și rostește respectuos :

— *Madame*, lorzii m-au trimis să vă vestesc că sînteți așteptată.

— Să mergem, răspunde Maria Stuart ; se îndreaptă spre ușă și începe drumul ei de pe urmă.

Pășește încet sprijinindu-se de cei doi slujitori care o însoțesc. Picioarele deformate, anchilozate de reumatism n-o prea slujesc. S-a înarmat cu cele trei arme ale credinței pentru a nu permite nici unei tulburări să-i spulbere liniștea, atît de prețioasă, din ceasul morții : atîrnat de gît, un crucifix de aur ; de cingătoare, prinse mătăniile din pietre prețioase, iar în mînă, în loc de spadă, o cruce de fildeș. Așa se îndreaptă spre moarte o regină catolică — pare a spune întreaga ei atitudine ; aceasta trebuie să fie imaginea care-i va supraviețui peste secole ; uitate să-i fie păcatele și nebuniile ce i-au învolburat tinerețea ; îngropat adînc sub negurile uitării, faptul că ispășește acum, printr-o moarte cumplită păcatul de a fi fost complice cîndva la o crimă oribilă ; ceea ce trebuie să țină minte omenirea întreagă este martirajul ei pe altarul catolicismului, jertfa ei întru credința ce-o slujește.

Servitorii o însoțesc, sprijinind-o, numai pînă la ușă. Dincolo de apartamentele ei nu vor mai face nici un pas, căci așa a hotărît regina lor : să nu pară că participă nici măcar cu un simplu gest la fapta monstruoasă ce se va petrece ; ei o slujesc pe regina lor, atîta vreme cît mai este încă regina lor, în nici un caz însă pe cei în puterea cărora se va afla în momentul cînd va păși dincolo de ușa apartamentului ei. De aici o vor lua în primire slugile celor care au dispus și participă la osîndirea ei, slugile dușmanilor ei. Doi dintre oamenii lui Amyas Poulet o încadrează așadar și o ajută să străbată distanța dintre ușa ei și locul de execuție. Înainte de intrarea în sala cea mare o întîmpină, îngenuncheat, Andrew Melville —

majordomul. Lui, ca gentilom scoțian îi revine misiunea de a aduce la cunoștință fiului ei executarea sentinței. Regina se apleacă, îl ridică și îl îmbrățișează. Prezența lui aici este binefăcătoare pentru ea, constituie o încurajare și un sprijin moral pentru comportarea ce și-a impus-o : nici nu-și putea dori un martor mai potrivit, un mesager mai devotat care să comunice lumii felul eroic în care și-a dat sfîrșitul regina scoțiană. Îndurerat, Melville îi spune :

— Cea mai cumplită încercare a vieții mele este misiunea de a vesti lumii moartea veneratei mele regine și stăpîne.

La care Maria Stuart îi răspunde :

— Se cuvine, dimpotrivă, să te bucuri pentru că prin moartea aceasta voi pune, în sfîrșit, capăt suferințelor nesfîrșite de care am avut parte. Ceea ce trebuie, mai presus de orice, să faci cunoscut lumii întregi este că am murit ca o adevărată catolică, neclintită în credința mea, ca o adevărată scoțiană, ca o adevărată regină. Dumnezeu să-i ierte pe cei ce și-au luat asupră-le păcatul de a mă trimite la moarte. Iar fiului meu transmite-i că n-am făcut niciodată ceva care să-i creeze vreun neajuns și că nici o constrîngere și nici o persecuție nu m-a putut îndupleca să renunț la suveranitatea noastră.

Apoi, întorcîndu-se către lorzii Shrewsbury și Kent le adresează rugămintea de a li se îngădui femeilor ei să asiste la execuție.

Contele de Kent refuză să încuviințeze pînă și această măruntă favoare sub pretextul că prezența femeilor ar stîrni tulburări și dezordine prin țipetele și plînsetele lor cît și prin faptul că după execuție se vor repezi să-și înmoaie batistele în sîngele osînditei.

Maria Stuart însă nu cedează în fața unui răspuns atît de puțin binevoitor. Mai e capabilă încă să stăruie în dorințele ei, să și le susțină cu vehemență :

— Pun chezășie cuvîntul meu pentru comportarea lor liniștită și rezervată. Nu mă îndoiesc nici o clipă că stăpîna voastră n-ar avea cruzimea de a refuza unei regine în ultimele ei clipe asistența femeilor ei. Sînt sigură că ea nu v-a dat asemenea instrucțiuni de o asemenea duritate și nici n-ar încuviința să vă purtați atît de aspru cu o osîndită care mai are de trăit numai cîteva clipe, fie ea și de rang inferior. Nu uitați că cea căreia îi refuzați o atît de neînsemnată și totodată legitimă cerere este ruda cea mai apropiată a reginei voastre, sînge din sîngele lui Henric al VII-lea, văduva suveranului Franței și regina încoronată a Scoției !

Cei doi nobili se consultă un moment între ei, apoi îngăduie ca osîndita să fie însoțită de patru servitori și două dintre femeile ei. Maria Stuart înțelege că nu poate pretinde mai mult. Înconjurată de mica ei suită, urmată de Melville care-i poartă trena, pătrunde în urma șerifului, a lui Shrewsbury și a lui Kent în sala cea mare de la Fotheringhay.

Noaptea întreagă n-au contenit, în această sală, loviturile de ciocan. Mobilierul a fost evacuat ; în fund, s-a ridicat o platformă înaltă de două picioare, acoperită cu pînză neagră, ca un monumental catafalc. În mijlocul ei tronează butucul îmbrăcat în postav negru și alături de el o mică pernă de asemenea neagră pe care va îngenunchea regina în clipa din urmă. De o parte și de alta, două jilțuri din care vor asista reprezentanții Elisabetei — conții Shrewsbury și Kent, iar lîngă perete două

siluete înveșmîntate în catifea neagră, cu fețele acoperite de măști așteaptă împietrite momentul cînd le va veni rîndul să-și joace rolurile în scena aceasta sinistră ; sînt călăul și ajutorul său. Numai lor și victimei, care li se va alătura îndată, le este rezervată favoarea de a urca pe această scenă. Spectatorii — două sute de gentilomi de prin partea locului, mînați aici de curiozitatea de a asista la spectacolul unic și senzațional al decapitării unei regine încoronate — se înghesuie în restul sălii ținuți la distanță de o barieră păzită de ostașii lui Poulet. Mulțimea de rînd atrasă și ea de nemaipomenitul eveniment așteaptă afară, în fața porților zăvorîte ale castelului. Fiindcă numai cei în vinele cărora curge sînge albastru au voie să intre la reprezentație. Căci nu se cuvine poporului să vadă cum cade un cap încoronat și cum se varsă sîngele regesc.

Pe deplin stăpînă pe ea Maria Stuart intră în sala de execuție. Regină încă din leagăn a avut timpul să deprindă în asemenea măsură ținuta majestuoasă, pasul trufaș, atitudinea semeață potrivită rangului ei încît această înaltă știință i-a pătruns adînc și pentru totdeauna în sînge. Astfel că și acum, în ceasul cel mai greu și cel din urmă ea știe să facă față împrejurărilor cu aceeași suverană comportare. Cu aceeași eleganță și siguranță de sine cu care a urcat odinioară, pe vremea cînd avea numai cincisprezece ani și jumătate, treptele tronului francez, sau pe ale altarului de la Reims în strălucitoarea și de neuitata zi a încoronării, cu care ar fi urcat treptele tronului englez dacă steaua ei cea norocoasă n-ar fi apus atît de timpuriu, va urca acum spre eșafod : cu fruntea sus, cu nobila-i mîndrie zugrăvită pe față. Cu acea cucernică supunere cu care și-a plecat capul alături de

suveranul Franței și apoi de cel al Scoției, în fața preotului care le dădea binecuvîntarea căsătoriei, tot astfel și-l pleacă acum în așteptarea securii care-i va aduce binecuvîntarea morții. Secretarul dă citire pentru a doua oară, în fața ei, sentinței de condamnare. Tot timpul cît durează această lectură chipul ei rămîne senin, cu o expresie de blîndă îngăduință, de superioară bunăvoință zugrăvită pe el încît pînă și un adversar atît de veninos ca Wingfield este frapat și se vede silit întru respectarea adevărului, să-i raporteze lui Cecil — în expunerea pe care i-o trimite — că osîndita își ascultase propria sentință de parcă i s-ar fi acordat grațierea și nu moartea.

Dar încă o încercare o mai așteaptă, încă un neajuns mai are de înfruntat în scurtul drum care i-a mai rămas de parcurs ; ultima ambiție a Mariei Stuart este să dea morții aura strălucitoare a martirajului pentru credința catolică, să se mistuie ca o flacără pură și sacră pe altarul religiei ei. Or tocmai de la aceasta sînt ferm hotărîți lorzii s-o împiedice : de a face din ultima ei clipă de viață o profesiune de credință catolică. De aceea nici o măsură nu li se pare prea meschină și nici un ordin prea aspru dacă prin el izbutește să-i frîngă mîndria și să-i biruie demnitatea. Înaintînd spre eșafod regina privise de cîteva ori cercetător în juru-i cu speranța că va putea desluși în mijlocul asistenței sau al mulțimii curioase, figura duhovnicului ei și că fie și numai prin prezența-i tăcută acesta să-i poată da binecuvîntarea și absoluțiunea. Zadarnic însă ! Preotului i se interzisese cu străşnicie să-și părăsească odaia. Maria Stuart înțelege că va trebui să înfrunte moartea fără asistența religioasă care i-ar fi mîngîiat sufletul în ultimele momente, dar iată că de-

odată din mulțime se desprinde și urcă pe eșafod pastorul reformat de la Peterborough, doctorul Fletcher.

Pînă în cel din urmă ceas al vieții ei se vede că îi este sortit acestei femei să nu cunoască tihnă şi împăcare şi în moartea ei cele două religii mai găsesc prilej de a se răfui tulburîndu-i și clipa din urmă așa cum i-au zbuciumat întreaga existență. Deși prin refuzul ei repetat de trei ori Maria Stuart le-a spus limpede lorzilor că preferă moartea fără asistență religioasă decît consolarea spirituală a unui eretic, ei totuşi mai încearcă o ultimă oară să-i impună preotul lor și s-o oblige să-l accepte. Așa cum ea, catolică fervență, dorește să facă cinste religiei ei, lorzii, la rîndul lor, țin cu tot dinadinsul să și-o impună pe a lor ; ca execuția să se oficieze sub egida religiei lor. Apropiindu-se de ea cu fățarnică compasiune, cu dubioasă milă creştină preotul acesta profită de împrejurare pentru a perora în fața mulțimii, pentru a face, printr-o predică interminabilă, elogiul protestantismului și asta în fața unei catolice care-şi trăiește ultimele minute de viață și căreia deși i-a mai rămas atît de puțin este nerăbdătoare să ajungă cît mai repede la capătul lor. De aceea în cîteva rînduri ea încearcă să intervină, să pună stavilă vorbăriei sale nesăbuite.

Pastorul însă, care-și pregătise cu mare grijă o predică atît de importantă și se simțise atît de onorat că i se dădea prilejul să participe la un eveniment de o atare importanță, este mult prea mărunt la suflet pentru a respecta sentimentele unui om aflat în ceasul morții și mult prea vanitos pentru a avea bună-cuviința de a renunța să-și debiteze cuvîntarea în fața unei atît de alese asistențe. Continuă așadar netulburat, îi dă înainte pînă

ce exasperată Maria Stuart căreia nu-i rămîne altceva de făcut, îngenunchează și, cu crucifixul într-o mînă, cu cartea de rugăciuni în cealaltă, se roagă pe latinește cu voce tare. Pe un mic podium, pe o mică estradă a morții, cele două religii, departe de a-și uni glasurile într-unul singur pentru slăvirea lui Dumnezeu, se înfruntă cu aceeași ură tenace dintotdeauna. Întreaga sală participă alături de cei doi la această dispută : nobilii și oamenii lor se roagă în limba engleză. Maria Stuart și slujitorii ei în limba latină. Cînd, în sfîrșit, i se pune capăt și momentului acestuia penibil și liniștea se lasă asupra adunării, Maria Stuart rostește cu glas tare, în englezește, o scurtă rugăciune pentru biserica ofensată.

Evul Mediu a rămas celebru în istorie prin brutalitatea și cruzimea ce l-a caracterizat. Asta nu înseamnă însă că în negurile lui nu sclipesc ici-colo scînteile omeniei. În practicile lui cele mai barbare, în ritualurile lui cele mai violente se strecoară și cîte un moment luminos, de-a dreptul măreț.

Un asemenea moment nu lipsește nici din ceremonialul sinistru al decapitării pe eșafod : înainte de a izbi cu securea în grumazul victimei călăul îi cere iertare pentru ceea ce va comite.

Așadar, conform obiceiului, călăul și ajutorul său, în măștile negre ce le acoperă chipurile, îngenunchează în fața Mariei Stuart și o roagă să-i ierte pentru moartea năprasnică la care sînt siliți s-o supună. Iar Maria Stuart le răspunde :

— Vă iert cu dragă inimă căci moartea înseamnă pentru mine izbăvire.

Acum cei doi se pot pregăti cu conștiința curată, să-și facă meseria și să ducă la bun sfîrșit treaba pentru care sînt angajați.

Între timp cele două femei care o însoțeau pe Maria Stuart încep să-și dezbrace stăpîna. Ea însăși le dă o mînă de ajutor *„de parcă ar fi nerăbdătoare să părăsească lumea aceasta cît mai curînd“*, cum îi va relata lui Cecil agentul în raportul său.

Colierul și-l desprinde singură de la gît cu o impresionantă liniște și siguranță. Cînd pelerina neagră și rochia somptuoasă cad de pe umerii ei regina se înfățișează mulțimii ca o flacără vie, incandescentă, de o zguduitoare măreție : înveșmîntată în mătase purpurie, cu mănușile sîngerii acoperindu-i brațele pînă la umeri, imaginea ei luminoasă, ținuta ei de o înaltă demnitate umană în fața morții, rămîn de neuitat.

Momentul despărțirii a sosit. Maria Stuart își îmbrățișează pentru ultima oară femeile, le povățuiește să-și stăpînească durerea, să nu dea glas deznădejdii lor, să nu plîngă și să nu se tînguiască. Îngenunchează apoi pe pernă și cu glas limpede, răsunător, rostește psalmul din urmă : *„In te, Domine, confido, ne confundar in aeternum“*.

Pe urmă cuprinde butucul cu amîndouă mîinile, ca într-o îmbrățișare și-și așază capul pe el. Nici un gest și nici un cuvînt, nici o tresărire și nici o ezitare nu mărturisesc că în cea din urmă clipă sufletul ei ar fi fost cutremurat de frică. Fiica Stuarților, nepoata Tudorilor a dovedit că știe să moară cu toată demnitatea. Numai că la ce bun atîta eroism, atîta măreție risipită în van, la ce bun toată acea augustă cutezanță în fața morții, atît de înălțătoare, de exemplară, dacă ceea ce urmează în clipa

imediat următoare este lucrul cel mai oribil, cel mai degradant, cel mai abject și mai mîrșav din cîte se pot închipui, o măcelărire de o cruzime înfiorătoare pe care mintea și imaginația n-o pot accepta decît cu scîrbă și cutremurare. Oricît s-ar strădui cronicile și relatările scrise să învăluie în romantism, într-o luminoasă aură eroică această moarte, adevărul este cu totul altul. Prima lovitură a călăului nu și-a atins ținta. Printr-o inexplicabilă neîndemînare securea izbește cu scrîșnet înfiorător la baza craniului în loc să nimerească în ceafă, lovitură care provoacă muribundei un geamăt cumplit urmat de un horcăit sinistru. La a doua lovitură securea se înfige în ceafă și sîngele se scurge violent împroșcînd oribil în toate părțile. Abia la a treia lovitură capul se rostogolește, desprins de trup, pe podea. Dar spectacolul dezgustător nu ia sfîrșit înainte de a mai interveni încă un incident de un grotesc fără margini : călăul se apleacă și apucă de păr capul pentru a-l ridica și arăta spectatorilor, dar din nou încercarea lui dă greș fiindcă ceea ce ridică el este o simplă perucă în timp ce țeasta, ca o bilă mare, desfigurată, însîngerată se izbește de podea și se rostogolește pe scîndurile eșafodului. Și cînd, în sfîrșit, reușește s-o prindă și să o ridice înfățișează privirilor o adevărată viziune de coșmar, o imagine fantomatică ce îngheață sîngele în vinele privitorilor ; nobilii spectatori ai acestui spectacol de gală, fără egal în istoria omenirii, au încremenit paralizați de groază, cu respirațiile oprite, cu gurile căscate, nevenindu-le să-și creadă ochilor : căci în locul reginei pe care au văzut-o cu toții cu o clipă în urmă, stă acum în fața lor, ca printr-o diavolească metamorfoză, chipul unei femei bătrîne cu țeasta acoperită de un păr rar, jalnic, albit și împuținat, cu fața palidă ca o arătare

de spaimă, cu ochii stinși și goi în orbitele largi, ațintiți, sticloși, asupra celor care — dacă sorții ar fi hotărît altfel — ar fi îngenuncheat cu plecată supunere la picioarele ei, cu buzele care atîta vreme cît viața a mai palpitat în ele au știut să-și înăbușe frisonul și țipătul sfîșietor de spaimă și de durere, tremurînd convulsiv, cu dinții clănțănind încă timp de un sfert de oră. Nu se aude nici un sunet, nici o șoaptă nu tulbură tăcerea înghețată ce s-a lăsat asupra sălii. În cele din urmă singurul care reușește să se dezmeticească de sub vraja aceasta malifică și să îngaime, mai degrabă decît să strige, clasica formulă : *„Așa pier dușmanii reginei ! Trăiască regina !“* este pastorul de la Peterborough. Dar cuvintele lui, care se vor justițiare și pilduitoare, nu izbutesc să fie decît penibile. Și imediat, se aruncă un lințoliu negru peste trupul și capul acela înspăimîntător de meduză, cu graba și panica cu care se alungă o viziune de groază.

În mijlocul acestei tăceri de gheață slujitorii se pregătesc să scoată din sală cadavrul mutilat pentru a-l duce într-o încăpere alăturată unde urmează să fie îmbălsămat cînd un nou incident intervine. În clipa cînd trupul însîngerat și neînsuflețit este ridicat ceva se mișcă sub negrul lințoliu ; este micuțul cîine al reginei care izbutise să-și urmeze neobservat stăpîna și, în timpul execuției, înspăimîntat, căutase refugiu ghemuindu-se strîns lîngă trupul ei. Iar acum, cînd servitorii vor să-i scoată afară mult iubita stăpînă el apare de sub lințoliu șiroind de sîngele ei revărsat asupra lui și cu o ură turbată se repede asupra lor : mușcă, urlă, sare, se luptă cu disperare, nu vrea cu nici un chip să se despartă de ea. Călăii încearcă atunci să-l apuce și să-l îndepărteze cu forța. Dar micul animal nu se lasă prins. Cu o sălbăticie neașteptată sfîșie

cu colții tot ce apucă, se năpustește asupra celor doi uriași înveșmîntați în negru, asupra celor două bestii sinistre care i-au pricinuit atîta rău iubitei sale stăpîne.

Iată așadar că dintre miile de cavaleri care i-au jurat credință de-a lungul unei vieți de regină, dintre toți cei care au iubit-o și s-au prosternat la picioarele ei nu s-a găsit nimeni, nici măcar propriul fiu care s-o apere și să se lupte pentru ea cu atîta înverșunare ca acest mic animal.

EPILOG

În vechiul teatru elin se crease tradiția ca după acțiunea propriu-zisă, încărcată de dramatism, lentă și sumbră să urmeze un scurt moment satiric de mare vioiciune și dinamism, contrastînd violent cu atmosfera de pînă atunci. Un asemenea epilog va încheia și drama Mariei Stuart. Capul ei se rostogolise pe eșafod în dimineața zilei de 8 februarie ; a doua zi, în zori, Londra întreagă a și aflat marea veste. Pe străzile orașului, sub ferestrele Elisabetei, populația sărbătorește cu mare entuziasm, evenimentul. Lucru curios însă, auzul atît de fin, de obicei, al Elisabetei, nu percepe de data aceasta rumoarea și însuflețirea de sub ferestrele ei, căci nu manifestă în nici un fel curiozitatea de a ști ce sărbătorește poporul în ziua aceea pe care calendarul nu o menționează cu roșu ca pe o sărbătoare. Regina nu vede, nu aude și nu știe nimic ; se drapează în mantia neștiinței și a nevinovăției și deoarece ea nu întreabă va trebui să fie încunoștințată, în mod oficial, de execuția prizonierei sale, a „scumpei sale surori". Misiune cum nu se poate mai dificilă și mai penibilă care cade în sarcina lui Cecil. Bătrînul sfetnic a trecut prin multe în cei douăzeci de ani de colaborare cu această femeie impulsivă și schimbătoare ; multe furtuni

s-au abătut asupra capului său pleşuv, multor ciocniri le-a făcut faţă, multor neînţelegeri le-a găsit dezlegare. De data aceasta însă flerul său de bătrîn şi încercat politician îi spune că are de trecut un hop mai greu decît cele de pînă acum, că va trebui să se înarmeze cu mult calm şi răbdare, că va trebui să-şi mobilizeze tot arsenalul său de vechi luptător pentru a da piept cu cea pe care de-o viaţă o serveşte şi o îndrumă. Înarmat astfel cu tot sîngele rece de care dispune şi pregătit sufleteşte pentru tot ce poate fi mai rău, păşeşte el în cabinetul Elisabetei pentru a o vesti, în mod oficial, de execuţia Mariei Stuart. Numai că scena pe care o declanşează vestea aceasta întrece cu mult aşteptările sale. Furtuna care izbucneşte acum este de-a dreptul un uragan.

Prima reacţie a suveranei este o uluială totală; nu poate, nu vrea să creadă că fără ordinul ei formal, fără ştirea ei au îndrăznit s-o suprime pe regina prizonieră. Niciodată nu şi-ar fi putut imagina măcar o asemenea cutezanţă, o asemenea nesupunere, o asemenea trădare sfruntată din partea supuşilor ei, a slujitorilor ei. Fără să-i ceară încuviinţarea, cu de la sine putere, au întreprins o fărădelege pe care ea n-ar fi admis-o în ruptul capului atîta vreme cît nici o putere străină n-ar fi ridicat armele şi n-ar fi călcat pămîntul Angliei cu intenţia de a o elibera pe captivă. Sfetnicii ei s-au dovedit nişte înşelători infami, nişte trădători nemernici. Prin fapta lor crudă şi nesocotită au lovit-o de fapt pe ea în mod perfid, au compromis-o în faţa lumii întregi, i-au năruit prestigiul politic de conducătoare înţeleaptă şi luminată pe care cu atîta trudă şi-l clădise, i-au terfelit onoarea ei de regină! Biata, nefericita ei soră care a căzut victimă unei asemenea ticăloşii, unei asemenea nemaipomenite

erori ! Regina izbucnește în hohote de plîns, se îneacă în lacrimi, țipă, vociferează, își frînge mîinile, izbește cu piciorul în pămînt, se agită de colo-colo pradă celei mai dezlănțuite mînii, celei mai covîrșitoare dureri ; se năpustește ca o descreierată asupra bătrînului cancelar, încărunțit în slujba ei, îl acuză cu nestăpînită violență de a se fi făcut vinovat de neascultare, îl înfierează pe el și pe ceilalți membri ai Consiliului de a fi dispus în taină executarea sentinței pe care ea însăși o semnase cu cîteva zile înainte.

Toți cei care se văd astfel țintuiți, cu atîta vehemență, la stîlpul infamiei pentru îndrăzneala de a-și fi asumat inițiativa acestei fapte, convinși fiind că prin îndrăzneala lor împlinesc de fapt dorința secretă a reginei și-i iau de pe umeri povara care o apăsa de luni și luni de zile, se așteptau ca Elisabeta să se debaraseze, în ochii lumii, de orice răspundere, să se spele pe mîini de orice amestec și să înfățișeze public fapta aceasta ca pe o eroare, ca pe o acțiune ilegală, comisă fără știrea și consimțămîntul ei, de către „autoritățile subalterne".

Pe cît de adevărat este că se așteptau la o asemenea atitudine din partea Elisabetei și dovada cea mai grăitoare o constituie faptul că s-au înțeles în prealabil să împartă cu toții în mod egal răspunderea acestei inițiative pentru a micșora în felul acesta și riscurile la care se supuneau și a diminua pedeapsa ce-i va reveni fiecăruia în parte — pe atît de adevărat este că nutreau în sinea lor convingerea că toată această furtună va fi una într-un pahar cu apă, va fi doar o mare și impresionantă scenă, jucată de ochii lumii, și că de fapt nu vor avea de suportat nici o consecință, ba mai mult, se poate presupune că nădăjduiau ca, în taină, *sub rosa,* în cabinetul ei particu-

Iar regina le va adresa mulțumiri pentru că o ocrotiseră de primejdie omorîndu-i adversara și o scutiseră de răspundere, luînd-o în seama lor. Dar iată că și-au făcut greşit socotelile contînd pe recunoștința, fie ea și nemărturisită, a Elisabetei, căci această bună actriță a intrat pe de-a întregul în rolul pe care și-l pregătise și nu se mulțumește să-l joace doar superficial în fața Curții ei, ci îl trăiește cu adevărat. Mînia ei este cu atîta forță de convingere simulată încît se transformă într-o mînie reală. Iar fulgerele care se sparg în capul lui Cecil sînt foarte departe de a fi doar fulgere de recuzită menite să creeze spectatorilor impresia furtunii autentice: asupra lui se revarsă o avalanșă de insulte, de acuzații nimicitoare, un uragan al furiei auguste care nu mai poate fi ținut în frîu de nimic. Cabinetului de audiențe al unui suveran nu i-a fost dat nicicînd să găzduiască o asemenea scenă ca cea care se petrece la Westminster în ziua aceea de pomină; și nicicînd o regină nu și-a tratat cu atîta violentă grosolănie sfetnicul și omul de încredere cel mai apropiat. Bietul Cecil este șfichiuit cu cele mai aspre ocări, brutalizat, lovit și în cele din urmă aproape că este aruncat pe ușă afară, astfel încît nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să-și prezinte demisia. Drept răspuns i se pune în vedere să se țină cît mai departe de palatul regal și o vreme să se ferească, și cu mare băgare de seamă, din calea suveranei.

De-abia acum în ceasul acesta de grea cumpănă pentru sfetnicii regali, se dovedește cît de înțelept și de abil, de prevăzător și de șiret se pricepuse să manevreze ițele acestei intrigi cel care de fapt o inițiase: Walsingham. Căci după ce dirijase evenimentele, din umbră, spre deznodămîntul acesta fatal, tocmai în zilele hotărîtoare, cînd toată

inițiativa ar fi trebuit în mod normal să-i aparțină și toată răspunderea să apese pe umerii lui, găsește de cuviință să se retragă sub pretextul unei boli intervenite subit. Și cum cel care-l înlocuise fusese nefericitul, neînsemnatul Davison, mult mai puțin inteligent pentru a ști să se eschiveze la momentul potrivit, el va fi cel care-și așteaptă rîndul, după Cecil, la furia nebună a suveranei. Mai mult decît atît, în toată această afacere lui îi e rezervat rolul de țap ispășitor, el este pionul care trebuie sacrificat întru salvarea onoarei și dovedirea nevinovăției reginei. Și suverana nu ezită nici o clipă să-l sacrifice fără urmă de scrupul : nicicînd — și cuvîntul ei regal stă chezășie — nu i-a ordonat să predea sentința semnată de mîna ei cancelarului, pentru a-i aplica marele sigiliu. El a făcut asta — se jură regina — din proprie inițiativă, împotriva voinței sale și fără știrea ei și a comis astfel o crimă față de suverana lui, pricinuindu-i un rău ale cărui urmări sînt incalculabile. Cu toată graba, din ordinul Elisabetei, în „Camera înstelată" este convocat tribunalul special pentru a-l judeca și osîndi pe necredinciosul acesta a cărui singură vină reală fusese aceea că se dovedise prea credincios, prea credul față de august-șireata-i stăpînă. Această judecată exemplară condusă după legile riguroase ale dreptății, va dovedi Europei că Elisabeta este mai nevinovată decît un prunc, că n-are nici cel mai mic amestec în crima aceasta odioasă și că singurul care poartă vina întregii nenorociri abătute asupra capului Mariei Stuart nu este decît nemernicul de funcționar, ticălosul subaltern setos de sînge, vampirul acesta nelegiuit. Cei care trebuie să-l judece și să-l osîndească nu sînt alții, firește — decît cei care au jurat să împartă între ei, în mod egal, răspunderea, să rămînă

solidari în fața eventualelor repercusiuni. Numai că funcțiile înalte pe care le dețin în aparatul de stat, sinecurile de care beneficiază, onorurile și drepturile de care dispun le sînt mai dragi decît viața tovarășului lor năpăstuit și dacă numai cu prețul vieții lui își pot salva bunurile, se arată cît se poate de dispuși să plătească prețul acesta. Davison este judecat și condamnat cu toată asprimea pe care o merită cel ce a executat un ordin atît de periculos al stăpînului fără să se fi îngrijit să aibă un martor cînd i s-a încredințat ordinul. Este așadar osîndit la închisoare pe viață, pe lîngă amenda de zece mii de livre, sumă ce depășește cu mult întreaga lui avere și pe care, deci, n-o poate onora.

Este adevărat însă că, mai tîrziu, odată furtuna potolită, i se acordă în mare taină o pensie. Dar cît timp Elisabeta va rămîne în viață îi va fi interzis cu desăvîrșire să se arate la Curte. Cariera lui e distrusă, viața sfîrșită. De unde se poate trage o bună învățătură de minte : pe cît este de periculos pentru un curtean să nu înțeleagă dorințele secrete ale suveranului său pe atît de periculos este să le înțeleagă cu exces de perspicacitate și promptitudine.

Înduioșătorul și îndrăznețul spectacol al inocenței Elisabetei, deși zguduitor de bine jucat, este departe de a păcăli pe cineva. Dacă există o singură persoană care se lasă convinsă de frumoasa versiune, aceasta, paradoxal nu este alta decît însăși Elisabeta. Căci ceea ce caracterizează temperamentele isterice este nu numai capacitatea de a minți convingător, ci și ușurința cu care se amăgesc singure ajungînd să creadă, cu toată tăria, în propriile minciuni. O afirmație, fie ea și totalmente falsă, devine

adevărată pentru asemenea firi din momentul în care o susțin, pentru simplul fapt că imaginația lor a plăsmuit-o și că se agață de ea cu dorința de a o crede. Astfel că mărturia lor, deși departe de adevăr, este numai pe jumătate o minciună, altfel spus este o minciună cinstită, susținută cu toată bună-credința; și tocmai prin aceasta, cu atît mai primejdioasă. Elisabeta nu are sentimentul că înșală, nu e conștientă că induce în eroare cînd jură că n-a ordonat executarea Mariei Stuart, că nu din ordinul și din dorința ei a fost decapitată regina prizonieră. Căci, la drept vorbind, nimic mai adevărat decît faptul că voința ei, lipsită de fermitate, a ezitat îndelung să ia această hotărîre tocmai pentru că în adîncul sufletului ar fi dorit să poată evita deznodămîntul sîngeros. Și amintirea acestei dorințe se amplifică acum în memoria ei, devine atît de covîrșitoare — fiindcă sufletul ei are interesul, pentru pacea și liniștea lui, să creadă astfel — încît anulează de-a dreptul celelalte amintiri legate de participarea și încuviințarea unei fapte de care s-ar fi dorit străină. Mînia căreia se lasă pradă la aflarea veștii pe care o dorise și o detestase în aceeași măsură, nu este o simplă și grosolană simulare pusă în scenă cu premeditare de către un suflet abject.

Ea își exprimă cu sinceritate deznădejdea, furia și revolta căci toate aceste sentimente existau, conviețuiau reale laolaltă cu dorința de a-și suprima rivala, în caracterul ei atît de duplicitar, de îndoielnic. Izbucnirea aceea paroxistică, de furie, este cît se poate de explicabilă la o fire incapabilă de a lua hotărîri radicale cînd se vede pusă în fața faptului consumat, cînd se vede constrînsă să constate și să accepte o măsură pe care mintea ei clarvăzătoare și conștientă o considerase necesară din punct de vedere poli-

tic, dar care repugnase cu violență sentimentelor ei. Și cînd se năpustește cu atîta brutalitate asupra lui Cecil nu o face nici din calcul și nici de ochii lumii, ci pur și simplu pentru că îl detestă cinstit, căci nu-i poate ierta faptul că luni de zile a împins-o, a antrenat-o pe această cale, ca acum, la urmă să-i forțeze mîna, fără a o scuti de răspundere.

Elisabeta nu încearcă să mistifice adevărul pentru salvarea aparențelor, ci pe sine se luptă ca să se convingă de propria nevinovăție, sieși încearcă să-și inculce și să-și impună autenticitatea durerii și a deznădejdii. De aceea în cuvintele ei vibrează un accent din ce în ce mai convingător, mai autentic. Este greu de crezut că scena primirii ambasadorului francez este o simplă ipocrizie din partea ei; îl întîmpină plînsă, îndurerată, în mare ținută de doliu și-i declară că „nici la moartea părinților ei, nici la moartea surorii ei, inima sa nu a fost atît de profund cutremurată", că înțelege astăzi mai bine ca oricînd că nu este decît „o femeie slabă și neajutorată, înconjurată de vrăjmași". Mai adaugă că ar fi fost înclinată să asculte de primul impuls al mîniei și să-i trimită pe eșafod pe toți membrii Consiliului dacă anii îndelungați petrecuți în slujba ei n-ar fi pledat în favoarea lor și nu i-ar fi salvat de la această binemeritată pedeapsă. Toți acești sfetnici nevrednici au profitat de faptul că ea semnase sentința numai și numai pentru a da satisfacție poporului care îi pretindea tot mai insistent acest lucru, dar n-ar fi dispus executarea ei decît în cazul extrem în care o armată străină ar fi năvălit pe teritoriul Angliei cu intenția de a o elibera pe captivă.

În aceiași termeni este redactată — de propria-i mînă — și scrisoarea adresată lui James al VI-lea al Scoției. Și în aceste rînduri ea își exprimă profunda și necon-

solata durere provocată de „josnica eroare“ petrecută în afara știrii și dorinței regale. Martor îi este Dumnezeu că e cu totul nevinovată și împotriva îndemnurilor cu care era întîmpinată zilnic de către sfetnicii ei, împotriva tuturor presiunilor ce s-au făcut asupra ei, niciodată n-ar fi ordonat executarea mamei sale (*„she never had thought to put the Queene, your mother, to death“*). Și pentru a nu fi învinuită că fuge de răspundere și se ascunde în spatele unui țap ispășitor, că l-a sacrificat pe Davison după ce s-a slujit de el, declară că pentru nimic în lume n-ar fi acceptat să fie tras la răspundere altcineva dacă fapta s-ar fi săvîrșit din ordinul ei.

Pe James al VI-lea nu-l interesează însă cîtuși de puțin toate aceste dezvinovățiri și nu prezintă nici un fel de importanță pentru el dacă augusta sa mamă a fost ucisă din ordinul reginei sau dintr-o așa-zisă eroare. Tot ce urmărește el este salvarea aparențelor în ceea ce privește atitudinea sa în această istorie și anume să lase impresia că a luptat cu vehemență pentru a-i salva viața și că vestea morții ei îl afectează în cel mai înalt grad, că nu trece peste această nemaipomenită silnicie cu un oftat de ușurare și cu un simplu : „Dumnezeu s-o ierte pentru păcatele ei, odihnească-se în pace“, așa cum în realitate se simte înclinat s-o facă. Întocmai ca și Elisabeta, datoria lui este să simuleze surpriza, revolta, sfînta indignare. Se consideră obligat așadar să protesteze. Și pentru că nu are de gînd, de fapt, să întreprindă nimic, recurge la cuvinte mari, la fraze sforăitoare și la declarații solemne : o asemenea monstruoasă crimă nu va rămîne nerăzbunată, promite el. Și pentru a arăta lumii întregi cum găsește de cuviință el, James al VI-lea, să se poarte cu ucigașii ma-

mei sale, interzice formal mesagerului englez să pășească pe pămîntul țării al cărui suveran este și trimite un sol la Berwick, oraș de frontieră, pentru a lua scrisoarea Elisabetei. Dar prevăzătoarea regină cunoștea bine leacul potrivit pentru calmarea prea spectaculoasei indignări a vecinului ei. Astfel că pe lîngă scrisoarea oficială a Elisabetei, plină de explicații, neconsolate regrete și condoleanțe, mesagerul englez îi mai înmînează solului scoțian încă una, mai puțin solemnă, purtînd mențiunea de confidențial, menită să-l ajute pe suveranul ultragiat să suporte cu mai multă bărbăție — cu alte cuvinte să înghită mai ușor și mai pe tăcute — zdrobitoarea veste. Prin această a doua misivă diplomatică, Walsingham îi certifică secretarului de stat scoțian acordarea succesiunii la tronul Angliei lui James al VI-lea. Și într-adevăr, elixirul acesta își produce pe dată miraculosul efect : suveranul Scoției găsește de cuviință să-și manifeste într-un mod cît se poate de discret durerea pentru pierderea suferită ; cît despre revoltă, indignare, răzbunare, ruperea alianței cu Anglia și așa mai departe nici vorbă nu mai poate fi. Toate s-au topit într-o mîhnire domoală care nu se repercutează în nici un fel asupra bunelor raporturi dintre cele două state. Mai mult chiar, se pare că elocventele rînduri ale Elisabetei au avut în aceste împrejurări darul de a-l convinge pe de-a întregul pe îndoliatul fiu de totala ei nevinovăție astfel că tot ce are el de făcut acum este să răspundă printr-o scrisoare plină de curtoazie îndatoritoarei regine : *„Ați dovedit cu prisosință nevinovăția dumneavoastră și numele vă va rămîne nemaculat de bănuiala că ați fi fost în vreun fel complice la acea degradantă faptă“*. Și ca un recunoscător stipendiat ce este, îi urează ca atitudinea ei ireproșabilă să fie cunoscută lumii întregi. Cît despre

faptul că rămășițele pămîntești ale mamei sale au fost aruncate undeva, într-o groapă aproape anonimă dintr-un obscur cimitir, nesocotindu-se astfel pînă și cea din urmă dorință înscrisă în testamentul osînditei, care cerea să i se asigure somnul de veci în pămînt francez, acesta constituie pentru James al VI-lea un amănunt fără importanță pentru care nu se ostenește a face caz. A fost de ajuns să adie dinspre Anglia un vînticel călduț înmiresmat cu frumoase promisiuni pentru a potoli ca prin farmec furtuna ce amenința să se dezlănțuie. De acum înainte nimic nu va mai tulbura bunele raporturi, atmosfera de desăvîrșită armonie și cordialitate ce va domni între cei doi suverani al căror nume se leagă atît de strîns : al unuia de viața, al celuilalt de moartea Mariei Stuart.

Politica își are căile ei, cu totul diferite de ale moralei. De aceea un eveniment ni se poate înfățișa într-o lumină sau alta în funcție de unghiul din care e privit, de punctul de vedere din care e considerat și care aparține fie politicii, fie moralei. Pe plan omenesc judecînd, execuția Mariei Stuart, a apărut în toate timpurile, drept o faptă lipsită de orice sens, de o cruzime gratuită și inadmisibilă : în plină perioadă de pace regina unei țări, amăgită cu promisiuni mincinoase și atrasă în țara vecină de către suverana acesteia este reținută prizonieră și apoi decapitată fără ca între cele două state să fi intervenit vreun conflict armat care să justifice procedeul. Din punct de vedere politic însă nu se poate trece cu vederea faptul că înlăturarea Mariei Stuart s-a dovedit a fi o măsură necesară, indispensabilă chiar. Căci pe planul acesta, al politicii de stat justețea unei fapte nu se măsoară cu principiile și normele dreptății sau ale loialității, ci se judecă în funcție de rezultatele ei. Ori, în cazul acesta, rezultatele suprimării Mariei

Stuart au fost cît se poate de fericite ; prima și cea mai însemnată consecință a execuției este aceea că în loc să producă perturbări și dezordini, moartea aceasta aduce liniște Angliei și reginei ei. Cecil și Walsingham s-au dovedit lucizi și prevăzători cînd au contat pe faptul că Europa va tolera această măsură și că tot acel zăngănit de arme ce precedase execuția, toate acele zgomotoase amenințări se vor potoli ca prin farmec, se vor transforma într-o lașă tăcere și neputincioasă acceptare în fața unui stat puternic și invulnerabil, a unui guvern autoritar și ferm ca cel al Angliei. Unui atare stat, unui atare guvern care au știut să se impună cu atîta tenacitate, suveranii lumii se văd siliți să-i treacă cu vederea toate violențele, toate crimele și toate cruzimile pentru a-și cruța propria liniște.

Şi într-adevăr emoția pricinuită de moartea Mariei Stuart este mult mai mică, mai neînsemnată decît lăsaseră să se presupună intervențiile anterioare. Atît Franța cît și Scoția se consolează și se resemnează cu o ușurință și o grabă surprinzătoare. Henric al III-lea nu se grăbește să-și trimită armatele în Anglia pentru a răzbuna moartea reginei și nu dă nici un semn că ar intenționa să o facă vreodată, după cum nu se grăbise să întreprindă nici pînă atunci ceva pentru a-i salva viața ; mai mult chiar, nici prin gînd nu-i trece să rupă relațiile diplomatice, așa cum promisese, cu statul vecin. E adevărat însă că la catedrala Notre Dame, din ordinul lui, se oficiază liturghii pentru odihna sufletului ei ; cît despre poeți, aceștia îi adresează cîteva strofe elogioase celei pe care o consideraseră cîndva regina și muza lor. Odată toate aceste sacre datorii împlinite, Maria Stuart se poate odihni liniștită, uitată de vajnicii ei cavaleri și apărători din Franța și de aiurea. Nici

în Scoția durerea produsă de moartea reginei nu tulbură prea mult spiritele ; în Parlament se pot auzi cîteva slabe proteste, James al VI-lea arborează o cuviincioasă ținută de doliu, însă cum vremea trece și toate lucrurile sînt sortite uitării, nu peste mult timp consideră că se poate deda, cu aceeași neștirbită delectare, îndeletnicirii lui predilecte : înveșmîntat în fastuoase costume de vînătoare, călărind pe superbii cai — prețioasă și delicată atenție oferită în dar de către Elisabeta — înconjurat de haita sălbatică și dezlănțuită a nemaipomeniților lui cîini — dăruiți cu aceeași delicată și rafinată generozitate de aceeași Elisabeta — vînează netulburat prin pădurile Scoției, ca unul din cei mai buni și pașnici vecini de care se bucurase vreodată Anglia. Singur Filip al II-lea al Spaniei, cunctatorul, cel care se urnea atît de lent și se hotăra atît de greu, se scutură dintr-o dată de lîncezeală, în ceasul al treisprezecelea, și-și adună faimoasa și invincibila *Armada*. Numai că gestul atît de măreț cavaleresc se irosește în gol ; norocul stăruie de partea Elisabetei, succesul pare să se simtă bine la Curtea ei, iar gloria îi preferă pe învingători. Temuta și vestita Armadă este sfărîmată de furtună ca o simplă corăbioară încă înainte de a susține vreo bătălie și odată cu ea e înfrînt și atacul atît de îndelung cumpănit al Contra-Reformei.

Maria Stuart este moartă. Anglia este la adăpost de orice pericol, iar Elisabeta pe deplin învingătoare, încununată de glorie.

Vremurile nesigure, bîntuite de tulburări și de neliniști au apus. Flota engleză puternică, atotstăpînitoare peste mări și oceane, se avîntă impunătoare în lumea largă punînd temeliile solide ale viitorului mare imperiu care va dobîndi supremația mondială. Bunăstarea țării a

ajuns la apoteoză, belșugul se revarsă pretutindeni și pe pămîntul acesta fertil, binecuvîntat de Dumnezeu, arta și cultura cunosc o înflorire fără precedent. Ultimii ani de domnie ai Elisabetei sînt anii triumfului desăvîrșit : niciodată regina nu fusese mai admirată, mai adorată, mai divinizată, mai răsfățată de soartă ca acum cînd dăduse dovadă de atîta cruzime, suprimîndu-și rivala. La temeliile marilor edificii politice au stat, nu rareori, lespezile de granit ale nedreptății ; și porțile gloriei au fost prea adesea deschise prin fapte nedemne, sălbatice și prea puțin glorioase ; pilonii cei mai solizi, stîlpii cei mai înalți ai societății, cimentați de sînge nevinovat. Dreptatea a fost dintotdeauna privilegiul învingătorilor. Și istoria a pășit nestingherită înainte chiar dacă pentru asta a trebuit să treacă cu tăvălugul ei necruțător peste cei învinși.

Acum James al VI-lea nu mai așteaptă decît să i se plătească în sfîrșit, prețul trădării, al tăcerii în fața asasinării mamei sale, recompensa cu atîta generozitate și grabă făgăduită : tronul englez. Numai că de la făgăduială la faptă distanța este nemăsurat de mare și o lungă și grea așteptare se așterne dinaintea fiului Mariei Stuart. Săptămînile, lunile, anii se tîrăsc chinuitor de încet și coroana engleză, care părea atît de aproape este tot atît de departe de el ca luna de pe cer. Trebuie să treacă cincisprezece ani — aproape tot atîta cît durase captivitatea mamei lui pe pămînt englez — în care bărbatul acesta ambițios și nerăbdător de a se vedea suveranul unuia din cele mai puternice state ale lumii, îmbătrînește numărînd ceasurile, pînă ce sceptrul va cădea din mîna rece a și mai bătrînei regine. An de an, tot mai mohorît, mai închis în sine, mai acrit de această așteptare stearpă și fără de sfîrșit — aceeași de

care avusese parte atîta amar de vreme și mama lui — își petrece zilele lungi și posomorîte într-o deprimantă lipsă de activitate. Mai încearcă ce-i drept, să-și alunge plictiseala, să sfîșie monotonia ceasurilor identice peregrinînd pe la castelele sale, vînînd pe domeniile regale, scriind tratate greoaie pe teme religioase sau politice, toate acestea în lipsa unei adevărate preocupări, pentru a-și omorî timpul și a-și face mai ușoară insuportabila, obsesiva, așteptare. În toți acești cincisprezece ani trăiește cu urechea ciulită, cu ochii ațintiți în zare în așteptarea mult rîvnitului sol care să-i aducă mult sperata veste. Zadarnic însă ! Căci Elisabeta nu se grăbește să-i lase moștenirea promisă, nu pare animată de aceeași nerăbdare de a-i ceda tronul. Viguroasă, clocotind de viață și de pofta de a trăi, bătrîna suverană pare să aibă zece vieți în trupul ei de femeie, iar în vine îi curge un sînge tineresc, năvalnic și impetuos de parcă sîngele rivalei ucise ar fi însuflețit-o și întinerit-o, de parcă ar fi preluat ea și partea de viață, neträită, a celeilalte !

De cînd capul dușmancei a căzut retezat pe eșafod, mîna ei ține sceptrul cu mai multă fermitate, capul ei poartă coroana cu mai multă siguranță și liniște decît oricînd. A trecut vremea neliniștilor chinuitoare, a nopților nedormite, a coșmarurilor și a zvîrcolirilor conștiinței încărcate, a zilelor zbuciumate de teamă, de nesiguranță, de neputința de a lua o hotărîre. Acum, de cînd e liniște în țară, viața ei se desfășoară senină și liniștită. Nimic nu o mai amenință, nimic nu mai tulbură calmul zilelor și nopților ei, nici un suflet de muritor nu-i mai revendică tronul, nu-i mai contestă regalitatea, nici un adversar n-o mai înfruntă ; o singură bătălie mai are de dat, un singur dușman mai pîndește din umbră : moartea. Numai ea îi

mai poate smulge sceptrul din mînă și coroana de pe cap. Dar bătrîna septuagenară se încăpățînează să lupte din răsputeri cu ea, se încleștează, cu o forță sălbatică, de tronul ei pe care nu vrea să-l cedeze nimănui. Cu tenacitatea și îndîrjirea cu care și-l dobîndise cîndva, cu care știuse să și-l apere la primejdie, se agață acum de el, de viață, nu vrea să moară, nu abandonează lupta, nu renunță la putere.

Dar iată că înverșunarea nu slujește la nimic, căci cu toată împotrivirea bate și ceasul ei implacabil : încetul cu încetul moartea o supune pe această sălbatică, trufașă regină, răpune sufletul vijelios, ambițios, lacom, inima aceasta care n-a fost întotdeauna vitează, dar care se dovedește a fi, pînă în ultima clipă, atît de rezistentă, de îndîrjită. Sub ferestrele muribundei, care încă mai luptă, încă nu acceptă să depună armele, solul moștenitorului scoțian așteaptă, cu calul înșeuat, un semn pentru a da pinteni și a duce în goană vestea cea mare. Una dintre doamnele de onoare ale reginei urma să dea semnalul acestei plecări lăsînd să cadă de la geamul camerei — în momentul cînd suverana își va da sfîrșitul — un anume inel. Dar solul are mult de așteptat sub ferestre căci cu tenacitatea cu care se refuzase atîtor pretendenți străluciți, regina virgină se refuză și morții.

Trupul și sufletul ei care n-au cunoscut stăpîn și n-au tolerat rivalitate se opun cu deznădejde mîinii de gheață care-i înăbușe suflarea și-i întunecă pentru totdeauna privirea nesățioasă. În cele din urmă, la 24 martie 1603, fereastra se deschide și o mînă grăbită aruncă inelul. Solul încalecă pe dată și, timp de două zile și jumătate, gonește fără popas spre Edinburgh. Cele cîteva sute de leghe pe care le parcurge el acum în goana calului înspumat pentru a duce suveranului său însemnata veste, le străbătuse cu aceeași grabă năvalnică lordul Melville în urmă cu trei-

zeci și șapte de ani, în sens invers, pentru a vesti Elisabetei că Maria Stuart a născut un băiat, a dăruit țării un moștenitor. Același moștenitor despre a cărui naștere aflase atunci cu atîta neputincioasă, deznădăjduită furie Elisabeta, află astăzi că prin moartea ei soarta i-a pus pe creștet o a doua coroană. Fiului Mariei Stuart i-a fost dat să obțină, cu prețul vieții ei, ceea ce ea nu putuse dobîndi prin luptă : unirea celor două regate sub un singur suveran, James. Prin el se va stinge ura neîmpăcată ce domnise generații de-a rîndul între cele două popoare. Istoria își are căile ei, ciudate, obscure, întortocheate, ce par adeseori de nepătruns, de neînțeles ; însă ceea ce trebuie să se înfăptuiască se înfăptuiește mai devreme sau mai tîrziu. Ceea ce este istoricește necesar, se va realiza în cele din urmă, imperativele istoriei se impun de la sine, însă pentru aceasta trebuie lăsat timpul să-și spună cuvîntul.

Iată-l așadar pe James I-ul solid și definitiv instalat în palatul de la Whitehall — ținta supremă a visurilor mamei lui — și stăpînindu-l cu satisfacția celui ce se crede îndreptățit să-l stăpînească. A devenit unul din marii suverani ai acestei lumi, unul din cei mai puternici și bogați bărbați ai zilei ; nici o grijă, nici o neliniște, nici o ambiție nu-i mai tulbură sufletul, nu-i mai stînjenesc tihna pe care o va savura pe deplin tot restul zilelor lui. Tot ceea ce-și dorește, tot ce-l interesează este o viață îmbelșugată și liniștită. Visuri de glorie nu-i bîntuie somnul, nu-i strică odihna orgolioase proiecte, nemurirea nu-i dă tîrcoale. Vînează și acum uneori, cu aceeași voluptate ca odinioară în pădurile Scoției și-și mai întrerupe cîteodată prelungita siestă pentru a vizita teatrele și a onora cu protecția lui — singurul lucru care-l va onora pe el peste veacuri — pe

un oarecare autor dramatic ce va dăinui în eternitate sub strălucitul și gloriosul nume de Shakespeare.

Trîndav și slab din fire, neînzestrat de natură nici cu inteligența ascuțită și pătrunzătoare a Elisabetei, nici cu îndrăzneala pătimașă sau cu ardoarea intempestivă și atît de romantică a Mariei Stuart, el nu face decît să ia în stăpînire, ca un administrator corect, moștenirea pe care i-au lăsat-o cele două înverșunate adversare. Ceea ce și-au dorit ele cu acea năvalnică pasiune care a devorat sufletele și viețile lor într-o neîntreruptă înfruntare, într-o continuă, sălbatică încleștare, pică de-a gata, ca un fruct pîrguit, în mîna acestui mediocru bărbat a cărei singură virtute se dovedise a fi răbdarea. Acum însă, de vreme ce destinul a hotărît ca Anglia și Scoția să se unească, în sfîrșit, prin neînsemnata lui persoană, se cuvine să fie dat uitării faptul că două regine și-au înveninat zilele pentru aceasta. Acum, cînd vremea vrajbei a trecut pentru totdeauna, balanța dreptății stă în cumpănă între cele două foste înverșunate dușmance, făcîndu-le parte dreaptă și situîndu-le pe aceeași treaptă. Cele care n-au contenit o clipă, atîta vreme cît sîngele fierbinte le-a clocotit în vine, să lupte pe viață și pe moarte, se pot odihni în sfîrșit alături. Din porunca suveranului celor două regate unite rămășițele pămîntești ale Mariei Stuart sînt dezgropate din cimitirul de la Peterborough, unde zăcuseră uitate, urmărite de o persecuție ce-i supraviețuise, și aduse cu mare pompă, cu risipă de facle și cu solemne ceremonii în cavoul regilor englezi de la Westminster Abbey. Tot acolo, învecinat cu statuia Elisabetei, a fost așezat chipul dăltuit în marmoră al Mariei Stuart.

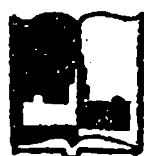
Vechea vrajbă a amuțit pe veci în liniștea și pacea cavoului. Fiecare stă împăcată, împietrită, eternizată pe locul ei și nu-i mai contestă, de secole, celeilalte, nici locul,

nici dreptul, nici rangul. Acelea care s-au evitat cu grijă o viață întreagă, pe care o oarbă, năpransnică dușmănie le-a împiedicat să se privească în ochi măcar o singură dată, stau de atunci, de cînd moartea le-a domolit patima și le-a împăcat ura, față în față, ca două surori — cum adeseori s-au numit, cu o fățărnicie pe care veacurile au anulat-o — ocrotite de aceeași aripă sacră a nemuririi.

CUPRINS

Lector : TEODORA POPA
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Apărut 1974. Bun de tipar 9.07.1974. Tiraj 90 000 broșate. Coli tipar 8,13.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 347 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii". Piața Scînteii nr. 1. București
Republica Socialistă România

Editura Eminescu

Nici o femeie pe lume — și istoria stă mărturie — n-a provocat atîta literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atîtea drame, atîtea romane, atîtea biografii romanțate, atîtea aprinse și controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă și mai dăinuie încă și astăzi, acționînd cu aceeași forță magică, ademenindu-i pe poeți, preocupîndu-i pe învățați. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă și nesățioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Stefan Zweig
(Maria Stuart - Introducere)

Vol. I–II Lei 14,75